

የኢትዮጵያ የሕግ መጽሔት

JOURNAL OF ETHIOPIAN LAW

18ኛ ሽልዩም ነሐሴ 1989 ዓ.ም.	በዓመት አንድ ጊዜ የሚታተም An Annual Journal	Vo. XVIII August, 1997
---------------------------	--	---------------------------

በዚህ አትም፣

የፍርድ ጉዳዮች

የምርምር ፅሁፎች

ሀፃናትና ሕግ በኢትዮጵያ፣
የተባበሩት መንግሥታት
የሀፃናት መብቶች ድንጋጌ ጉዳይ

በአቶ ጥላሁን ተሾመ

በፍቺ ጊዜ የሚነሱ የትዳር ሀብት ክርክሮች አወሳሰን፣ በፍ/ብ
ይግባኝ መዝገብ ቁጥር 2133/78 ላይ የቀረበ ትችት

በአቶ በቀለ ኃይለ ሥላሴ

In this Issue

Case Reports

Articles

The Child And the Law In Ethiopia: The Case of the UN Convention On the Rights of the Child

By Ato Tilahun Teshome

Settlement of Matrimonial Disputes in Case of Divorce: A Case Comment on Civil Appeal No 2133/78

By Ato Bekele Haile Selassie

የኢትዮጵያ የሕግ መጽሐፍት

JOURNAL OF ETHIOPIAN LAW

18ኛ ሸልዶም ነሐሴ 1989 ዓ.ም.	በዓመት አንድ ጊዜ የሚታተም An Annual Journal	Vo. XVIII August, 1997
---------------------------	--	---------------------------

በዚህ እትም፣

የፍርድ ጉዳዮች

የምርምር ስራዎች

ሀፃናትና ሕግ በኢትዮጵያ፣
የተባበሩት መንግሥታት
የሀፃናት መብቶች ድንጋጌ ጉዳይ

በአቶ ጥላሁን ተሾመ

በፍቺ ጊዜ የሚነሱ የትዳር ሀብት ክርክሮች አወሰሰን፣ በፍ/ብ
ይግባኝ መዝገብ ቁጥር 2133/78 ላይ የቀረበ ትችት

በአቶ በቀለ ኃይለ ሥላሴ

In this Issue

Case Reports

Articles

The Child And the Law In Ethiopia: The Case of the UN Convention On the Rights of the Child

By Ato Tilahun Teshome

Settlement of Matrimonial Disputes in Case of Divorce: A Case Comment on Civil Appeal No. 2133/78.

By Ato Bekele Haile Selassie

የኢትዮጵያ የሕግ መጽሐት

በአዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ የሕግ ትምህርት ቤት ቢያንስ በዓመት አንድ ጊዜ እየተዘጋጀ የሚመጣ።
በ1957 ዓ.ም ተመሠረተ
(18ኛ ሽልዩም የኢት. ሐ.መ. ተብሎ ይጠቀስ)

የቦርድ አባላት

አቶ የሕንጻ ስራይ
በኢትዮጵያ የፌዴራል ዲሞክራሲያዊ መንግሥት
ጠቅላይ ፍርድ ቤት የኖኖት፣ የምርመርና የዕቅድ መምሪያ
(ሲቀመንበር)

አቶ ዮሴፍ ገብረአገሥታዊ
የሕግ አማካሪና ጠበቃ
በአዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ
የሕግ ረዳት ፕሮፌሰር
አባል

አቶ ጥሳሁን ተሾመ
በአዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ
የሕግ ፋክልቲ ዲንና
ተባባሪ ፕሮፌሰር

አቶ መክብብ ፀጋው
የሕግ አማካሪና ጠበቃ

አቶ ጌታቸው አበራ
በአዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ
የሕግ ረዳት ፕሮፌሰር

አቶ ሐገሰ ደበሱ
የሕግ አማካሪና ጠበቃ

አቶ ዘክርያስ ቀነዓ
በአዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ
የሕግ ፋክልቲ ረዳት ፕሮፌሰር

አቶ ታምራ ወንድማንህ
የሕግ አማካሪና ጠበቃ
በቀድሞ የጠቅላይ ፍርድ ቤት
ምክትል ፕራዥዳንት

የአማካሪ ቦርድ አባላት

አቶ ከማዕ በደሪ
የኢትዮጵያ ፌዴራላዊ ዲሞክራሲያዊ ሪፐብሊክ ጠቅላይ ፍርድ ቤት
ፕራዥዳንት

አቶ አሰፋ ሲበን
የቀድሞ የጠቅላይ ፍርድ ቤት
ፕራዥዳንት

አቶ አክሲሱ ወልደአማኑኤል
የንግድና ኢንዱስትሪ ሚኒስቴር
የሕግ አማካሪ

አቶ አበበ ወርቁ
የሕግ አማካሪና ጠበቃ
የቀድሞ የከፍተኛው ፍርድ ቤት
ምክትል ፕራዥዳንት

አቶ ማርቆስ ወልደሰንበት
የሕግ አማካሪና ጠበቃ
የቀድሞ የጠቅላይ ፍርድ ቤት
ሰብሳቢ ዳኛ

አቶ አበራ ጆምበራ
በአዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ
የትርፎ ሰዓት ረዳት ፕሮፌሰር

ወ/ሮ አፀደወይን ተክሲ
የሕግ አማካሪና ጠበቃ
የቀድሞ የጠቅላይ ፍርድ ቤት
ሰብሳቢ ዳኛ

ዋና አዘጋጅ
አቶ ጌታቸው አበራ

ፀሐፊ
ወ/ሮ ውዲ ታደሠ
ii

JOURNAL OF ETHIOPIAN

Published at least once a year by the Faculty of Law o.
Addis Ababa University
Founded in 1965

(to be cited as J. Eth. L. Vol. 18)

Members of the Editorial Board

Ato Yohannes Heroui
Head, Research & Publications Department, Supreme Court of the
Federal Democratic Republic of Ethiopia
(Chairman)

Ato Yoseph Gebre Egziabher
Attorney and Law Consultant,
Part-time Assistant Professor,
Faculty of Law, Addis Ababa
University

Ato Tilahun Teshome
Associate Professor and Dean
of the Faculty of Law, Addis
Ababa University

Ato Mekbib Tsegaw
Attorney - at - Law and Consultant

Ato Getachew Aberra
Assistant Professor, Faculty of
Law, Addis Ababa University

Ato Hagos Debessu
Attorney - at - Law and Consultant

Ato Zekarias Keneaa
Assistant Professor, Faculty of Law
Addis Ababa University

Ato Tamiru Wondimagegnehu
Attorney - at - Law and Consultant
Former Vice-President of the
Supreme Court of Ethiopia

Members of the Advisory Board

Ato Kemal Bedri
President of the Supreme Court of the Federal Democratic Republic of Ethiopia

Ato Assefa Liben
Former President of the
Supreme Court of Ethiopia

W/o Atsedewoin Teckle
Attorney -at- Law and Former
Presiding Judge of the Supreme
Court of Ethiopia

Ato Abebe Workie
Former Vice-President of the High
Court of Ethiopia

Ato Aklilu woldeAmanuel
Legal Advisor of the Ministry
of Trade and Industry

Ato Aberra Jemberie
part-time Assistant Profrssor
Faculty of Law, Addis Ababa University

Ato Markos WoldeSenbet
Attorney -at- Law and Former
Presiding Judge of the Supreme
Court of Ethiopia

Editor - in - Chief
Ato Getachew Aberra

Secretary
W/o Wude Tadesse

በአዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ የሕግ ትምህርት ቤት

በ1956 ዓ.ም የተቋቋመው የአዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ የሕግ ትምህርት ቤት የኤ.አ.ቢ. ዲ.ግሪ ይሰጣል። እንደዚሁም ዲፕሎማ የሚያስገኝ ፕሮግራም አለው። ስለማንኛውም ጉዳይ መረዳት ቢደስረደግም፣ ሰሕግ ፋኩስቲ፣ አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ የመልክት ሣጥን ቁጥር 1176 ብሰው ይዳፋ።

የሕግ መምህራን
1990 ዓ.ም

- ፕላሁን ተሾመ፣ ኤ.አ.ቢ.፣ ተባባሪ ፕሮፌሰርና ዲን፣
- ይታየው ዓለማየሁ፣ ኤ.አ.ቢ. ሴክቸሪትና ረዳት ዲን፣
- ኢብራሃም አድሪስ፣ ኤ.አ.ቢ.፣ ረዳት ፕሮፌሰር፣
- ዳንኤል ኃይሌ፣ ኤ.አ.ቢ.፣ ኤ.አ.ቢ.አም.፣ ተባባሪ ፕሮፌሰር፣
- በቀስ ኃይሌ ሥላሴ፣ ኤ.አ.ቢ.፣ ረዳት ፕሮፌሰር፣
- ዘክርያስ ቀንዓ፣ ኤ.አ.ቢ.፣ ኤ.አ.ቢ.አም.፣ ረዳት ፕሮፌሰር
- አበራ ደገፋ፣ ኤ.አ.ቢ.፣ ሴክቸሪት፣
- ፀሐይ ሞዳ፣ ኤ.አ.ቢ.፣ ኤ.አ.ቢ.አም.፣ ሴክቸሪት፣
- ስላሹ ዘዊታንስ፣ ኤ.አ.ቢ.፣ ሴክቸሪት፣ በአሁኑ ጊዜ ሰነፍተኛ ትምህርት በውጭ አገር የሚገኙ፣
- ሞሳ መንግሥቱ፣ ኤ.አ.ቢ.፣ ሴክቸሪት፣
- መሐሪ ረዳኢ፣ ኤ.አ.ቢ.፣ ሴክቸሪት፣ በአሁኑ ጊዜ ሰነፍተኛ ትምህርት በውጭ አገር የሚገኙ፣
- መሳኑ ገበዩ፣ ኤ.አ.ቢ.፣ ረዳት ምረቅ፣ በአሁኑ ጊዜ ሰነፍተኛ ትምህርት በውጭ አገር የሚገኙ፣
- መሐመድ ዓሲ፣ ኤ.አ.ቢ.፣ ረዳት ምረቅ፣ በአሁኑ ጊዜ ሰነፍተኛ ትምህርት በውጭ አገር የሚገኙ፣
- ጌታቸው አበራ፣ ኤ.አ.ቢ.፣ ኤ.አ.ቢ.አም.፣ ረዳት ፕሮፌሰር፣
- ዘውዱ ዓሰም፣ ኤ.አ.ቢ.፣ ረዳት መምህር
- አንድርዳሳ አሸቲ፣ ቢ.ኤ. አም ኤ. ፒ ኢቶ ዲ. ፕሮፌሰር፣
- ሚካኤል ፒ. ፕሮተር፣ ቢ.ኤ. አሰ አሰ ቢ. ረዳት ፕሮፌሰር፣

የክሬዲት ጊዜ መምህራን
1990 ዓ.ም

- አበራ ደምበራ፣ ቢ.ኤ. ኤ.አ.ቢ.፣ ረዳት ፕሮፌሰር፣
- ዮሴፍ ገብረ አግዚአብሔር፣ ኤ.አ.ቢ.፣ ኤ.አ.ቢ.አም.፣ ረዳት ፕሮፌሰር፣
- ጌታቸው መንግሥቱ፣ ኤ.አ.ቢ.፣ ኤ.አ.ቢ.አም.፣ ሴክቸሪት፣
- አብዱልሞህ ዩሱፍ፣ ኤ.አ.ቢ.፣ ሴክቸሪት
- አክሲሱ ወደደ አማኝኤል፣ ኤ.አ.ቢ.፣ ኤ.አ.ቢ.አም.፣ ረዳት ፕሮፌሰር፣
- አበበ መሳቱ፣ ኤ.አ.ቢ.፣ ኤ.አ.ቢ.አም.፣ ሴክቸሪት፣
- ታደሰ ሴንጦ፣ ኤ.አ.ቢ.፣ ሴክቸሪት፣

ADDIS ABABA UNIVERSITY
FACULTY OF LAW

The Faculty of Law of Addis Ababa University, established in 1964, offers courses in law leading to the LL.B Degree and to a Diploma in law. For further information, you may contact the Faculty of Law, Addis Ababa University, P.O.Box 1176, Addis Ababa.

Faculty
1997/98 Academic Year

Tilahun Teshome, LL.B, Associate Professor and Dean,
Yitayew Alemayehu, LL.B, Lecturer and Assistant Dean,
Ibrahim Idris, LL.B, Assistant Professor,
Daniel Haile, LL.B, LL.M, Associate Professor,
Bekele Haile Selassie, LL.B, Assistant Professor,
Zekarias Keneaa, LL.B, LL.M., Assistant Professor,
Aberra Degefa, LL.B, Lecturer,
Tsehai Wada, LL.B, LL.M, Lecturer,
Seleshi Zeyohannes, LL.B, Lecturer (at present on study leave)
Molla Mengistu, LL.B, Lecturer,
Mehari Redai, LL.B, Lecturer (at present on study leave),
Melaku Geboye, LL.B, Graduate Assistant (at present on study leave),
Mohammed Ali, LL.B, Graduate Assistant (at present on study leave),
Getachew Aberra, LL.B, LL.M, Assistant Professor,
Zewdu Alem, LL.B., Assistant Lecturer,
Andreas Eshetie, BA, MA, Ph.D, Professor,
Michael P. Porter, BA, LL.B, Assistant Professor.

Part -Time Faculty
1997/98 Academic Year

Aberra Jemberie, BA, LL.B., Assistant Professor,
Yoseph Gebre Egziabher, LL.B, LL.M, Assistant Professor,
Getachew Mengistie, LL.B, LL.M, Lecturer,
Abdulwassie Yusuf, LL.B, Lecturer.
Aklilu Wolde Amanuel, LL.B, LL.M, Assistant Professor,
Abebe Mulatu, LL.B, LL.M, Lecturer,
Tadesse Lencho, LL.B, Lecturer.

የኢትዮጵያ የሕግ መጽሐፍት

ሾልደም 10 መሆን ይነበረበት በስህተት ሾልደም 11 ተብሎ በመውጣት
«ሾልደም 10» ተብሎ የሚታወቅ መጽሐፍት አሰመናሩን አንገልጻለን

ሕግ ነገን የምርምር ጽሑፎች፣ አንዲሁም በፍርዶችና በሕጎች ላይ የተደረጉ ትችቶችን
ገብተው በደስታ አንቀበላለን። ስሕተት ብቁ መሆናቸው ሲታመንም በመጽሐፍቶችን
አናውጣቸዋለን።

አድራሻችን፡ ሰዋና አዘጋጅ
የኢትዮጵያ የሕግ መጽሐፍት
ሕግ ትምህርት ቤት
የመ.ሣ.ቁ. 1176
አዲስ አበባ፡ ኢትዮጵያ
የስልክ ቁጥር 11-65-69 ነው።

የመጽሐፍቶችን ደንበኛ መሆን የምትችሉ፡

ስመዳሕፍት ማዕከል፡
የመ.ሣ.ቁ. 1176፡
አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ፡
አዲስ አበባ፡ ኢትዮጵያ

ገባቸዎ መዳፍ ትችላላችሁ።

JOURNAL OF ETHIOPIN LAW

We hereby inform all subscribers and readers that Vol. 10 of the Journal had come out as Vol. 11 due to error as result of which there is no Vol. 10.

The editors encourage all interested persons to submit to us any manuscript which would be suitable for publication in the Journal such as scholarly articles, comments on court decisions and commentaries on legislation.

Our Address is: The Editor-in-Chief,
Journal of Ethiopian Law,
Faculty of Law,
P.O.Box 1176,

Addis Ababa, Ethiopia.

Tel. 11-65-69

The Journal is distributed by the Book Centre of Addis Ababa University. If you wish to subscribe, please address correspondence to the Book Centre, Addis Ababa University, P.O.Box 1176, Addis Ababa, Ethiopia.

የአዘጋጅ መሰረት

የኢትዮጵያ የሕግ መጽሔት ስሕግ ባለሙያዎች አስፈላጊ ናቸው ተብሎ የሚታመንባቸውን ጥናታዊ ጽሁፎችና ፍርዶች አድታመ የሚያወጣ የምርመር አትም ነገ።

አንድ የምርመር ጽሁፍ በዚህ ፅሁፍ ስሕግ በሚታተምበት ጊዜ በርዳ ወይም የዝግጅት ክፍሉ በዚህ ጽሁፍ ውስጥ የሠፈራትን ንድፈ ሀሳቦች ሁሉ ፍጹም ናቸው የሚል አመለካከት ኖርት አንዳልሆነ ከወዲሁ ስመጠቀም አንወዳለን። ይሁንና የጽሁፉ ጥራትና ብቃት ስሕተት ከሚያበቁት መሰኪያዎች ውስጥ አድግ አስፈላጊው አንደሆነ መታወቅ ይኖርበታል። በበርዳ አባላት ወይም ባዘጋጅ አምነት አንድ ፍርድ አሳሳቢና ጠቃሚ የሕግ ጉዳዮችን የሚያነሳ መሆኑ ከታመነ፣ ፍርዱ በሙሉም ሆነ በክፍል አከራካሪ ነጥቦች ያካተተ ከሆነ ወይም ፍርድ ቤቱ በያዘው ጥብጥ ላይ የደረሰበት መደምደሚያ ጉዳዩን ለመፍታት ያለው ብቸኛ አማራጭ አይደለም የሚል ግምት ከተወሰደ፣ በዚህ መጽሔት ታትሞ ሊወጣ ይችላል።

From The Editors

The Journal of Ethiopian Law is a scholarly publication addressing itself to all members of the legal profession. In publishing a particular article, the Board and the editors do not wish to convey the impression that it is definitive on any proposition for which it may stand although the quality of the article is an important consideration in determining whether it should be included in the Journal. When, in the opinion of the Board or the editors, a judgment is of interest and raises an important issue of law, or there is reason to believe that aspects of the decision are contestable, or the result reached by the court is not clearly the only supportable conclusion, it may be published in the Journal.

ማዕጠ

የፍርድ ቤት ውሳኔዎች

1.	የፍ.ብ.ደ.መ.ቀ. 92/79	<u>78</u>
	/ጠቅላይ ፍርድ ቤት/	4
2.	የፍ.ብ.ደ.መ.ቀ. 81/81	15
	/ጠቅላይ ፍርድ ቤት/	
3.	የፍ.ቤ.ደ.መ.ቀ. 1752/82	25
	/ጠቅላይ ፍርድ ቤት/	
4.	የፍ.ብ.ደ.መ.ቀ. 1647/83	33
	/ጠቅላይ ፍርድ ቤት/	

የምርምር ጽሑፎች

ሕፃናትና ሕፃ በኢትዮጵያ፡ የተባበሩት መንግሥታት የሕፃናት መብቶች፡ ደንጋጌ ጉዳይ በአቶ ጥሳሁን ተሾመ	60
--	----

በፍቺ ጊዜ የሚጎሱ የትዳር ሀብት ክርክሮች አወሳሰን፤ በፍ/ብ. መዝገብ ቁጥር 2133/78 ላይ የቀረበ ችግር በአቶ በቀሰ ኃይለ ሥላሴ	96
--	----

TABLE OF CONTENTS

Case Reports

	page
Civil Appeal Case No. 92/79	1
(Supreme Court)	
Civil Appeal Case No. 81/81	6
(Supreme Court)	
Civil Appeal Case No. 1752/82	22
(Supreme Court)	
Civil Appeal Case No. 1647/83	28
(Supreme Court)	

Articles

The Child and the Law in Ethiopia: The
Case of the UN Convention on the Rights
of the Child,

by Ato Tilahun Teshome 37

Settlement of Matrimonial Disputes in Case of Divorce: A Case
Comment on Civil Appeal No 2133/78

by Ato Bekele Haile Selassie 81

Supreme Court

Civil Appeal Case No. 92/79

Suretyship - The nature of suretyship - the need for an obligation guaranteed by suretyship to be proprietary in nature.

Civil Code Arts. 1675 and 1920.

This is an appeal lodged to the Supreme Court against the decisions of the Awradja Court and the High Court. Both courts decided that the appellant as guarantor pay Birr 5,000, the person for whose benefit the guarantee was given failed to come back to Ethiopia within six month as agreed. He promised to pay Birr 5,000 to guarantee the coming back of a person who left for Kenya for medical treatment.

Held - *the decisions of the Awradja and High Courts are reversed.*

- 1. As a suretyship given to guarantee the coming back from abroad of a person is not proprietary in nature, the guarantor cannot be expected to perform the obligation on the debtor's behalf.*
- 2. Since, in principle, the coming back of the person to Ethiopia cannot be computed in terms of money, there is no legal basis for establishing suretyship.*

June 30, 1981

Judges - Degefa Mare
Mohammed Berhan Nur Hassen
woldetensay W/amlak

Appellant - Ato Tibebu Komallo
Respondent - Ministry of Finance, Sidamo
Administrative Region..

Judgement

This appeal was presented before this court because the High Court on April 22, 1979 confirmed the decision of the Awradja Court that the appellant as guarantor pay Birr 5,000 to the respondent.

The facts as presented by the appellant in the memorandum of appeal written on June 13, 1979 are stated as follows:

He signed a document to be bound by an adhesive form of contract prepared by the Ministry of Interior, when Ato wondimu, the person for whose benefit the contract of guarantee was concluded, left for Kenya for medical treatment. A suit was brought against him before the

Awradja Court requiring that he forfeit the Birr 5,000 although nothing was heard about the situation in which the person was. No news was heard if the medical treatment was finalized. Neither was there anything known as to whether he recovered or died. Although he has committed fault neither against the country nor the government, the suit was instituted against him. At this juncture he submitted an application to the Ethiopian embassy in Kenya so that it could help him know the condition in which the patient was. Soon after his inquiry and before this inquiry got any response, however, the Awradja court decided that he pay the money he promised. The High court to which he took appeal also confirmed the decision of the lower court. Therefore, the appellant prays to this Court that, considering these facts, it quash the decision given by the lower courts, or order the decision to be executed on the house owned by the person for whose benefit the suretyship was given, should their decision be confirmed.

The respondent public authority on its defence written on July 27, 1980 in response to the appeal stated the following facts. The Appellant consented to pay Birr 5,000 so long as the person for whose benefit the suretyship was given did not come back to Ethiopia, they brought a court action so that the guarantor pay the money that he promised. The decisions of the lower courts are, therefore, in order. The evidence invoked must have been produced by the appellant and not by the court. The decision has also to be executed on the guarantor and not on the person for whose benefit the guarantee is made. Therefore, it required that the decisions of the lower courts be confirmed.

These being the arguments urged by each of the parties, the issue on which this court bases itself to give decision is whether the appellant should pay the Birr 5,000 which he promised to pay so as to guarantee the coming back of the person to Ethiopia. The appellant argues that he should not be bound by the guarantee. The respondent, on its part, argues that the appellant as per his promise, pay the money.

The issue that this court has to decide is, therefore, whether the suretyship contract pursuant to which the return from abroad of the said person was guaranteed can be a basis to require the appellant to pay the Birr 5,000 penalty.

Now to decide the issue raised, we will examine the guarantee made in the light of the provisions on suretyship in the Civil Code of Ethiopia. The part that has relevance to the point at hand on the basis of the record states:

“...up on the claim of Ato Wondimu for a visa and a passport to stay in Kenya for only six months...unless otherwise he, upon his own claim, is permitted by the Ethiopian government to put off his stay there. I promise to pay 5,000 Birr in case he continues to live there beyond the expiry of the period of sixth months.”

Since the contract for this guarantee itself states it is framed in accordance with the Civil Code provisions, we will beforehand review the rules of suretyship of the same. The provision on the principle of suretyship of the Civil Code, Art. 1920, states:

“Whosoever guarantees an obligation shall undertake towards the creditor to discharge the obligation, should the creditor fail to discharge it.”

The kernel of this provision shows that suretyship is the procedure by which the guarantor is obliged to perform the obligations of the debtor, placing himself in the debtor's shoes as long as the debtor fails to discharge his obligations as per the terms of his agreement with the creditor.

What is inferred from this is that the cause for the formation of suretyship is the contract formed between a debtor and a creditor and a

“contract,” as defined under Art. 1675, is an agreement whereby two or more persons as between themselves create, vary or extinguish obligations of a proprietary nature.”

The phrase “proprietary nature” here indicates that the obligation of the parties are established on matters relating to property. The obligation of the parties of a contract of loan is, for instance, exchange of money, and that of a contract of sale is exchange of money for a thing. Generally, the basis for exchange of obligations of the parties is nothing but property. In the light of this, therefore, suretyship, as provided in the Civil Code of Ethiopia, is formed to guarantee only, and only, the performance of an obligation which is proprietary in nature.

When we come back to the case at hand, the guarantor promised to pay Birr 5,000, should the person for whose benefit the suretyship is given fail to come back to Ethiopia without the permission of the government given to that effect. The obligation of the person for whom a guarantee is given, as can be deduced from his promise, is to come back to Ethiopia within the time limit agreed. This obligation does not, however, accord with Art. 1675 of the Civil code, for such obligation is not proprietary in nature.

The guarantor cannot perform the act of coming back pursuant to Art. 1920 taking the position of the person for whose benefit the guarantee is given. In principle, too, the failure of the person to come back to Ethiopia can never be assessed in terms of money. There is no legal ground by which suretyship, as enshrined in the Civil Code of Ethiopia, can be made for such obligations, as they are not in nature computable in terms of money.

No one would also be successful, were he to argue that a guarantee to secure the coming back of the person is covered by the provisions of the Criminal Procedure Code relating to bail bond, for the guarantor has not undertaken to assure the appearance of a person who is suspected of committing a crime and arrested. Neither are the provisions of the Civil Procedure Code relating to surety for the appearance of the defendant to court applicable to this case, for the guarantee did not arise in relation to a civil suit instituted against the person for whom the suretyship is given.

Since the said suretyship contract made to guarantee the coming back of the said person to Ethiopia has not been concluded on the basis of the rules of suretyship, no lawful suretyship has been created. We have, therefore, reversed the decision of the High Court. This decision, however, does not extend to other obligations of guarantee that this appellant may have promised. Each party shall bear his losses and expenses. Let also this decision be made known to the High Court.

ጠቅላይ ፍርድ ቤት

የፍትሕ ብሔር ይግባኝ መዝገብ ቁጥር 92/79

ዋስትና - የዋስትና ምንነት - በፍትሕ ብሔር ሕግ መሠረት የሚሠጥ ዋስትና ንብረት ነክ ለሆነ ግዴታ ማረጋገጫ እንዲሆን ስለማስፈለግ።

የፍትሕ ብሔር ሕግ ቁጥር 1675 : 1920

ዋስ አድራጊ ለህክምና ወደኬንያ ሄዶ እንዲመለስ በተሰማማጠነ የ6 ወራት ጊዜ ባለመመለሱ ይግባኝ ባይ ብር 5,000 ለመንግሥት ለመክፈል የገባውን ግዴታ መወጣት አለበት ሲሉ የአውራጃውና የከፍተኛው ፍርድ ቤቶች የሠጡትን ውሳኔ በመቃወም የቀረበ ቅሬታ ነው።
ውሳኔ፡- የአውራጃውና የከፍተኛው ፍርድ ቤቶች ውሳኔ ተሸሯል።

1. ዋስ አድራጊው ወደሀገሩ ካልተመለሰ መቀጮ እከፍላለሁ ተብሎ የተሠጠ ማረጋገጫ የንብረት ነክ ባህርይ ያለው ግዴታ ስላልሆነ ዋስ በዋስ አድራጊው አግር ተተክቶ ወደኢትዮጵያ የመመለስን ተግባር እንዲፈጽም አይጠበቅበትም።
2. ከመርህ አኳያ ሲታይ የዋስ አድራጊው ወደኢትዮጵያ አለመመለስ በገንዘብ ሊተመን የማይችል በመሆኑ የፍትሕ ብሔር ዋስትና ይቋቋም ዘንድ የሚያስችለው ሕጋዊ መሠረት የለውም።

ሰኔ 30 ቀን 1981 ዓ.ም.

ዳኞች፡ ደገፋ ማሪ
መሐመድ ብርሃን ኑር ሁሴን
ወልደትንግኤ ወልደ መላክ

ይግባኝ ባይ፡- አቶ ጥበቡ ኩማሎ፤
መልስ ሰጭ፡- የሲዳሞ ክፍለ ሀገር የገንዘብ ሚኒስቴር

ይግባኝ የቀረበው ከፍተኛው ፍርድ ቤት ሚያዚያ 22 ቀን 1979 በዋለው ችሎት የአውራጃው ፍርድ ቤት ይግባኝ ባዩ ለመልስ ሰጭው ብር 5,000 የዋስትና ገንዘብ ይከፍላል ብሎ የወሰነውን ስለአጸናው ይህንኑ በመቃወም ነው።

የይግባኝ ባይ ነገረፈጅ በሰኔ 13 ቀን 1979 በተጻፈ የይግባኝ ማመልከቻ ያቀረበው አቤቱታ ፍሬ ነገር እንደሚከተለው ሰፍሯል።

ዋስ አድራጊው አቶ ወንድሙ አበበ በሕመም ምክንያት ወደ ኬንያ ሲሄድ የሕዝብ ደህንነት ራሱ ባዘጋጀው ፎርም ለብር 5000 ዋስትና ፈርሟ ነበር። ዋስ አድራጊው ከሄደበት አገር ሕክምናውን ጨርሶ ከሀኪም ቤት መሰናበቱ ሳይታወቅ ወይም ይሙት ይዳን ይኸው ሳይረጋገጥ፤ እንዲሁም በአገርና በመንግሥት ላይ ምንም ጥፋት ሳይደርስ በእህድ የዋስትናውን ብር 5000 ያስገባ የሚል ክስ በአውራጃው ፍርድ ቤት ተመሥርቶብኝ እኔም ዋስ አድራጊው የሚገኝበትን ሁኔታ በኬንያ የሚገኘው የኢትዮጵያ ኤምባሲ እንዲያረጋግጥልኝ አመለከትኩ። በውሳኔው ቅር በመሰኘት ይግባኝ ለከፍተኛው ፍርድ ቤት ባቀርብ የስር ውሳኔውን አጸናብኝ። ስለሆነም ይግባኝ ሰሚው ፍርድ ቤት ያቀረብኩትን ቅሬታ ተመልክቶ በበታች ፍርድ ቤቶች የተሰጡትን ውሳኔዎች እንዲሸርልኝ፤ ምናልባት ፍርዱ ባይለወጥ አፈጻጸምሙ በዋስ አድራጊው መኖሪያ ቤት ላይ እንዲፈጸም እንዲታዘዝልኝ በማለት አመለክታለሁ።

መልስ ሰጭው መሥሪያ ቤትም በበኩሉ ለቀረበበት ይግባኝ በ27/11/80 በተጻፈ የይግባኝ መልስ የሚከተለውን ፍሬ ነገር አስፍሮአል። ይግባኝ ባዩ ዋስ አድራጊው በተወሰነለት የጊዜ ገደብ ባይመለስ ብር 5000 ለመክፈል ተስማምቷል።

ዋስ አድራጊውም በውሉ ላይ በተጠቀሰው የጊዜ ገደብ ውስጥ ባለመመለሱ የወሰነው በአግባቡ ነው። ማስረጃውን ማቅረብ የነበረበት ይግባኝ ባይ እንጂ በዋስ አድራጊው ላይ አይደለም። ስለሆነም የበታች ፍርድ ቤቶች ውሳኔዎች ይጽኑልኝ በማለት አመልክቷል።

ከፍ ሲል የሰፈረው የግራ ቀኝ ክርክር ፍሬ ነገር ሲሆን የይግባኝ ሰሚውን ፍርድ ቤት ውሳኔ በመጠየቅ የቀረበው የክርክር ጭብጥ ደግሞ ይግባኝ ባዩ ስለዋስ አድራጊው ወደ ኢትዮጵያ መመለስ በዋስትና ውሉ ላይ የፈረመውን የብር 5,000 መቀጮ መክፈል ይገባዋል አይገባውም የሚለው ይሆናል። ይግባኝ ባይ የሚከራከረው ደግሞ ይግባኝ ባይ በፈረመው ዋስትና መሠረት ገንዘቡን ሊከፍል ይገባዋል በማለት ነው።

የተመሠረተውን ጭብጥ ለመወሰንም በቀድሞ የዋሰትናው ይዘት ከዋሰትና የሕግ ድንጋጌዎች ጋር በማገናኘብ እንመለከታለን። አግባብነት ያለው የዋሰትናው ክፍል “... አቶ ወንድሙ የተባለው ወደ ኪንያ ለ6 ወር ጊዜ ደርሶ ለመመለስ ፖስፖርትና ቪዛ እንዲሰጠው ስለጠየቀ ... በኢትዮጵያ መንግሥት ተጨማሪ የማራዘም ፈቃዱን ጠይቆ ተፈቅዶለት ካልቆየ በስተቀር በውጭ አገር እንዲቆይ የተሰጠውን የደርሶ መልስ ፈቃድ ጨርሶ ወደ አገር መመለስ ሲገባው ያለፈቃድ ከዚያ ቢኖር እንደቀረ ተቆጥሮ በፍትሕ ብሔር ሕግ መሠረት በዋሰትና ብር 5,000 መቀጫ እክፍላለሁ” የሚል መሆኑን ከመዝገቡ እንረዳለን።

ይግባኝ ባይ የፈረመው የዋሰትና ውል በፍትሕ ብሔር ሕግ መሠረት የሚል ሐረግ ስለአለው በፍትሕ ብሔር ሕግ ውስጥ የተመለከተውን የዋሰትና ድንጋጌ ይዘት እንመርምር። በፍትሕ ብሔር ሕግ ውስጥ ስለዋሰትና መሠረት የሚያወሳው አንቀጽ ቁጥር 1920 ሲሆን ሙሉው ቃልም “ ለግዴታው አፈጻጸም ዋስ የሚሆን ሰው ባለዕዳው ግዴታውን ያልፈጸመ እንደሆነ ሰባለገንዘቡ ይህን ግዴታ ሊፈጸም ይገደዳል” ይላል። የዚህ ድንጋጌ ይዘት የሚያመለክተው ዋስትና ማለት በሁለት ተዋዋይ ወገኖች ማለትም በባለገንዘብና ባለዕዳ መካከል በተደረገ ስምምነት መሠረት ባለዕዳው ለባለገንዘቡ ሊወጣ የሚገባውን ግዴታ ካልተወጣ ዋሱ በርሱ እግር ተተክቶ ግዴታውን ሊፈጽምለት ኃላፊነት የሚወስድበት ሥርዓት ነው።

ከዚህም የምንገነዘበው ለዋሰትና መፈጠር መንስኤው በባለዕዳና በባለገንዘብ መካከል የሚመሠረተው ውል ነው ማለት ነው። የውል ትርጉም ደግሞ በፍትሕ ብሔር ሕግ ቁጥር 1675 ላይ እንደተደነገገው “ ውል ማለት ንብረታቸውን የሚመለከቱ ግዴታዎችን ለማቋቋም ወይም ለመለወጥ ወይም ለማስቀረት ባላቸው ተወዳዳሪ ግንኙነቶች በሁለት ወይም በብዙ ሰዎች መካከል የሚደረግ ስምምነት ነው።” “ንብረታቸውን” የሚለው ቃል የሚያመለክተው ተዋዋይ ወገኖች በመካከላቸው የሚቋቋሙት ግዴታዎች ንብረት ነክ በሆኑ ጉዳዮች ላይ እንደሆነ ነው። ለምሳሌ ያህል በብድር ውል ላይ ተዋዋይ ወገኖች የሚገቡት ግዴታ የገንዘብ ልውውጥ ሲሆን በሽያጭ ውል ደግሞ ግራ ቀኝ የገንዘብና የዕቃ ልውውጥ ያደርጋሉ። ጠቅላላ ባለ መልኩ የተዋዋይ ወገኖች የግዴታዎች ልውውጥ መሠረተ ንብረት ነው ማለት ይቻላል። ከዚህም አንጻር በፍትሕ ብሔር ሕግ መሠረት ዋስትና የሚገባው የንብረት ነክ ግዴታ አፈጻጸምን ለማረጋገጥ ነው ማለት ነው።

ወደያዝነው ጉዳይ ስንመለስ ይግባኝ ባዩ የፈረመው ዋስ አድራጊው ያለፈቃድ ከሄደበት አገር ሳይመለስ ቢቀር በፍትሕ ብሔር ሕግ መሠረት ብር 5,000 መቀጫ እንዲከፍል በማለት ነው። ከዚህም የምንረዳው የዋስ አድራጊው ግዴታ በጊዜ ገደቡ ወደ ኢትዮጵያ መመለስ መሆኑን ነው። የዋስ አድራጊው ወደ ኢትዮጵያ መመለስ ተግባር ደግሞ በፈትሕ ብሔር ሕግ ቁጥር 1675 መሠረት የንብረት ነክ ባህርይ ያለው ግዴታ ሊሆን አይችልም። በፍትሕ ብሔር ሕግ ቁጥር 1920 መሠረት በዋስ አድራጊው እግር ተተክቶ ወደ ኢትዮጵያ የመመለስን ተግባር እንዲፈጽምለት አይጠበቅበትም። ከመርህ አኳያም ሲታይ የዋስ አድራጊው ወደ ኢትዮጵያ አለመመለስ በገንዘብ ሊተመን አይችልም በመሆኑም ጉዳዩ የገንዘብ ተመን ወጥቶለት የፈትሕ ብሔር ዋስትና ይቋቋም ዘንድ የሚያስችለው ሕጋዊ መሠረት ሊኖረው አይችልም።

በሌላ በኩል ደግሞ ይግባኝ ባይ የዋስ አድራጊውን መመለስ ለማረጋገጥ ብር 5,000 ለመክፈል የፈረሙበት ጉዳይ በወንጀለኛ መቅጫ ሕግ የሥነ ሥርዓት ድንጋጌዎች ላይ ስለዋሰትና በሚያወሳው ክፍል ይሸፈናል እንዳይባል ዋስ አድራጊው የወንጀል ክስ ቀርቦበት በዚህ መነሻ ይግባኝ ባይ እርሱን ለማቅረብ ዋስትና ያልገባ በመሆኑ ሰነዱ የወንጀል ዋስትና ይዘት የሚያሟላ አይደለም። በፍትሕ ብሔር ሥነ ሥርዓት ሕግ የሉት የዋሰትና ድንጋጌዎች በሆኑ በዚህ ጉዳይ ላይ ተፈጻሚ ሊሆኑ አይችሉም። ምክንያቱም በዋስ አድራጊው በፍትሕ ብሔር መከሰስ መነሻ ያልተፈረመ ሰነድ በመሆኑ ነው።

ከፍ ሲል በቀረበው የፍሬ ነገርና የሕግ ትንተና መሠረት ይግባኝ በዩ ዋስ አድራጊው ከሄደበት አገር ካልተመለስ ብር 5000 እክፍላለሁ በማለት የፈረመበት ጉዳይ በዋስትና ድንጋጌዎች ላይ ያልተመሠረተ በመሆኑ ሕጋዊ ዋስትና አለተቋቋመም። በመሆኑም አውራጃውና ከፍተኛው ፍርድ ቤቶች ይግባኝ ባይ ብር 5,000 ዕዳ ኪሣራ እንዲከፍል በማለት የሰጡትን ውሳኔ ሽርፍለዋል። ይህ ውሳኔ ይግባኝ ባይ ለዋስ አድራጊው መመለስ ከገባው የብር 5000 ዋስትና ውጭ ባሉት ሌሎች የዋስትና ግዴታዎች ላይ ተፈጻሚነት የለውም። ግራ ቀኝ ኪሣራና ወጭ ይቻቻሉ ብለናል። ውሳኔው መሻሩን እንዲያውቀው ለከፍተኛው ፍርድ ቤት ይተላለፍ። ይህ ፍርድ ሃራ ሰኔ 30 ቀን 1981 ዓ.ም አዋሳ ከተማ ተሰጠ።

SUPREME COURT

Civil Appeal file No. 81/81

Suretyship- the legal effect of tendering of surety by Ethiopians going abroad agreement on damages - constitutional freedom of movement - time prescribed to lodge an appeal - matters finally decided - objections to judgements.

Civil Code Arts. 1679, 1889, 1920 - 1951, Civil Procedure Code Arts. 5, & 358, Criminal Procedure Code Art. 76, Arts 5(1) (b) and 9(4) of Proclamation 271/69, A Proclamation to Regulate the Issuance of Travel Documents and Visas and Registration of Foreigners in Ethiopia, Art. 48 of the Constitution of the Peoples' Democratic Republic of Ethiopia.

This appeal was lodged due to the rejection by the High Court of the appellant's request for the retrial, in his presence, of the case that ended in a judgement that held the latter's guarantor responsible to pay the amount for which he stood surety after having alleged that he has now returned to his country and that his failure to return within the prescribed time was caused by force majeure.

Held: *The High Court's decision is reversed:*

- 1. Article 5 of the Civil Procedure Code prohibits the retrial of cases having the same matters in issue and as between the same parties.*
- 2. The law does not have the objective of penalizing an Ethiopian who had gone abroad but failed to return on time because he fell ill, or got employed with the view to improving his life and that of his family; or because he went to school with the view to benefiting himself and his country.*
- 3. A person must not be fined merely because he stays abroad for a period longer than the duration for which he had obtained permission; the practice of collecting money from such undertaking does not have any legal basis.*

Sene 29, 1982 E.C.

Judges: Tilahun Hailu
Esmael Haji Mahmoud
Fisseha workneh

Appellant: Ato Edris Mohammed
Respondents: 1. The office in charge of the Affairs of the
Ministry of Finance in South Wollo
Administrative Area.
2. Ato Eshetu Assemahegn

Judgement

This appeal is lodged against the judgement rendered by the High Court in South Wollo Administrative Area on Tir 29, 1981 (E.C.) At the trial Court, the appellant presented the essentials of his case as follows.

When I went to Saudi Arabia for prayer, I did sign an undertaking for birr 10,000 through a surety guaranteeing my return. However, because of force majeure I couldn't return within the prescribed time, and as a result my guarantor Ato Eshetu Assemahegn was sued and was adjudged liable to pay the amount for which he stood surety. I didn't commit an act of treason nor did I go abroad for permanently staying there. Though I couldn't make it within the prescribed time, I, however, did return to my country of birth after my problems were solved. I now request that the suit brought against my guarantor in civil file No. 9/78 be retried in my presence and that of the former litigants in accordance with Art. 358 of the Civil Procedure Code and the decision rendered thereunder, which affects my right, be reversed per Article 360,(1) and (2) of the latter Code.

When the respondents were ordered to respond to the pleading of the appellant, the first respondent raised the point of defence that the suit doesn't concern him and prayed that the file be closed and damages be awarded to him because the case had already been decided and is in fact being executed with the result that Ato Eshetu Assemahegn was held liable to pay Birr 10,000 the amount he guaranteed as the appellant failed to return within the covenanted time.

The second respondent, on his part, pleaded that the appellant, though he alleged in his pleading that he lawfully returned from Saudi Arabia to Ethiopia, nevertheless didn't submit evidence to that effect. He, i.e., the second respondent also raised the point that unless and until the judgement rendered on Tikimt 28,1979 is reversed by an appeal, the proceedings for this file must not continue.

The High Court, after having examined the arguments of the parties struck out the suit as a result of which, this appeal is lodged.

The appellant, submitted the following points as his grounds of appeal most of them being points of reinforcements of arguments already raised.

1. As has already been indicated in the guarantee contract, the purpose of the appellant's furnishing of the suretyship of the second respondent was to secure his return from his pilgrimage for a prayer and was to guard against his undermining the good name of his country by engaging in illicit conduct in a foreign land and thereby not to let him renounce his allegiance to his country;
2. He has submitted an affidavit attesting to the fact that his failure to return to his country before the expiry of the period prescribed for his return was due to illness which was a force majeure;
3. As indicated above, the government issued the relevant Regulation for the purpose of making sure that an Ethiopian who goes abroad is not

engaged in activities that smear the country's image, and that the Regulation, as such, is not issued with the intention of collecting money in the form of penalty from innocent citizens;

4. I humbly request that the appellate court reverse the decision of the High Court against the guarantor in files No. 98/75 and 9/78 on the ground that the appellant failed to return to his country within the prescribed time.

The respondents were ordered to give reply in compliance to which the attorney of the first respondent submitted a preliminary objection that the appeal was filed out of time, whereas he submitted a full reply by filing the following detail pleading pertaining to the nature and extent of the contractual obligations entered into by the appellant and the second respondent:

"...When Ato Edris Mohammed returned to Ethiopia on Yekatit 19, 1985, after the expiry of the period within which he agreed to return and when, as a result, he was sued by the second respondent to recover the amount he was adjudged to pay, he had introduced before the court which gave judgment against him the evidence which he now claims to have which was rejected as insufficient and, as a result, he was adjudged liable to his guarantor to the extent of the amount the guarantor was held liable; as he has not appealed against this judgment, it still stands."

In the suit filed by the appellant again, contrary to the provisions of Article 5 of the Civil Procedure Code, the court refused to allow him to use the evidence which he had attempted to introduce after having ascertained that he had tried to adduce the same evidence in an earlier suit in which he was a defendant, had already been denied admissibility. There is no reason why that ruling on admissibility can be impeached. The evidence the appellant thinks is useful for his case shows that he didn't act pursuant to the provisions of the contract. When the period for which he was given permission to stay abroad expired, he didn't report to the nearest Ethiopian Embassy in order to explain the matter and have his passport renewed.

Since the appellant had covenanted to pay the amount stated in the event that he returned after the expiry of the period prescribed, which event, he also agreed, shall amount to his failure to return; to present argument raised by the appellant not to be held liable must not be acceptable. I, accordingly, request that the decision of the High Court on the case and on that of costs be affirmed and that this suit be struck out with an order that the appellant pays costs and expenses incurred by the State.

The second defendant, on his part raised the following: in the reply he submitted:

1. When the appellant applied to get permission to go to Saudi Arabia, he promised, by an undertaking he signed on Miazia 30, 1973, to return during the period between Miazia 20, 1973 and Meskerem 30, 1974 or to pay Birr 10,000 if he failed to return, and he furnished my

suretyship for his undertaking. Since the appellant failed to return within the period prescribed or didn't secure an extension of the period of permission, I was adjudged liable to pay the amount I guaranteed. Because of that, I, sued the appellant at the High Court to pay me the amount for which I was held liable. The High Court asked him, (the appellant) to produce his evidence, if he has any, that would discharge him and his guarantor from being held liable for the debt. However, despite the adjournment of the case several times in order to give ample time to the appellant, he couldn't tender evidence that would warrant his discharge from the debt, and he was pronounced liable as a result.

2. In addition to the above, the appellant could, and should have filed his objection or lodged his appeal in connection with the suits in which I was sued and in which I sued him and his starting a fresh suit is not justifiable.
3. If this court of appeal, despite his return after the expiry of the period prescribed, releases the applicant from being held responsible to pay the amount in respect of which I stood a surety, I pray that I be discharged from my suretyship and be reimbursed with all the money I have paid by way of costs and expenses for I have faced immeasurable inconvenience and have incurred a lot of expenses merely because the appellant failed to respect the time prescribed for his return.

Though the appellant did submit a counter reply, we felt that it is unnecessary to reproduce it here since what he wrote merely expressed disagreement with the replies and reinforced those points he raised in his memorandum of appeal.

As the parties have thus exhausted presenting their arguments, we have, on our part, decided the case as follows:

Before we decide on the substance, we will first look into those matters raised as points of preliminary objections, and those are:

1. That the appeal is lodged after the 60 days prescribed by law have expired;
2. Since a decision has already been passed on the matter under consideration, the retrial of the case is prohibited by article 5 of the Civil Procedure Code;
3. Per Article 358 of the Civil Procedure Code, it is only permitted to raise objections in the lower court's file and not by starting a fresh suit.

As regards the first objection

As we have examined the file, the appeal was lodged on the 47th day from the date of judgement rendered by the lower court, and hence, we have found that the appeal was opened before the expiry of the prescribed 60 days in the Code of Civil Procedure. We have, for this reason, rejected this point of objection.

As Regards the Second Objection

The rules of res judicata, that a suit or issue in respect of which a decision has been rendered cannot be heard again, laid down in Article 57 the Civil Procedure Code, only applies where the same parties raise the same issues. In the present case, the parties in the first suit were the Ministry of Finance as plaintiff and Ato Eshetu Assemahegn as dependant and the issue was whether the guarantor was liable to pay the money in respect of which he assumed suretyship. However, in the second file, the case was litigated between the guarantor, Ato Eshetu Assemahegn and the principal debtor, Ato Edris Mohammed and the claim by the guarantor was that the principal debtor was liable to him, to the extent of the amount he was held liable which he incurred on account of his suretyship and the principal debtor's failure to return to his country within the agreed time.

The suit in the file before this Court, however, is one between the principal debtor as appellant on the one hand and the respondents, the Wollo Regional Office of the Ministry of Finance and the guarantor, Ato Eshetu Assemageng on the other hand; and as the issue raised by the appellant is that his return from abroad even after the expiry of the agreed period did not constitute fault and that it cannot be basis to hold him and his guarantor liable, it is different from those raised in the previous files. Since, therefore, neither the issues nor the position of the parties in relation to the claims are the same, we have rejected the objection.

As regards the third objection

The point that objections lodged under Article 358 of the Civil Procedure Code can only be raised when the case is tried before lower courts and not by starting a fresh suit is not a point that bothers this court, and hence, doesn't as such, call for analysis of the law. We say this because filing an objection either by way of raising it in a suit at the lower court or by starting a fresh suit doesn't make a glaring difference nor does it result in substantially disrupting the law, or the legal order, nor cause inconvenience or undesirable burden and expenses on the court and/or the parties. We have, accordingly, rejected the third point of objection.

II

We will hereinbelow consider the merits of the arguments.

When the appellant went to Saudi Arabia, he entered into a contract with the Ministry of State and Public Security covenanting that in the event he failed to return within the agreed time and 30 days elapse thereafter, he would be regarded as having renounced his allegiance to the country and as being anti-revolution and the property he has in Ethiopia would be confiscated and his passport cancelled. The appellant's guarantor, the second defendant, on his part, covenanted to pay Birr 50,000 in the event that the appellant becomes a cause for the State to

incur expenses, or in the event that the appellant is found to be owing money to the State, or a mass organization; and to pay Birr 10,000 by way of fine in case the appellant failed to return or he returned after the expiry of the time prescribed for his return.

Since the appellant failed to return within the period prescribed, his guarantor, the second respondent, was sued in file No. 98/75 and was adjudged liable to pay Birr 10,000 pursuant to the obligation he entered into. Upon the return of the appellant, from the country of his stay, his guarantor, the second respondent filed a suit against him for Birr 10,000 for the payment of which the guarantor had already been condemned due to the appellant's late return. The lower court held the appellant liable to pay the fine together with damages to the second respondent irrespective of the affidavit the appellant tendered showing that he failed to return within the period prescribed because he fell ill and despite the evidence given to him from the Ethiopian Embassy in Jeddah.

No appeal has been lodged on the judgements given in the case of the two files above-mentioned. However, when the appellant started a fresh suit on the basis of Article 358 of the Civil Procedure Code alleging the incorrectness of his having been sued and having been adjudged liable by showing why he returned late together with evidence given to him from the concerned Embassy; the lower court dismissed his arguments and closed his file. This appeal is lodged against that decision.

In files No. 9/78 and 98/75 respectively, the appellant and his guarantor have been condemned to pay fine pursuant to the contract they both entered into. However, as it is indicated in the contract it is the second respondent and not the appellant that covenanted to pay fine. The Article cited in support of this is Article 1889 of the Civil Code wherein it is provided:

“The parties may fix the amount of damages which will be due, should a party fail to discharge his obligations or to discharge them completely and in due time.”

As provided under Article 1679 of the Civil Code, contracts depend on the consent of the parties who define the objects of their undertakings and agree to be bound thereby; in this case, however, in order to determine the liability of a guarantor from the legal point of view, it is necessary to consider the contract signed by the appellant and his guarantor in the light of the objectives of Proclamation No. 271/1969 G.C.

Basically, the obligations a guarantor assumes must be governed by Articles 1920-1951 of the Civil Code. Though the titles and contents of these provisions vary, they however, have one feature in common as regards the contractual liabilities and obligations of principal obligors and their guarantors, with the main message that the guarantor shall be responsible to discharge the obligation of the debtor if and when the latter fails to discharge them. Since by and large suretyship relates to monetary obligations, if the principal debtor fails to fulfil his obligations, the guarantor replaces him and pays the debt irrespective of the fact that the principal is available or not. This, in brief, is the message of the batch of provisions above-mentioned.

The bail bond given in accordance with Article 76 of the Criminal Procedure Code has as its purpose the provision of a security guaranteeing the appearance of the accused on the appointed day. The above-cited article of the Criminal Procedure code obliges the bail

guarantor to pay to the State, the bond for which he stood as a guarantor. In the case under consideration, however, it has not been alleged that the first respondent is criminally charged nor has he tendered a guarantor in a criminal suit.

The contract signed by the appellant and the second respondent arose from the application of Proclamation 271/1969, a Proclamation to Regulate the Issuance of Travel Documents And Visas And Registration of Foreigners in Ethiopia.

The above-cited Proclamation has the following provision in Article 5(1)(b):

Ordinary passports shall be issued to Ethiopian nationals who go abroad for pleasure or on business; provided, however, that our Minister of Foreign Affairs shall first satisfy himself that no such person is likely to become a public charge while abroad.

The Proclamation has the following provision in Article 9(4):

Our Minister of Interior may, after the issuance of an Exit Visa or a Re-Entry Visa any time cancell such Visa if he deems such action necessary in the best interest of the country.

The provisions cited above are the ones relevant to the case under review. We will hereinbelow consider the contract that gave rise to this case and the general circumstances attendant in entering into such contracts in the light of the law.

In the case under consideration, the appellant did not fail to return. That he returned to his country after the period during which he ought to have come back had expired was disclosed in a letter Ref. 8/492/580 dated Yekatit 15, 1977 written by the Department of Consular and Immigration to the Ministry of Foreign Affairs. The appellant, by returning after the period prescribed, didn't become a public charge nor did he cause any harm to the state. Moreover the Proclamation above-cited cannot be taken as having the objective of penalizing an Ethiopian who fell ill, or got employed with the view to improving his life and that of his family or went to school with the view to benefiting himself and his country. The provisions of the Proclamation reveal that its objective is to make sure that Ethiopian citizens who go abroad for any reason and stay there without being employed or getting the opportunity of education do not end up being public charges and are not engaged in activities which undermine the country's reputation and good name.

The contract the appellant and his guarantor signed was prepared on the basis of the Civil Code and Proclamation No.271/69, Mention has already been made that a guarantor's obligations are dealt with under Civil Code Articles 1920-1951. Nevertheless, our finding is that the contract signed by the appellant and his guarantor and the obligations arising therefrom are not covered by those Civil Code Provisions. This is because the obligations of the guarantor are not of the type that can be discharged by him in place of the appellant. The guarantee obligation of the second respondent to pay Birr 10,000 in case the appellant failed to return within the prescribed period would have been effective and enforceable had the suretyship been furnished to guarantee the appellant's appearance before a court to answer a criminal charge.

Taking in to account these circumstances, as a whole, we find that:

1. the appellant did not fail to come back from abroad;
2. he has stated that he failed to return within the prescribed period because of illness;
3. no evidence was submitted to show that he did commit counter revolutionary acts, nor that he had been a public charge while he stayed abroad; the testimonial he obtained from the Ethiopian Embassy in Jeddah shows that he was not a liability to the State while he stayed abroad,
4. the fine stipulated in the contract is not in harmony with the provisions of Articles 1920-1951 of the Civil Code dealing with guarantor's obligations, nor with the relevant provisions of the Criminal Procedure Code.

Considering all these circumstances, we find that the payment of the money both the principal debtor and the guarantor were adjudged to make is not justified under the Civil Code and the Proclamation.

To summarize: the present case arose, as we have tried to show the details above because the Ministry of Finance instituted an action and obtained judgement against the guarantor, Ato Eshetu Assemahgn the cause of action being that when the present appellant, Ato Adris Mohammed, left fro Saudi Arabia, he had agreed to return within a fixed period for which he produced a guarantor, the present second respondent, Ato Eshetu Assemahgn, who agreed to pay Birr 10,000 if the former failed to return within the fixed period, and, as the he returned after the expiry of this period, the guarantor should pay the said sum to the Government; and subsequently, the guarantor, on his part sued, and obtained judgment against, the appellant the cause of action being that the guarantor was condemned to pay the said sum to the Government due to the appellant's failure to return within the fixed period.

The arguments of the present appellant are focussed on the plea that though he returned from Saudi Arabia after the expiry of the period allowed, neither he nor his guarantor has committed any act that could give rise to liability; there is no law that can serve as a basis for this type of liability.

Viewed from this angle, since the liability to which his guarantor has been adjudged would ultimately be his liability the objection of the appellant based on Art. 358 of the Civil procedure Code, that the judgment given against his guarantor be quashed is a plea which is well founded.

For the reasons shown earlier in detail, since the mere fact that the appellant failed to return within the period within which he agreed to return when he was granted permit to leave Ethiopia without having caused any other fault cannot make him liable to pay Birr 10,000 and since regarding such matter, the making of such type of contracts is not sustainable at law, we have accepted the prayer of the appellant that the judgment given against his guarantor be found erroneous and quashed. We accepted it because the appellant will ultimately be held liable to the guarantor to the amount which the latter has been condemned to pay and because the present

appellant, as the principal debtor, should not be made to incur any liability without having committed any act which is forebidden by the law.

Admittedly, the principal debtor, the present appellant, filed an objection based on Art. 358 of the Civil Procedure Code, to the effect only that the judgment against his guarantor in the suit instituted by the Ministry of Finance be quashed and there is no appeal or any challenge against the judgment given against him in the suit instituted by the guarantor. Accordingly, thought it is not possible at this stage to foresee what will eventuate subsequently, the basis of the holding is reversed and as whatever issues may arise will be dealt with the execution proceeding, we need not dwell on this point here.

Therefore, considering the freedom of movement guaranteed to our citizens under Article 48 (1) of the Constitution and also considering the reasons detailed above, and as it has not been claimed that the appellant had engaged, during his stay abroad beyond the period he was permitted to stay, in conduct which resulted in the State incurring expenses, and as we have found that the mere fact that the appellant stayed abroad beyond the period he was allowed to stay does not afford sufficient ground to make him liable to pay Birr 10,000 in the form of penalty, and as there is no legal basis to require such undertakings and to collect payments on this ground, this Court has granted the opposition of the appellant filed in accordance with Art. 358 of the Civil Procedure Code and we have, pursuant to Art. 348 of the Civil Procedure Code, reversed the judgment of the High Court condemning the guarantor, Ato Eshetu Assemahegn to pay the sum of Birr 10,000 in respect of which he stood a guarantor together with additional expenses arising therefrom.

Having regard to all the circumstances, we hold that each party bear their own costs and expenses. Let a copy of this judgment be written to the High Court of South Wollo so that it can know that its judgment has hereby been reversed. This judgment rendered on this 29th day of Sene 1982 (E.C.).

ጠቅላይ ፍርድ ቤት
የፍትሕ ብሔር ይግባኝ መዝገብ ቁጥር 81/81

ዋስትና— ወደውጭ ሀገር የሚሄዱ ኢትዮጵያውያንን ዋስ በማስጠራት የሚፈጸመው አሠራር በሕግ ፊት ስላለው ውጤት ስለመቀጫ ስምምነት — የመዘዋወር ሕገ መንግሥታዊ ነፃነት — የይግባኝ ማቅረቢያ ጊዜ — የመጨረሻ ፍርድ ሰላገኙ ጉዳዮች — ፍርድን ስለመቃወም፤

የፍትሕ ብሔር ሕግ ቁጥር 1679፣ 1889፣ 1920—1951፣ የፍትሕ ብሔር ሥነ ሥርዓት ሕግ ቁጥር 51358፣ የወንጀለኛ መቆጫ ሥነ ሥርዓት ሕግ ቁጥር 76፣ ስለጉዞ ሰነዶችና ሺዛዎች አሠጣጥ እንዲሁም ስለውጭ ሀገር ሰዎች ምዝገባ የወጣ አዋጅ ቁጥር 271/61፣ አንቀጽ 5 /1/ /ሰ/፣ አንቀጽ 9/4/፣ የኢ.ሕ.ዲ.ራ. ሕገ መንግሥት አንቀጽ 48፤

ይግባኙ የቀረበው ይግባኝ ባዩ ለጸሎት ወደሳውዲ አረቢያ ሄጄ ካቅም በላይ በሆነ ችግር ምክንያት ለመመለስ በተሰማግሁበት ቀን ለመመለስ ባልችልም ችግሩ እንደተቃለለልኝ ወደ አገሪ የተመለስኩ እንደሆነ ዋሱ እኔ በዚያው ብቀር ሊከፍል ዋስትና የገባበትን ገንዘብ እንዲከፍል የተሰጠው ፍርድ መብቴን ስለሚነካ ጉዳዩ እኔ ባለሁበት እንደገና ታይቶ ፍርዱ እንዲሻርልኝ ሲል ያቀረበውን ጥያቄ የከፍተኛው ፍርድ ቤት ባለመቀበሉ ነው።

ውሳኔ፡— የከፍተኛው ፍርድ ቤት ውሳኔ ተሸራል።

1. በእንድ ጉዳይ ላይ ውሳኔ ከተሠጠ በኋላ እንደገና አይታይም ብሎ የፍትሕ ብሔር ሥነ ሥርዓት ሕግ ቁጥር 5 የሚደነግገው በተመሳሳይ ጭብጥ ተመሳሳይ ተከራካሪዎች በሚመጡበት ጊዜ ብቻ ነው።
2. ሕጉ እንድ ኢትዮጵያዊ ወደውጭ ሀገር ሄዶ ቢታመም ወይም የትምህርትና የሥራ ዕድል ቢገጥመውና በዚህ ምክንያት የተፈቀደለትን ጊዜ አሳልፎ ወደአገሩ ሲገባ ለምን ታመምክ፣ ለምን ሠርተህ የራስህንና የቤተሰብህን ኑሮ አሻሻልክ፣ ወይም ተምረህ እውቀትህን አሻሽለህ ራስህንና አገርህን ለምን ጠቀምክ የሚል የመቅጣት ዓላማ የለውም።
3. አንድ ሰው በውጭ እንዲቆይ ከተፈቀደለት ጊዜ አሳልፎ መመጣቱ የመቀጫ ገንዘብ እንዲከፍል ሊያደርገው አይችልም፤ የዚህ ዓይነት ግዴታ እያሰገሰ ገንዘብ ለማግኘት የሚያስችል አሠራርም የሕግ ድጋፍ የለውም።

ሰኔ 29 ቀን 1982 ዓ.ም.

ዳኞች ጥላሁን ኃይሉ
እስማኤል ሐጅ ማህሙድ
ፍሰሐ ወርቅነህ

ይግባኝ ባይ አቶ ኢድሪስ ሙሐመቤ
መልስ ሰጭዎች

1. የደቡብ ወሎ ገንዘብ ሚኒስቴር ተጠሪ ጸ/ቤት
2. አቶ እሸቱ አሰማሸኝ

ው ሳ ኔ

ዳኞች፡—ጥላሁን ኃይሉ፣
እስማኤል ሐጅ ማህሙድ፣
ፍሰሐ ወርቅነህ።

ይህ ይግባኝ የቀረበው የደቡብ ወሎ ከፍተኛው ፍርድ ቤት ጥር 29 ቀን 1981 በሰጠው ውሳኔ ላይ ነው።

ይግባኝ ባይ ለሥር ፍርድ ቤት ያቀረበው ክስ፡—

“ለፀሎት ወደ ሳውዲ አረቢያ በሄድኩበት ወቅት በዚያው እንዳልቀር ለብር 10,000 /አሥር ሺህ የሚበቃ ዋስ በመጥራት በግዴታ ውል ላይ ፈርሜአለሁ። የተሰጠኝ የግዜ ገደብ ካቅሚ በላይ በሆነ ችግር ስለሌፈብኝ ዋሱ አቶ እሸቱ አሰማሸኝ ግዴታ የገባበትን ገንዘብ እንዲከፍል ተከሶ ተፈረደበት። እኔ አገሪን አልከዳሁም ወይም እንደወጣሁ አልቀረሁም። ለጊዜው ከአቅሚ በላይ በሆነ ችግር በተወሰነው ቀን ባልገባም ችግረ

እንደተቃለለልኝ ወደ ትውልድ አገሪ ተመለሻለሁ። በፍብ-ሙ-ቁጥር 9378 በዋሴ ላይ የቀረበው ክስ እኔ ተካፋይ ባለሆንኩበት የተወሰነና ፍርድም መብቴን የሚነካብኝ ሆኖ ስላገኘሁት በፍትሐ ብሔር ሥነ ሥርዓት ሕግ ቁጥር 358 መሠረት ጉዳዩ አንደገና እኔ በለሁበት፤ የቀድሞዎቹ ተከራካሪዎች በተገኙበት፤ ተጣርቶ በዚህ ሕግ ቁጥር 360/1/2 መሠረት የቀድሞ ፍርድ እንዲሻርኝ አመለክታለሁ።”

የሚል ነበር።

መልስ ሰጭዎች ለክሴ መልስ እንዲሰጡበት ታዘው 1ኛው መልስ ሰጭ በሰጠው መልስ፤ ክሴ አይመለከተኝም፤ ምክንያቱም አቶ እሸቱ አሰማሽኝ የአሁኑ ይግባኝ ባይ ወደ ሳውዲ አረቢያ ሲሄዱ በገቡት የዋስትና ውል ላይ የተሰጣቸውን ፈቃድ አሳልፈው በመምጣታቸው ብር 10,000 /አሥር ሺህ/ ያለምንም ክርክር እከፍላለሁ ሲሉ በፈረመት መሠረት በዚህ በከፍተኛ ፍርድ ቤት ክስ ቀርቦባቸው ሰለተፈረደ ጉዳዩ በአፈጻጸም ላይ ይገኛል። ስለዚህ መዝገቡ ተዘግቶ ኪሣራ ተቆጣሪዎች ልሰናበት በማለት አመለክቷል።

2ኛው መልስ ሰጭም በበኩሉ፤ ይግባኝ ባይ ከሳውዲ አረቢያ ወደ ኢትዮጵያ በሕጋዊ መንገድ ገባሁ ላሉት በክሴ ላይ ማስረጃ አቀረብኩ ብለው ከሚናገሩ በቀር የቀረበ ማስረጃ የለም። እንዲህ ከሆነም ያለበቂ ማስረጃ ፍርድን ያህል ነገር በቃል ንግግር ባቻ ማስረዳት በሕግ ስለማይፈቀድ ጥቅምት 28 ቀን 1979 ዓ.ም፤ የተወሰነው ፍርድ በይግባኝ ሳይሻር ይህ መዝገብ ሊቀጥል አይችልም በማለት ክርክሩን አቀርቧል።

ከፍተኛው ፍርድ ቤት የግራ ቀኙን ክርክር ከመረመረ በኋላ ይግባኝ ባይ ያቀረበውን ጥያቄ ባለመቀበል መዝገቡን በመዝጋቱ ይህ ይግባኝ ሊቀርብ በቅቷል።

ይግባኝ ባይ ቀደም ሲል ያቀረባቸውን የክርክር ነጥቦች በማጠናከር ለዚህ ፍርድ ቤትም ያቀረባቸው ቅሬታዎች፡—

1. ይግባኝ ባይ 2ኛ መልስ ሰጭን ዋስ ያደረገው ውጭ አገር ሄዶ ወርበላና ዱርዬ በመሆን አገሩን እንዳያስወቅስ፤ በሀገሩ ላይ ክህደት እንዳይፈጸም፤ የሄደበትን ፀሎት አድርሶ እንዲመለስ፤ ተብሎ ለመሆኑ የዋስትና ግዴታ የፈረመበት ያመለክታል
2. ይግባኝ ባይም በተወሰነለት ጊዜ ወደ አገሩ ለመመለስ ሀሳብ እንዳደረገ ከአቅም በላይ በሆነ ሕመም ተይዞ በተወሰነለት ጊዜ መምጣት አለመቻሉን በቃል መሐላ አረጋግጧል።
3. መንግሥት ይህን ደንብ ያወጣው ከላይ እንደተገለጸው አንድ ሰው ወደውጭ አገር ሄዶ በመጥፎ ጠባይ ተመርዞ አገሩን እንዳያስወቅስ ለማድረግ ነው እንጂ ከንጹህ ዜጋው ላይ በዚህ ምክንያት ገንዘብ ለማገኘት በማለት አለመሆኑ ይታወቃል።
4. ይግባኝ ሰሚው ፍርድ ቤት ከላይ የተገለጹትን ነጥቦች ገምግሞ፤ ካገርና ሕዝብ ደህንነት የተሰጡትን ማስረጃዎች ተመልክቶ፤ ከፍተኛው ፍርድ ቤት ይግባኝ ባይ በተወሰነለት ጊዜ ወደ አገሩ አልተመለሰም ብሎ በዋሴ ላይ በመዝገብ ቁ.98/75 እና በመ/ቁ.9/78 የሰጠውን ፍርድ በማንሳት ከዕዳው ነፃ እንዲሆን ብሎ እንዲወሰን በትህትና አመለክታለሁ የሚሉ ናቸው።

መልስ ሰጭዎች ለይግባኝ መልስ እንዲሰጡበት ታዘው የ1ኛው መልስ ሰጭ ነገረ ፈጅ ይግባኝ የቀረበው የይግባኝ ጊዜ ካለፈ በኋላ ነው ብሎ የመጀመሪያ ቅሬታውን ከገለጸ በኋላ ይግባኝ ባይና ዋሱ 2ኛው መልስ ሰጭ ግዴታ የገቡበትን ውል በመዘርዘር በሚከተለው መልክ አቀርቧል።

“...አቶ እድረስ መሐመድ ከሄዱበት አገር ፈቃዳቸውን አሳለፈው የካቲት 19 ቀን 1985 ኢትዮጵያ በመምጣታቸው 2ኛው መልስ ሰጭ የተፈረደበትን ገንዘብ እንዲከፍላቸው ክስ መሥርቶ በነበረ ጊዜ እሁን መረጃዬ ነው ያሉትን ለፍርድ ቤት አቀርበው ልከፍል አይገባኝም የሚል ክርክር ካካሄዱ በኋላ ያቀረቡት ማስረጃ አጥጋቢ ሆኖ ባለመገኘቱ ዋሳቸው ንዲክፍል የተፈረደበትን ገንዘብ እርሳቸው እንዲከፍሉት ሲፈረድባቸው በፍርድ ቅር ተሰኝተው ይግባኝ አል ጠየቁም። ፍርዱ የፀና ነው።”

የፍትሕ ብሔር ሥነ ሥርዓት ቁጥር 5 ታልፎ እንደገና በርሳቸው ከሳሽነት በከፈቱት መዘገብ አስቀድመው በተከሰሽነት ለመከላከያ ያቀረቡትን ማሰረጃ እንደገና በማቅረብ ክስ በመመሥረታቸው ፍርድ ቤቱ ጉዳዩን ሲመረምር አሁን ያቀረቡት ማሰረጃ ብቁ አይደለም ተብሎ አስቀድሞ ውሳኔ የተሰጠበት ስለሆነ በርሳቸውም ክስ ላይ ተቀባይነት የለውም ብሎ ውሳኔ ሰጥቷል፤ ውሳኔውም የሚነቀፍበት ምክንያት የለም። ይጠቅመኛል በማለት ያቀረቡት ማሰረጃም ቢሆን እንደውሉ መሠረት ፈጽመው ያለመገኘታቸውን የሚገልጽ ነው። በገቡት ውል መሠረት ፈቃዳቸው ሊያልቅባቸው በአቅራቢያው ለሚገኘው የኢትዮጵያ ኤምባሲ ማስረዳትና ፓሰፖርታቸውንም ማሳደስ ሲገባቸው ይህን አልፈጸሙም።

ስለዚህ ፈቃዴን አሳልፎ ከመጣሁ እንደቀረሁ ተቆጥሮ ግዴታ የገባሁበትን ገንዘብ ከነዋሴ እከፍላለሁ ሲሉ የፈረሙትን ረስተው አሁን ል ከፍል አይገባኝም በማለት ያቀረቡት ጥያቄ ተቀባይነት ስለማየኖረው ከፍተኛው ፍርድ ቤት የሰጠውን ወጭና ውሳኔ እንዲያጸድቅልኝ፤ በዚህም ምክንያት በመንግሥት ላይ የደረሰውን ወጭና ኪሣራ እስከፍሎ መዘገቡን ዘግቶ እንዲያሰናብተን በማክበር አመለክታለሁ።

2ኛው መልስ ሰጭም በበኩሉ ባቀረበው መልስ ላይ፡—

1. ይግባኝ ባይ ወደ ሳውዲ አረቢያ ለመሄድ ፈቃድ በመጠየቅ ከሚያዝያ 20 ቀን 1973 ዓ.ም. እስከ መስከረም 30 ቀን 1974 ድረስ ቆይቶ ሊመለስ፤ በእነኚህ ወራት ካልተመለሰ ግን ብር 10,000 /አሥር ሺህ/ ለመክፈል ሚያዝያ 30 ቀን 1973 ዓ.ም. የተጻፈ ግዴታ ገብቶ አኔን ዋስ ጠርቷል። በተሰጠው የጊዜ ገደብ ስላልተመለሰ ወይም የማራዘሚያ ፈቃድ ስላላገኘ ዋስ የሆነኩበትን ገንዘብ ክፈል ተብሎ ተከሰሼ ተፈርዶብኛል። ይህም በመሆኑ በእኔና በዋሴ ላይ የተፈረደውን ዕዳ ወሱ እንዲከፍል በከፍተኛው ፍርድ ቤት ክስ አቅርቦበት ነበር። ፍርድ ቤቱም ውሳኔ ከመሰጠቱ በፊት እሱንና ዋሱን ከዕዳ የሚያድን ማሰረጃ ካለው እንዲያቀርብ ተነግሮት ብዙ ቀጠሮ ቢለወጥለትም ማቅረብ ስላልቻለ ተፈርዶበታል።
2. ከዚህም ሌላ፤ መቃወምም ሆነ ይግባኝ ማለት የነበረበት በቀድሞዎቹ መዘግብት ማለትም እኔ በተከሰሰኩበትና አኔም እሱን በከሰሰኩበት መዘገብ መሆን ሲኖረበት ያንን ትቶ አዲስ የክስ መዘገብ በመክፈት መሆን አይኖርበትም።
3. ይህ የይግባኝ ሰሚው ፍርድ ቤት ይህንን ሁሉ አልፎ ይግባኝ ባዩ የተፈቀደለትን ጊዜ አሳልፎ በመጣም ዋስ የጠራበትን ገንዘብ የመክፈል ግዴታ አይኖርበትም የሚል ቢሆን፤ እሱ በገባው ግዴታ መሠረት በወቅቱ ባለመምጣቱ ምክንያት ከፍተኛ መጉላላትና ኪሣራ የደረሰብኝ መሆኔን ተመልክቶ ዕዳው አይመለከተውም፤ ወጭና ኪሣራውም ይከፈለው፤ ብሎ እንዲወሰንልኝ አመለክታለሁ። በማለት ክርክሩን አቅርቧል።

ይግባኝ ባዩ የመልስ መልስ የሰጠ ቢሆንም በይግባኝ ማመልከቻው ያቀረበውን ክርክር የሚአጠናክርና መልሶቹን የሚተኝ ብቻ በመሆኑ እዚህ መጥቀስ ሳያስፈልግ አልፈንዋል።

የግራ ቀኙ ክርክር በዚህ መልክ ቀረቦ ስለተጠናቀቀ በእኛ በኩል ከዚህ ቀጥሎ በተመለከተው መሠረት ወስነናል።

ለፍራ ነገሩ ውሳኔ ከመስጠታችን በፊት በቅድሚያ በመቃወሚያ መልክ የተነሱትን ነጥቦች እንመለከታለን።
እነዚህም፡—

1. የይግባኙ መዘገብ የተከፈተው በሕግ የተወሰነለት የ60 ቀን ጊዜ ካለፈ በኋላ ነው።

- 2. በዚህ ጉዳይ ላይ አስቀድሞ ውሳኔ የተሰጠ ስለሆነ እንደገና ተመልሶ አንዳይታይ የፍትሕ ብሔር ሥነ ሥርዓት ሕግ ቁጥር 5 ይከለክላል፤
- 3. በፍትሕ ብሔር ሥነ ሥርዓት ሕግ ቁጥር 358 መሠረት መቃወሚያ ማቅረብ የሚቻለው በዚያው በሥር መዝገቡ ላይ ብቻ ነው እንጂ አዲስ መዝገብ በመክፈት አይደለም፤

የሚሉ ናቸው።

I

አንደኛውን ነጥብ በተመለከተ

መዝገቡን እንደመረመርነው የይግባኙ መዝገብ ተከፍቶ የቀረበው በሥነ ሥርዓት የተፈቀደው 60 ቀን ከማለፍ በፊት ውሳኔ በተሰጠ በ47ኛው ቀን ሆኖ በመገኘቱ መቃወሚያውን አልተቀበልነውም።

ሁለተኛውን ነጥብ በተመለከተ

በአንድ ጉዳይ ላይ ውሳኔ ከተሰጠ በኋላ እንደገና አይታይም ብሎ የፍትሕ ብሔር ሥነ ሥርዓት ሕግ ቁጥር 5 የሚደነግገው በተመሳሳይ ጭብጥ ተመሳሳይ ተከራካሪዎች በሚመጡበት ጊዜ ብቻ ነው።

በዚህ በአሁኑ ጉዳይ ክርክሩ በመጀመሪያ የተካሄደው በከሣሹ በገንዘብ ሚ/ር እና በተከሣሹ ማለትም በዋሱ በአቶ እሸቱ አሰማሽን መካከል ሲሆን ጭብጩም ዋስ የሆንክበትን ገንዘብ ገቢ ማድረግ አለብህ የለብኝም የሚል ነበር። በሁለተኛው መዝገብ ግን ክርክር የተደረገው በዋሱ በአቶ እሸቱ አሰማሽንና በዋስ አድራጊው በአሁኑ ይግባኝ ባይ በእድረስ መሐመድ መካከል ሆኖ ጭብጡም ለጸንተ ዋስ በመሆኔና አንተም በግብኝው ግዴታ መሠረት በወቅቱ ባለመምጣትህ ባለዕዳ ስለሆንኩኝ አንተ ተተክተህ ዕዳውን ትከፍለኛለህ የሚል ነው።

በአሁኑ ደረጃ በዚህ መዝገብ የተነሳው ክርክር ግን በአንድ በኩል በዋስ ጠሪው በአቶ እድረስ መሐመድና በሌላ በኩል በተከሳሾች የውሎ ክፍለ ሀገር የገንዘብ ሚ/ር ተጠሪ ጽ/ቤትና በዋሱ በአቶ እሸቱ አሰማሽን መካከል ሆኖ የክርክሩም ጭብጥ እመለሳለሁ ያል ኩበትን ቀን አሳለፈ ብመለስም ጥፋት እንደፈጸምኩኝ ተቆጠሮ እኔም ሆነኩኝ ዋሴ ባለዕዳ የምንሆንበት ምክንያት የለም፤ የሚል በመሆኑ ጭብጡ የተለየ ነው። ስለሆነም በጭብጥም ሆነ በተከራካሪዎቹ አሳሳፍ አኳያ ሲታይ አንድ ሆኖ ባለመገኘቱ የቀረበውን መቃወሚያ አልተቀበልነውም።

ሦስተኛውን ነጥብ በተመለከተ

በፍትሕ ብሔር ሥነ ሥርዓት ሕግ ቁ. 358 መሠረት መቃወሚያ መቅረብ የሚኖርበት በሥር መዝገቡ ላይ ብቻ ነው እንጂ አዲስ መዝገብ በመክፈት መሆን የለበትም ተብሎ የቀረበውን መቃወሚያ እንዳየነው እስከዚህ ብዙ የሚያሳስብና ትችትም ሆነ የሕግ ትንታኔ የሚያስፈልገው ሆኖ አላገኘነውም። ምክንያቱም በሁለቱም መልክ ቢፈጸም የሚያፋልሰው የሕግ መሠረት ካለመኖሩም በላይ በተከራካሪ ወገኖችም ሆነ በፍርድ ቤት አሠራር ላይ የሚያመጣው የተለየ ድካምና መጓተት ባለመኖሩ ነው። ስለሆነም በዚህም ላይ የቀረበውን መቃወሚያ አልተቀበልነውም።

II

ፍሬ ነገሩን በማስመልከት የቀረበውን ክርክር ደግሞ ቀጥሎ እንመለከታለን።

ይግባኝ ባይ ከኢትዮጵያ ውጭ ወደ ሳዑዲ አረቢያ ሲሄድ ከአገርና ሕዝብ ደህንነት ጥበቃ ሚኒስቴር ባደረገው ውል መሠረት በተወሰነለት ጊዜ ሳይመለስ ቢቀር ከ30 ቀን በኋላ

አንድን እንደከፈ፣ በአብዮቱ ላይ ተጸራሪ አቋም እንዳለው፣ ተቆጥሮ በኢትዮጵያ ያለውን ብረቱ እንዲወረስ፣ ፓሰፖሪቱ እንደሚሠረዝ፣ የተሰማማ መሆኑን፣ ዋሱም 2ኛው መልስ ሰጭ ይግባኝ ባይ በመንግሥት ላይ ውጭ ቢያስከትል ወይም የመንግሥት ወይም ሕዝባዊ ዕዳ ቢኖርበት እስከ 50,000 የሚክል መሆኑን፣ ይግባኝ ባይ ሳይመለስ ወይም ያለፈቃድ ቀኑን አሳልፎ ቢመጣ ብር 10,000 መቀጫ እከፍላለሁ ብሎ ተሰማምቶ በውሉ ላይ ፈርሟል።

ይግባኝ ባይ በተወሰነለት ጊዜ ባለመመለሱ ዋሴ 2ኛው መልስ ሰጭ ተከሶ በገባበት ግዴታ መሠረት መቀጫውን ብር 10,000 እንዲከፍል በፍ.ብ.መ.ቁ. 98/75 ተወስኖበተአል። ይግባኝ-ባዩ ከሄደበት አገር እንደተመለሰ ዋሴ 2ኛው መልስ ሰጭ ዘግይተህ በመመለስህ ምክንያት ብር 10,000። /አሥር ሺህ/ ከነኪሣራው እንደከፍል ስለተፈረደብኝ እንድትከፍለኝ በማለት በይግባኝ ባዩ ላይ ክስ መሠረተበት። ይግባኝ ባዩ በተወሰነለት ጊዜ ለመመለስ ያልቻለው በመታመሙ ምክንያት መሆኑን በቃለ መሀላ ከማረጋገጡም በላይ ጂዳ ከሚገኘው የኢትዮጵያ ኤምባሲ የተሰጠውን ማስረጃ ቢያቀርብም የሥር ፍርድ ቤት መቀጫውን ከነኪሣራው ለ2ኛው መልስ ሰጭ እንዲከፍል ፈርዶበታል።

ከላይ በተገለጡት ሁለት መዝገቦች በተሰጡት ውሳኔዎች ላይ ይግባኝ አልተባለባቸውም። ነገር ግን ይግባኝ ባይ የፍትሕ ብሔር ሥነ ሥርዓት ሕግ ቁጥር 358 መሠረት አድርጎ፣ ሊከሰስበትና ሊጠየቅበት በሚገባ ጉዳይ ላይ 1ኛው መልስ ሰጭ የውሎ ክፍል ሀገር ገንዘብ ሚኒስቴር ዋሴን 2ኛውን መልስ ሰጭ ብቻ ከስሶ ያስፈረደበት በአግባቡ ስላልሆነ በዚሁ አንቀጽ መሠረት ፋይል አስከፍቶ ዘግይቶ የመጣበትን ምክንያትና ከኤምባሲው የተሰጠውን ማስረጃ ቢያቀርብም የሥር ፍርድ ቤት ክርክሩን ዋጋ ባለመሰጠት መዝገቡን ዘግቶበታል። ይግባኝም የቀረበው በዚህ ምክንያት ነው።

ይግባኝ ባዩ በፍ.ብ.መ.ቁ 9/78 ዋሱም በፍ.ብ.መ.ቁ.98/74 ተከሰው በገቡት ውል መሠረት እንዲከፍሉ ተወስኖባቸዋል። በውሉ ላይ እንደተገለጠው መቀጫውን ለመክፈል ግዴታ የገባው ዋሱ 2ኛው መልስ ሰጭ እንጂ ይግባኝ ባይ አይደለም። ለዚህም የተጠቀሰው አንቀጽ የፍትሕ ብሔር ሕግ ቁጥር 1889 ነው። ይህም አንቀጽ “አንደኛው ወገን ግዴታውን ያልፈጸመ እንደሆነ ወይም አጉድሎ ወይም አዘግይቶ የፈጸመ እንደሆነ የሚከተለውን መቀጫ ተዋዋቶች በገቡባቸው ግዴታዎችና እነዚህም አስገዳጅ እንዲሆኑ የተሰማሙበትን በሚገልጸው የፈቃድ መስጠት ላይ የተመሠረተ መሆኑን በፍትሕ ብሔር ሕግ ቁጥር 1679 ላይ ተገልጿል። ሆኖም በዚህ ጉዳይ ላይ የዋሰ ግዴታን በተመለከተ ከሕግ እንጻር እንዴት እንደሆነ ለመረዳት ይግባኝ ባይና ዋሰ ከፈረሙበት ውል አኳያ የአዋጅ ቁጥር 271፣1961ን ያላማ ማወቅ አስፈላጊ ስለሚሆን ከዚህ ጋር አብሮ መታየት አልበት።

በመሠረቱ ዋሰ የሚሆን ሰው የሚገባበት ግዴታ በፍትሕ ብሔር ሕግ ከቁጥር 1920 እስከ 1951 ባሉት የዋሰትና አንቀጾች ሥር መውደቅ አለበት። የነዚህ አንቀጾች ርዕሰና ይዘት የተለያዩ ቢሆኑም ስለዋና ተዋዋቶቹና ዋሰቻቸው የሚገቡበትን ግዴታና ኃላፊነት በተመለከተ አንድ ዓይነት ጠባይ አላቸው። የሚገልጹትም መሠረታዊ ሀሳብ ዋናው ባለዕዳ የገባበትን ግዴታ ሳይፈጽም ቢቀር ዋሱ ወናውን ተክቶ መፈጸም እንዳለበት ነው። አብዛኛውም ጊዜ የዋሰትና ገዴታ ከገንዘብ ጋር የተያያዘ በመሆኑ ዋናው ባለዕዳ የገባበትን ሳይሟላ ሲቀር ዋሱ በገባበት የዋሰትና ግዴታ መሠረት ተተክቶ ዋናው ባለዕዳ ኖረም አልኖረም ከዕዳው ተጠያቂ ነው። ባጭሩ ከላይ የተጠቀሱት አንቀጾች የሚያስገነዝቡት ይህንኑ ነው።

በወንጀለኛ መቅጫ ሕግ ሥነ ሥርዓት ቁጥር 76 መሠረት አንድ ሰው በወንጀል ለተከሰሰው ሰው ዋሰ ሲሆን የገባበት ግዴታ ተከሳሹን በቀነ ቀጠሮ ለማቀረብ ነው። ተከሳሹ በቀጠሮ ቀን ሳይቀርብ ሲቀር ግዴታ የገባበትን የዋሰትና ገንዘብ ለመንግሥት ገቢ እንዲያደርግ ያዛል። 1ኛው መልስ ሰጭ ግን በወንጀል ተከሷል፤ ዋሰ የተጠራውም ለወንጀሉ ጉዳይ ነው አልተባለም።

አዋጅ ቁጥር 271/1961 ስለጉዞ ሰነዶች፣ ስለሺዛዎች አሰጣጥና ስለውጭ አገር ሰዎች ምዝገባ የሚመለከት ነው። ይግባኝ ባይና ዋሱ 2ኛው መልስ ሰጭ የፈረሙበት ውል ከዚህ አዋጅ የመነጨ ነው።

አዋጁም ይህንኑ በተመለከተ በአንቀጽ 5/1/ለ/—

“... ተራ ፓሰፖርት የሚሰጠው ለጉብኝት ወይም ለግል ሥራ ወደውጭ አገር ለሚሄዱ የኢትዮጵያ ዜጎች ነው። ነገር ግን ፓሰፖርቱ ከመሰጠቱ በፊት የሚሰጠው ሰው ውጭ አገር በሚቆይበት ጊዜ የሌላ አገር መንግሥት ሽክም እንዳይሆን የውጭ ጉዳይ ሚኒስትራችን ማረጋገጥ አለበት...” ይላል።

በአንቀጽ 9/4/ “... የአገር ግዛት ሚኒስትር የመውጫ ወይም እንደገና የመግቢያ ቪዛ ከሰጠ በኋላ ለአገሪቱ ጥቅም አስፈላጊ መሰሉ ከታየው የመውጫውን ወይም የመግቢያውን ቪዛ ምን ጊዜም ለመሠረዝ ሥልጣን አለው።” ተብሎ ተመልክቷል።

ከትዳዩ ጋር አግባብ ያላቸው የሕግ ድንጋጌዎች ከሞላ ነደል ከላይ የተጠቀሱት ናቸው። ለክሱም ምክንያት የሆነውን ውልና ይህንን ዓይነት ውል ለመፈጸም ግዴታ የሚገባበትን አጠቃላይ ሁኔታ ከሕጉ ጋር አገናዝቦን እንመለከታለን።

በያዝነው ጉዳይ ይግባኝ ባይ ከአገር እንደወጣ አልቀረም። ከሄደበት አገር ዘግይቶ መመለሱን በቁጥጥር 8/492/580 የካቲት 15 ቀን 1977 የኮንሱለርና ይለፍ ዋና መምሪያ ለውጭ ጉዳይ ሚ/ር በጻፈው ደብዳቤ ላይ ተገልጧል። ይግባኝ ባይ ዘግየቶ ወደ አገሩ በመግባቱ ለመንግሥት ሽክም አልሆነም። በአገሪቱም ላይ ያደረሰው ጉዳት የለም። አንድ ኢትዮጵያዊ ከአገሩ እንደወጣ በሕመም ምክንያት ወይም ሥራ ወይም ትምህርት የማግኘት ዕድል ገጥሞት ወደ አገሩ ዘግይቶ የተመለሰ እንደሆነ አገሩን እንደከዳና በአብዮቱ ላይ ተጸራሪ ተግባሮች እንደፈጸመ ሊያስቆጥር የሚችል በቂ ምክንያት አይደለም። በሌላም በኩል አዋጁ አንድ ኢትዮጵያዊ ወደ ውጭ አገር ሄዶ ቢታመም ወይም የትምህርትና የሥራ ዕድል ቢገጥመውና በዚህ ምክንያት የተፈቀደለትን ጊዜ አሳልፎ ወደ አገሩ ሲገባ ለምን ታመምክ፤ ለምን መርተህ የራስህንና የቤተሰቦችህን ኑሮ አሻሻልክ ወይም ተምረህ እውቀትህን ለምን አሻሻልህ ራስህንና አገርን ጠቀምክ የሚል የመቅጣት ዓላማ የለውም። የአዋጁ መንፈስ የኢትዮጵያ ዜጎች በሆነ ምክንያት ወደ ውጭ አገር ከሄዱ በኋላ ያለሥራና ያለትምህርት በባዕድ አገር እየባዘኑና እየተንከራተቱ አገርን በሚያሰድብ ሥራ ላይ የሚሰማሩትን ለመቆጣጠር እንደሆነ ከላይ የጠቀስናቸው አነቀጻች ይጠቁሙናል።

ይግባኝ ባይና ዋስ የፈረሙበት ውል የፍትሕ ብሔር ሕጉንና የተጠቀሰውን የአዋጅ ቁጥር 271/61 መሠረት ስማድረግ ነው የተዘጋጀው። በፍትሕ ብሔር ሕግ የዋስ ግዴታ ከቁጥር 1920 እስከ 1951 ባሉ አንቀጾች ውስጥ ተዘርዝሯል ብለናል። ይግባኝ ባይና ዋስ የፈረሙበት ውልና የገቡበት ገዴታ በእነዚህ አንቀጾች የሚጠቃለሉ ግን ሆነው አልተገኙም። ምክንያቱም የይግባኝ ባይና ዋስ ኃላፊነት ተወራራቹ ባለመሆናቸው ነው። 2ኛው መልስ ስጭ ይግባኝ ባይ በተወሰነለት ጊዜ ከሄደበት ስላልተመለሰ በገባበት የዋስትና ግዴታ መሠረት ለመንግሥት ብር 10,000/አሥር ሺህ/ እንዲከፍል ተጠይቋል። ይህ ዓይነት የዋስትና ግዴታ ተፈጻሚነት የሚኖረው ይግባኝ ባይ በወንጀል ተከሶ በተወሰነለት ቀን ቀጠሮ ሳይቀርብ ቢቀር ነበር።

በአጠቃላይ፡ እነዚህን ሁኔታዎች ስንመለከታቸው፡—

1. ይግባኝ ባይ ወደ ውጭ አገር እንደሄደ አልቀረም።
2. በወቅቱ ያልተመለሱበት በመታመሚ ነው ብሏል።
3. በውጭ አገር በቆየበት ጊዜ ፀረ—አብዮት ድርጊት ለመፈጸሙ የቀረበ ማሰረጃ የለም። ለአገሪቱም ሽክም ሆኖ ነበር አልተባለም። ጂዳ ከሚገኘው የኢትዮጵያ ኤምባሲ ከኮንሱለርና ይለፍ መምሪያ የተሰጠው ማሰረጃም የሚያመለክተው አለማሰከተሉን ነው።
4. በውሱ ላይ የተጠቀሰው መዋጮ የዋስ ግዴታን ከሚደነግጉት የፍትሕ ብሔር ሕግ አንቀጾች 1920—1951 እና የወንጀልኛ መቀጫ ሕግ ሥነ ሥርዓት ቁጥር ጋር የሚጣጣም አይደለም።

ይህ ሁሉ ሲገናዘብ ይግባኝ ባዩም ይሁን ዋሱ እንዲከፍሉ የተወሰነባቸው የዋስትና ገንዘብ በፍትህ ብሔር ሕጉም ሆነ በአዋጁ ያልተደገፈ መሆኑን እንረዳለን።

ስናጠቃልለውም፡ ከላይ ለመዘርዘር እንደሞከርነው ለዚህ ክርክር መነሻ የሆነው ያሁኑ ይግባኝ ባይ አቶ እድረስ መሐመድ ወደ ሳዑዲ ዓረቢያ ሲሄድ ጊዜውን መልስ ሰጭ አቶ እሸቱ አሰማኸኝን ለብር 10,000 ዋስ ጠርቶ በተወሰነ ጊዜ ውስጥ ተመልሶ ሊመጣ ውል ገብቶ ሲያበቃ የተመለሰው ግን ጊዜ አሳልፎ በመሆኑ ዋሱ ግዴታ የገባበትን ገንዘብ ብር 10,000 ለመንግሥት መክፈል አለበት ተብሎ በገንዘብ ሚ/ር በኩል ክስ ተመሥረቶ እንዲከፍል በመፈረድና ዋሱም በመቀጠል ዋስ እድራጊውን በወቅቱ ባለመምጣትህ ተከስሼ ባለዕዳ የሆንኩበትን ገንዘብ አንተ መክፈል አለብህ ብሎ በመክሰስ በማሰፈረዱ መሆኑን ተመልክተናል።

የአሁኑ ይግባኝ ባይ ክርክርም የሚያተኩረው እኔ ወደ ሳዑዲ ዓረቢያ አስፈቅጂ ከሄድኩኝ በኋላ ከተፈቀደልኝ ጊዜ አሳልፌ ብመጣም እኔም ሆንኩኝ ዋሴ ባለዕዳ ሆነን እንድንከፍል ሊያደርግ የሚችል ተግባር አልፈጸምከም፤ የዚህን ዓይነት ዕዳ እኔም ሆንኩኝ ዋሴ እንድንከፍል የሚያዝ ሕግም የለም የሚል ነው።

ከዚህ አኳያ ሲታይም ይግባኝ ባይ የፍትህ ብሔር ሥነ ሥርዓት ሕግ ቁጥር 358ን ጠቅሶ በዋሴ ላይ የተፈረደው ዕዳ በመጨረሻ እኔን የሚመለከት በመሆኑ በሱ ላይ የተሰጠው ፍርድ ሊሻርልኝ ይገባል ብሎ ያቀረበው መቃወሚያ መሠረት ያለው ሆኖ ነው የተገኘው።

ቀደም ሲል በዘርዘር በተገለጡት ምክንያቶች ይግባኝ ባይ ከኢትዮጵያ ውጭ አስፈቅዶ ከሄደ በኋላ ሌላ ችግር ሳያስከትል እመሰላለሁ ባለው ጊዜ ባለመመለሱ ብቻ 10,000 ብር እንዲከፍል የሚያደርገው ግዴታ ሊኖርበት ስለማይችልና ይህንንም ነጥብ በተመለከተ የዚህ ዓይነት ውል ማድረግ በሕግ የተደገፈ ስለማይሆን፤ ይግባኝ ባይ ዋሱ እንዲከፍል የተፈረደበት ትክክል አይደለምና ሊሻር ይገባዋል ሲል ያቀረበውን ጥያቄ ተቀብለንዋል። ምክንያቱም በዋሱ ላይ ከተፈረደና 'እንዲከፍል ከተደረገ ልክ አሁን እንደተደረገው በመጨረሻ መልሶ የመተካት አላፊነት የሚያመጣበት ስለሆነና ዋስ ጠሪው በሕግ የተከለከለውንና ማድረግ የማይገባውን ሳያደርግ ከተፈቀደለት ቀን አሳልፎ በመምጣቱ ብቻ ብር 10,000 በዕዳ መልክ መክፈል የሚገባው ሆኖ ባለመገኘቱ ነው።'

በእርግጥ ዋስ ጠሪው ማለት የአሁኑ ይግባኝ ባይ የፍትህ ብሔር ሥነ ሥርዓት ሕግ ቁጥር 358ትን ጠቅሶ ተቃዋሚ ሆኖ ያቀረበው የገንዘብ ሚ/ር ዋሱን ክስ ለመፈረደበት ሊሻር ይገባዋል በማለት ብቻ ነው እንጂ ዋስ በዚህ ጉዳይ በእርሱ ላይ ክስ ከፍቶ ያስፈረደበትን በተመለከተ ያቀረበው ይግባኝ ወይም ሌላ ክርክር የለም። ይህም በመሆኑ ወደፊት ምን ሊፈጠር እንደሚችል መገመት ቢያዳግትም መሠረቱ የተሻረ ስለሆነ የሚነሳ ችግር ቢኖር በአፈጻጸም ጊዜ ሊታይ ስለሚችል በአሁኑ ደረጃ ይህን ነጥብ በተመለከተ በዚህ አልፏል።

ስለዚህ፤ የሕገ መንግሥቱ አንቀጽ 48/1/ ለዜጎቻችን የሰጠውን የመዘዋወር ነፃነትና ከላይ የተዘረዘሩትን ምክንያቶች ስናገናዘባቸው ይግባኝ ባይ በውጭ አገር እንዲቆይ ከተፈቀደለት ጊዜ በላይ በቆየባቸው ጊዜያት በመንግሥት ላይ ወጪ ያስከተለ ተግባር ፈጽሟል ስለአልተባለና ከተፈቀደለት ጊዜ አሳለፎ መምጣቱ ብቻ ብር አሥር ሺህ የመዋጮ ገንዘብ እንዲከፍል ሊያደርገው የሚችል ሆኖ ስለአላገኘነው፤ የዚህ ዓይነት ግዴታ እያስገቡ ገንዘብ ለማግኘት የሚያስችልም የሕግ ድጋፍ ስለሌለ ዋሱ እሸቱ አሰማኸኝ ዋስ የሆነበትን ገንዘብ ብር 10,000 ካስከተለው ወጪ ጋር በመጨመር ይክፈል ተብሎ በከፍተኛው ፍርድ ቤት የተወሰነውን፤ ይግባኝ ባይ የፍትህ ብሔር ሥነ ሥርዓት ሕግ ቁጥር 358ን በመጥቀስ ያቀረበውን መቃወሚያ ተቀብለን ፍርዱን በፍትህ ብሔር ሥነ ሥርዓት ሕግ 348 መሠረት ሽረንዋል።

ጠቅላላ ሁኔታውን ግምት ውስጥ አግብተን ግራ ቀኙ የየራሳቸውን ወጪና ኪሣራ ይቻሉ ብለናል። የውሳኔውን መለወጥ እንዲያውቀው ለደቡብ ወሎ ከፍተኛው ፍርድ ቤት የዚህ ውሳኔ ግልባጭ ይድረሰው ይጻፍ። ይህ ፍርድ ዛሬ ሰኔ 29 ቀን 1982 ዓ.ም. ተሰጠ።

Supreme Court of Ethiopia
Civil Appeal Case No. 1752/82

Suretyship- the legal effect of contract of guarantee made before Consular and Immigration Department assuming liability for the debts of a person who has left the country-sources of civil obligations-guarantee in respect of third party claims-parties to civil suits.

Civil Code Article 1675, Civil Procedure Code Article 33

Appeal against the decision of the High Court rejecting claim that the respondent should discharge the obligations of the debtor owed to third parties based on his contract of guarantee upto Birr 50,000 made before Consular and Immigration Department upon the departure from the country of the debtor who has been found by the court, in his absence, liable to his former employer organisation in respect of money he has failed to account for.

Held - The decision of the High Court affirmed. Appellant has given no delegation to the Consular and Immigration Department to have a contract of guarantee signed on its behalf. Nor has the Consular and Immigration Department, in the contract of guarantee it required the respondent to sign, transferred to the appellant any title of beneficiary. Appellant, respondent and the Consular and Immigration Department have not created any obligations as between themselves.

Ginbot 18, 1984*

Judges: Tilahun Teshome
Mahteme Solomon
Kirubel Haile Mariam

Appellant - North-Western Agricultural Development Corporation
Respondent- Ato Nigussie Newte Chich Ayibelu

Holding

After having examined the record of the proceedings in the lower court, we hold as follows:

This appeal arose out of the decision of the High Court given on Megabit 21,1982 in Civil case No. 1761/80

The case involved suretyship and, in the lower court, appellant was the plaintiff and the respondent was the defendant. The subject matter of the suit was: that the respondent had signed a contract of guarantee to cover the liabilities of a certain Ato Markos Kebede upon the departure of the latter from the country; that the said person had failed to return to the country; that his liability to the Corporation for Birr 16,531.87 and interest thereon at the rate of 9% as of Nehase 1,1974 including costs based on expenses has been established by the High Court in Nekemt town in a decision in Civil Case No. 85/76 given on Tir 16,1977. and that, therefore, the respondent was liable to discharge the liabilities of Ato Markos pursuant to his obligations as a guarantor. The counter-arguments of the respondent were: that he did not establish any contractual relationship with the appellant; and that, (therefore) since the appellant could not establish a right or interest in accordance with Article 33 of the Civil Procedure Code, the case should be closed; that if this argument was not accepted, Ato Tsedeke Teckle and Waizero

Amssale Manyahlhal be joined as defendants before he submitted his arguments on the merits since they had assumed obligations to pay any debts owed by Ato Markos.

The responses of the appellant to the counter-arguments of the respondent were: that the respondent did not deny the fact that he had signed a contract of guarantee to pay the debts of Ato Markos; that the fact that the respondent had the relatives of the debtor assume a contractual obligation to pay the debts of the debtor is further proof for the respondent's liability; that since appellant did not have any relationship whatsoever, with the alleged counter guarantors there was no ground for their intervention; and that appellant would not object if any persons who could pay the debts for the respondent paid the money to it.

After having been allowed by the High Court to intervene in the case, Ato Tsedeke Teckle and Waizero Amssale Manyahlhal argued that they did not have any relationship with the appellant; that since they were counter-guarantors to the respondent, there would be no ground for them to be liable where the respondent himself did not have any relationship with the plaintiff; that, therefore, it was improper to have required them to be joined in the case where it had not been properly established that the respondent himself was a guarantor to the debts of Ato Markos and that there were debts covered by such guarantee. In response, the respondent argued that since they did not deny the counter guarantee contract which they signed on Sene 18, 1980, they had to work out their respective shares of liabilities if it was proved that Ato Markos Kebede owed any debts and that they would be liable to pay such debts.

The High Court which heard the case held "...the law has clearly laid down that contracts are binding only as between the parties to them... it was improper for the plaintiff to institute a suit against the defendant on the basis of a contract of which he was not a party."

The appeal is against this decision. The arguments relied on by the appellant as stated in the memorandum of appeal are: that the High Court wrongly attributed to the contract signed before the consular and Immigration Department an effect on persons not parties to it and, on this ground, wrongly absolved the defendant of his liability arising from the contract of guarantee which he admitted in clear terms;...that it is improper to deny effect to such contract of guarantee since they have a clear purpose of preventing persons like the debtor in the present case from moving to other countries to evade their obligations and, when they do move, of holding liable their guarantors who signed such contracts of guarantee out of their own free will. The respondent, on the other hand, argues that since the party which claims a contractual relationship out of the contract of guarantee is the consular and Immigration Department which did not have any delegation from the appellant to that effect, the two being autonomous and separate entities, there is no ground to challenge the decision of the High Court which was given by taking these considerations into account, thus reaffirming his previous arguments.

Based on the questions of fact raised in this case as heretofore set forth, we have carefully considered the record of the proceedings in the light of relevant laws and the basic principles of civil obligations. The present case is a civil case. This being the case, the civil obligations of the parties to the present suit can only arise out of their contractual or extra-contractual obligations. Accordingly, the plaintiff has to establish in specific terms and prove this type of relationship that exists between the defendant and himself.

Where the plaintiff claims a contractual relationship, he has to establish such relationship in terms of Art. 1675 et. seq. of the Civil Code; and where he claims an extra-contractual relationship, he has to show it in terms of Article 2027 et. seq. of the Civil Code.

In the present case, no claim has been made and no proof produced tracing the obligations of the appellant and of the respondent to any of these sources of civil obligations, the only claim by the Appellant being that it should be a beneficiary of the contract of guarantee which the Counsular and Immigration Department had made the respondent sign.

Appellant has a legal personality of its own, administered under the Ministry of State Farms Development and established to carry on agricultural activities for gain whereas the body that claims to have had the respondent sign a contract of guarantee is an office of State administration set up within the Ministry of Internal Affairs which, pursuant to Article 390 of the Civil code, is a body having its own separate legal personality. The Appellant is urging that it should be a beneficiary of the contract of guarantee allegedly concluded between this body and the respondent.

Nevertheless, this argument does not have any legal ground. No delegation has been given by the Appellant to the Counsular and Immigration Department to have a contract of guarantee signed on its behalf. Nor has the Counsular and Immigration Department transferred to the Appellant any right to benefit from the contract of guarantee it had made the respondent sign. Considering all the circumstances of this case as a whole, neither the Appellant and the respondent nor the Appellant and the Counsular and Immigration Department have created, as between themselves, any obligation in respect of the subject matter of this case.

Although, in principle, the contract of guarantee which the Counsular and Immigration Department had the respondent allegedly sign itself, when considered in the light of the provisions of the Civil Code relating to suretyship, raises a number of controversial questions, we have not found it necessary to deal with it here in view of the fact that it is not an issue in the present case.

Accordingly, we have found no sufficient ground to alter the decision of the High Court and we hereby affirm it in accordance with Article 348(1) of the Civil Procedure Code.

Signature of Judges:	Tilahun Teshome
	Mahteme Solomon
	Kirubel Haile Mariam

Translated by Ato Getachew Aberra

* unless expresser indicated otherwise, all dates in this case are in the Julian (Ethiopian) Calendar.

ጠቅላይ ፍርድ ቤት
የፍትሕ ብሔር ይግባኝ መዝገብ ቁጥር 1752/82

ዋስትና - ከሀገር ለወጣ ሰው ዕዳ ተጠያቂ እሆናለሁ በማለት ለኮንሱላርና ይለፍ መሥሪያ ቤት የሚሰጥ ዋስትና በሕግ ፊት የሚኖረው ውጤት - የፍትሕ ብሔር ግዴታ ምንጮች - ስለሦስተኛ ወገኖች ጥያቄ የሚሠጥ ዋስትና - በፍትሕ ብሔር ክርክር ተሳታፊ ስለሚሆኑ ወገኖች፤

የፍትሕ ብሔር ሕግ ቁጥር 1675፤ የፍትሕ ብሔር ሥነ ሥርዐት ሕግ ቁጥር 33፤ መልስ ሰጭው ሌላ ግለሰብ ከሀገር በሚወጣበት ጊዜ ከሠስተኛ ወገኖች ለሚፈለገበት ዕዳ እስከ ብር 50.000 እክፍላለሁ በማለት ለኮንሱላርና ይለፍ መሥሪያ የዋስትና ግዴታ የገባ ስለሆነና ከሀገር የወጣው ሰውም ከሚሠራበት ድርጅት ገንዘብ አጉድሎ በሌለበት ተከሶ የተፈረደበት ስለሆነ በእግሩ ገብቶ የጎደለውን ገንዘብ ይከፍላል ተብሎ የቀረበውን ክስ የከፍተኛው ፍርድ ቤት ውድቅ በማድረጉ የቀረበ ይግባኝ ነው።

ፍርድ፡- የከፍተኛው ፍርድ ቤት ውሳኔ ጸንቷል።

ይግባኝ ባይ ለኮንሱላርና ይለፍ መሥሪያ በስሙ ዋስትና እንዲያስፈርምለት የሰጠው ውክልና የለም። የይለፍና ኮንሱላር መምርያም መልስ ሰጭውን ባስፈረመው ዋስትና ተጠቃሚ እንዲሆን ለይግባኝ ባይ መብት አላስተላለፈለትም። ይግባኝ ባይ፤ መልስ ሰጭና የኮንሱላርና ይለፍ መምርያ ክስ የቀረበበትን ጉዳይ በተመለከተ በመሀከላቸው ያቋቋሙት ግዴታ የለም።

የፍትሕ ብሔር ይ.መ.ቁ.1752/82
ግንቦት 18 ቀን 1984 ዓ.ም

ዳኞች፡-ጥላሁን ተሾመ
ማኅተመ ሰለሞን
ኪሩቤል ኃይለማርያም

ይግባኝ ባይ፡- የሰሚን ምዕራብ እርሻ ልማት ኮርፖሬሽን፤
መልስ ሰጭ፡- አቶ ንጉሤ ነውጤ ጭጭአይበሉ፤
መዝገቡን መርምረን ፍርድ ሠጥተናል።

ፍ ር ድ

ለይግባኙ መነሻ የሆነው የአዲስ አበባ ከፍተኛው ፍ/ቤት መጋቢት 21 ቀን 1982 ዓ.ም በፍ.ብ.መ.ቁ. 176/80 የሠጠው ውሳኔ ነው።

ጉዳዩ ዋስትናን የሚመለከት ሲሆን በሥር ፍ/ቤት ይግባኝ ባይ ከላሽ መልስ ሰጭው ተከላሽ ነበሩ። የክሱ ፍሬ ነገርም አቶ ማርቆስ ከበደ የተባለው ሰው ከሀገር በሚወጣበት ጊዜ እስከ ብር 50.000 ለሚፈለግበት ዕዳ መልስ ሰጭው ዋስትና ፈርሞለታል፤ እሱ ከሀገር እንደወጣ ቀርቷል፤ ብር 16,531.87 ከኮሽፖሬሽኑ አጉድሎ በነቀምት ከፍተኛው ፍርድ ቤት ክስ ተመስርቶ በመ.ቁ. 85/76 ጥር 16 ቀን 1977 ዓ.ም በተሰጠ ውሳኔ ከነሐሴ 1 ቀን 1974 ዓ.ም ጀምሮ ከሚታሰብ ዘጠኝ በመቶ ወለድ ጋር እንዲከፍል፤ የወጭና ኪሣራ ዝርዝራችንንም እንድናቀርብ ተወስኖልናል፤ ስለዚህ መልስ ሰጭው በገባው የዋስትና ግዴታ መሠረት ዕዳውን በአቶ ማርቆስ ከበደ እግር ተተክቶ መክፈል ይገባዋል የሚል ነው።

መልስ ሰጭው ያቀረበው ክርክር ደግሞ ከይግባኝ ባይ ኮርፖሬሽን ጋር ያደረገሁት የውል ግንኙነት የለም፤ በፍ.ብ.ሥ.ሥ.ሕ.ቁ. 33 መሠረት መብት ወይም ጥቅም ያለው መሆኑን ስላላሳዩ መዝገቡ ሊዘጋ ይገባዋል፤ ይህ ቢታለፍ ከማርቆስ ከበደ የሚፈለግ ዕዳ ካለ

ለመክፈል አቶ ጸደቀ ተክሉና ወ/ሮ አምሳለ ማንያህልሃል ግዴታ የገቡ ስለሆነ ለፍሬ ነገሩ መልስ ከመስጠቱ በፊት በዚህ ላይ ብይን ይሰጥልኝ የሚል ነው።

ይግባኝ ባይ መሥርቻ ቤት በበኩሉ መልስ ሰጭው የማርቆስ ከበደን ዕዳ ለመክፈል ዋስትና መፈረሙን አልካደም፤ የባለዕዳውን ዘመዶች ገንዘቡን እንዲከፍሉለት ውል ማስፈረሙ ለተጠያቂነቱ ማስረጃ ነው። ጣልቃ ይግቡ ከተባሉት ከእነ አቶ ጸደቀ ተክሉ ጋር ምንም ግንኙነት ስለሌለን እክሱ ውስጥ የሚገቡበት ምክንያት የለም፤ ዕዳውን ይከፍሉልኛል የሚላቸው ሰዎች ቀርበው ገንዘቡን ገቢ ሲያደርጉለት ግን መቃወምም የለንም፤ በማለት ተከራክሯል።

የከፍተኛው ፍ/ቤት አቶ ፀደቀ ተክሉና ወ/ሮ አምሳለ ማንያህልሃል በክርክር ውስጥ እንዲገቡ ካደረገ በኋላ የሠጡት መልስ ከይግባኝ ባይ መሥርቻ ቤት ጋር ያደረገው ግንኙነት የለም፤ ምትክ ዋስ የሆነው ለመልስ ሰጭው ሲሆን እሱ ክስ ከመሠረተው አካል ጋር ግንኙነት ከሌለው እኛ ተጠያቂ የምንሆንበት ምክንያት የለም፤ መልስ ሰጭው ለማርቆስ ከበደ ዋስትና ያለው ለመሆኑና ይህም ዋስትና ያቀፈው ዕዳ ለመኖሩ በአግባቡ ባልተረጋገጠ ጉዳይ እንደንጠራ መደረጉ በአግባቡ አይደለም፤ የሚል ነው።

መልስ ሰጭው በበኩሉ ተጠሪዎች ሰኔ 18 ቀን 1980 ዓ.ም የፈረሙትን የምትክ ዋስትና ውል ያልካዱ ስለሆነ ማርቆስ ከበደ ዕዳ አለበት ከተባለ መነጣጠር የሚገባቸው እነርሱ ናቸው፤ ከተረጋገጠም ከፋዮቹ እንርሱው ናቸው። የሚል ክርክር አቅርቧል።

ክርክሩን የመረመረው የከፍተኛው ፍ/ቤት "...ውሎች ተፈጻሚነት ያላቸው በተዋዋይ ወገኖች ላይ ብቻ ነው ሲል በግልጽ ደንግነታል። በመሆኑም ከሳሽ ከተከሳሽ ጋር በአልፎመው ውል ይህ ከስ ሲመሠረትበት አይችልም..." ብሎ በመወሰኑ ነው ይግባኝ ከዚህ የመጣው።

የይግባኝ ቅሬታም "...የከፍተኛው ፍ/ቤት በኮንሰለርና ይለፍ ዋና መምርያ የተፈረመውን ዋስትና ከተዋዋዮች ውጭ እንደሚሠራ በማድረግ መልስ ሰጭ በግልጽ አምኖ የተዋዋለውን ዋስትና አይጠየቅበትም ሲል ከቀረበበት ክስ ነፃ አድርጎ አሰናብቶታል... ይህ መደረጉ እንደተጠቃቹ ዓይነት ባለዕዳዎቹ ከሚፈለግባቸው ዕዳ ለማምለጥ ሲሉ እንዳይሸጡና ቢያመልጡም እንኳን ወደ የፈረመለት ዋሱ እንዲከፍል ለማድረግ መሆኑ እያታወቀ ዋስትናው እንደማይሠራ ውድቅ ተደርጎ ሞወሰኑ አላግባብ..." ነው በሚል ክርክር ላይ የተመሠረተ ነው።

መልስ ሰጭው ደግሞ ዋስትና ለክፈርሚያለሁ የሚለው የይለፍና ኮንሰለር ዋና መምርያ ነው፤ ይህ አካል ከይግባኝ ባይ የተቀበለው ውክልና የለም፤ ሁለቱ ራሳቸውን ያቻሉና የተለያዩ ተቋሞች ናቸው፤ ስለዚህ ይኸው ታውቆ የተሠጠው የከፍተኛው ፍ/ቤት ውሳኔ የሚነቀፍበት ምክንያት የለም በማለት ቀደም ሲል ያነሳውን የክርክር ነጥብ አጠናክሯል።

ከዚህ በመነሳት መዝገቡን አግባብ ካላቸው ሕግጋትና ከፍትሐ ብሔር ግዴታ መሠረተ ሀሳቦች ጋር በማገናዘብ እኛም ጉዳዩን በጥንቃቄ አይተናል። የአሁኑ ሙግት የፍትሐ ብሔር ጉዳይ ነው። የፍትሐ ብሔር ግዴታ ከውል ወይም ከውል ውጭ በሚመነጭ የተሟጋች ወገኖች ግንኙነት ላይ የተመሠረተ ነው። ከሳሽ ከተከሳሽ ጋር ያለውን ይህን ግንኙነት በውል ግንኙነት በውል ለይቶ አመልከትቶ ጥያቄውን በዝርዝር የማቅረብና የማስረዳት ግዴታ ይጠበቅበታል።

ግንኙነቱ የውል ከሆነ ይህንን በፍትሐ ብሔር ሕግ ቁጥር 1675 እና በተከታታይ የቁጥሮች መሠረት፤ ከውል ውጭም ከሆነ በቁጥር 2027 እና ቀጥሎ ባሉት ቁጥሮች በተመለከተው ዓይነት ከሳሽ የማስረዳት ግዴታ አለበት።

አሁን በቀረበው ጉዳይ በይግባኝ ባይና በመልስ ሰጭው መሀከል ከሁለቱ የፍትሐ ብሔር ግዴታ ምንጮች አንደኛው ለመኖሩ የቀረበ ወይም የተባለ ነገር የለም። ቅሬታው የይለፍና ኮንሰለር ዋና መምርያ መልስ ሰጭውን ባስፈረመው ዋስትና ተጠቃሚዎች መሆን ይገባል የሚል ነው።

ይግባኝ ባይ ሕጋዊ ሰውነት በራሱ ያለውና በመንግሥት እርሻ ሚኒስቴር ሥር የሚተዳደር የእርሻ ልማት ሥራን ለትርፍ ለመሥራት የተቋቋመ ድርጅት ሲሆን መልስ ሰጭውን ዋስትና አስፈርጧል የተባለው አካል ደግሞ በአገር ውስጥ ጉዳይ ሚኒስቴር ሥር የተዋቀረ የመንግሥት ያስተዳደር መሥርያ ቤት ነው። ይህም በፍትህ ብሔር ሕግ ቁጥር 396 መሠረት በራሱ የሕግ ሰውነት ያለው አካል ነው። መልስ ሰጭውና ይህ አካል አድረጎ የተባለው የዋስትና ውል ተጠቃሚ መሆን አለብኝ ነው የይግባኝ ባይ ክርክር።

ይሁንና ይህ አባባል በሕግ ፊት ውጤቶ ያለው አይደለም። ይግባኝ ባይ ኮርፖሬሽን ለኮንሱለርና ይለፍ መምርያ በሰሙ ዋስትና እንዲያስፈርምለት የሠጠው ውክልና የለም፤ የይለፍና ኮንሱለር መምርያ መልስ ሰጭውን ባስፈረመው ዋስትና ይግባኝ ባይ ተቃጣሚ እንዲሆን መብት አልሰጠላቸውም። በጥቅል አንጋግር ሲታይ ይግባኝ ባይና መልስ ሰጭ እንደዚሁም ይግባኝ ባይና የይለፍና ኮንሱለር ዋና መምርያ ይህን አሁን ክስ የቀረበበትን ጉዳይ በተመለከተ በመሀከላቸው ያቋቋሙት ግዴታ የለም።

ከመሠረቱም ቢሆን የይለፍና ኮንሱለር ዋና መምርያ መልስ ሰጭውን አስፈርጧል የተባለው ዋስትና ሰነድ የፍትህ ብሔር ሕግ ስለዋስትና ከሚያስቀምጣቸው ደንጋጌዎች ጋር ሲገናዘብ በራሱ በርካታ አጠያያቂ ጉዳዮችን የሚያስነሳ ቢሆንም አሁን በቀረበው ጉዳይ ግን የተያዘ ጭብጥ ባለመሆኑ ወደዝያ መግባቱን አስፈላጊ ሆኖ አላገኘነውም።

በመሆኑም የከፍተኛው ፍ/ቤት የሠጠውን ውሳኔ የምንለውጥበት አጥጋቢ ምክንያት ባለመኖሩ በፍ.ብ.ሥ.ሥ.ሕ.ቁ.348/1/ መሠረት አጽንተነዋል። ይግኛ። ኪሣራና ወጭ ግራ ቀኝ የየራሳቸውን ይቻሉ። መዝገቡ ይመለስ።

የዳኞች ፊርማ፡-

ጥላሁን ተሾመ
ማኅተመ ሰለሞን
ኪሩቤል ኃይለማርያም

SUPREME COURT OF ETHIOPIA
3rd CIVIL DIVISION
CIVIL APPEAL CASE NO. 1647/83*

Cancellation of a contract—cancellation by a party without authorization by the court—effect of cancellation—earnest—contract of work and labour.

Civil Code Articles 1771 (1) , 2618 (2) , 2610 , 3019 , 1885 (1) .

Appellant was paid a sum of money by way of advance payment when he concluded a sub-contract of work and labour with the respondent. When the former failed to resume the operation on time, the latter, upon giving notice, cancelled the contract and brought a suit to recover the down payment and the interest thereon. The High Court held for the plaintiff.

Held: Decision Confirmed

1. *Where the contractor is so late in the resumption of his work that it becomes evident he cannot accomplish it within the time fixed under the contract; the client may fix him a reasonable time to begin the execution of the work, and if the former still fails to begin work on the fixed time, the latter may cancel the contract.*
2. *The difference between a contract made under earnest and other forms of contract is that in the former the party who has given earnest may cancel the contract subject to forfeiture of the earnest given by him; the party who has received earnest may also cancel the contract subject to repayment of double the amount received by him; but they both need not prove a valid reason for the cancellation of the contract.*

Judges:

Hamle 11, 1984 E.C.**
(July 18, 1992)
Tilahun Teshome
Mahteme Solomon
Kirubel Haile Mariam

Appellant: Ato Berhane Tesfa Selassie
Respondent: Gatepro Metal Engineering

After having examined the case, we have rendered the following judgement.

JUDGEMENT

The parties to the case at hand formed their relationship with regard to this dispute when they concluded a contract of work and labour on Miazia 1, 1982. In the contract, the parties, having mentioned the fact that the Respondent has concluded another agreement with Mobil Oil East Africa Limited for the construction of fuel depots designated as No. 9 and No10., agreed to conclude a sub contract whereby the appellant would undertake the welding and the assemblage of part of the work.

It has been specified in the said contract that the appellant would, in line with the job specification to be issued to him by the respondent, perform his obligations through his own personnel in three months time. It has also been stated that the total payment due to him was Birr 40,000 out of which Birr 15,000 was paid to him upon the conclusion of the contract. The remaining Birr 25,000 was supposed to be paid to the appellant when the work was completed and duly accepted by the client company.

The pleader for the respondent who, on the basis of this contract, filed a suit at the court of first instance in a statement of claim written on Tikempt 19, 1983 has this to say:

Because the appellant has not commenced work on time, we have repeatedly tried to orally remind him of his obligations under the contract and when he still failed to comply with our reminder, we tried to serve him a written notice dated Miazia 9, 1982 which he refused to accept; as a result, the respondent took over the agreed work by its own since it was obliged to have it completed under another contract concluded with Mobil Oil Company; thereafter, respondent requested the appellant, by means of a written notice dated Meskerem 28, 1983, to give back the sum paid to him by way of first instalment but he neither accepted the notice nor gave the money back to the respondent.

Having said that, the pleader for the respondent prayed that appellant be ordered to pay Birr 15,000, the amount he has taken by way of down payment there being no service rendered on his part, with the legal interest thereon as well as court and lawyer's fees. He has also annexed documents which he thought are relevant to the dispute.

The present appellant, who responded to the suit in a statement of defence written on Tahasas 12, 1983, did not deny the fact that the contract was concluded, that he was paid the said money and that he did not perform his obligations under the contract. His argument is rather as follows:

Although I agreed to complete the work in three months time as of Miazia 2, 1982, I did not commit myself to give back the amount I received by way of earnest money in the event of my failure to commence the said work on this date, as indicated in the contract, the work I agreed to undertake, i.e. welding, is carried out by means of a fire producing machine and since the Company did not give me the required permit to proceed with my job on Miazia 2, 1982 having ascertained that all safety precaution measures were in order, I could not start operation on the said date; when I went to the site of the work afterwards, the respondent prohibited me from starting the work and had me expelled, along with my employees, by the guards of the Company without even giving me the opportunity to remove the equipment I placed there; I have informed the police of this fact on time and I can produce witnesses to that effect; it is the respondent that cancelled the contract through a notice written on Miazia 9, 1982 there being no lawful ground on his part; if so respondent forfeits the earnest money it paid as per Art. 1985 of the Civil Code; it is rather the respondent that made me sustain damages by preventing me from starting the work and prohibiting me from removing my equipment from the site. Along with this statement, he has also annexed his evidence to the facts he alleged.

In his reply to the statement of defence, the pleader for the respondent argued that the sum paid to the appellant is not an earnest money but a down payment and there is a basic difference between the two; even if we take it for an earnest money, one who pays such a money forfeits his right on it where he cancels the contract without good cause; in the case at hand the

party who failed to perform his obligations under the contract is rather the appellant and that is why we cancelled the contract and performed the work by ourselves; as there is no provision in the contract that subjects performance of the contract to the approval of the Company, the contention of the appellant on this ground is unwarranted; the Company, too, did not prohibit him from performing his obligations on Miazia 2,1982, the day work was supposed to commence under the contract; a party to a contract who fails to perform his obligations is relieved of his responsibility only upon showing that performance was prevented by force majeure; but in the case at hand there was no force majeure as a result of which appellant was prevented from starting the work on time; after having served notice on the appellant on Miazia 9,1982, to which the latter turned a deaf ear, the respondent had to cancel the contract without waiting for the expiry of the period of time laid down for the completion of the task and had to carry out the work all by itself as provided for by Article 2618 of the Civil Code; the appellant appeared to commence the work after this time; the three-month period stipulated in the contract is given for the completion of the work and not for its commencement; as the contract is a construction agreement by its nature, the respondent is not required to obtain a court authorization to have it cancelled; since no counter claim is made with regard to the property the appellant alleges to have been dispossessed, his request has no relevance to the present dispute.

The appellant, as we have seen above, has received a sum of Birr 15,000 by way of down payment in accordance with the provisions of the contract. But he has not performed the agreed work. The controversial issue is, therefore, whether the appellant is bound to repay this sum to the respondent. To answer the question, we need to examine the circumstances under which the respondent cancelled the contract and performed the work all by itself.

The principal agreement is the one concluded by and between the respondent and Mobil Oil East Africa Private Limited Company for the construction of two fuel depots. The appellant, on the other hand, has entered into a sub-contract with the respondent to carry out the welding and assemblage of part of the work. In the preamble to the said sub-contract, it has been specified that the appellant is bound to perform his obligations in three months time as of Miazia 2,1982. This being the true state of affairs, his argument, that although he committed himself to complete the work in three months time from the said date, he did not oblige himself to start work on that very day, is unwarranted under the circumstances.

The other point of contention adduced by the appellant for not having commenced the work on time is the circumstance that he did not obtain permit from Mobil Oil Company to resume the welding work. As a matter of fact, the sub-contract concluded between the present contenders does not subject resumption of work by the appellant to the approval of the client Company. This being the case, even if it were necessary to do so, he did not request for such an approval the day he was supposed to begin his duties under the contract. He did not also request the respondent to obtain such an approval for him from the Mobil Oil Company stating that it was essential to the resumption of normal operations. Furthermore, the fact that he said he went to the site on Miazia 11,1982 to resume work without obtaining the said approval is an indication of bad faith in undertaking this argument.

It has been stated in the statement of claim that the respondent cancelled the contract after repeated oral warnings given to, and a written notice dated Miazia 9,1982 served on the appellant failed to produce any tangible result. The appellant simply said he was prevented from resuming work on Miazia 11,1982 but did not argue denying that notice was served on him or he has not refused to accept the said notice. In the notice he has been reminded of the fact that

since, for various reasons, he has not resumed the work on time, the work was taken over by the respondent and was further requested to repay the money he was paid under the contract.

It is after this notice that the respondent cancelled the contract and did the work all by itself. The question flowing from this is whether the respondent is able to cancel the contract and, if so, what will be the effect of such a cancellation. As we noted above, the object of the contract is an independent agreement of work and labour for the construction of fuel depots and it is governed, as the case may be, under the provisions of Article 2610 et seq. and Article 3019 et seq. of the Civil Code. In the language of the law, a contract of work and labour is a contract whereby the client agrees to pay an agreed sum to the contractor in consideration of a specified work to be undertaken by the latter.

In the case at hand, the respondent, having concluded the principal contract of work and labour with the client, Mobil Oil Company, has entered into another sub-contract by giving part of the work to the present appellant. That the appellant is a contractor and the respondent a client under this second contract is obvious. Thus the former is bound to perform his obligations as stated therein. One of the obligations of the appellant under the contract is resumption of work on Miazia 2, 1982. Since he failed to comply with this obligation, the respondent had to cancel the contract on Miazia 9, 1982. It is specified under the provisions of Article 2618 of the Civil Code that where the contractor is so late in the resumption of his work that it becomes evident he cannot accomplish it within the time fixed under the contract, the client may fix him a reasonable time to begin the execution of the work and if the former still fails to begin work on the fixed time, the latter may cancel the contract.

When we look at the case in light of this provision, the fact that the manager of the respondent had repeatedly requested the appellant to begin his task has been stated in the statement of claim. We take this assertion to be true for the appellant did not deny that such request was made to him. This same point has also been mentioned in the notice of Miazia 9, 1982 whereby the respondent informed the appellant that it has cancelled the contract.

The other point to be borne in mind along with this issue is the existence of another client of the respondent under the principal contract will Mobil Oil Company interested in compliance with the time frame under the sub-contract. The parties to this dispute had also mentioned the principal contract and made it the basis of their agreement when they concluded the sub contract. The respondent thus has a special interest to require strict adherence to the provisions of the contract. Having considered the likely problem the delay may cause to his relations with the principal client, the respondent cancelled the sub-contract and began doing the work by itself. In connection with this, we need to take note of the provisions of Article 1771 of the Civil Code which prescribes that where a party does not carry out his obligations under contract, the other party may require cancellation of the contract or may himself cancel it.

For these reasons, we hold that the cancellation of the contract by the respondent is well in order.

Once the contract is cancelled, the parties need, as far as possible, to be reinstated to the position they were in prior to the contract. The crux of the litigation is also this same issue of reinstatement.

ጠቅላይ ፍርድ ቤት
3ኛ የፍትሕ ብሔር ችሎት
የፍትሕ ብሔር ይግባኝ ቁጥር 1647/83

ውልን ስለመሠረዝ - ያለፍርድ ቤት ፈቃድ ውል መሠረዝ ስለሚቻልበት ሁኔታ - የውል መሠረዝ ውጤት - ቃብድ - የሥራ ማከናወኛ ውል፤

የፍትሕ ብሔር ቁጥር 1771/1/፤ 2618/2/፤ 2610፤ 3019፤ 1885/1/

ይግባኝ ባዩ በንዑስ የሥራ ተቋራጭነት የወሰደውን ሥራ በጊዜው ባለመጀመሩ መልስ ሰጭው ማስጠንቀቂያ ሠጥቶ ውሉን ከሠረዘ በኋላ ይግባኝ ባይ የወሰደውን የቅድምያ ክፍያ ከነወለዱ ይከፍል ዘንድ በመጠየቅ ያቀረበውን ክስ ከፍተኛው ፍርድ ቤት በመቀበሉ የቀረበ ቅሬታ ነው።

ፍርድ:- የከፍተኛው ፍርድ ቤት ውሳኔ ጸንቷል።

1. ተቋራጭ ሥራውን ሳይጀምር በመቆየቱ በውል የተመለከተው ሥራ በተባለለት ጊዜ ሊፈጸም አለመቻሉ ግልፅ ሲሆን አሠሪው ሥራውን የሚጀምርበትን ቀን ሊወሰንለትና በዚህ ጊዜ ሥራው ካልተጀመረ የውሉን መሠረዝ ሊያስታውቀው ይችላል።

2. በቃብድ የታሠረ ውል ከሌላ ዓይነት ውል የሚለየው ሰጭው ቀብዱን በመልቀቅ፤ ወይም ተቀባዩ ቃብዱን በአጠፈታ በመመለስ ያለምንም ምክንያት ውሉን ለማፍረስ መቻላቸው ነው።

ዳኞች:- ጥላሁን ተሾመ
 ማኅተመ ሰሎሞን
 ኪሩቤል ኃይለ ማርያም

ይግባኝ ባይ:- አቶ ብርሃነ ተስፋ ሥላሴ፤
 መልስ ሰጭ:- ጋቱፕሮ ሚታል ኢንጂነሪንግ፤
 መዝገቡን ምርምረን የሚከተለውን ፍርድ ሰጥተናል።

ፍ ር ድ

በሁለቱ ተሟጋቾች መሀከል ይህን ጉዳይ የሚመለከተው ግንኙነት የተፈጠረው ሚያዝያ 1 ቀን 1982 ዓ.ም በተፈረመ የሥራ ስምምነት ውል ነው። በዚህ ውል መልስ ሰጭው ከሞቢል አይል ኢስት አፍሪካ ሊሚትድ ኩባንያ ጋር ቁጥር 9 እና ቁጥር 10 ተብለው የሚታወቁ ሁለት የነጻጅ ማጠራቀሚያ ጋኖች ለመሥራት ዋና ውል ማድረጉ ይገለጻል። ይግባኝ ባዩ ደግሞ ከዚህ ሥራ ውስጥ የብዩዳና የመገጣጠም ዘርፉን ተግባር ለማከናወን ከመልስ ሰጭው ጋር ስምምነት ያደርጋል።

በውሉ መሠረት ይግባኝ ባይ ይህን የሥራ ዘርፍ በሚሠጠው ዝርዝር ፕላን መሠረት በሶስት ወር የሥራ ቀናት በራሱ ሠራተኞች ለማከናወን ግዴታ ገብቷል። አጠቃላይ የሚከፈለው ገንዘብ ብር 40,000 እንደሆነ የተመለከተ ሲሆን ውሉ በተፈረመበት አለት ብር 15,000 መቀበሉ ተገልጿል። ሥራው በአግባቡ ተጠናቆ አሠሪው ኩባንያ አምኖ ሲረከበው ተራፊውን ብር 25,000 ለመክፈል መልስ ሰጭው እንደሚገደድም በውሉ ተወስኗል።

ይህን ውል መሠረት በማድረግ በሥር ፍ/ቤት ሙግት የከፈተው የመልስ ሰጭ ጠበቃ ጥቅምት 19 ቀን 1983 ዓ.ም በጸፈው የክስ ማመልከቻ ይግባኝ ባይ ሥራውን በጊዜው ባለመጀመሩ በመደጋገም የቃል ማሳሰብያ ቢሠጠውም ከጉዳይ ስላልጣፈው ሚያዝያ 9 ቀን 1982 ዓ.ም የጽሁፍ ማስጠንቀቂያ ተልኮለትም አልቀበልም ብሎ መልሶታል። ሥራውን መልስ ሰጭ ለሞቢል ኩባንያ በገባው ግዴታ መሠረት በጊዜው አጠናቆ ማስረከብ ስለነበረበት በራሱ አከናውኖታል። ይግባኝ ባይ በቅድሚያ የወሰደውን ገንዘብ ባይመልስ በመቅረቱ መስከረም 28 ቀን 1983 ዓ.ም የተጻፈ ማስጠንቀቂያ ተልኮ ደርሶታል። አሁንም አልቀበልም ከማለቱ ሌላ ገንዘቡንም ለመመለስ ሕጋዊውን ወለድ፤ የዳኝነትና የጠበቃ አበል አክሎ እንዲከፍል ይፈረድበት ዘንድ ጠይቋል። ለተያዘው ጉዳይ አግባብነት አላቸው ያላቸውን ማስረጃዎችም አያይዞ አቅርቧል።

አክሎ እንዲከፍል ይፈረድበት ዘንድ ጠይቋል። ለተያዘው ጉዳይ አግባብነት አላቸው ያላቸውን ማስረጃዎችም አያይዞ አቅርቧል።

ታኅሣሥ 12 ቀን 1983 ዓ.ም በተጻፈ ማመልከቻ ለክሱ ምላሽ የሠጠው የአሁኑ ይግባኝ ባይ ውሉ መደረጉን፣ ገንዘቡን መቀበሉንና ሥራውንም አለመሥራቱን አልካደም። የተከራከረው በውሉ ላይ ከሚያዝያ 2 ቀን 1982 ዓ.ም ጀምሮ በሶስት ወር የሥራ ቀን ሠርቼ አስረክባለሁ አልኩ እንጂ በዚህ አለት ሥራውን ባልጀምር በቃብድ መልክ የተቀበልኩትን ገንዘብ ለመመለስ ግዴታ አልገባሁም፤ በውሉ እንደተመለከተው የማከናወነው የብዳ ሥራ ነው፤ ብዳ የሚካሄደው እሳት በሚያመነጭ መሣርያ ነው፤ ለዚህ መከላከያ የተበጀ መሆኑን አጣርቶ ሥራውን እንድጀምር ፈቃድ የሚሰጠው ኩባንያው ሲሆን ይህ ሚያዝያ 2 ቀን 1982 ዓ.ም ባለመደረጉ ሥራ አልጀመርኩም፤ ከዚያ በኋላ ደግሞ አስፈላጊውን የሰው ኃይልና መሣሪያ አሟልቼ ሥራ ለመጀመር ብሄድ መልስ ሰጭው አላሠራም ብሎ በመከላከል በኩባንያው፤ የጥበቃ ሠራተኞች ያገባሁትን መሣሪያ እንኳ ሳልወሰድ ከሠራተኞች ተባርሪያለሁ፤ ይህንንም በጊዜው ለፖሊስ አሳውቄያለሁ፤ በምስክር ማስረጃትም እችላለሁ፤ ውሉን ሕግ በማይፈቅደው አካላት ሚያዝያ 9 ቀን 1982 ዓ.ም በተጻፈ ማስጠንቀቂያ ያፈረሰው መልስ ሰጭው ነው፤ በራሱ ፈቃድ ውሉን ካፈረሰ ደግሞ በፍብ-ሕ-ቁ. 1885/1/ እንደተገፈው የከፈለውን ቀብድ ይለቃል፤ ሠራተኞች ይገጥሙ ለሥራ ላይ ለሚረገጡ ሰው ያደረገውንና ንብረቱንም ያስቀረብኝ መልስ ሰጭው በመሆኑ ኪሣራ ያደረሰብኝ አሉው ነው፤ የሚሉ ነጥቦችን በማንሳት ነው። ከመልሱም ጋር የበኩሉን የመከላከያ ማስረጃ ዝርዝር አያይዞ አቅርቧል።

የመልስ ሰጭው ጠበቃ በሠጠው የመልስ መልስ ይግባኝ ባይ የተቀበለው የቀብድ ገንዘብ ሳይሆን የቅድምድ ከፍ ነው፤ በሁለቱ መሀል ከፍተኛ ልዩነት አለ፤ ለዚያውም ቢሆን ቀብድ ቀሪ የሚሆነው ሰጭው ያለአንዳች ምክንያት የገባበትን ውል ሲሠርዝ ነው፤ በተያዘው ጉዳይ ውሉን ያፈረሰው ይግባኝ ባይ ነው፤ እኛ ውሉን ሠርዘን ሥራውን በራሳችን ያከናወንነው በቂ ምክንያት ስለነበረን ነው፤ በውሉ ውስጥ ሥራውን ለመጀመር የኩባንያው ፈቃድ ያስፈልጋል የሚል ነገር ሳይኖር አዲስ ሁኔታ በመፍጠር መከራከሪያ ሊያደርግ አይችልም፤ ኩባንያውም ሥራው በሚጀመርበት በሚያዝያ 2 ቀን 1982 ይህን ካላሟላህ አትጀምርም ብሎ አልከለከለውም፤ ተዋዋይ ግዴታውን ባለመፈፀም ከአላፈነት ነፃ የሚሆነው ከአቅም በላይ የሆነ ምክንያት ሲያጋጥመው ብቻ ነው፤ በይግባኝ ባይ ላይ ሥራውን በተባለበት ጊዜ ላለመጀመር የደረሰ ከአቅም በላይ የሆነ አጋጣሚ የለም፤ መልስ ሰጭ ሚያዝያ 9 ቀን 1982 ዓ.ም የመጨረሻ መስጠንቀቂያ በመስጠት አሁንም ሰሚ ባለማግኘቱ በፍብ-ሕ-ቁ. 2618 /2/ መሠረት ሥራው የሚጠናቀቅበትን ጊዜ ሳይጠብቅ ውሉን ለመሠረዝ በተሠጠው መብት ተጠቅሞ ሥራውን ጀምሯል፤ ይግባኝ ባይ ልሥራ ብሎ የመጣው ከዚህ ሁሉ በኋላ ነው፤ የሶስት ወር የጊዜ ገደብ በውሉ የተጣለው ለሥራ ማጠናቀቅ እንጂ ለሥራ መጀመርያ አይደለም፤ ውሉ የኩንስትራክቪን ሥራ ውል እንደመሆኑ መጠን ለመሠረዝ የግድ የፍርድ ቤትን ፈቃድ ማግኘት አያስፈልግም፤ አስቀረብኝ ለሚለው ንብረትም ይግባኝ ባይ ያቀረበው የተከላከሉ ከላላት ክስ ሳይኖር መብቱ ይጠበቅ ማለቱ በማይገባ ነው፤ በማለት ተከራክሯል።

በፍብ-ሕ-ቁ.421/83 ይህን ክርክር የመረመረው የአዲስ አበባ ከፍተኛው ፍ/ቤት መልስ ሰጭው ለይግባኝ ባይ ማስጠንቀቂያ በመስጠት ውሉን ለማፍረስ ሕግ መብት ይሰጠዋል፤ ውሉ ከፈረሰ ደግሞ ግራ ቀኙን ወደነበረበት መመለስ ግድ ነውና ይግባኝ ባይ የተቀበለውን ብር 15,000 ክስ ከቀረበበት ቀን ጀምሮ ዕዳው ተከፍሎ አለቅ ድረስ ከሚታሰብ /ክጠኝ በመቶ/ ወለደ፤ የዳኝነቱን ብር 590.50 እና ኪሣራ በቁርጥ ብር 200፤ እንዲሁም የጠበቃ አበል በዋና ገንዘብ 10% /ሥር በመቶ/ ሊከፍል ይገባል ብሎ ፈርዷል።

ይግባኝ የቀረበውም ይህን በመቃወም ነው።

በዚህ ፍ/ቤት በተካሄደ ክርክርም ሁለቱም ወገኖች በበታች ፍ/ቤት ያነሱዋቸውን ነጥቦች እያጠናከሩ ነው የተሟገቱት።

እኛም ከዚህ በመነሳት መዝገቡን መርምረናል።

ከፍ ብለን እንዳስተዋልነው ይግባኝ ባይ በውሉ መሠረት ያለውን የመጀመርያ ከፍ ብር 15,000 ተቀብሏል። ሥራውን ደግሞ አልሠራም። አከራካሪው ጥያቄ ይግባኝ ባይ ይህን ገንዘብ መመለስ ይገባዋል ወይ የሚለው ነው። ይህን ለመመለስ ደግሞ መልስ ሰጭው ውሉን ሠርዞ ሥራውን የሠራበትን ሁኔታ በቅድምያ መመልከት ያስፈልጋል።

ዋናው የሥራ ማከናወኛ ውል በመልስ ሰጭና በሞቢል አይል ኢስት አፍሪካ ሲሚትድ ኩባንያ መካከል የተደረገ ነው። የውሉ ጉዳይ ሁለት የነጻጅ ማጠራቀሚያ ጋኖችን ለመሥራት ነው። ይግባኝ ባይ ደግሞ በንዑስ የሥራ ተቋራጭነት የብዩናና የመገጣጠም ሥራውን ለማከናወን ከመልስ ሰጭው ጋር ተዋውሏል።

በንዑስ የሥራ ተቋራጭነት ስምምነት ውሉ መግቢያ ላይ እንደተገለጸው ከሚያዝያ 2 ቀን 1982 ዓ.ም ጀምሮ በሶስት ወር የሥራ ቀናት ይግባኝ ባይ ውለታ የገባበትን ሥራ የማከናወን ግዴታ አለበት። ይህ እየታወቀ ከዚህ ዕለት ጀምሮ በሶስት ወር ውስጥ ሥራውን አጠናቅቃለሁ አልኩ እንጂ የግድ በዚህ ዕለት ሥራውን እጀምራለሁ አላልኩም የሚለው ክርክር ተቀባይነት ያለው ሆኖ አላገኘነውም።

ሌላው በዚህ ዕለት ሥራ ስላልጀመረበት ምክንያት በይግባኝ ባይ የቀረበው ክርክር ሞቢል ኩባንያ የብዩና ሥራውን እንድጀምር የሠጠኝ ፈቃድ የለም የሚለው ነው። በመሠረቱ በሁለቱ መሀከል በተፈረመው ውል ይግባኝ ባይ የንዑስ ሥራ ተቋራጭነት ተግባሩን ለመጀመር የዋናው አሠሪ ኩባንያ ፈቃድ የሚያስልገው ስለመሆኑ የተገለፀ ነገር የለም። ኩባንያውን መጠየቅ አያስፈልገውም እንጂ ያስፈልገዋል ቢባል አንኳ ሥራው በሚጀመርበት ዕለት ይህ ፈቃድ እንዲሠጠው ያቀረበው ጥያቄም የለም። አለበለዚያም የተዋዋልኩት ካንተ ጋር ነውና። ይህንንም ፈቃድ ማግኘት ለሥራው መጀመር የግድ ያስፈልጋል ጋልና። ከሞቢል ኩባንያ ተነጋግረህ ፈቃድ አሠጠኝ ብሎ መልስ ሰጭውን አልጠየቀም። በመጨረሻም ሥራ ለመጀመር ዕቃየንና ሠራተኞቼን ይገዢ ተከላከልኩ ባለበት በሚያዝያ 11 ቀን 1982 ዓ.ም ኩባንያው ይህን ፈቃድ ሠጥቶኝ ሄድኩ አለማለቱ ራሱ ይህ የፈቃድ ጉዳይ ለውርደብጅ ያህል የተነሳ መሆኑን የሚያስገነዝብ ስለሆነ ክርክሩን አልተቀበልነውም።

መልስ ሰጭው ውሉን ለመሠረዝ የበቃው ተደጋጋሚ የቃል ማስጠንቀቂያና ሚያዝያ 9 ቀን 1982 ዓ.ም የጽሁፍ ማስጠንቀቂያ እንዲሠጥ ካደረገና ይግባኝ ባይም አልቀበልም ማለቱን ካረጋገጠ በኋላ እንደሆነ በክስ ማመልከቻው በግልጽ አስቀምጧል። ይግባኝ ባይም ከዚያ በኋላ ሚያዝያ 11 ቀን 1982 ዓ.ም ሥራውን ለመጀመር ስሄድ ተከላከልኩ አለ እንጅ ማስጠንቀቅያ አልተሠጠኝም ወይም ተልኩልኝ አልቀበልም ብዬ አልመለስኩም ብሎ አልተከራከረም። በዚህ ማስጠንቀቂያም የተለያዩ ምክንያቶች በመፍጠር ሥራውን ባለመጀመርህ በበኩላችን ሥራውን በራሳችን ሠራተኞች ለማከናወን ወስነናልና የተቀበልኩውን ገንዘብ እንድትመልስ ተብሏል።

ከዚህ በኋላ ነው መልስ ሰጭው ውሉን በመሠረዝ ሥራውን ራሱ ያከናወነው። የሚነሳው ጥያቄ ታዲያ በዚህ መልክ መልስ ሰጭው ውሉን መሠረዝ ይችላል ወይ? ከሠረዘሰ ውጤቱ ምን ይሆናል? የሚለው ነው። እላይ እንዳየነው የውሉ ጉዳይ የነጻጅ ማጠራቀሚያ ጋኖች መሥራት እንደመሆኑ መጠን እንደነገሩ ሁኔታ በፍብ-ሕ-ቁ-2610 እና ተከታታዮቹ እናቅጽ እንደዚሁም በዚሁ ሕግ ቁ-3019 እና ቀጣዮች አናቅጽ የሚገዛ የማይነቀሳቀስ ንብረት የሥራ ማከናወኛ ውል ነው። በሕጉ ትርጉም የሥራ ማከናወኛ ውል አሠሪው ለሥራ ተቋራጭ የሥራውን ዋጋ ሲከፈል ተለይቶ ያታወቀን ሥራ እንዲያከናወን የሚያደርገበት ውል ነው።

በተያዘው ጉዳይ ራሱ ሥራ ተቋራጭ ሆኖ ከዋናው አሠሪ ከሞቢል ኩባንያ ጋር ለመሥራት የተዋዋለውን ከፊል ሥራ መልስ ሰጭው አሠሪ በመሆን ለይግባኝ ባይ የንዑስ ሥራ ተቋራጭነት ውል ሠጥቷል። በዚህ ውል መሠረት አሠሪው መልስ ሰጭው ሲሆን ሥራ ተቋራጭ ይግባኝ ባይ እንደመሆኑ መጠን ንዑስ ተቋራጭ ውለታ ሊፈጸም በገባበት ግዴታ መሠረት እንዲያከናወን አላፈነት አለበት። በውሉ ላይ የተመለከተው አንዱ የይግባኝ ባይ ግዴታ ሥራውን ሚያዝያ 2 ቀን 1982 ዓ.ም መጀመር ነው። ይህን ባለማድረጉ ነው መልስ ሰጭው ሚያዝያ 9 ቀን 1982 ዓ.ም ውሉን የሠረዘው። የፍብ-ሕ-ቁ-2618 ተቋራጭ ሥራውን ሳይጀምር በመቆየቱ በውል የተመከተው ሥራ በተባለለት ጊዜ ለመጨረስ እንደማይችል ግልፅ ሲሆን አሠሪው በቂ ጊዜ ሊወስንለት እንደሚችልና በዚህ ጊዜ ውስጥ ካልጀመረ ወይም ሥራውን ካቆመ የተወሰነውን ጊዜ ሳይጠብቅ አሠሪው የውሉን መሠረዝ ማስታወቅ እንደሚችል ተመልክቷል።

ከዚህ አንጻር ጉዳዩን ሰናይ በተባለው ቀን ውስጥ ሥራ ባለመጀመሩ ይግባኝ ባይ በመልስ ሰጭው ሥራ እስኪያጅ በመደጋገም መጠየቁ በክስ ማመልከቻው ተገልጿል። ይግባኝ ባይም የዚህ አይነት ጥያቄ አልቀረበልኝም ብሎ ያልተከራከረ በመሆኑ የመልስ ሰጭው አባባል ትክክል ነው ተብሎ ይገመታል። ሚያዝያ 9 ቀን 1982 ዓ.ም በተጻፈውና ለይግባኝ ባይ የውሉ መቋረጥ በተገለፀበት ማስጠንቀቂያም የኸው ሁኔታ ተገልጿል።

እብሮ መታይት ያለበት ሌላው ቁም ነገርም ከሞቢል ኩባንያ ጋር ባደረገው ውል መሠረት የጊዜውን ገደብ በትክክል መሟላት የሚከታተል ሌላ አሠሪ በመልስ ሰጭው ላይ ያለበት መሆኑ ነው። ዋና ውል መኖሩ ተገለጸም ነው ሁለቱ ተሟጋቾች የዚህ ውዝግብ መነሻ የሆነውን የንግድ የሥራ ተቋራጭነት ውል የተዋዋሉት። ስለዚህ መልስ ሰጭው የውሉን መከበር በጥብቅ ለመጠየቅ በቂ የሆነ ምክንያት ያለው ነው። የጊዜው አለመከበር ከዋናው አሠሪ ጋር ሊያደርስበት የሚችለውን ችግር በመገመትም የይግባኝ ባዩን ውል ሠርዞ ሥራውን ወዲያውኑ ጀምሯል። ከዚህም ጋር ከተዋዋሎቹ አንዱ የውሉን ግዴታ ያልፈጸመ እንደሆነ ሌላው ወገን ውሉ እንዲሠረዝ የመጠየቅ ወይም በራሱ የመሠረዝ መብት በፍብ-ሕ-ቁ-1771/1 እንደተሠጠው አብሮ ማጤን ይገባል።

በእነዚህ ሁሉ ምክንያቶች መልስ ሰጭው ውሉን መሠረዙ በአግባቡ ነው ብለናል።

ውል ከተሠረዘ ውጤቱ በተቻለ መጠን ሁለቱን ከውሉ በፊት ወደነበሩበት መመለስ ነው። የዚህ ክርክር መሠረታዊ ጭብጥም ይኸው ነው።

በዚህ ረገድ ይግባኝ ባይ የሚከራከረው መልስ ሰጭው ውሉን ካፈረሰ የሠጠውን የብር 15-000 ቀብድ ሊለቅ ይገባል እያለ ነው። ለዚህም በፍብ-ሕ-ቁ-1885/1/ የተደነገገውን ጠቅሷል። የቀረበውን ጉዳይ ከዚህ ጋር ስናገናኝበው ይህ አሁን ክርክር ያስነሳው ብር 15-000 ለይግባኝ ባይ የንግድ ተቋራጭነት ሥራ ከዋናው በቀድሞ የተከፈለው ሂሳብ እንጂ የቀብድ ገንዘብ አይደለም። ቀብድ በሕጉ የውል መኖርን ለማረጋገጥ በማስረጃነት መልኩ የተደነገገ ነው። ቀብድ የሚከፈለውም ተዋዋሎች ዕቃ የመገዛዛት ስምምነት ኖሯቸው ዕቃውን ሌላ አካል እንዳይገዛው ለማግኘት በመሆኑ ከአሁኑ ጉዳይ ጋር ግንኙነት የለውም።

በሕጉ በቀብድ የተሠረ ውል ከሌላው ዓይነት ውል የሚለየውም ሰጭው ቀበዱን በመልቀቅ፣ ወይም ተቀባዩ ቀብዱን በአጠፊታ በመመለስ ያለምንም በቂ ምክንያት ውሉን ለማፍረስ መቻላቸው ነው። ይህን መግት ከዚህ አንገርም ስንመለከት መልስ ሰጭው ውሉን የሠረዘው በቂ ምክንያት ኖሮት እንጂ በዘፈቀደ አይደለም። ይህንንም እላይ አይተናል። በመሆኑም ይህንንም አስመልክቶ የተነሳው ክርክር በአግባቡ የቀረበ አይደለም።

ከዋናው ክርክር ጋር በተጓዳኝነት የተነሱትን የሠራተኞች መድን በወቅቱ አለመድረስ፣ የሥራው ከሚያዝያ 11 ቀን 1982 ዓ.ም በኋላም ቢሆን በውሉ መሠረት ሊጠናቀቅ መቻል፣ የመልስ ሰጭው የይግባኝ ባይን የመሥሪያ ዕቃዎች ወስዷል መባል፣ ሳንመለከት አላለፍንም።

የመድን ጉዳይ በውሉ ያልተመለከተ ነው። ከሥራው መጀመር አለመጀመርም ጋር ቀጥታ ግንኙነት ስለሌለው በዚህ አልፏል። ከማስጠንቀቂያው በኋላም ቢሆን ሥራውን በወቅቱ ለማድረስ እችላ ነበር የሚለውም ቢሆን ሊሆንም ላይሆንም የሚችል ግምታዊ አባባል ነው። ሊሆን ይችላል ቢባልም የመልስ ሰጭውን ውል የመሠረዝ መብት አያስቀርበትም።

ያስገባሁትን ዕቃ አላወጣሁም የሚለው ጥያቄ በራሱ ክስ የሚቀርብበት አልያም በተከሰሽ ከሰሽነት ክስ የሚነሳ ነው። ይህ ደግሞ የተጠየቀ ስላልሆነ የምንመለከተው አይደለም።

ነገሩን ስናጠቃልለውም የከፍተኛው ፍ/ቤት የሠጠውን ወሳኔ ለመለወጥ ወይም ለማሻሻል የሚያበቃ አጥጋቢ ምክንያት ባለመኖሩ በፍብ-ሥ-ሕ-ቁ-348/1/ መሠረት አጽንተነዋል። ይፃፍ።

የዚህን ፍ/ቤት ወጭና ኪሣራ ግራ ቀኙ ይቻቻሉ። በከፍተኛው ፍ/ቤት የተወሰነው ኪሣራ እስደተጠበቀ ነው። መዘገቡ ተዘግቷል።

የዳኞች ፊርማ፡- ጥላሁን ተሾመ
ማናተመ ሰሎሞን
ኪሩቤል ኃይለ ማርያመ

THE CHILD AND THE LAW IN ETHIOPIA

The Case of the UN Convention on the Rights of the Child^{*}

By Tilahun Teshome^{**}

The child, by reason of his physical and mental immaturity needs special safeguards and care, including appropriate legal protection, before as well as after birth... mankind owes to the child the best it has to give.¹

1. Introduction

The early life of the human person, which we generally refer to as childhood, is mainly characterised by his state of frailty and helplessness. This state of affairs calls for special care and protection. To ensure the full and balanced development of his personality, the child needs to be raised in an environment capable of providing love, affection and happiness.

That this natural right to special care and protection primarily rests on the child's parents and members of his immediate family goes without saying. But he is also worthy of respect and assistance by society and the state during the many years through which his personal development takes place. His inestimable value disposes the human heart towards him and, as such, our duty to him is the strongest but the sweetest of all our obligations.

Since the dawn of the 20th century, international humanitarian law has made positive moves towards incorporating the various interests of the child into the general values and norms of international social behaviour. The norms recognised in the 1924 Geneva Declaration on the Rights of the Child, recognition of the entitlement of

---

* A different version of this paper was first presented in a symposium organized by Redd Barna, Ethiopia on the occasion of the 25th anniversary of the commencement of its activities in Ethiopia held in Addis Ababa on October 18, 1994. It was then headed: "The Situation of Ethiopian Children in the Context of the United Nations Convention on the Rights of the Child." This version has, however, been further enriched by some other legal and policy matters that were developed since the presentation of the original one.

** Associate Professor and Dean, Faculty of Law, Addis Ababa University, former judge of the Supreme Court of Ethiopia.

¹ Preamble to the 1959 Declaration of the Rights of the Child, Proclaimed by General Assembly Resolution 1386 (XIV) of the United Nations Organization on November 20, 1959; published in Human Rights, A Compilation of International Instruments, Volume I, First Part, Center for Human Rights, Geneva, United Nations, New York, 1993.

childhood to special care and protection under Art. 25 of the 1948 the United Nations (UN) Universal Declaration of Human Rights, the ten cardinal principles specified in the 1959 UN Declaration of the Rights of the Child, the provisions dealing with child rights under the UN Covenant on Civil and Political Rights as well as the Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, are but some of the main norms of international behaviour designed to provide a single and consistent set of values for the protection of child rights. In 1989, the various ideas embodied in these and similar international instruments culminated in the UN Convention on the Rights of the Child.²

The legislative body³ of the Transitional Government of Ethiopia ratified the Convention under Proclamation No. 10/1992, which, according to its Article 4, came into force on January 30, 1992. The ratification Proclamation contains four articles dealing with citation, ratification, delegation of power and date of enforcement. As the Council of Representatives was empowered to ratify international agreements by the Transitional Period Charter of Ethiopia⁴, it can be said that the Convention has now been incorporated in the domain of the municipal legal system.

Article 3 of the Proclamation empowers the Ministry of Labour and Social Affairs "to undertake all acts necessary for the implementation of the Convention." The full text of the Convention has been translated into Amharic⁵ and published in the form of a booklet by the Children, Youth and Family Welfare Organisation (CYFWO).⁶ A non-governmental Organisation known as the Ethiopia Chapter of the African Network for the Prevention of and Protection Against Child Abuse and Neglect (ANPPCAN) has also had the Convention published in some other languages of the country.

² Adopted and opened for signature, ratification and accession by General Assembly Resolution 44/25 of 20 November, 1989, published in the work cited at note 1 above. (hereinafter referred as "the Convention.")

³ This body was known as "The Council of Representatives." See Art. 9 of The Transitional Period Charter of Ethiopia, *Negarit Gazetta*, 50th year No. 1. At present, however, as the transitional period of governance is over, the functions of this organ have been taken over by the Federal Legislature which comprises of The Council of Peoples' Representatives and The Federal Council. See Arts. 53 to 68 of the Constitution of The Federal Democratic Republic of Ethiopia, (to be cited as the "Constitution" hereafter). Incidentally, the *Negarit Gazeta* is the official law gazette in Ethiopia; see the *Negarit Gazeta Establishment Proclamation No. 1/1942*; since 1995, the nomenclature of this gazette has been changed into the "Federal *Negarit Gazetta*"; see also the *Federal Negarit Gazetta Establishment Proclamation No. 3/1995*.

⁴ See Article 9(b) of the Charter. At present such power vests in the Council of Peoples' Representatives pursuant to Article 55(2) of the Constitution; for the modalities of ratification of international treaties in Ethiopia see also the *Treaty-Making Procedures Proclamation No. 25/1988*, *Negarit Gazeta* 48th Year No. 5.

⁵ Amharic is the working language of the Federal Government; see the Constitution, Art. 5 (2).

⁶ This is a semi-governmental agency under the auspices of the Ministry of Labour and Social Affairs but with its own independent status.

Undeniably, these efforts are positive moves in creating public awareness of the Convention as envisaged under Article 42 of the later.⁷ There may, however, arise problems when disputes concerning the interpretation and practical implementation of the Convention become issues in a court of law. This is due to the fact that the text of the Convention has not been officially translated into the working languages of neither the Federal nor the regional governments. The booklets in which the translated texts appeared are not official law gazettes either. In addition, controversies may surface if other organisations and individuals also publish translations of their own.

The purpose of this Article, however, is not to treat this particular issue of publication but rather to explore the laws that are relevant to the protection of child rights in Ethiopia in view of the standards laid down in the Convention. To this end the principal legislations, including pertinent provisions of the Constitution, will be examined. It will also touch upon major social, economic and institutional issues that need to be addressed for the realization of the principles enunciated in these laws and the Convention.

2. Compatibility of Ethiopian Laws with the Basic Principles of the Convention

2.1. Definition

In the parlance of the law, the word "child" may be understood in two different ways. The first implies a relationship with respect to parentage and consanguinity, the natural relationship that derives from the community of blood.⁸ In its second meaning, "child" denotes the status of a human being in its early years of life,⁹ and it is to this latter meaning that the Convention refers. The first article of the Convention defines a child as "every human being below the age of eighteen years unless under the law applicable to the child, majority is attained earlier." The proviso in the second part of this definition is an apparent reference to legal systems that have lower ages for the attainment of majority.

---

⁷ "States Parties undertake to make the Principles and Provisions of the Convention widely known, by appropriate and active means, to adults and children alike."

⁸ See for example Arts. 550, 739 to 741, 745 (1) and 746 of The Civil Code of Ethiopia. Proclamation No. 165 of 1960, Negarit Gazeta, Extraordinary Issue, 19th Year No. 2. (Hereafter cited as "(Civ.C)").

⁹ See again Civ.C. Arts. 2 to 4, as well as the relevant provisions under Book One, Title II, Chapter 2 of the same Code.

Under the Ethiopian legal framework, the law provides that a child is "a person of either sex who has not attained the full age of eighteen years."¹⁰ Exceptions to this rule lay down different lower, ages to serve different purposes. In civil law, this is known as emancipation. For example, a girl of fifteen may be emancipated by operation of law the moment she concludes a marriage. Other than marriage, both male and female children may, upon attainment of fifteen years of age, be emancipated by a decision of the family council when such a move is deemed to best serve their interests.¹¹ Once emancipated, the child is treated as an adult for all intents and purposes. Among other things, such a child cannot, as of right, demand maintenance from his parents, nor can he benefit from legal provisions that would otherwise entitle him to invalidate juridical acts by invoking his incapacity.¹²

Under Ethiopian criminal law, children above the age of fifteen are fully responsible for crimes they commit in much the same way as adults. This is the age group which the Penal Code refers as to the intermediary age group extending from the end of criminal majority to legal majority¹³

2.2. Equality of Children

Art. 2 of the Convention lays down the obligation of States Parties to "respect and ensure the rights set forth in the Convention to each child within their jurisdiction without discrimination of any kind."

In this respect a survey of the laws in force in Ethiopia before and after the adoption of the Convention and the International Bill of Human Rights¹⁴ discloses that

¹⁰ Civ.C. Art. 198. Note also that the law employs the word "minor" for a child.

¹¹ The family council is, as a rule, an organ consisting of the ascendants and the brothers and sisters of the minor who are of age. It is one of the organs the law provides for the protection of the interests of the child. See. Arts. 241 et. seq. of the Civ.C. On emancipation, see also Arts. 329 to 34, Civ. C.

¹² Arts. 807, 808 and 812 Civ. C. (on maintenance) and Arts. 313, 314 and 1808 (on invalidation of juridical acts).

¹³ Philippe Graven, An Introduction To Ethiopian Penal Law, Faculty of Law, Haile Selassie I University, Addis Ababa (1965) P. 151; see also Art. 56 of The Penal Code of Ethiopia, Proclamation No. 158 of 1957, Negarit Gazeta Extra. ordinary Issue. 16th Year No. 2. (Hereafter cited as P.C.)

¹⁴ The International Bill of Human Rights are: (a) The United Nations Universal Declaration of Human Rights; (b) The International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights; (c) The International Covenant on Civil and Political Rights; (d) The Optional Protocol to the International Covenant on Civil and Political Rights; and (e) The Second Optional Protocol to the International Covenant on Civil and Political Rights Aiming at the Abolition of the Death Penalty. The first three of these instruments have been adopted and ratified by the Ethiopia. For a full text of these instruments see the work cited at note 1 above, pp. 1 to 50.

there is no discrimination between children on the basis of race, colour, sex, language, political or other opinion, national, ethnic or social origin¹⁵, indicators mentioned under Article 2 of the Convention. As a matter of state policy, too, we cannot say that we have witnessed manifestly unacceptable practice of this nature. Of course, in some traditional societies, it may not be uncommon to come across forms of discrimination which have religion, ethnicity or social status as their basis. But they are neither so serious in nature nor do they have the legal backing to adversely affect the exercise of the rights recognised in the Convention. In this regard, the provision of the Civil Code, Art. 3347(1), which provides for the repeal of "all rules whether written or customary previously in force concerning matters provided in the Code" may serve as an example.

2.3. Civil and Political Rights

Just as in many other countries, children in Ethiopia have many civil and political rights. A number of the laws of the country that were enacted over three decades ago incorporate such basic principles of human rights laws as the right to life, liberty and the security of person; freedom from slavery and servitude; freedom from torture, degrading and inhuman punishment; the right to the equal protection of the law; the right to be presumed innocent until proven otherwise; and freedom from arbitrary interference with privacy. Again, many of these rights have been recognised by the 1994 Constitution,¹⁶

The Convention addresses itself to these basic rights under Arts. 6, 12 to 16, 35, 37 and 40. Arts. 12 to 16 not only guarantee the civil rights of the child but also provide for the child's views and expressions to be given due weight in accordance with his age and maturity. This is to be realised within the family, in judicial and administrative proceedings, as well as in the curricula and methods employed in public education. Subject to the exercise of parental responsibility, this right may well apply to any other aspect of the child's daily life and includes, *inter alia*, the right to seek and receive information of any kind, the freedom to impart the same, and the right to choice of association and participation in a peaceful assembly.

Art. 14 of the Convention speaks of the child's right to freedom of thought, conscience and religion. Here thought and conscience are equated with religion for the purpose of protecting children coming from families that "do not believe in any religion, or believe in a secular philosophy or school of thought such as humanism, scientific materialism, pacifism and atheism,"¹⁷ By so doing, the Convention:

---

¹⁵ See Art. 25 of the Constitution.

¹⁶ See, for example, the chapter dealing with Fundamental Rights and Freedoms of The Peoples, Chapter Three, Arts. 13 to 44. See also Arts. 1-5 and 8-31 of the Civil Code.

¹⁷ Daniel O'Donnell, Guidelines for NGOs on Monitoring the Implementation of the Convention on The Rights of The Child; unpublished, First Draft, Prepared for Defence for Children International, June, 1992.

1. protects children from persecution and discrimination based on their religion and convictions or on those of their parents and guardians;
2. recognises the rights of children to study and profess their religions or beliefs and not to be obliged to study other religions;
3. ensures the rights of children to participate in the services and celebrations of their religions or beliefs; and
4. guarantees the rights of children to comply with the rules of their religions or beliefs as regards speech, diet or days of worship.¹⁸

Certainly, these rights do not seem to have any serious incompatibility with the laws that are in force and the official state policy in the country. But for reasons so obvious to many of us in Ethiopia, this article cannot do justice to the consideration of the next-to-impossible task of reconciling the principles of the Convention with the hard reality we all are witnessing in our day-to-day interactions.

2.4. The Best Interests of the Child

Art. 2 of the 1959 UN Declaration of the Rights of the Child provides that the best interests of the child must be of paramount consideration in the formulation of policies and in the enactment of laws affecting the rights of the child “to enable him to develop physically, mentally, morally, spiritually and socially in a healthy and normal manner and in conditions of freedom and dignity.” Art. 3 of The Convention goes even further and refers to the best interests of the child as a criterion to be taken into account when it says:

...[I]n all actions concerning children, whether undertaken by public or private social welfare institutions, courts of law, administrative authorities or legislative bodies the best interests of the child shall be of primary consideration.

This same notion is also expressed in several other provisions of the Convention. Art. 9 refers to it in light of the child’s separation from his parents. Art. 18 looks at it from the perspective of parental responsibility. Art. 20 speaks of the best interests of the child in the context of the care and special protection to be accorded to the child who is deprived of his family environment. Under Art. 21, it is of primary consideration when

---

¹⁸

Ibid.

adoption is to take place. Likewise, Art. 37(3) provides for the separation of a child prisoner from adults unless it is considered in his best interests not to be so separated.

The problem, however, is with the meaning of the term "the best interests of the child." Just as values and social norms are not the same everywhere, so are the understandings of this notion. The approach towards interpretation of this phrase is basically to be considered not in the context of abstract ideas, but in the light of providing solutions to practical problems concerning child welfare and development. Attention needs to be paid to the compatibility or otherwise of any administrative, legislative or judicial measure in its response to the postulate:

Where there is a conflict between the interests of a child and an adult which can only be resolved to the disadvantage of one of them, the interest of the child must prevail.¹⁹

In one survey, judges, prosecutors, social workers, teachers and executive committee members of *kebele* associations²⁰ in five different towns of Showa Region were asked to state their views as to whether or not they agree with this postulate. Some answered 'yes' and others said 'no.' A third group said they do not have anything to say. Those who answered 'yes' argued that the interests of the adult should be sacrificed where we fail to reach a form of solution acceptable to both the adult and the child. Some of the judges and social workers who said 'no' argued otherwise. Here, for example, is the response, of a Supreme court judge.

I think the interest must be resolved in a balanced manner. Therefore, I don't accept the postulate that 'the child's interest must prevail'.²¹

But our codified laws, many of which were enacted well over thirty years before the ratification of the Convention by this country, incorporate a wide cross-section of views and values that may make up the idea of "the best interests of the child." The first article of the Civil Code, for example, prescribes that the human person is the subject of rights from birth to death. The second goes even further and considers a merely conceived child as born whenever his interests so demand. This implies that when protection of the interests of a conceived child is at stake, his right as a human person goes back to his date of conception. In the law of successions, too, if a father of a conceived child dies, the succession may not be opened between the living heirs until

---

¹⁹ *Ibid.*

²⁰ The "*kebele*" is the lowest political and administrative unit in Ethiopia.

²¹ Tilahun Teshome, Desta Afaw and Tadele Mengesha, Report on the Situation of Child Rights in Ethiopia, Prepared for ANPPCAN - Ethiopia Chapter, Unpublished, Addis Ababa, January 1994, Part three, Section 1.5.

such time that the conceived child is born. Another article provides that if a person has made a will and a child is born to him or to her afterwards, the will is considered as a lapsed testament.²²

On the proper care of the person of the child, the law states that he be placed under the authority of a guardian. Matters concerning his pecuniary interests are to be taken care of by his tutor.²³ As a rule, the child's parents jointly exercise the function unless his best interests demand otherwise. In the event of death or disability of one of them, the other one shoulders full responsibility. In practice, too, courts tend to favour this position. In a case presented before the Supreme Court, the family council awarded tutorship of three children to a man who could not even clearly show his consanguinial relationship to them. The manifest business inexperience of the mother was the alleged reason given by the family council to deprive her of this power. When the Supreme Court reversed this decision upon the contention of the mother, it stated:

[T]he law, in the appointment of tutors, prefers the surviving parent to all other persons. This is not without grounds. It is believed that he or she is closer to the child and cares for him more than any other person. Extreme caution must be taken when removing a parent from this responsibility. Removal should only be ordered when the best interests of the child could not be served otherwise.²⁴

Where both parents are deceased and they have not appointed a guardian-tutor for their child, or where, for a host of reasons, the living parents of a child are not in a position to carry out the functions of guardian-tutorship, the law authorises other relatives to discharge such functions. The order of preference is based on the proximity of blood relationship. But, once again, if the best interests of the child are to be served otherwise, any relative may apply for a possible modification of the order so that he can be entrusted with such a responsibility notwithstanding that there are closer relatives to the child than himself.

A relative who is so appointed may be removed by a court where it is found that the child is not receiving:

---

²² Civ.C. Arts. 1063 (2) (3) and 904;

²³ See Civ.C. Arts. 204 to 240; see also Art. 36 (1)(c) and (2) of the Constitution.

²⁴ Civil Appeal Case No. 649/82, Supreme Court of Ethiopia, unpublished.

[T]he care which his condition requires, a morally sound education, or an instruction which accords with his disposition...or where he has committed a criminal offence and it appears that his behaviour is due to bad education or lack of education on the part of the guardian.²⁵

A guardian-tutor may also be removed where there arises a conflict of interest between himself and the child, when he is declared unworthy or insolvent, or when he fails to comply with the instructions of the family council to the detriment of the interests of the child.

Upon the divorce of parents, the law specifies that the custody of children born of the dissolved marriage is to be regulated solely with regard to the interests of children. Neither of the parents is, as a rule, entitled to claim custody of children.²⁶ The prevailing practice in the urban areas, where the law is usually adhered to, shows that family arbitrators²⁷ often consider such factors as the preference of the child, conduct and suitability of parents, responsibility for divorce, opportunities such as financial position, residence, availability of educational facilities and other surrounding conditions prior to deciding to which parent to award the care and custody of children.

The institution of adoption is another area where “the best interests of the child” is given due consideration. The law provides that “adoption may not take place unless there are good reasons for it and unless it offers advantages for the adopted child.”²⁸ This is quite close to the idea conveyed by Art. 21 of the Convention, in which any system of adoption is expected to ensure the welfare of the child. The idea was well stated by a decision of the Addis Ababa High Court when it reasoned.

[T]he Civil Code of Ethiopia makes no limitation as regards nationality of the adoptive parents ... the major consideration to be taken into account is whether the adoption offers advantages for the adopted child...²⁹

---

²⁵ Civ. C. Arts. 230, 231

²⁶ Civ. C. Arts. 681, 682.

²⁷ Family arbitrators are empowered to adjudicate litigation pertaining to divorce proceedings. Civ.C. Arts. 666 to 696.

²⁸ Civ.C. Art 805

²⁹ Civil Appeal Case No. 270/58, reported in the Journal of Ethiopian Law, Volume 3 No. 2, pp. 422 - 424. Note that this court opinion was given well over twenty five years before the ratification of the Convention in Ethiopia.

The decision was made on appeal from a ruling of a lower court that dismissed a petition for approval of a contract of adoption³⁰ on the grounds that no satisfactory results would be obtained by allowing foreigners to adopt Ethiopian children.

2.5. The Child's Right to Identity

Right from his birth, the place of a human person in his relation to other members of society needs to be ascertained. It is in this context that a person's unity and persistence of personality as member of a given social, cultural, ethnic or national group is measured. This association is, in general, referred to as one's identity.

In view of this fact, Art. 7 of the Convention provides that:

[T]he child shall be registered immediately after birth and shall have the right from birth to a name and the right to acquire a nationality.

States Parties to the convention are required to ensure the implementation of these rights in line with their international obligations and municipal laws, especially "where a child would otherwise be stateless." Art. 8 further recognises "the right of the child to preserve his identity including nationality, name and family relations..."

Likewise, the 1960 Civil Code of Ethiopia is replete with provisions dealing with names and registration of civil status. It specifies that every individual should have a family name, one or more first names and a patronymic. The officer of civil status of the commune in which the child is born is responsible for registration of the child's birth. Parents are also bound to declare the birth of a child within ninety days following his birth. The right to registration includes a child whose parents are unknown and who is to be given two first names and a family name by the officer of civil status upon registration.³¹ The Penal Code of 1957 also recognises registration and makes failure to register the birth of a new-born infant an offence punishable with a fine or with simple imprisonment.³²

The implementation of these provisions is, however, totally paralysed by the absence of institutions for registration of birth and by a transitory provision of the Civil

³⁰

Civ.C.Art 804:

- “1. A contract of adoption shall be of no effect unless it is approved by a court
2. Before making its decision, the court shall hear the adopted child himself, if he is over ten years of age, and the person to whose custody the adopted child is entrusted, if such a person has not given before hand his consent to the adoption”

³¹

Civ. C. Arts. 32 to 46.

³²

P.C. Art. 623.

Code which prescribes that rules pertaining to registers of civil status are not to come into force until a day to be notified by Order published in the *Negarit Gazeta*.³³ Over three and a half decades after the promulgation of this Code, this provision still remains transitory as no attempt has been made by the successive governments to set up institutions responsible for registration of civil status. Given the present state of affairs, the rule is rather non-registration. With the exception of some section of the population in metropolitan areas, it is common knowledge that a substantial proportion of the populace do not even know the exact date of their births.

As regards nationality, the present law in force is the Nationality Law of 1930.³⁴ It adopts the *jus sanguinis* rule in which the nationality of parents or of one of them is conferred on their children. Hence, any person whether born in or out of Ethiopia whose father or mother is an Ethiopian is an Ethiopian citizen. But all other children living in Ethiopia, whether or not they are born here, have problems in acquiring Ethiopian nationality. Of course, foreigners who fulfil the stringent conditions laid down by the law for acquiring citizenship by naturalization have the right to apply for Ethiopian nationality. To file such an application, one has to be of full age and, as we have seen above, full age in the civil law is eighteen years. This automatically excludes children from the category of persons entitled to apply for citizenship by naturalization. Furthermore, one must also show that he has been a resident in the country for a minimum of five years, he has the means to earn his livelihood, he can read and write the Amharic language and that he has not been convicted of any crime.

The Nationality Law of 1930 gives the Government the power to grant dispensation from these conditions, but in doing so it must be convinced that the applicant is a person of high importance or must have other special reasons, whatever this may mean. These grounds are also highly unlikely to benefit stateless children, foundlings of foreign origin or children born in Ethiopia of foreign parents who, for one reason or another, are not in a position to acquire the nationality of their parents. They are always exposed to statelessness, a problem clearly envisaged under Art. 7 (2) of the Convention. Due to the absence of an effective system of case reporting in Ethiopia, it is hardly possible for any writer to research on how problems of this nature are being entertained in practice.

---

³³ Civ. C. Art. 3361 (1).

³⁴ Consolidated Laws of Ethiopia, Volume 1, p. 235. Art. 6.1 of the Constitution also provides that "any woman or man either of whose parents is an Ethiopian citizen shall be an Ethiopian citizen."

3. Protection of Child Rights

3.1. The Child and his family

As the natural and fundamental group unit of society, the family deserves protection by the state. This is recognised under Art. 16 of the UN Universal Declaration of Human Rights. Similarly Art. 10 of the UN International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights adds:

The widest possible protection and assistance should be accorded to the family, which is the natural and fundamental group unit of society particularly for its establishment and while it is responsible for the care and education of dependant children. (emphasis supplied)

That the child should be cared for by a supportive family, that he shall not be separated from his parents against their will unless it is necessary to serve his best interests, and that applications to enter or leave the territory of a State Party for purposes of family reunification by a child or his parents must be dealt with in a positive, humane and expeditious manner have also been provided for under Arts. 7, 9, and 10 of the Convention. In this regard, it has been prescribed under Art. 5 that the responsibilities of parents or, where appropriate, members of the extended family or the community, in providing the necessary "direction or guidance in the exercise of child rights" are to be respected by States Parties.

Under the 1960 Civil Code of Ethiopia, just as under Art. 27 (2) of the Convention, parents are primarily responsible for securing the conditions of living necessary for their child within the bounds of their abilities and financial capacities. Apart from this immediate duty, parents are responsible under the Civil Code for a wide number of functions in their capacity as guardian-tutors of the child. They have the right to choose a name for the child. They fix his residence, watch over his health, direct his activities, supervise his social contacts and ensure that he is receiving a general education which accords with his disposition,³⁵ monitor his earnings and look after his other pecuniary interests.

Be that as it may, however, the high sounding rules of these international instruments and those of the Civil Code are, more often than not, at odds with the hard reality prevailing in this country. The vicious circle of poverty exacerbated by recurrent drought and ethnic strife makes it difficult and, at times, impossible to maintain traditional family organisation, let alone implementation of these principles. The ever-increasing population of street children in the major cities is a manifestation of this fact,

³⁵ Civ.C. Arts. 34, 265 to 312.

not to mention the relatively more difficult situation of children in many of the rural areas of the country.

Obviously, the multiplier effect of this state of affairs is reflected by the inability of successive governments of Ethiopia to tackle those problems, even if we assume that they have the will to do so. No serious and meaningful effort towards creating public awareness of child rights has been heard of. To date, we have not been fortunate to witness the existence of parenting skills programmes. The provision of Art.10(2) of the Convention, which speaks of the duties of States Parties to render assistance to parents in the performance of their child rearing responsibilities, has not so far borne any fruit and, as things stand now, seems unlikely to bear fruit in the foreseeable future.

3.2. Child Abuse and Neglect

In many societies violence against children, child neglect and child exploitation within and outside the home are common phenomena that are usually overlooked. Children in these situations are not only defenceless but also incapable of raising their voice against the various forms of ill-treatment to which they may be subjected unless a mechanism is devised by which they are to be protected.

A child whose civil rights are violated, who is maltreated, who is beaten or who is exposed to cruel punishment or a child whose interests are not properly protected by his parents, by other members of his family or by responsible social organisations or government institutions, may well be called an abused or a neglected child. The commission of an undesirable act against a child or the omission of an act which ought to have been performed for him adversely affects his physical and/or emotional well being. Hence, when an adult commits a harmful act or when he fails to discharge his duties towards a child and when this act or forbearance operates to the detriment of the rights and interests of the child, it is generally agreed that the adult is responsible for child abuse or child neglect.

The Convention, under Art. 19, obliges States Parties to take all appropriate measures to protect the child from all forms of physical or mental violence including, but not confined to, sexual abuse.

In the domain of the Ethiopian criminal law too, acts committed against the child's inherent right to life and the security of person such as homicide, infanticide, rape, child assault, child abduction and child prostitution are considered as serious offences that may entail severe penalties. Depending on the gravity of the crime, the punishment ranges from fine and simple imprisonment to life imprisonment and capital punishment. In its civil aspect, persons responsible for child abuse or child neglect may be held liable to make good whatever damage their actions or inactions have produced against the interest of the child.

Just as they do for all other members of the society, provisions of the Penal Code dealing with homicide protect the child's inherent right to life³⁶ and this is, of course, compatible with Art. 6 of the Convention.

The typical form of child abuse is the one envisaged by Art. 548 of the Penal Code. It states:

Whosoever, having the custody or charge of an infant or a young person under fifteen years of age, deliberately neglects, ill-treats, over tasks or beats him in such a way as to affect or endanger gravely his physical or mental development or his health is punishable with simple imprisonment for not less than one month.

In more serious cases, the law empowers the court to take an additional measure of depriving the abuser of his family rights such as guardianship or tutorship. But the same provision of the law exempts actions described as "the right to administer lawful and reasonable chastisement" from the province of criminal acts. Art. 64(2) of the Code also places "acts reasonably done in exercising the right of correction and discipline" in the category of acts required or authorised by the law that do not constitute an offence. Under the Civil Code too, the guardian has the right to inflict light bodily punishment on a misbehaving child to ensure his correction and education. Likewise, a school teacher or a ward attendant is deemed not to have committed an offence of physical assault if he administers light corporal punishment on his pupil or child placed in his ward.³⁷ These provisions of the law are, of course, contradictory with Art. 19 of the Convention which prohibits the commission of all forms of physical or mental violence against children.

Combating child abduction is one of the obligations of States Parties to the Convention. Art. 35 obliges them to take all appropriate measures "to prevent the abduction of, the sale of or traffic in children for any purpose or in any form." In the Penal Code of Ethiopia, too, the seriousness of child abduction did not go unnoticed.³⁸ The perpetrator is liable to punishment with rigorous imprisonment not exceeding five years. The penalty may be aggravated upto twenty years where the act of abduction is committed with the intent to take unfair advantage of the child, to use the child for debauchery or prostitution, to exploit him or to hold him for ransom, or where the child is

---

³⁶ The Provisions dealing with homicide in the Penal Code are Art. 522 (first degree homicide), Art. 523 (homicide in the second degree), Art. 524 (extenuated homicide) and Art. 526 (homicide by negligence). Under Art. 527 infanticide is taken as a slightly different form of crime from homicide. The mother and all other persons involved in the crime of infanticide are punishable under the law.

³⁷ Civ. C. Arts. 267 (2), 2039 (3).

³⁸ P.C.Art. 560.

held under conditions which are especially cruel. A child abductor is also answerable under the Civil Code for restraint of liberty in which event he may be condemned to compensate the moral and material damages sustained by the victim.³⁹

Sexual abuse is yet another problem area considered by the Convention. As applied to the Child, sexual abuse may be an act involving a child in sexual intercourse or other sex related activities without his or her consent or without the full appreciation of the ensuing consequences. The child is either forced to participate in sexual acts or his consent is obtained by an illicit means. In this context, Art. 34 of the Convention underlines the duty of States Parties "to protect the child from all forms of sexual exploitation and sexual abuse." Explicitly stated are the duties of all States Parties to take measures to prevent:

1. the inducement or coercion of a child to engage in any unlawful sexual activity;
2. the exploitative use of children in prostitution or other unlawful sexual practices;
3. the exploitative use of children in pornographic performances and materials.

When we examine the provisions of the Penal Code in light of these indicators, we find crimes such as rape, sexual outrage and child prostitution which are all punishable with rigorous imprisonment.⁴⁰ As a child below the legal age of marriage⁴¹ is not in a position to give her consent to the sexual act, the argument of the abuser that the child has consented does not absolve him of his criminal responsibility.

The Penal Code also provides for the punishment of a person who refuses to provide the allowances necessary for the maintenance of his children. Also a person exercising parental authority who "grossly neglects the children under his charge and abandons them without due care and attention to mortal or physical danger" is criminally liable.⁴² The offender may in addition be deprived of his family rights and condemned to pay damages to the child.⁴³

---

³⁹ Civ.C.Arts. 2042 to 2044.

⁴⁰ P.C. Arts. 589, 594, 605, 606, 613 (2).

⁴¹ Civ. C. Art. 581. The legal age of marriage is 15 for girls and 18 for boys.

⁴² P.C. Art. 626 (1) (a).

⁴³ Civ. C. Art. 2052.

This, in brief, is how the law treats child abusers. Nevertheless, quite a great many communities in the country are not immune from any and all forms of child abuse and neglect. Within the home and outside, children are beaten, are ill-treated and sometimes become victims of other serious crimes. They are also abandoned by their parents for a host of economic and social reasons. Young girls are sexually harassed and raped in the rural areas and urban centers while going to and coming from schools, while running on errands, gathering firewood and fetching water. As there are no effective institutions established to implement programmes designed to monitor violations of child rights, the majority of child abuse and neglect cases go unreported and, at times, unaccounted for. This is specially so when the abusive act or the neglect is committed by parental authority.

In a report on the situation of child rights prepared for ANPPCAN - Ethiopia Chapter, the Police Central Bureau is quoted to have reported 2040 child abuse cases in the ten months between September 1992 to June 1993. Among the major ones, it is stated that 122 children were murdered, 651 beaten, 49 sexually abused and 84 became victims of attempted murder. The same report further discloses that 34 infants, out of which 2 were found dead, were abandoned.⁴⁴ In another report compiled by the Addis Ababa Regional Police Headquarters for the period covering the six months from April to September 1993, 2002 physical, sexual and emotional child abuse victims were reported.⁴⁵

The following case, which may help to demonstrate the gravity and seriousness of the problem, is reproduced as stated by the narrators of the above mentioned report prepared for ANPPCAN, Ethiopia Chapter.

According to the story gathered from the President and Prosecutor of the Western Showa High Court, the accused had earlier been convicted of murder. Upon serving his ten years imprisonment, he was released from prison and went to a local fortune teller *Kalicha* to consult him on his future. He said he was told by the witch-doctor that his fortune would greatly improve if he deflowers a virgin girl by the bank of an all-year flowing river and slays her thereafter. He went to a woman of his acquaintance, invited her to drink *tella* (a home made beer) and when he realised that the woman was losing ground owing to the effect of the beer, he took her eleven-year old daughter, saying he would send her on errands. He led the girl to a river and did exactly what he was told by the *Kalicha*. He left the dead body of the girl by the side of the river. It was later eaten by hyenas. The case was pending in the High Court when the report was prepared.⁴⁶

---

⁴⁴ Tilahun Teshome et al, work cited at note 21 above, part 2, Section 2.2.

⁴⁵ Ibid, see the appendix to the report.

⁴⁶ Ibid, Part 2, Section 2.3. The report was prepared in January 1994.

3.3. Child Labour

To dismiss in a cavalier way, as some do, the potential role of child labour protective laws, or to make the pretext of poverty and underdevelopment for the continued transgression of universally accepted values, is to accept the perpetuation of universally condemned abuses.⁴⁷

“Child” labour is defined to include both the economic practice of engaging children in work and the social evils ensuing therefrom. A child engaged in any form of economic activity is first a child with all the needs of other children and then a worker. He needs the opportunities that are conducive to his physical growth and personality development. As such, a constructive approach to the problem of child labour must have the nature of the child and his future needs as its premise.

When the participation of a child in the industrial, agricultural or informal sectors of the economy conflicts with his physical growth and personality development, the result is child labour. The nature of the actual job in which the child is engaged, the danger to which he is exposed, and the opportunities of which he is deprived by reason of his involvement in an economic activity may well serve as indicators of the social evils of child labour.

In recognition of the seriousness of this problem, the international Labour Organisation (ILO) has adopted several conventions and recommendations to this end. The conventions mainly regulate the minimum age for child employment and the conditions under which children are to work. The most important convention, which incorporates many of the ideas embodied in the earlier conventions, is Convention No. 138 of 1973.⁴⁸

Pursuant to Art. 2 of this Convention, the minimum age for admission to employment within the territory of a State Party or on a means of transport registered by a State Party shall not be less than the age of completion of compulsory schooling and, in any case, shall not be less than fifteen years. By way of an exception, a State Party whose economy and educational facilities are insufficiently developed is authorised to reduce the minimum age to fourteen after consultation with organisations of employers and workers where such organisations exist. For the types of employment that may jeopardise the health, safety or morals of young persons, Art. 3 of the same Convention raises the minimum age to eighteen. Here again, national legislatures may reduce the age

---

⁴⁷ Opening address of the former Secretary General of the United Nations at the International Labour Conference in 1983; quoted in Assefa Bekele, Child Labour: Questions and Answers, published in Child Labour: A Briefing Manual, ILO, 1987.

⁴⁸ ILO, International Labour Conventions and Recommendations, 1919-1981, International Labour Office, Geneva, 1985.

limit to sixteen for similar reasons and in a similar manner as they would for the basic minimum age.

Likewise, Art. 32 of the Convention recognises the rights of children:

[T]o be protected from economic exploitation and from performing any work that is likely to be hazardous or to interfere with the child's education, or to be harmful to the child's health or physical, mental, spiritual, moral or social development.

It also requires States Parties to set the minimum age for employment, to issue regulations for the hours and conditions of employment of children, and to provide appropriate penalties or other sanctions to ensure the effective enforcement of rules pertaining to child labour.

Under the Ethiopian legal framework, both Proclamation No. 64/1975, which was issued by the previous government, and the current law, Proclamation No. 42/1993, prohibit the employment of children under the age of fourteen.⁴⁹ In a seemingly direct adoption of the principles laid down in Convention No. 138 of the ILO,⁵⁰ the current legislation goes even further and provides for the prohibition of young workers from engaging in hazardous occupations which, *inter alia*, include:

1. work on transport of passengers and goods involving extremely tiresome activities;
2. work connected with electric power generation plants, transformers or transmission lines;
3. underground work such as mines and quarries;
4. work in sewers and digging tunnels.

Proclamation No. 42/1993 in addition prescribes the normal hours of work of young workers as not to exceed seven hours a day.⁵¹

---

⁴⁹ Labour Proclamation No. 64/1975, Arts. 30(1), 25(1), *Negarit Gazeta*, 35th Year No. 11; Labour Proclamation No. 42/1993, Arts. 89(2), 48, *Negarit Gazeta*, 52nd Year No. 27.

⁵⁰ See Arts. 3 (2) and 7(1) (a) of the Convention cited at note 48 above.

⁵¹ Proc. No. 42/1993, Arts. 89(3) (4), 90.

When, in view of these legal parameters, we resort to the hard reality prevailing in Ethiopia, the objectives seem to be too far away to be realised in the immediate future. Of course, given the rampant unemployment situation, the industrial sector does not face problems of manpower which may tempt it to indulge in child labour. In the informal sector of the economy, however, children constitute a substantial proportion of the work force.

It may safely be said that almost all children over five years of age in the rural areas are engaged in the business of farming and livestock herding. As the majority of them are involved in activities in which members of their own families are also engaged, they may not be placed in the category of children subjected to economic exploitation. But the work either consumes their school hours or leaves them too exhausted to attend school by claiming much of their time and energy which would otherwise be utilised to study and prepare their lessons.

In the urban centers, children are engaged in domestic work as maid servants, baby sitters or errand boys. They work as shoe-shine boys, as car-washers, as street vendors, with taxis and mini-buses and with quite a number of other small businesses. With the exception of those that join the street-children population, which is increasing at a very alarming rate,⁵² most of the parents of working children either benefit from their work, or, to say the very least, accede to what their children are doing. This is mainly due to the fact that many parents lack the means to feed, clothe and educate their children and is not due to ignorance of the fact that the short-term benefits of letting their children work are far outweighed by the long-term deprivation to which they may be exposed, as some would suggest.

The gravity of the problem of child labour is clearly stated in the 1992 Draft National Programme of Action for Children and Women in which the number of working children, including street children in the informal sector, is estimated to be 78% of the child population.⁵³

---

⁵² In a paper presented to a symposium organized on the occasion of the International Year of the Child in 1979, the number of Street Children in Addis Ababa was stated to be 3,000. In 1994, estimates show that this figure had reached 30,000 indicating a ten-fold increase. See the work cited at note 21 above, part three, Section 2.4. See also the National Plan of Action (Draft) for Children and Women 1993-2000, Addis Ababa, Nov. 1992.

⁵³ Ibid, Part three, Section 2.5.

3.4. Criminal Responsibility of the Child and the Disposition of Juvenile Delinquents

The machinery of justice in a modern society differentiates between children who are found to have committed acts considered to be anti-social and adult offenders. Treatment of the child is distinguished from that of the adult in at least three phases of the judicial process:

1. in the consideration of criminal responsibility;
2. in the procedure to be followed during trial; and
3. in the application of disposition measures.

The verdict to be pronounced and the punishment to be imposed on the social deviant, commonly designated as the criminal, to a great extent depend on his responsibility; i.e., on whether or not he has the intellectual capacity to appreciate the possible consequences of his actions.

Children under nine years of age are placed in the category of irresponsible persons and are fully exonerated from criminal prosecutions however grave the acts they have committed may be. Only the family, the school or the guardianship authority may take steps to ensure their correction.⁵⁴ This provision of the law is in accord with Art. 40(3) (a) of the Convention which reminds States Parties of their duty "to set a minimum age below which children shall be presumed not to have the capacity to infringe the penal law."

Young persons between the ages of nine and fifteen years are responsible for their criminal acts but they are not subject to the same penalties and measures applicable to adults. Nor are they expected to be kept in custody in prisons with adult offenders. These are persons who are usually referred to as juvenile delinquents, the special procedures for the trial of whom are considered below.⁵⁵

In the third category fall young offenders between the ages of fifteen and eighteen years. As a rule, they are considered fully responsible for purposes of criminal law. They are prosecuted and tried under the ordinary provisions of the Penal and the Criminal Procedure Codes but they may benefit from the rules on extenuation of penalties when sentences are assessed for the crimes they have been convicted of. The law also provides that in no case may capital punishment be pronounced on a person who has not attained

---

⁵⁴ P.C. Art. 48 Cum. Art. 52.

⁵⁵ P.C. Art. 53.

the full age of eighteen.⁵⁶ This provision, too, seems to be in harmony with Art. 37(1) of the Convention, which prohibits the imposition of capital punishment or life imprisonment without a possibility of release on persons below eighteen year of age.

Next to responsibility, the other important point of consideration when dealing with juvenile delinquency is the creation of specialised courts or other similar institutions exclusively charged with the tasks of adjudicating young offenders, as opposed to the trial of children in the ordinary criminal courts. Equally important are the special procedures for conducting the trial and the setting up of institutions responsible for the care and correction of delinquent children.

In full appreciation of this problem, the General Assembly of the United Nations adopted the Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice, commonly known as "The Beijing Rules", on November 29, 1985.⁵⁷ These Rules lay down the fundamental principles of juvenile justice, the procedure for investigation and prosecution of juvenile delinquents, the adjudication process and the disposition measures to be followed, the form of institutional and non-institutional treatment to be accorded and the research, planning, policy formulation and evaluation measures to be undertaken to address the various facets of juvenile delinquency.

The Convention also incorporates such basic principles of juvenile justice as the right to special procedures in criminal proceedings, the right to be separated from adult prisoners, and the right of the child to maintain contact with his family. The generally accepted rules of criminal proceedings such as the rule of non-retroactivity, presumption of innocence, the right to confrontation, the right against self incrimination and the right to review, are also specified under Art. 40.

In Ethiopia, too, the machinery of criminal justice embodies many of these principles. The Criminal Procedure Code prescribes the special procedures by which trials of juvenile delinquents are to be conducted, and the Penal Code provides the special disposition measures to be applied.⁵⁸ Although the same substantive law applies to both adults and juveniles, the manner of committal for trial is different. Proceedings are to be conducted in an informal manner and the juvenile may also be removed from the court

---

⁵⁶ P.C. Arts. 56, 118.

⁵⁷ Recommended for adoption by the Seventh United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders held at Milan from August 26 to September 6, 1985 and adopted by General Assembly Resolution 40/33; work cited at note 1 above.

⁵⁸ P.C. Arts. 161 to 182.

chambers where it is deemed undesirable that he should hear certain evidence or comments.⁵⁹

If the juvenile is found guilty, the disposition measures provided for by the Penal Code may be considered by the court. These may, depending on the circumstances, be orders for admission to a curative institution, supervised education, reprimand, school or home arrest, or orders for admission to a corrective institution. Where these have been applied and have turned out to be unsuccessful, the court may sentence the delinquent to a fine which shall be proportionate to his means. Where the delinquent is contumacious, the court may order corporal punishment if it is convinced that the punishment is likely to secure his reform. The punishment, which is only to be inflicted on a male juvenile delinquent who is ascertained to be in good health, is to be administered with a cane. The maximum number of strikes is twelve. Under exceptional situations, where the juvenile is found to have committed an act normally punishable with a term of rigorous imprisonment of ten years or more or with capital punishment, he may be imprisoned in a corrective institution or in a penitentiary.⁶⁰

These provisions of the law demonstrate the general tendency to differentiate the status of the delinquent from the adult criminal and to define his position in terms of the scope and purposes of the special measures to be applied to him, rather than in terms of laws or social norms he is found to have violated. But the realisation of these objectives depends to a great extent on the availability of the institutional framework for their implementation. For a population which is widely believed to have passed the fifty million mark, there is only one juvenile court with very limited manpower and financial resources. Its legal status is also contentious as no mention of it is made in the Code of Criminal Procedure. A few years ago, a young man of thirteen was convicted of robbery by the Addis Ababa Juvenile Court and sentenced to two years of confinement in a corrective institution. When the accused lodged an appeal to the High and Supreme Courts against this decision, the Public Prosecutor argued that as the Juvenile Court is not recognised by the Code of Criminal Procedure, the whole proceeding was irregular and moved for a retrial of the case. But the Supreme Court rejected this argument and confirmed the decision of the Juvenile Court. In so doing, the Court reasoned out that although the Juvenile Court is not mentioned under the Criminal Procedure Code, in practice, it has been adjudicating disputes of this nature for a long time and it would not be appropriate to disregard its jurisdiction.⁶¹

---

⁵⁹ For a discussion on the disposition of young offenders see Stanley Z. Fisher, Criminal Procedure for Juvenile Offenders in Ethiopia, Journal of Ethiopian Law, VI, 7 No. 1, pp. 115-173.

⁶⁰ P.C. Art 173 (a) (b).

⁶¹ Criminal Appeal Case No. 1027/81, Supreme Court, unpublished.

In the ordinary court system, judges are required by the law to summon persons and institutions for the purpose of obtaining information on the antecedents of the delinquent so as to arrive at a decision which would best serve his interests. But, apart from the police, we do not have institutions or social groups which provide such information. The school system could be one such institution. But again, it is far from satisfactory since it also suffers from its own deficiencies and since a great many children in the country have little or no chance to attend schools in their lifetimes. The curative and corrective institutions envisaged by the Penal Code have never been heard of except the Remand Home in Addis Ababa which can accommodate only a few hundred inmates. To the knowledge of this writer, at the very least, the prisons that have been mushrooming unabated in the country do not have special cells for young offenders.⁶²

But juvenile delinquency is one of the most serious problems, if not the most serious, to be tackled if any meaningful child welfare programme is to be undertaken. The following information obtained from the National Police Headquarters serves as an indicator of the gravity and magnitude of the problem.

In the ten months between September, 1992 and June 1993, 5477 young offenders were reported... The reported crimes range from murder, 457 offenders (6.5%); beating and bodily injury, 1,153 offenders (21%); theft, 1,898 offenders (34.66%); robbery, 346 offenders, (6.32%); drug abuse, 24 offenders, (91.04%); to several other minor offences.⁶³

The police also state that these figures do not, in any way, represent the total number of juvenile offenders during the period under consideration as many offences go unreported.

4. Conclusion

Many of the laws in this country have numerous provisions on child rights, some of which have been considered in this paper. The Constitution has an article to treat the various facets of child rights⁶⁴ which is an incorporation of widely accepted values of international behaviour with respect to children.

That this is a positive move towards the right direction is undeniable. But if our commitment to the realisation of the lofty ideals embodied in the United Nations Convention on the Rights of the Child is to extend beyond an avowal of allegiance that goes no further than expression in words, much needs to be done.

⁶² Art. 36(3) of the Constitution States: "Juvenile offenders, juveniles admitted to corrective or rehabilitative institutions, juveniles who become wards of the State, or juveniles in public or private orphanages, shall be kept separately from adults."

⁶³ Work cited at note 21 above, part three, Section 1.8.

⁶⁴ The Constitution, Art 36.

በጥላውን ተሸመ**

ሕፃናት በአካል ብቃትና በአእምሮ ብስለት ገና ጮርቃዎች ስለሆኑ ከልደት በፊትም ሆነ በኋላ ልዩ ጥበቃና ክብካቤን የሻሉ፤ ይህም ተገቢውን የሕግ ድጋፍ ሊያገኝ ይገባል... ምርጥ ምርጫን ለህፃናት መስጠት የሰው ልጆች ሁሉ ግዴታ ነው።¹

1. መግቢያ

የሕፃንነት ዘመናት እያልን በምንጠራቸው የመጀመርያዎቹ አመታት የሰው ልጅ ደካማና የሌሎች ወገኖቹን ያልተቆጠበ እርዳታ የሚሻ ፍጡር ነው። ይህ ነባራዊ እውነታ ነው ለህፃናት ልዩ ክብካቤን ጥበቃ እንድናደርግላቸው ግድ የሚለን። ሕፃናት የተሟላ ስብዕናን ይዘው ያደጉ ዘንድ ፍቅርና ደስታን በተላበሰ አካባቢ ማደግ ያስፈልጋቸዋል።

ይህ ለሕፃናት ልዩ ጥበቃንና ክብካቤን የማድረግ ሀላፊነት ከሁሉም አስቀድሞ የወላጆችና የቅርብ ቤተሰቦች ግዴታ መሆኑ የሚያነጋግር እይደለም። ያም ሆኖ የሕፃናት አካላዊና መንፈሳዊ ዕድገት በሚያልፍባቸው ረዥም አመታት ሕብረተሰብና መንግሥትም የየበኩላቸውን እገዛና ድጋፍ የማበርከት ሀላፊነት አለባቸው። ብርቅና ድንቅ ፍጡራን በመሆናቸው ልባችን ለሕፃናት ይራራል፤ ለእነሱ ያለብን ግዴታም ከሁሉም በላይ የጠነከረ ነገር ግን ከሁሉም የጣፈጠ ነው።

ከዚህ መሠረታዊ ሀሳብ በመነሳት ዓለም አቀፍ የሰብዓዊ መብቶች ሕግ ከያዘነው ሃያኛው መቶ ምዕተ ዓመት መባቻ ጀምሮ ሕፃናትን የሚመለከቱ ጉዳዮች ሁሉ የዓለም አቀፍ የመንግሥታት ሕግ አካላት ይሆኑ ዘንድ የተለያዩ ገንቢ እርምጃችን ሲወሰድ ተስተውሏል። እ.ኤ.አ. በ1924 በጄኔቫ ይፋ በተደረገው የሕፃናት መብቶች መግለጫ ውስጥ ዕውቅና ያገኙት የሕግ ግዕዛት፤ የሕፃንነት ዘመን ልዩ ክብካቤን የሚሻ መሆኑ የተገለጸበት እ.ኤ.አ. በ1948 የወጣው የተባበሩት መንግሥታት የሰብዓዊ መብቶች መግለጫ አንቀጽ 25፤ እ.ኤ.አ. በ1959 በተባበሩት መንግሥታት አማካይነት በታወጀው የሕፃናት መብቶች መግለጫ የሠፈሩት አሥር መሠረታዊ ነጥቦች፤ የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ያወጀው ዓለም አቀፍ የሲቪልና የፖለቲካ መብቶች ድንጋጌ እንዲሁም ዓለም አቀፍ ኢኮኖሚያዊ፣ ማኅበራዊና ባህላዊ መብቶች ድንጋጌ ያካተቱዋቸው የህፃናትን መብቶች የሚመለከቱ ፍሬ ነገሮች ሁሉ አንድ ወጥ የሆኑና ተከታታይነት ያላቸው የሕግ ግዕዛትን በመቅረጽ ረገድ ዓለም አቀፍ ሕብረተሰብ እየተጓዘበት ያለውን አቅጣጫ የሚጠቁሙ ናቸው። እ.ኤ.አ.

* ይህ ጽሁፍ ለየት ባለ ዝግጅት ለመጀመርያ ጊዜ የቀረበው ሬድ ባርና ኢትዮጵያ በሀገራችን ሥራውን የጀመረበትን 25ኛ ዓመት ለማክበር እ.ኤ.አ. አክቶበር 8 ቀን 1994 አዲስ አበባ ከተማ ውስጥ ባካሄደው አውደ ጥናት ላይ ነበር። በእንግሊዝኛ ቋንቋ የነበረው የጽሁፍ ርዕስም "The Situation of Ethiopian Children in the Context of the United Nations Convention on the Rights of the Child" የሚል ነበር። ይሁንና ይህኛው ጽሁፍ ከዚያ በኋላ በወጡ ሕግጋትና የፖሊሲ ሰነዶች እንዲዳብር ሆኗል።

** ተባባሪ ፕሮፌሰርና ዲን፣ አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ ሕግ ፋክልቲ፣ ቀደም ሲል የጠቅላይ ፍርድ ቤት ዳኛ የነበሩ።

¹ እ.ኤ.አ. በ1959 ይፋ ከተደረገው የሕፃናት መብቶች መግለጫ መግቢያ የተወሰደ፤ የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ጠቅላላ ጉባኤ እ.ኤ.አ. ፍቼምበር 20 ቀን 1959 ባደረገው ስብሰባ በወሰኔ ቁጥር 1386 (XIV) የታወጀ፤ "Human Rights, A Compilation of International Instruments" በተባለውና በተባበሩት መንግሥታት ድርጅት የሰብዓዊ መብት ማዕከል የበላይ ጠባቂነት እየታተመ በሚወጣው መጽሐፍ አንደኛ ሆልደም ክፍል አንድ ውስጥ እ.ኤ.አ. በ1993 ታትሞ የወጣ፤ ጄኔቫና ኒውዮርክ።

በ1989 በተባበሩት መንግሥታት ድርጅት የወጣው የህፃናት መብቶች ድንጋጌም የዚህ ጥረት ውጤት ነው።²

ይህ ድንጋጌ በኢትዮጵያ የሽግግር መንግሥት የሕግ አውጭ አካል³ በአዋጅ ቁጥር 10/1984 እንዲጸድቅ ተደርጓል። በአዋጁ አንቀጽ 4 መሠረትም አዋጁ ሥራ ላይ የሚውለው ከጥር 22 ቀን 1985 ዓ.ም ጀምሮ ነው። ይህ የማጽደቅ አዋጅ አጠቃቀሰን፣ ማጽደቅን፣ የሥልጣን ውክልናንና ሥራ ላይ የሚውልበትን ጊዜ ብቻ የሚያመለክቱ እራት አናቅጽ ያሉት ነው። በሽግግሩ ወቅት ቻርተር⁴ መሠረት ዓለም አቀፍ ስምምነቶችን ማጽደቅ የምክር ቤቱ ሥልጣን የነበረ በመሆኑ ድንጋጌው በአሁኑ ጊዜ የሀገሪቱ ሕግጋት አካል ሆኗል ብሎ መናገር ይቻላል።

የማጽደቅ አዋጁ አንቀጽ 3 የሠራተኛና ማኅበራዊ ጉዳይ ሚኒስቴር ለአዋጁ አፈጻጸም ተገቢ መስሎ የታየውን እርምጃ ለመውሰድ የሚያስችል ሥልጣን ይሠጠዋል። የድንጋጌው ሙሉ ትርጉም በአማርኛ ቋንቋ⁵ ተተርጉሞ በህፃናት፣ ወጣቶችና ቤተሰብ ጥበቃ ድርጅት አማካይነት ታትሟል።⁶ በአፍሪካ ህፃናት ደህንነት ጥበቃና ጥቃት ተከላካይ ማኅበር የኢትዮጵያ ቅርንጫፍ እየተባለ የሚታወቀው መንግሥታዊ ያልሆነ ተቋምም ድንጋጌውን በሌሎች የሀገሪቱ ቋንቋዎች አስተርጉሞ አሳትሟል።

በድንጋጌው አንቀጽ 42 እንደተመለከተው ይህ ጥረት ድንጋጌውን በሕዝብ ዘንድ እንዲታወቅ በማድረግ ረገድ ገንቢ አስተዋፅኦ እንዳለው አይካድም።⁷ ይሁንና የድንጋጌውን አናቅጽ አተረጎጥምና አፈጻጸም የሚመለከቱ ውዝግቦች በፍትሕ መድረክ በሚነሱበት ጊዜ አንዳንድ ችግሮች ሊከተሉ የሚችሉ መሆናቸውን ልብ ማለት ይገባል። ይህም ድንጋጌው በፈጠራላም ሆነ በክልል መንግሥታት የሥራ ቋንቋዎች በይፋ ባለመተርጎሙ ምክንያት ሊነሳ የሚችል ችግር ነው። የድንጋጌው አናቅጽ ታትመው የወጡባቸው ጥራዎችም ይፋዊ የሆኑ መንግሥታዊ የሕግ ማውጫ ጋዜጦች አይደሉም። ከዚህም ሌላ የተለያዩ አካላት የሚያሳትሟቸው ትርጉሞች ልዩነት ሊታይባቸው ስለሚችል የትኛውን እንቀበል የሚለው ጥያቄም ራሱን የቻለ ችግር ነው።

² ኦ.ኤ.ኤ. በኖቬምበር 20 ቀን 1989 በተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ጠቅላላ ጉባኤ ውሳኔ ቁጥር 44/25 ተቀባይነት አግኝቶ አባል ሀገሮች ሽፈርማቸው እንዲያጸድቁት ክፍት የተደረገ፣ አላይ በግርጌ ማስታወሻ ቁጥር1 በተገለጸው መጽሐፍ ታትሞ የወጣ፣ ከዚህ በኋላ “ድንጋጌው” እየተባለ የሚጠቀስ።

³ ይህ አካል “የተወካዮች ምክር ቤት” እየተባለ ይጠራ የነበረው ነው። የኢትዮጵያ ሽግግር ወቅት ቻርተር አንቀጽ ዘጠኝን ይመለከቷል፤ ነጋሪት ጋዜጣ 50ኛ ዓመት ቁጥር 1። በአሁኑ ጊዜ ግን የሽግግር ዘመን መስተዳድር ያበቃ እንደመሆኑ መጠን ይህ ሕግ የማውጣት ሥልጣን የሕዝብ ተወካዮች ምክር ቤትና የፌዴሬሽን ምክር ቤት እየተባሉ ለሚጠሩት የፌዴራሉ መንግሥት የሕግ አውጭ አካላት ተላልፏል። የኢትዮጵያ ፌዴራላዊ ዲሞክራሲያዊ ሪፑብሊክ ሕገ መንግሥት አንቀጽ 53 እስከ 68 ይመልከቱ። /ከዚህ በኋላ “ሕገ መንግሥት” ተብሎ የሚጠቀስ። በነገራችን ላይ “ነጋሪት ጋዜጣ” ያ በኢትዮጵያ ውስጥ ይፋዊው የሕግ ጋዜጣ ነው። የነጋሪት ጋዜጣ ማቋቋም አዋጅ ቁጥር 1/1934 ይመለከቷል። ከ1988 ዓ.ም ወዲህ ደግሞ ይኸው የጋዜጣው ስያሜ “ፌዴራል ነጋሪት ጋዜጣ” በሚል ተለውጧል። የፌዴራል ነጋሪት ጋዜጣ ማቋቋሚያ አዋጅ ቁጥር 3/1988 ይመልከቱ።

⁴ የቻርተርን አንቀጽ 9/ሀ/ ይመለከቷል። በሕገ መንግሥቱ አንቀጽ 55/2/ መሠረት በአሁኑ ጊዜ ይህ ሕግ የማውጣት ሥልጣን የሕዝብ ተወካዮች ምክር ቤት ሆኗል። ዓለም አቀፍ ስምምነቶች ኢትዮጵያ ውስጥ የሚጸድቁበትን ሥርዓት በተመለከተ ደግሞ የዓለም አቀፍ ውሎች መዋዋያ ሥነሥርዓት አዋጅ ቁጥር 25/1980፣ ነጋሪት ጋዜጣ 48ኛ ዓመት ቁጥር 5 ይመልከቱ።

⁵ አማርኛ የፌዴራሉ መንግሥት የሥራ ቋንቋ ነው፤ የሕገ መንግሥቱን አንቀጽ 5/2/ ይመለከቷል።

⁶ ይህ አካል በሠራተኛና ማኅበራዊ ጉዳይ ሚኒስቴር የበላይ ተቆጣጣሪነት የተዋቀረ ነገር ግን ራሱን ችሎ የሚንቀሳቀስ ተቋም ነው።

⁷ “አባል አገሮች የዚህን ኮንቬንሽን መርሆዎችና ድንጋጌዎች ለህፃናትም ሆነ ለአዋቂዎች ተገቢ በሆነ መንገድ በሰፊው ለማስተዋወቅ እርምጃ ይወስዳሉ።”

የዚህ ጽሁፍ ዐቢይ ዓላማ ግን ይህን የትርጉም ችግር መመርመር አይደለም። የጽሁፉ ዓላማ የሕፃናትን መብቶች በመጠበቅ ረገድ ጠቀሜታ ያላቸውን ሕግጋት በድንጋጌው ከተቀመጡት መሰረት አኳያ መመልከት ነው። በመሆኑም አግባብ የሆኑ የኢትዮጵያ ፈጠራዊ ዲሞክራሲያዊ ሪፑብሊክ ሕገ መንግሥት አናቅጽን ጨምሮ ዐቢይ የሚባሉትን የሀገሪቱን ሕግጋት ለመመርመር ሙከራ ይደረጋል። እንደዚህም በድንጋጌው የሠፈሩትን መሠረተ ጉዳዮች ለመተግበር ጠቀሜታ አላቸው የተባሉ ዋና ዋና ማህበራዊ፣ ኢኮኖሚያዊና መዋቅራዊ ጉዳዮችም በመጠኑ ይዳሰሳሉ።

2. የድንጋጌው መሠረተ ሀሳቦችና ከኢትዮጵያ ሕግጋት ያላቸው መጣጣም፤

2.1. ትርጉም

በሕግ ቋንቋ ልጅ ወይም ህፃን የሚለው አነጋገር በሁለት መንገዶች ሊፈታ ይችላል። የመጀመሪያው በወላጆችና በተወላጆች መሀል ያለውን የሥጋ ዝምድና ለማሳየት ሥራ ላይ የሚውል ነው።⁸ በሁለተኛው ትርጉም ደግሞ የሰውን ልጅ የመጀመሪያ የዕድሜ ዘመናት ለመግለጽ የምንጠቀምበት ነው።⁹ ድንጋጌው የሚመለከተውም ይህንኑ ሁለተኛውን ትርጉም ነው። በድንጋጌው የመጀመሪያ አንቀጽ “ሕፃን” የሚለውን ቃል የሚተረጎመው “በሀገሩ ሕግ መሠረት ከዚህ ባነሰ ዕድሜ አካለ መጠን ካልደረሰ በቀር ዕድሜው ከአሥራ ስምንት ዓመት በታች የሆነ ማንኛውም ሰው ነው” በማለት ነው። ይህ ዕድሜ አካለ መጠን የሚደርስበት ቢሆንም ድንጋጌው ከዚህም ያነሰ የዕድሜ ገደብን የሚያስቀምጡ የሕግ ሥርዓቶችንም ይቀበላል። በኢትዮጵያ ሕግ ህፃን የሚባለው “በሁለቱም ያታ ዕድሜው ገና አሥራ ስምንት ዓመት ያልሞላው ሰው ነው።”¹⁰ ይህ አጠቃላይ ደንብ የራሱ የሁኑ ልዩ ሁኔታዎች ስላሉት ሕጉ ለአንዳንድ ጉዳዮች ዝቀተኛ የዕድሜ ጣሪያዎችን ያስቀምጣል። በፍትህ ብሔር ሕግ ይህ ሁኔታ ከሞግዚት አስተዳደር ነፃ መውጣት እየተባለ ይታወቃል። ለምሳሌም ያህል ዕድሜዋ አሥራ አምስት ዓመት የሆናት ልጃገረድ የጋብቻ ሥርዓትዋን ስትፈጽም ያለምንም ተጨማሪ ውጣ ውረድ ከሞግዚት አስተዳደር ነፃ ትሆናለች። ከጋብቻ ጋር ባልተያያዙ ሁኔታዎችም ቢሆን አድራጎቱ የልጁን ጥቅም የሚያራምድ በሚሆንበት ጊዜ የቤተ ዘመድ ጉባኤ ዕድሜው አሥራ አምስት ዓመት የሞላውን ልጅ ከሞግዚት አስተዳደር ነፃ ሊያወጣው ይችላል።¹¹ በዚህ መልክ አንድ ጊዜ ከሞግዚት አስተዳደር ነፃ የወጣ ልጅ ለማንኛውም ጉዳይ ሁሉ እንደአዋቂ ተደርጎ ይገመታል። ለአብነት ያህል እንደዚህ ዓይነቱ ልጅ በመብት ደረጃ ከቤተሰቦቹ ቀለብ ሊጠይቅ አይችልም፤ አካለ መጠን አላደረሰኩም በማለትም ያደረገውን ውለታ የማፍረስ ከርከር እንዲያነሳ ሕግ ላይፈቅድለትም።¹²

⁸ ለምሳሌ ያህል የኢትዮጵያ የፍትህ ብሔር ሕግ ቁጥሮችን 550፣ 739 እስከ 741፣ 745/1፣ እና 746 ይመልከቱ። አዋጅ ቁጥር 165/1952፤ ነጋሪት ጋዜጣ በተለይ የወጣ፣ 19ኛ ዓመት፣ ቁጥር 2፣ /ከዚህ በኋላ የፍብ.ሕ. እየተባለ የሚጠቀስ።/

⁹ የፍብ.ሕ.ቁ.2 እስከ 4፣ እንዲሁም አግባብ የሆኑትን የሕጉን አንደኛ መጽሐፍ፣ አንቀጽ 2፣ ምዕራፍ ሁለት ደንቦች ከዚህ ጋር ያገናዝቧል።

¹⁰ የፍብ.ሕ.ቁ. 198፣ ሕጉ “ህፃን” የሚለውን አነጋገር የሚያስቀምጠው “አካለ መጠን ያላደረሰ” በሚለው ሐረግ ነው።

¹¹ የቤተ ዘመድ ጉባኤ አብዛኛውን ጊዜ የሚቋቋመው ከህፃኑ ወደላይ የሚቆጠሩ ወላጆች፣ አካለ መጠን ከደረሱ ወንድምና እህቶች በተውጣጣ አካል ነው። ጉባኤው ሕግ የህፃኑን መብት ለመጠበቅ ከሚሰይማቸው አካላት አንዱ ነው። የፍብ.ሕ.ቁ. 241 እና ተከታታዮቹን አናቅጽ ይመለከታል። ከሞግዚት አስተዳደር ነፃ መውጣትን በተመለከተ ደግሞ የዚህ ሕግ ቁጥሮች 329 እስከ 334 ይመልከቱ።

¹² የፍብ.ሕ.ቁ. 807,808 እና 812 /ቀለብን በተመለከተ/፣ ቁ. 313፣ 314፣ እና 1808 /ውል ማፍረስን በተመለከተ/።

በወንጀል ሕጎችም አሥራ አምስት የሞላቸው ልጆች ልክ እንደማንኛውም ሰው ለፈጸሙት ተግባር የወንጀል ሀላፊነት አለባቸው። ይህ የዕድሜ ክልል በሕግ “አካለ መጠን ከማድረስ አስቀድሞ ያለው መካከለኛ ጊዜ” እየተባለ የሚታወቀው ነው።¹³

2.2. ሕፃናትን በእኩልነት ስለማየት

የድጋጌው አንቀጽ 2 በዚህ ረገድ ያለውን የፈራሚ መንግሥታት ግዴታ ሲያስቀምጥ “በግዛታቸው ክልል የሚገኝ እያንዳንዱ ህፃን...ምንም ዓይነት መድልዎ ሳይደረግበት የመብቱ ተጠቃሚ እንዲሆን በዚህ ኮንቬንሽን የተመለከቱትን መብቶች ያከብራሉ፤ ተግባራዊነታቸውንም ያረጋግጣሉ።” በማለት ይደነግጋል።

ከዚህ አኳያ ኢትዮጵያ ድንጋጌውንም ሆነ የተቀሩትን ዓለም አቀፍ የሰብአዊ መብት ሰነዶች¹⁴ ከመቀበሏ በፊትም ሆነ ከዚያ በኋላ የወጡትን ሕጎች ሰንቃኝ ዘርገን፣ የቆዳ ቀለምን፣ ያታን፣ ቋንቋን፣ ፖለቲካዊም ሆነ ሌላ አመለካከትን፣ ብሔረሰብን፣ ጎሣን ወይም ማኅበራዊ ምንጭን መሠረት በማድረግ አድሎአዊ አሠራርን የሚሰብኩ

ሕግጋትን እናገኝም።¹⁵ በፖሊሲ ደረጃም ቢሆን በዚህ ረገድ የተሠሩ ግልፅ ግድፈቶች አሉ ብሎ መናገር አይቻልም። እርግጥ በአንዳንድ ልማዳዊ አሠራርን ከረር አድርገው በሚተገብሩ አካባቢዎች ሀይማኖትን፣ ጎሣን ወይም ማኅበራዊ መሠረትን መነሻ በማድረግ ልዩነት የሚያደርጉ ልምዶች አልፎ አልፎ ይስተዋሉ። እነዚህም ቢሆኑ ታዲያ እስከዚህ ሥር የሠደዱ ሆነው የድንጋጌውን መርሆዎች ገቢራዊ አፈጻጸም የሚያውኩ አይደሉም፤ የሕግ ድጋፍም የላቸውም። “በዚህ በፍትህ ብሔር ሕግ ውስጥ ለተመለከቱት ጉዳዮች ከዚህ በፊት በልማድ ወይም ተጽፈው ይሠራባቸው የነበሩት ደንቦች ሁሉ” ተሸረዋል የሚለው የሕግ ቁጥር 3347/1/ ይህን በተመለከተ ስለብንት የሚጠቀስ ነው።

2.3. የሲቪልና የፖለቲካ መብቶች

¹³ ፊሊፕ ግራቨን፣ ስለኢትዮጵያ የወንጀል ሕግ መግቢያ ሕግ ፋኩልቲ፣ ቀዳማዊ ኃይለሥላሴ ዩኒቨርሲቲ፣ አዲስ አበባ (1965 እ.ኤ.አ.) ገጽ 151 የትዮጵያ የወንጀልና መቅጫ ሕግ ቁጥር 56፣ አዋጅ ቁጥር 158/47/ነጋሪት ጋዜጣ በተለይ የወጣ፣ 16ኛ ዓመት ቁጥር 2/ ከዚህ በኋላ የው.መ.ሕ. እየተባለ የሚጠቀስ/፣ ይመልከቱ።

¹⁴ ዓለም አቀፍ የሰብአዊ መብት ሰነዶች የሚባሉት /ሀ/ የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ዓለም አቀፍ የሰብአዊ መብቶች መግለጫ፣ /ለ/ ዓለም አቀፍ የኢኮኖሚ፣ የማኅበራዊና የባህል ጥበቃ ሰነድ፣ እና /ሠ/ የሞት ፍርድን ቀሪ በማድረግ ዓለም አቀፍ የሲቪልና የፖለቲካ መብቶችን የተቀበሉ ሀገሮች በፈቃደኝነት ብቻ ሊያከብሩት የሚገባ ሁለተኛው ተጨማሪ ሰነድ ናቸው። ከእነዚህ የመጀመሪያዎቹ ሦስቱ በኢትዮጵያ መንግሥት በይፋ ታውቀው ተቀባይነት አግኝተዋል። የእነዚህን ሰነዶች ዝርዝር ለማየት እላይ በግርጌ ማስታወሻ ቁጥር 1 የተገለጸውን ሥራ ገጽ 1 እስከ 50 ይመልከቱ።

¹⁵ የሕግ መንግሥቱን አንቀጽ 25 ይመለከታል።

እንደሌሎች ሀገሮች ህፃናት ጭሉ የኢትዮጵያ ሕፃናትም በርካታ የሲቪልና የፖለቲካ መብቶች አሏቸው። ከሦስት አሥርተ ዓመታት በፊት ሥራ ላይ የዋሉት ብዙዎቹ የሀገሪቱ ሕጎች መሠረታዊ የሆኑ የሰብዓዊ መብት ጥበቃ መርሆዎችን በውስጣቸው ያካተቱ ናቸው። ከእነዚህ መብቶች ውስጥ፣ የመኖር ነፃ የመሆንና ያለመደፈር መብት፣ ከባርነትና ከግዳጅ ሥራ ነፃ የመሆን መብት፣ ከስቃይና ሰብዓዊ ክብርን አዋራጅ ከሆኑ ቅጣቶች የመጠበቅ መብት፣ በሕግ ፊት በእኩልነት የመታየት መብት፣ በተቃራኒው እስካልተረጋገጠ ድረስ አጥፊ ተብሎ ያለመገመት መብት፣ በግል ሕይወት ከሌሎች ጣልቃ ገብነት የመጠበቅ መብት፣ ዋና ዋናዎቹ ናቸው። እንደገናም እነዚህ መብቶች በ1987 በጸደቀው የኢትዮጵያ ፈዴራላዊ ዲሞክራሲያዊ ሪፑብሊክ ሕገ መንግሥትም ዕውቅናን ያገኙ ናቸው።¹⁶

የድንጋጌው አንቀጽ 6፣ 12 እስከ 16፣ 35፣ እንዲሁም 37 እና 40፣ በእነዚህ መሠረታዊ መብቶች ላይ የሚያተኩሩ ናቸው። ከአንቀጽ 12 እስከ 16 ያሉት ድንጋጌዎች የህፃናትን የሲቪል መብቶች ዘርዘረው ከማስቀመጣቸውም ባሻገር እንደዕድሜያቸው ደረጃና እንደአመለካከታቸው ብስለት ህፃናት የሚሠነዘሯቸው ሀሳቦች ዕውቅና ሊያገኙ የሚችሉባቸውን ሁኔታዎች ያስቀምጣሉ። ይህም በቤተሰብ፣ በፍትሕና አስተዳደር አካላት ዘንድ፣ በሥርዓተ ትምህርት ቀረጸና በትምህርት አሠጣጥ ተግባራዊ መሆን እንደሚገባውም ያስገነዝባሉ። የወላጆች የአሳዳጊነት ተግባርና ሀላፊነት እንተጠበቀ ሆኖ እነዚህ መብቶች ሕፃናት ማንኛውንም መረጃ ጠይቆ በማግኘት ሀሳባቸውን በነፃ በመግለጽ፣ በመረጡዋቸው ማሳበራት በመደራጀትና ሰላማዊ በሆኑ ህዝባዊ ስብሰባዎች በመሳተፍ ረገድ ሊኖሯቸው የሚገቡትን መብቶች ሁሉ ያካትታሉ።

የድንጋጌው አንቀጽ 14 ደግሞ ህፃናት ሊኖራቸው የሚገባውን የሀሳብ የሕሊናና የሃይማኖት ነፃነት የሚመለከት ነው። በዚህ አንቀጽ ውስጥ የሃሳብና የሕሊና ነፃነት ከጆሮማናት ነፃነት ጋር በእኩል ደረጃ እንዲቀመጡ የተደረገው “ምንም ዓይነት ሃይማኖትን ከማይከተል፣ ወይም እንደሰብዓዊነትና ሳይንሳዊ ቁስአካልነት ያሉ ዓለማዊ ፍልስፍናዎችን ብቻ ከሚቀበል ቤተሰብ” የሚመጡ ሕፃናትን መብት ለመጠበቅ ሲባል ነው።¹⁷ በዚህ አሠራር፣ ድንጋጌው፦

1. ህፃናት በእነርሱ፣ በወላጆቻቸው ወይም በቤተሰቦቻቸው ሃይማኖትና ለመለካከት ምክንያት ጥቃትና መድልዎ እንዳይደረግባቸው ይከላከላል፤
2. ህፃናት የራሳቸውን ሃይማኖትና ለመለካከት በማጥናትም ሆነ በመስበክ ረገድ የአላቸውን መብት ይቀበላል፤ የሌሎችን አምነቶች ለመቀበል እንዳይገደዱም ይጠብቃቸዋል፤
3. ሃይማኖቶቻቸውን በተመለከተ በሚካሄዱ በማናቸውም በዓላትና የፀሎት ሥነ ሥርዓቶች ውስጥ ያላቸውን የመሳተፍ መብት ይጠብቃል፤

¹⁶ ለምሳሌ ያሕል የሰዎችን መሠረታዊ መብቶችና ነፃነቶች የሚመለከቱትን የሕገ መንግሥቱ ምዕራፍ ሦስት ከአንቀጽ 13 እስከ 44 ያሉትን ይመለከታል። እንደዚሁም የፍብራሪ 1 እስከ 5 እና 8 እስከ 31 ከዚህ ጋር ያገናኝባል።
¹⁷ ዳንኤል ለጾኔል፣ የህፃናት መብቶችን ድንጋጌ ተግባራዊነት ለመቆጣጠር የሚረዱ መመሪያዎች። በሚል ርዕስ ለዓለም የህፃናት ደህንነት ጥበቃ ድረጅት የጻፉት ጥናታዊ ወረቀት፣ የመጀመሪያ ረቂቅ፣ ያልታተመ፣ እ.ኤ.አ. 1992

4. ህፃናት በእነጋገር በአመጋገብና በፀሎት ጊዜያት ረገድ የራሳቸውን ሃይማኖት ደንቦች ለመከተል የላላቸውን መብትም ይቀበላል።¹⁸

በሀገራችን ያለውን ሁኔታም ስንመለከት በድንጋጌው ለህፃናት የተሠጡት እነዚህ መብቶች በሥራ ላይ ካሉት ሕግጋትና የመንግሥት ፖሊሲዎች ጋር ሲገናዘቡ ችግር ያለባቸው አይደሉም። ዳሩ ግን በሁላችንም ዘንድ ግልፅ በሆኑ ምክንያቶች የድንጋጌውን መርሆዎች በእለት ተእለት ሕይወታችን ከምናስተውላቸው ማገበራዊ እውነታዎች ጋር ስናጣጥማቸው በርካታ ችግሮች ከፈታችን ተጋርጠው እንደሚገኙ በቀላሉ እንገነዘባለን።

2.4. የሕፃናት ጥቅምና ደህንነት

ሕፃናት “በአካል በአእምሮ በሥነ ምግባርና በማገበራዊ ሕይወታቸው ዳብረውና በልጽገው በተደላደለና ጤናማ አካባቢ ያድጉ ዘንድ” እነርሱን የሚመለከቱ ፖሊሲዎች በሚቀረጹበትና ሕጎችም በሚወጡበት ጊዜ ከሁሉም በፊት ለጥቅምና ደህንነታቸው ቅድሚያ መሰጠት እንደሚገባው እ.ኤ.አ. በ1959 የወጣው የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት የህፃናት መብቶች መግለጫ አንቀጽ 2 ያስገነዝባል። የድንጋጌው አንቀጽ 3 ከዚህም አልፎ በመሄድ ለህፃናት ጥቅምና ደህንነት መሠጠት ስለሚገባው ትኩረት የሚከተለውን ያስቀምጣል።

ህፃናትን በሚመለከቱ ጉዳዮች ሁሉ መንግሥታዊ ወይም የግል የማገበራዊ ደህንነት ተቋሞች፣ ፍርድ ቤቶች፣ የአስተዳደር ባለሥልጣናት፣ ወይም የሕግ አውጭ አካላት እርምጃዎች ሲወስዱ የሕፃናት ጥቅምና ደህንነት ከማግኘትም ቅድሚያ ይሰጣቸዋል።

ከዚህ ጋር ተቀራራቢ የሆኑ ሃሳቦች በሌሎች በርካታ የድንጋጌው አናቅጽ ውስጥም ይገኛሉ። አንቀጽ 18 ጉዳዩን ከወላጆች ሀላፊነት አኳያ ይመለከተዋል። አንቀጽ 20 ከቤተሰቡ ተለይቶ በማደግ ላይ ላለ ሕፃን መደረግ ስለሚገባው ልዩ ጥበቃና ክብካቤ ያወሳል። በአንቀጽ 21 እንደተገለጸው ጉዲፊቻ በሚደረግበት ጊዜ ግምት ውስጥ የሚገባው ዋናው ጉዳይ ጉዲፊቻ የሚደረገው ለልጁ ጥቅምና ደህንነት መሆኑ ነው። እንደዚሁም የመዘዋወር መብቱን ያጣ እሥረኛ ሕፃን ለራሱ ደህንነት የሚጠቅም ካልሆነ በቀር ከአዋቂዎች መለየት እንዳለበት በአንቀጽ 37/ሐ/ ተደንግጓል።

ይህም ቢሆን ታዲያ “የሕፃናት ደህንነትና ጥቅም” የሚለው ሐረግ ትርጉም አልፎ አልፎ አለመግባባት ማሰባሰብ የማይቀር ነው። ለዚህ ሐረግ የሚሠጠው ትርጉም እንደየአካባቢውና እንደየሕብረተሰቡ እሴቶች የተለያየ ሊሆን ይችላል። ነገር ግን ለዚህ ሐረግ የሚሰጠው ትርጉም ቀናናዊ በሆነ መልኩ ሳይሆን የሕፃናትን ደህንነትና ብልፅግና በተመለከተ ለሚከሰቱ ተጨባጭ ችግሮች ተግባራዊ መፍትሔ በሚያስገኝ መልኩ ሊሆን ይገባል። በአፅንኦት ሊስተዋል የሚገባው ጉዳይም የምንወስዳቸው አስተዳደራዊ ሕጋዊና ፍትሐዊ እርምጃዎች ሁሉ ቀጥሎ ከተቀመጠው መሪ ሀሳብ ጋር መጣጣማቸውን ማረጋገጥ ነው።

¹⁸ ዝኒ ኮማሁ

በአንድ ሕፃንና በአንድ አዋቂ ሰው ጥቅም መሀል ግጭት በሚነሳበት ጊዜ፣ ይህን የጥቅም ግጭትም ለማስታረቅ የምንወስደው ምንም አማራጭ በማናገኝበት ጊዜ፣ በሚወሰደው እርምጃም ከሁለቱ የአንዱ ጥቅም የሚጎዳ በሚሆንበት ጊዜ፣ ለሀፃኑ ጥቅም ቅድሚያ ልንሠጥ ይገባል።¹⁹

ከጥቂት አመታት በፊት ሸዋ ውስጥ በሚገኙ አምስት ከተሞች ይህን ጉዳይ አስመልክቶ በተደረገ ጥናት የፍርድ ቤት ዳኞች ዐቃቤያን ሕግ፣ የማኅበራዊ አገልግሎት ሠራተኞች፣ መምህራንና የቀበሌ²⁰ የሥራ አመራር ኮሚቴ አባላት ከዚህ በላይ በተቀመጠው መሪ ሀሳብ ላይ አስተያየት እንዲሠጡ ተጋብዘው ነበር። የከፊሎቹ ምላሽ አወንታዊ፣ የተቀሩት ደግሞ አሉታዊ ነበር። አንዳንዶቹ ደግሞ ጭርሱኑ የሠጡት ምላሽ አልነበረም። አወንታዊ ምላሽ እንደሠጡት ተጠያቂዎች አባባል ከሆነ ለሀፃኑና ለአዋቂው ጥቅም የሚበጅ የጋራ መፍትሔ ማግኘት ባልተቻለበት ጊዜ የሀፃኑን ጥቅም ማስቀደሙ የሚመረጥ ነው። አሉታዊ ምላሽ የሠጡት ዳኞችና የማኅበራዊ አገልግሎት ሠራተኞች ደግሞ ከዚህ የተለየ ሀሳብ ነው ያላቸው። ለአብነት ያህል አንድ የጠቅላይ ፍርድ ቤት ዳኛ የሚከተለውን ምላሽ ነበር የሠጡት።

በእኔ አስተሳሰብ የጥቅም ግጭቱ መወገድ የሚገባው ሚዛናዊ በሆነ መንገድ ነው። ስለዚህም “ለሀፃኑ ጥቅም ቅድሚያ ይሠጥ” የሚለውን መርህ በበኩሉ አልሰማማኝም።²¹

ዳሩ ግን የሀፃናት መብቶች ድንጋጌ ኢትዮጵያ ውስጥ ከመጽደቁ ከሠላሳ ዓመት በፊት የወጡት ባህሪ ሕጎቻችን የሕፃናትን መብትና ደህንነት የሚመለከቱ በርካታ ደንቦችንና አስተሳሰቦችን በውስጣቸው እንዳካተቱ እንረዳለን። ለምሳሌ የመጀመሪያውን የፍትሔ ብሔር ሕግ ቁጥር ስናይ የሰው ልጅ ከልደት እስከሞት የመብት ባለቤት መሆኑን አንደሚቀበል ነው የምንረዳው። ሁለተኛው ቁጥር ደግሞ ከዚህም አልፎ በመሄድ የተፀነሰ ልጅም ቢሆን ለራሱ ጥቅም እስፈላጊ በሚሆንበት ጊዜ እንደተወለደ የሚቆጠር መሆኑን ያመለክታል። በአወራረስ ሕግም የአንድ የተፀነሰ ልጅ አባት በሚሞትበት ጊዜ የውርስ ክፍፍሉ የልጁን መወለድ መጠበቅ እንዳለበት ተደንግጓል። ሌላ የሕግ አንቀጽ ደግሞ አንድ ሰው ኑዛዜ ካደረገ በኋላ ልጅ የወለደ እንደሆነ የዚህን ልጅ መብት ለመጠበቅ ሲባል ኑዛዜው ውድቅ እንደሚደረግ ይናገራል።²²

የሀፃናትን አጠባበቅ አስመልክቶ እያንዳንዱ ሕፃን አሳዳጊ ሊኖረው እንደሚገባ ሕጉ ያመለክታል። የገንዘብ አስተዳደርን በተመለከተ የሀፃኑ መብት የሚጠበቀው በሞግዚቱ አማካይነት ነው።²³ ለሀፃኑ ጥቅምና ደህንነት ሲባል የተለየ እርምጃ መውሰድ ካለበረለን

¹⁹ ዝኒ ከማሁ

²⁰ ኢትዮጵያ ውስጥ ቀበሌ ዝቅተኛው ፖለቲካዊና አስተዳደራዊ አህድ ነው።

²¹ ጥላሁን ተሾመ፣ ደስታ አሰፋውና ታደለ መንገሻ፣ በኢትዮጵያ የሀፃናት መብቶች ሁኔታ ዘገባ፣ ለአፍሪካ ሀፃናት ደህንነት ጥበቃና ጥቃት ተከላከይ ማኅበር የኢትዮጵያ ቅርንጫፍ ኦ.ኤ.ኦ. በጀንጥሪ 1994 በእንግሊዝኛ ቋንቋ ተጠናቅሮ የቀረበ ያልታተመ ጽሑፍ፣ ክፍል ሦስት፣ ንዑስ ክፍል 1-5።

²² የፍብ.ሕ.ቁ. 1063/2/፡3/፣ እና ቁ. 904።

በቀር ይህን ተግባር የሚያከናውኑት ወላጆች ናቸው። ከሁለት ለጎዳቸው በሕይወት የሌለ እንደሆነ ወይም ተግባሩን ለማከናወን የማይቻለው በሚሆንበት ጊዜ ሌላኛው ወገን ሀላፊነቱን ለብቻው ይሸከማል። በፍርድ ቤት አሠራርም ይኸው ልምድ ተደጋፊነት አለው። በአንድ ወቅት ጠቅላይ ፍርድ ቤቱ ተቆርቆሮ በነበረ ጉዳይ የቤተ ዘመድ ጉባኤ የልጆቹ አባት በሞተበት ጊዜ የሞግዚትነትና የአሳዳሪነት ሥልጣኑን እናትየዋ እያለች ለአንድ የዝምድና ሐረጉን እንኳ በቅጡ ለይት ማስቀመጥ ላልቻለ ለሌላ ሰው ሠጠው። የቤተ ዘመድ ጉባኤው እናትየዋ ሞግዚት መሆን አይገባትም ባለበት ጊዜ የሠጠው ምክንያት በቂ ልምድ የላትም የሚል ነበር። የጠቅላይ ፍርድ ቤት የእናትየዋን ተቃውሞ በመቀበል ይህን የጉባኤውን ውሳኔ በሻረበት ጊዜ እንዲህ ሲል ተችቶ ነበር።

ሕጉ በሕይወት ላለው ወላጅ የሞግዚትነትና የንብረት አስተዳዳሪነት ቅድሚያ የሠጠው ያለምክንያት አይደለም። ለልጁ ከሁሉም በፊት በሕይወት ያለው ወላጅ ቅርብነት ያለውና አሳቢ መሆኑን በመረዳት ነው። ይህንን ግምት ለማፍረስ ዳኞች ጥብቅ የሆነ ጥንቃቄ ያድርጉ መባሉም የልጆቹን ጥቅም አቁጥሮ ውስጥ ለማግባት ነው።²⁴

ሁለቱም ወላጆች ለልጆቻቸው ሞግዚትና አሳዳሪ በኑዛዜ ሳይሰይሙ ከዚህ ዓለም በሞት ተለይተው ከሆኑ፣ አለበለዝያም በተለያዩ ምክንያቶች ወላጆቹ ይህን አላፊነት የማይወጡ መሆናቸው የታወቀ እንደሆነ፣ ሌሎች የቤተ ዘመድ አባላት ሞግዚትና አሳዳሪ መሆን እንደሚችሉ ሕጉ ያመለክታል። ቅደም ተከተሉም በዝምድናው ቅርብነት ርቀት ላይ የተመሠረተ ይሆናል። ይሁንና ለህፃናቱ ጥቅምና ደህንነት ሲባል ይህን ተርታ መከተል አስፈላጊ በማይሆንበት ጊዜ ማንኛውም ዘመድ ቢሆን የሞግዚትና የአሳዳሪነት ሃላፊነቱ እንዲሠጠው ለመጠየቅ ይችላል።

ከዚህ በላይ በተመለከቱት መንገዶች ሞግዚትና አሳዳሪ እንዲሆን የተሰየመው ሰው ለሕፃኑ ተገቢውን ጥበቃ ያላደረገ እንደሆነና በተለይም ህፃኑ

“...ለኑሮው አስፈላጊውን ጥበቃ ሳያገኝ ወይም ከግብረገብነት ጋር የተመሳሰለ ከእእምሮው አስተዳደግ ወይም ከችሎታው ጋር የተመዛዘነ ትምህርት...ወይም ወንጀል መሥራቱ የተረጋገጠ ሲሆንና ይህም ቅጣት የደረሰበት በመጥፎ አስተዳደረግ ወይም በአሳዳሪው ጉድለት ተገቢውን የግብረ ገብነት ሥልጣኔ ለማግኘት ካለመቻሉ የተነሳ የሆነ እንደሆነ...”²⁵

ከዚህ ሀላፊነቱ በዳኞች ሊወገድ እንደሚችል ሕጉ ይገልጻል። እንደዚሁም በሞግዚትና አሳዳሪው ሰው ጥቅምና በህፃኑ ጥቅም መሀል ግጭት መኖሩ ሲረጋገጥ፣ የፍትሕ ብሔር ተግባሮችን ለማከናወን የማይገባ ነው። ወይም ዕዳ መክፈል የማይችል

²³ የፍ.ብ.ቁ.204 እስከ 240 ይመለከቱ። እንዲሁም የሕገመንግሥቱን አንቀጽ 36(1)(ለ) እና (2)ይመለከቷል።
²⁴ የፍትሕ ብሔር ደግባኝ መዝገብ ቁጥር 649/82፣ ጠቅላይ ፍርድ ቤት ያልታተመ።
²⁵ የፍ.ብ.ቁ. 230፣ 231

ነው ተብሎ በፍርድ ሲወሰንበት፤ አለበለዝያም የሕፃንን መብት ለመጠበቅ ሲባል በቤተ
 ዘመድ ጉባኤ የተላለፈውን ውሳኔ ከማስፈጸም ቸል በሚልበት ጊዜ፤ ከሀላፊነቱ ሊወገድ
 ይችላል።²⁶

ወላጆች በመሀከላቸው የነበረውን ጋብቻ በፍች በሚያፈርሱበት ጊዜ ከዚህ ጋብቻ
 የተወለዱት ሕፃናት አጠባበቅና አያያዝ ጉዳይን በተመለከተ የሚሠጥ ውሳኔ የህፃናቱን
 ምቹትና ጥቅም መሠረት ያደረገ ሲሆን እንደሚገባው ሕጉ ያስገነዝባል።²⁶ ሕጉ ከሞላ ጎደል
 በተሻለ ሁኔታ ተግባራዊ በሚደረግባቸው በከተሞች አካባቢ ያለውን ልምድ ስንመለከትም
 የቤተ ዘመድ ግልግል ጉባኤ²⁷ አባላት በዚህ ረገድ ውሳኔ በሚሠጡበት ጊዜ የልጆችን
 ምርጫ፣ የወላጆችን የግል ሥነ ምግባር፣ የፍቺ ሀላፊነትን፣ በገንዘብ በመኖሪያ አካባቢና
 በትምህርት ረገድ ህፃናቱ የሚጠበቁቸውን ዕድሎች አቁጥር በማስገባት ከወላጆቹ የትኛው
 ወገን የህፃናቱን የሞግዚትነትና የአሳዳሪነት ተግባር ማከናወን እንዳለበት ሲወስኑ
 ይስተዋላሉ።

የህፃናት ጥቅምና ደህንነት እፅንኦት ያገኘበት ሌላው ጉዳይ ደግሞ የጉዲፈቻ አሠራር
 ነው። ጉዲፈቻ የሚደረገው “...ትክክለኛ ምክንያት ሲኖርና ጉዲፈቻ ለሚደረገው ልጅ
 ጥቅም ያለው ሆኖ ሲታይ ብቻ ነው” በማለት ነው ደህንን ጉዳይ የሚመለከተው ሕግ
 የሚደነግገው።²⁸ ማንኛውም የጉዲፈቻ አፈጻጸም ጉዲፈቻ ከሚደረገው ሕፃን ምቹትና
 ደህንነት አኳያ ብቻ መታያት ይኖርበታል የሚለው የድንጋጌው አንቀጽ 21 ከዚህ ከሕጋችን
 እነጋገር ጋር የሚቅራረብ ነው። ይኸው አመለካከት በአዲስ አበባ ከፍተኛው ፍርድ ቤት
 በተሠጠ አንድ ውሳኔ በሚከተለው እይነት ተንፀባርቆ ነበር። “የኢትዮጵያ የፍትህ ብሔር
 ሕግ የጉዲፈቻ ወላጆች የሚሆኑ ሰዎችን ዜግነት በሚመለከት ምንም ገደብ አልደነገገም።
 ግምት ውስጥ የሚገባው ዐቢይ ነገር ጉዲፈቻው ለልጁ ጥቅም የሚያስገኝ መሆኑ ነው”²⁹

ይህ ውሳኔ የተሠጠው የመጀመሪያ ደረጃ ፍርድ ቤት አንድ ኢትዮጵያዊ ሕፃን
 በውጭ ሀገር ሰዎች ጉዲፈቻ መደረጉ የሚያስገኘው የጎላ ጥቅም የለም ተብሎ ጉዲፈቻውን
 ውድቅ በማድረግ በተሠጠ ውሳኔ ላይ በቃረበ ይግባኝ ነበር።³⁰

²⁶ የፍ.ብ.ሕ.ቁ. 681፣ 682
²⁷ የቤተ ዘመድ የግልግል ጉባኤ የፍች ክርክርን አይቶ ለመወሰን ሥልጣን የተሠጠው አካል
 ነው። የፍ.ብ.ሕ.ቁ. 666 እስከ 696 ይመለከቷል።
²⁸ የፍ.ብ.ሕ.ቁ 805፣
²⁹ የፍትህ ብሔር ቤት ግባኝ መዝገብ ቁጥር 270/58፣ የኢትዮጵያ የሕግ መጽሔት 3ኛ ሾልዩም
 ቁጥር 2፣ ገጽ 422 እስከ 424፣ ይህ ውሳኔ የተሠጠው ድንጋጌው በኢትዮጵያ ከመጽደቁ ከ25
 ዓመታት በፊት መሆኑን ልብ ይሏል።
³⁰ የፍ.ብ.ሕ.ቁ. 804፣
 “1. የጉዲፈቻው ውል ዳኞች ካላጸኑት በቀር ውጤት የለውም፣ /አይጸናም/።
 2. ዳኞቹ ውሳኔ ከመስጠታቸው በፊት ጉዲፈቻ የሚሆነው ልጅ ከአሥር ዓመት በላይ
 የሆነ እንደሆነ እርሱ የሚለውንና ይህን የጉዲፈቻውን ውል አስቀድሞ አሳዳጊው
 ያልፈቀደ እንደሆነም የአሳዳጊውን ቃል መስማት አለባቸው።”

የሰው ልጅ ወደዚህ ዓለም ከመጣበት ጊዜ ጀምሮ በሕብረተሰብ ውስጥ በሚኖረው ግንኙነት ማንነቱ ተለይቶ መታወቅ ያስፈልገዋል። ሰውየው በሕብረተሰቡ ውስጥ ያለው ማኅበራዊ፣ ባህላዊና ብሔራዊ ማንነት ተለይቶ የሚታወቀውም ይህ መብቱ ሲከበርለት ነው። በዚህ ረገድ የድንጋጌው አንቀጽ 7 የሚከተለውን ያስቀምጣል።

ማንኛውም ሕፃን እንደተወለደ በል ደት/የክብር/መዝገብ ይመዘገባል። ከልደት ጀምሮ መጠሪያ ስምና ዜግነት የማግኘት መብት አለው።

የድንጋጌው ፈራሚ አባል ሀገሮችም በዚህ ረገድ ያለባቸውን ዓለም አቀፋዊ ግዴታ ከሀገራዊ ሕጎቻቸው ጋር የማጣጣምና በተለይም ህፃኑ ዜግነት የሌለው ሆኖ ሲገኝ ዜግነት የሚያገኝበትን ሁኔታ የማመቻቸት ሀላፊነት አለባቸው። ከዚህም በተጨማሪ የድንጋጌው ቁጥር 8 አባል ሀገሮች "...ህፃኑ ማንነቱን ለመጠበቅ ያለውን መብት ያከብራሉ፣ ዜግነቱን፣ ስሙንና በሕግ የታወቀ የቤተዘመድ ዝምድናውን የሚቀናቀኑ ሁኔታዎችን ይከላከላሉ" በማለት ያስገነዝባል።

በ1952 ዓ.ም የወጣው የፍትሕ ብሔር ሕግም ስምንና የክር መዝገብ እያያዝን የሚመለከቱ በርካታ ደንቦችን በውስጡ ያካተተ ነው። እያንዳንዱ ሰው አንድ የቤተ ዘመድ ስም፣ አንድ ወይም ብዙ የግል ስሞችና አንድ የአባት ስም ሊኖረው እንደሚገባ ይናገራል። ህፃኑ በተወለደበት አካባቢ ባለው ቀበሌ የሚሰየመው የክብር መዝገብ ሹም ልደቱን መመዝገብ እንዳለበት፣ ወላጆችም ይህንን ሁኔታ ልጁ በተወለደ በዘጠና ቀናት ውስጥ መግለጽ እንዳለባቸው ይደነግጋል። ይህም የመመዝገብ መብት ወላጆቹ የማይታወቁ ህፃንንም ይጨምራል። በዚህ ጊዜ የክብር መዝገብ ሹሙ ለህፃኑ ሁለት የመጀመሪያ ስሞችንና አንድ የቤተ ዘመድ ስም እንዲሠጠው ያደርጋል።³¹ በተመሳሳይ መንገድ ለልደት ምዝገባ ዕውቅናን የሚሠጠው በ1949 ዓ.ም የወጣው የወንጀለኛ መቅጫ ሕግም የተወለደ ልጆቻቸውን በወቅቱ በማያስመዘግቡ ወላጆች ላይ የገንዘብ መቀጮ ወይም ቀላል እሥራት እንዲወሰን የሚያደርግ አንቀጽ ይዟል።³²

ይሁንና በሀገሪቱ ልደትን የሚመዘግቡ ተቋሞች በተሟላ መልኩ ባለመኖራቸውና የራሱ የፍትሕ ብሔር ሕጉ የመሸጋገሪያ ደንብም የክብር መዝገብ ሥርዓትን የሚመለከቱት ቁጥሮች ራሱን የቻለ ሕግ በነጋሪት ጋዜጣ እስኪወጣላቸው ተፈጻሚ አይሆኑም የሚል በመሆኑ እነዚህን እላይ የተመለከቱትን ሥርዓቶች ተግባራዊ ማድረግ አልተቻለም።³³ ሕጉ ከወጣ ከሰላሳ አምስት ዓመት በላይ ያለፈው ቢሆንም እስካሁን ድረስ ይህን ጉዳይ አስመልክቶ የተወሰደ መንግሥታዊ እርምጃ ባለመኖሩ ደንቡ አሁንም እንደታገደ ነው። አሁን ያለውን ነባራዊ እውነታም ስንመለከት እንግዳው ነገር ሕፃናትን እንዳይመዘገቡ ማድረግ ሳይሆን ማስመዘገቡ ነው። በጥቂት ከተሞች የሚኖሩ የተወሰኑ የሕብረተሰብ አባላት ካልሆኑ በስተቀር አብዛኛው ሕዝብ የተወለደበትን ትክክለኛ ቀን እንኳ አያውቀውም።

³¹ የፍ.ብ.ሕ.ቁ. 32 እስከ 46
³² የወ.መ.ሕ.ቁ 623
³³ የፍ.ብ.ሕ.ቁ. 3361 /1/

ዜግነትን በተመለከተ ደግሞ እሁን የሚሠራው በ1923 ዓ.ም በወጣ ሕግ ነው።³⁴ በዚህ ሕግ መሠረት የአንድ ሕፃን ሕፃንነት በወላጆቹ ዜግነት ላይ የተመሠረተ ነው። የትም ቢወለድ አንድ ሰው እናቱ ወይም አባቱ ኢትዮጵያዊ ከሆኑ እሱም ኢትዮጵያዊ ይሆናል። ሌሎች ህፃናት ግን የኢትዮጵያ ዜጎች ሊሆኑ አይችሉም። ኢትዮጵያ ውስጥ መወለዳቸው በዚህ ረገድ የሚያመጣው የተለየ ውጤት የለም። እርግጥ ነው የውጭ ሀገር ዜጋ የሆኑ ሰዎች በሕገ ላይ የተቀመጡትን ጠበቅ ያሉ መሰረርት በማግኘት የኢትዮጵያ ዜግነት እንዲሠጣቸው ማመልከት ይችላሉ። ይህን የመሰሰ ጥያቄ ለማቅረብ ታዲያ አመልካቹ አካለ መጠን ያደረሰ ሊሆን ይገባል። ይህም የውጭ ሀገር ዜጎች የሆኑ ህፃናትን የኢትዮጵያ ዜግነት እንዲሰጣቸው ከማመልከት ያግዳቸዋል። ከዚህም ሌላ አመልካቹ ኢትዮጵያ ውስጥ ቢያንስ ለአምስት ዓመት በቋሚነት የኖረ፣ ራሱን ለማኖር የሚያስችል ገቢ ያለው፣ አማርኛ ቋንቋ መጻፍና መናገር የሚችል እንደዚሁም በወንጀል ጥፋተኛ ተብሎ ያልተወሰነበት እንዲሆን ይጠበቃል።

ይሸው የ1923 ዓ.ም የዜግነት ሕግ አመልካቹ ታዲያ ሰው መሆኑ በሚረጋገጥበት ጊዜ ወይም የተለየ ምክንያት ሲኖር መንግሥት ከዚህ በላይ የተቀመጠውን መመዘኛ የግድ መከተል እንደሌለበት ያመለክታል። ይሁንና የውጭ ሀገር ዜጋ የሆኑ ወይም ምንም ዓይነት ዜግነት የሌላቸው ሕፃናት በዚህኛውም ልዩ ሁኔታ የመጠቀም ዕድላቸው ጠባብ ነው። ኢትዮጵያ ውስጥ ተወልደው በተለያዩ ምክንያቶች የወላጆቻቸውን ዜግነት ያላገኙ ሕፃናትንም የሚጠብቃቸው ዕድል ተመሳሳይ ነው። እንደዚህ ያሉት ህፃናት በዓለም አቀፍ ድንጋጌ አንቀጽ 7 እንደተመለከተው ዜግነት አልባ የመሆን አደጋ ሁልጊዜም ያንግብብላቸዋል። በኢትዮጵያ የኖርድ ውሳኔዎችን እየሰበሰቡ በወጣ የመጠረዝና የማተም ልምድ ባለመኖሩ በዚህ ረገድ ያለውን ተግባራዊ አፈጻጸም ማወቅ አዳጋች ነው።

3. የሕፃናት መብቶች አጠባበቅ

3.1. ሕፃናት ቤተሰብ

ቤተሰብ የሕብረተሰብ ተፈጥሯዊና ማኅበራዊ መሠረት እንደመሆኑ መጠን የሕግ ጥበቃ የሚገጥሙት ማግኘት ያለበት ተቋም ነው። ይህ መብት ከሁሉም በላይ የተባበሩት ምንግሥታት ድርጅት ባወጣው ዓለም አቀፍ የሰብዓዊ መብት መግለጫም የተረጋገጠ ጉዳይ ነው። በተመሳሳይ መልክም በዚሁ ድርጅት የወጣው ዓለም አቀፍ የኢኮኖሚያዊ፣ ማኅበራዊና በህላዊ መብቶች ድንጋጌ አንቀጽ 10፣ ጉዳዩን እንዲህ በማለት ይገልጻል።

የሕብረተሰብ ተፈጥሯዊና መሠረታዊ አሀድ እንደመሆኑ መጠን ከሁሉም የሰፊ ጥበቃና ድጋፍ ለቤተሰብ ማድረግ ይገባል። ይህም ጥበቃ በተለይ ቤተሰብ በሚመሠረትበት ጊዜም ሆነ ሕፃናትን የመንከባከብና የማስተማር ሀላፊነት በሚሸከምበት ጊዜም ጭምር የበለጠ ትኩረት ማግኘት አለበት። /አጽንኦት የተጨመረ/

የሕፃናት መብቶች ድንጋጌ አንቀጽ 7፣ 9፣ 10 እንደዚሁ ሕፃናት በቤተሰብ ክብካቤ ማደግ ያለባቸው መሆኑ ለራሳቸው ጥቅምና ደህንነት የሚበጅ መሆኑ ካልተረጋገጠ በቀር ከቤተሰቦቻቸው መነጠል እንደሌለባቸው፣ ከቤተሰብ ጋር ለመቀላቀል ሲባል ወደአገር ለመግባት ወይም ከአገር ለመውጣት በሕፃኑ ወይም በወላጆቹ የሚቀርበውን ማመልከቻ አባል ሀገሮች በቀና መንፈስ ተቀብለው አፋጣኝ ውሳኔ መስጠት እንዳለባቸው ያመለክታሉ። ወላጆች ወይም እንደነገሩ ሁኔታ ሌሎች የቤተሰብ አባላትም በድንጋጌው በተሠጣቸው መብቶች ሲጠቀሙ ተገቢ አመራር ለህፃናት በመስጠትና በመቆጣጠር ረገድ ያላቸውን ሀላፊነት፣ መብትና ግዴታ አባል ሀገሮች ማክበር እንዳለባቸው በአንቀጽ 5 ተመልክቷል።

³⁴ የኢትዮጵያ የተጠቃለሉ ሕጎች፣ አንደኛ ሾልዩም፣ ገጽ 235፣ የሕገ መንግሥት አንቀጽ 6-1 “ወላጆቹ/ወላጆች፣ ወይም ከወላጆቹ/ከወላጆቹ አንደኛቸው ኢትዮጵያዊ/ኢትዮጵያዊት የሆነ/የሆነች የኢትዮጵያ ዜጋ ነው/ናት” በማለት ይደነግጋል።

በድንጋጌው አንቀጽ 27/2/ እንደተመለከተው ሁሉ የ1952 ዓ.ም የኢትዮጵያ የፍትሕ ብሔር ሕግም አቅምና ችሎታቸው በፈቀደ መጠን ለህፃኑ አስፈላጊ የሆኑ የኑሮ ሁኔታዎችን በማመቻቸት ረገድ ቀዳሚው ሀላፊነት የወላጆች መሆኑን ያሰምርበታል። ከዚህ ሀላፊነት በተጨማሪም የሕፃኑ ወላጆች ሌሎች በርካታ ተግባርና ሀላፊነቶች እንዳሉባቸውም ሕጉ ይደነግጋል። የሕፃኑን ስም የሚመርጡት እነሱ ናቸው። የመኖሪያ ሥፍራውን ይወስናሉ። ጤንነቱን ይከታተላሉ። እንቅስቃሴውን ይመራሉ። ማኅበራዊ ግንኙነቱን ይቆጣጠራሉ። የሚመጥነው ትምህርት እያገኘ የሚያደግ መሆኑን ያረጋግጣሉ።³⁵ ገቢውንና ሌሎች ንብረት ነክ ጥቅሞቹን ይጠብቃሉ።

ይህም ቢሆን ታዲያ እነዚህ በድንጋጌውና በፍትሕ ብሔር ሕጉ አናቅጽ ውስጥ የሠፈሩት አንጊና አርኪ ሀሳቦች ብዙውን ጊዜ በሀገሪቱ ካለው እውነታ ጋር ሲጣጣሙ አይስተዋሉም። በየጊዜው በሚፈራረቁት የድርቅና የፀጥታ ችግሮች የሚባባሰው ጉስቋለው የሕዝባችን የኑሮ ደረጃ በእነዚህ ሀሳቦች ተግባራዊ አፈጻጸም ላይ የተጋረጠ ትልቁ ችግር ነው። ይህ ሁኔታ አሁን ያለውን ማኅበራዊ ሁኔታ ለመጠበቅ እንኳ የማያስችሉ መሰናክሎችን ሲያስተምጥ ይስተዋላል። በየጊዜው ቁጥሩ አሳሳቢ በሆነ ደረጃ እያደረገ የመጣው የጉዳዩ ተዳዳሪ ህፃናት ጉዳይ የዚህ ችግር ዓይነተኛ መግለጫው ነው። በብዙ የገጠር አካባቢዎች ያለው ስዕል ደግሞ ከጉዳዩ ተዳዳሪዎቹም የባሰ ነው።

እስካሁን በሀገሪቱ የተፈራረቁት መንግሥታት ችግሩን ለመፍታት ፈቃደኝነት አሳይተዋል ቢባል እንኳ ሁኔታው በእነሱ አቅምና ችሎታ ላይም አስቸጋሪና ውስብስብ ተፅዕኖን ያሳድራል። የሕፃናትን መብቶች ለሀዘብ ለማሳወቅና ለማስተማር የተደረገው ጥረት አጥጋቢ ነው ማለት አይቻልም። አንድ ወጥ የሆነ የቤተሰብ ምጣኔ መርህ ግብር በሥራ ላይ ውሎ ለማየት አልታደልንም። በድንጋጌው የተመለከቱትን መብቶች ተግባራዊነት ለማረጋገጥና ለማበረታታት አባል ሀገሮች ለወላጆችና ለአሳዳጊዎች ተገቢውን እርዳታ ይሰጣሉ። ለዚህ የሚበጁ ተቋሞች መመሥረታቸውንም ያረጋገጥሉ የሚለው የአንቀጽ 18 መርህ አሁን ካለው ነባራዊ ሁኔታ ጋር ሲገናኝብ በቅርብ ጊዜ እውን የሚሆን አይመስልም።

3.2. ሕፃናትን መጉዳትና ችላ ማለት

እቤትም ሆነ ከቤት ውጭ ሕፃናትን መበደል፣ማጥቃት፣ ለህፃናት ተገቢውን ትኩረት አለመስጠትና በህፃናት ጉልበት ያላገባብ መጠቀም በብዙ ሕብረተሰብ ውስጥ የተለመደ አፈጻጸም ነው። ይህን አፈጻጸም ለማስቀረት የሚያስችሉ ሁኔታዎች እስካልተመቻቹ ድረስ ህፃናት ይህን በደል ለመቃወም ድምፃቸውን የሚያሰሙበት ሁኔታ የለም።

በጥቅል አነጋገር የተበደሉና የተረሱ ህፃናት የሚባሉት የሲቪል መብቶቻቸው የተጣሉባቸው፣ እንግልት የደረሰባቸው፣ ለድብደባና ኢሰብአዊ ቅጣቶች የተጋለጡ፣ ጥቅምና መብቶቻቸውን የሚጠብቅላቸው ቤተሰብ ወይም ሌላ ማኅበራዊ ተቋም ያላገኙ ሕፃናት ሁሉ ናቸው። በአንድ ሕፃን ላይ ተገቢ ያልሆነ ድርጊት መፈጸም ወይም ለአንድ ሕፃን ሊደረግለት የሚገባውን ነገር መንፈግ በአካላዊና መንፈሳዊ ዕድገቱ ላይ አሉታዊ ውጤት ማስከተሉ የማይቀር ነው። በመሆኑም አንድ አዋቂ የሆነ ሰው ህፃኑን የሚጉዳ ተግባር ከፈጸመ ወይም ለህፃኑ መፈጸም የሚገባውን ግዴታ ከመወጣት ከተቆጠቡ ይህም በህፃኑ ደህንነትና ጥቅም ላይ ጉጅ ውጤት ካስከተለ፣ ይህ ሰው ህፃኑን እንደበደለ ተደርጎ ይወሰዳል። የድንጋጌው አንቀጽ 19 በዚህ ረገድ አባል ሀገሮች በህፃናት ላይ የሚደርሰውን አካላዊና ሥነ ልቦናዊ በደል ለመከላከል ተገቢ ነው የሚሉዋቸውን እርምጃዎች ሁሉ መውሰድ እንዳለባቸው ያስቀምጣል።

በኢትዮጵያ የወንጀለኛ መቅጫ ሕግ ውስጥም በህፃናት ሕይወትና ደህንነት ላይ የሚፈጸሙ እንደግድያ፣ አስገድዶ መድፈር፣ ድብደባ፣ ጠለፋ፣ እንደዚሁም በህፃናት መነገድ ከፍ ያለ ቅጣት የሚያስከትሉ የወንጀል ድርጊቶች መሆናቸው ተደንግጓል። እንደወንጀሉ አፈጻጸም ከብደት ቅጣቱ ከገንዘብ መቀጮና ቀላል አሥራት እስከ ዕድሜ ልክ ዕኑ አሥራት ወይም እስከ ሞት የሚያደርስ ነው። የፍትሕ ብሔር ሀላፊነትን በተመለከተም ቢሆን ህፃናትን በመበደልና በማንገላታት ተጠያቂ የሚሆኑ ሰዎች ተግባራቸው ወይም ግድፈታቸው በሕፃኑ መብት ላይ ያደረሰውን ጉዳት ለመካስ ይገደዳሉ። የግድያ ወንጀልን የሚመለከቱት

³⁵ የፍብ.ሕ.ቅ. 341265 እስከ 3121

የወንጀለኛ መቅጫ ሕጉ አናቅጽ³⁶ እንደማንኛውም የሕብረተሰቡ አባል ሁሉ የህፃናትን የመኖር መብት ስለሚጠብቁ ከህፃናት መብቶች ድንጋጌ አንቀጽ 6 መንፈስ ጋር የሚጣጣሙ ናቸው። በቁጥር 548 ደግሞ ሕፃናትን መበደል ራሱን የቻለ ወንጀል ሆኖ በሚከተለው መልክ ተቀምጧል።

አሥራ አምስት ዓመት ያልሞላውን ልጅ ወይም አካለመጠን ያላደረሰውን ሰው የሚጠብቅ ወይም በአላፊነት የሚያሳድግ ሰው የልጁን ሰውነት ወይም አእምሮውን ወይም የቤናውን እርምጃ እስከማበላሸት ወይም በጣም የሚያሰጋ እስከመሆን ሆነ ብሎ ከመጠን በላይ የሠራ ልጁን ችላ ያለ የጉዳ ወይም የመታ ሰው፣ ከአንድ ወር በማያንስ አሥራት ይቀጣል።

ከዚህ ከበድ ባሉ ጥፋቶች ደግሞ ከዚህ በላይ ከተቀመጠው ቅጣትም በተጨማሪ አጥፊው ካለው የምግዚትነትና የአሳዳሪነት ሥልጣንም ሊወገድ እንደሚችል ሕጉ ይናገራል። ይሁንና ይኸው አንቀጽ አሳዳሪው በሕፃኑ ላይ ሕጋዊና ልክኛ የሆነ ቅጣት ቢፈጽም ተጠያቂነት እንደሌለበት ያስቀምጣል። በዚህ የወንጀለኛ መቅጫ ሕግ ቁጥር 64/2/ ላይም ሚዛናዊ የሆኑና ሕፃናትን ለማረም ተብለው የሚወሰዱ ቅጣቶች በሕግ የታዘዙና የተፈቀዱ ተገባሮች ስለሆኑ በወንጀል ድርጊት ውስጥ እንደማይካተቱ ተገልጿል። አሳዳጊዎች ህፃናትን ከጥፋቶቻቸው እንዲታረሙና እንዲማሩ ቀለል ያለ አካላዊ ቅጣት መፈጸም መቻላቸው በፍትሕ ብሔር ሕግም የተፈቀደ ነው። መምህራንና የህፃናት ማሳደጊያ ቤቶች ተቆጣጣሪዎችም ህፃናትን ለማረምና ለማስተማር ሲሉ ተመሳሳይ እርምጃዎች ቢወስዱ ተጠያቂነት የለባቸውም።³⁷ እርግጥ እነዚህ አናቅጽ በህፃናት አካልና አእምሮ ላይ ጉዳት የሚያመጣ ማንኛውንም አይነት ድብደባ ከሚከለክለው ከድንጋጌው አንቀጽ 19 ጋር አብረው የሚሄዱ አይደሉም።

በህፃናት ላይ የሚደረጉ ጠለፋዎችን መዋጋት ድንጋጌው በአባል ሀገሮች ላይ ከጣላቸው የግዴታ ዓይነቶች አንዱ ነው። በአንቀጽ 35 ላይ “ለማንኛውም ዓላማ ወይም በማንኛውም መንገድ ሕፃናትን አስገድዶ በመውሰድ፣ በመሸጥ ወይም በማስተላለፍ የሚፈጸሙ ተግባሮች” ሕግ ወጥ ተደርገዋል። በኢትዮጵያ የወንጀለኛ መቅጫ ሕግም የዚህ ተግባር አሳሳቢነት ሳይታይ አልታለፈም።³⁸ ወንጀል ፈጸሚው እስከአምስት ዓመት ሊደርስ በሚችል ፅኑ አሥራት ይቀጣል። የጠለፋው ተግባር የተፈጸመው በህፃኑ ጉልበት አላግባብ ለመገልገል፣ ወይም ህፃኑን ለግልሙትናና ለአመንገራነት ለመጠቀም፣ ህፃኑን በመያዣነት ለመጠቀም ከሆነ አለበለዚያም ህፃኑ ጭካኔ በተሞላው መንገድ የተያዘ መሆኑ ከተረጋገጠ፣ በአጥፊው ላይ የሚወሰነው ቅጣት እስከ ሃያ ዓመት ፅኑ አሥራት ሊደርስ ይችላል። ጠላፊው በፍትሕ ብሔር ሕግም የሰውን ነፃነት በመጋፋት አላፊነት ሲኖርበት ስለሚችል በተበደዩ ላይ የደረሰውን የኢኮኖሚና የሕሊና ጉዳት እንዲክስ ይገደዳል።³⁹

በህፃናት ላይ የሚደርሱ ወሲባዊ ጥቃቶችን መከላከል ሌላው የድንጋጌው ዐቢይ ጉዳይ ነው። በህፃናት ላይ የሚደረጉ ወሲባዊ ጥቃቶች የሚባሉት ህፃናትን ያለፍለጉታቸው በግዳጅ ወይም በማታለል የግብረ ሥጋ ግንኙነት እንዲፈጽሙ የመገፋፋትና የማግባባት ድርጊቶች ሁሉ ናቸው። ይህንን በተመለከተ የድንጋጌው አንቀጽ 34 አባል ሀገሮች በዚህ ረገድ የሚፈጸሙ ማንኛውንም ጥቃቶች የመከላከል ግዴታ እንዳለባቸው የሚደነግግ ሲሆን በተለይም፣

36 የግድያ ወንጀልን የሚመለከቱት የወንጀለኛ መቅጫ ሕግ ደንቦች ቁጥር 522/ከባድ የግፍ አገዳደል/፣ ቁጥር 523/ተራ የሆነ አገዳደል/፣ ቁጥር 524/ቀላል አገዳደል/፣ ቁጥር 526/በቸል ተኝነት ሰው መግደል/ ናቸው። በቁጥር 527 ደግሞ በመወለድ ላይ ባለ ሕፃን ሕይወት ላይ የሚፈጸም ወንጀል ለየት ያለ አገዳደል ሆኖ ተመልክቷል። በዚህም እናት የሆነ ሆነ በአካባቢዋ ያሉ ሰዎች በወንጀል ተጠያቂ የሚሆኑበት ሁኔታ ሠፍሯል።

37 የፍ.ብ.ሕ.ቁ. 267/2/፣ 2039 /3/፣

38 የወ.መ.ሕ.ቁ. 560

39 የፍ.ብ.ሕ.ቁ. 2042 እስከ 2044

1. ህፃናትን በግባባ ወይም በማስገደድ በሕገ-ወጥ የገብረ ሥጋ ግንኙነት ተካፋይ እንዲሆኑ ማድረግ፤
2. ለብዝሃ ግለሰብ ህፃናትን በአመንዝራ ተገባር ወይም በሌላ ሕገ-ወጥ የግብረ ሥጋ ግንኙነት መጠቀም፤
3. ለብዝሃ ግለሰብ ህፃናትን ለአስነጻሪ ትርጉሞች፣ ፎቶግራፎችና ሌላ ጥቅ መጠቀም፤

አጥብቆ ይከለክላል። ከእነዚህ መሰረት አንጻር የወንጀለኛ መቅጫ ሕጉን በንመለከት ሕፃናትን መድረር፣ በህፃናት ክብሩ ንጽሕና ላይ የሚደረግ መድረር፣ ሕፃናትን ለአመንዝራ ተገባር መጠቀም በዕኑ እሥራት የሚያስቆጡ ወንጀሎች ሆነው መቀመጣቸውን እንመለከታለን።⁴⁰ በሕግ ከተፈቀደው የጋብቻ ዕድሜ⁴¹ በታች ያለ ሕፃን ለዚህ ዓይነት ተገባር ፈቃደኝነቱን መስጠት ስለማይችል ልጁ ወደ ያደረገው ነው የሚለው የአጥፊው መከራከርያ የወንጀል ሀላፊነቱን አያወርድለትም።

ከዚህም ሌላ ለልጆቹ የሚገባውን ቀለብ የመሰረር ሀላፊነቱን ሆን ብሎ ባልተወጣ ወላጅ ላይ የወንጀለኛ መቅጫ ሕጉ ቅጣት ይጥልበታል። እንዲጠበቃቸው የተሰጡትን ልጆች በቸልተኝነት ለጉዳት ያጋለጠውን ሰውም ሕጉ የወንጀል ተጠያቂ ያደርገዋል።⁴² አጥፊው ከወንጀል ቅጣት በተጨማሪም የቤተሰብ ሀላፊነቱን ሲገፈፍና ለተበዳዩም የፍትሕ ባሕር ካሳ ሊከፍል ይችላል።⁴³

በአጭሩ ሕጉ ሕፃናትን የሚበድሉ ወገኖችን በዚህ ዓይነት ነው የሚመለከተው። ይህም ቢሆን ታዲያ በርከት ያሉ የሕብረተሰባችን አባላት በየዕለቱ በሕፃናት ላይ የተለያዩ በደሎችን ሲያደርሱ እንመለከታለን። እቤት ውስጥም ሆነ ከቤት ውጭ ሕፃናት ይደበደባሉ፣ እንግልት ይደርስባቸዋል፣ አልፎ አልፎም የከባድ ወንጀሎች ሲሰባ ይሆናሉ። በተለያዩ ኢኮኖሚያዊና ማኅበራዊ ምክንያቶች በወላጆቻቸው እንኳ ሳይቀር ሲገፋና ሲንገላቱ እንዲሁም ሲጣሉ ይስተዋሉ። ሕፃናት ቤቶች ወደ ትምህርት ቤት ሲሄዱና ከዚያ ሲመለሱ፣ ለቤተሰቦቻቸው መልዕክት ለመላላክ ወዲያ ወዲህ ሲሉ፣ እንጨት ሲለቅሙ ወይም ውሃ ሲቀዱ ሲደፈሩና የተለያዩ እንግልቶች ሲደርሱባቸው ማየት ያልተሰመደ ነገር አይደለም። ይህ በገጠርም በከተማም የሚያጋጥም እውነታ ነው። በሕፃናት ላይ የሚደርሱ ጥቃቶችንና በደሎችን የሚከታተልና የሚከላከል የተጠናከረ ድርጅታዊ መዋቅር ያላቸው ተቋሞች በሀገሪቱ ውስጥ ባለመኖራቸው የተነሳ በህፃናት ላይ ከሚፈጸሙት በደሎችና ጥቃቶች አብዛኛዎቹ ሳይመዘገቡ የሚያልፉ ናቸው። አንዳንዶም በደሎቹ በማን እንደተፈጸሙ እንኳ ሳይታወቅ ያልፋሉ። በተለይም በደሉ በወላጆችና በአሳዳሪዎች በሚፈጸም ጊዜ ጠያቂ እንኳ የለባቸውም።

በሀገሪቱ ያለውን የሕፃናት ሁኔታ በተመለከተ በአጭሩ የህፃናት ደህንነት ጥበቃና ጥቃት ተከላካይ ማገባር የኢትዮጵያ ቅርንጫፍ ባዘጋጀው አንድ ጥናታዊ ጽሁፍ ላይ እንደተመለከተው ከመስከረም ወር 1985 ዓ.ም እስከ ሰኔ ወር 1985 ዓ.ም ባሉት የአሥር ወራት ጊዜያት ብቻ 2040 የሕፃናት በደልንና ጥቃትን የሚመለከቱ ወንጀሎች የተመዘገቡ መሆናቸውን ያግለግላል። ሆኖም ለሌሎች ማዕከላዊ ቢሮ መግለጹ ተዘግቧል። ከዋና ዋናዎቹ መሀል በ122 ህፃናት ላይ የግድያ ወንጀል፣ በ651 ህፃናት ላይ ድብደባ፣ በ49 ሕፃናት ላይ ወሲብ-ነክ ወንጀል፣ በ84 ሕፃናት ላይ የመግደል ሙከራ ወንጀል መፈጸሙ በዚሁ ዘገባ ተወስኗል።

⁴⁰ የወ.መ.ሕ.ቁ. 589፣ 594፣ 605፣ 606፣ 613/2/
⁴¹ የፍ.ብ.ሕ.ቁ. 581 በሕግ የታወቀው የጋብቻ ዕድሜ ለልጃገረዶች 15 ሲሆን ለወንዶች 18 ነው።
⁴² የወ.መ.ሕ.ቁ. 626 /1/ /ሀ/
⁴³ የፍ.ብ.ሕ.ቁ. 2052

በዚህ ዘገባ ላይ 34 ህፃናት ተወልደው የተጣሉ መሆኑና ከእነዚህ ውስጥ ሁለቱ መሞታቸው ተገልጿል።⁴⁴ ከአዲስ አበባ መስተዳድር ፖሊስ ኮሚሽን በተገኘ በሌላ ዘገባ ደግሞ ከሚያዝያ ወር 1985 ዓ.ም እስከ መስከረም ወር 1986 በነበረው የሰድስት ወር ጊዜ ውስጥ በክልሉ 2002 ወንጀሎች በህፃናት ላይ እንደተፈጸሙ ተመልክቷል።⁴⁵

እላይ በተጠቀሰውና ለህፃናት ደህንነትና ጥበቃ ተከላካይ ማኅበር በቀረበው ጥናታዊ ጽሁፍ ላይ የተገለጸ አንድ ፍርድ ቤት የቀረበ ጉዳይ የችግሩን ክብደትና አሳሳቢነት ለመገንዘብ ስለሚያስችል የጽሁፉ አቅራቢዎች ባስቀመጡበት ሁኔታ እንደሚከታለው ሠፍሯል።

ከምዕራብ ሸዋ ከፍተኛው ፍርድ ቤት ፕሬዝዳንት በተገኘው መረጃ መሠረት ተከላካቾ ቀደም ሲል በነፍስ ግድያ ወንጀል የተፈረደበት ሰው ነበር። በወንጀል የተቀጣበትን የአሥር ዓመት እሥራት ፈጽሞ እንደተለቀቀ በአካባቢው ወደሚገኝ አንድ ቃልቻ ዘንድ ይሄድና ስለወደፊት ህይወቱ መቃናት ምክር እንዲሠጠው ይጠይቀዋል። እንደተከላካቹ አባባል ቃል ቻው ያነጋግረውና ዕድሉ የሚቃናው የልጃገረድ ክብረንጽህና ዓመት እስካመት በማያቋርጥ ወንዝ ዳር ከደፈረና ቀጥሎም ያችኑ ልጅ እዚያው ወንዝ ላይ አርዶ ተራምዷት የሄደ እንደሆነ ብቻ መሆኑን ይነግረዋል። ይህን ትእዛዝ ለመፈጸም ያስብና ወደአንድ ወደሚያውቃት ጠላ እየሸጠች ወደምትተዳደር ሴት ይሄዳል። እዚያም ሴትየዋን በመደጋገም ጠላ ይጋብዛትና የሰካር መንፈስ እንደተሰማት ሲረዳ የአሥራ አንድ ዓመት ዕድሜ ያላትን ልጇን አንድ ሥፍራ ዕቃ ታደርስልኛለች በማለት ይወስዳታል። በመቀጠልም ልጅቱን አንድ ወንዝ ዳር ይወስድና ቃልቻው ያለውን ሁሉ ይፈጽምባታል። እስከሬኑንም እዚያው ትቀት ስለሄደ ጅቦች ይበሉታል። ጽሁፉ በሚዘጋጅበት ጊዜ ጉዳዩ በከፍተኛው ፍ/ቤት በቀጠሮ ላይ ነበር።⁴⁶

3.3 ህፃናትን ስለማሠራት

አንዳንድ ወገኖች አንደሚያደርጉት የህፃናትን የሥራ ሁኔታ የሚጠብቁ ህጎችን ጠቀሚታ ማንኳሰስ፣ አለበለዚያም ደህንነትንና ኃላፊነትን ምክንያት በማድረግ ብቻ በህፃናት ላይ የሚፈጸሙ የሥራ በደሎችን ችላ ማለት፣ በዓለም አቀፍ ደረጃ የተወገዙ አፈጻጸሞችን ልክ ናቸው ብሎ እንደመቀበል ያህል ነው።⁴⁷

ለየሕፃናት የሥራ ሁኔታ የሚታየው ሥራው ከተያያዘበት ኢኮኖሚያዊ ክንዋኔና በዚህ ሂደት ሊፈጠሩ ከሚችሉት ማኅበራዊ ቀውሶችና ችግሮች አንጻር ነው። በዚህ ረገድ ከውሎም በፊት ሊጤን የሚገባው ጉዳይ በሥራ ላይ የተሰማራው ሕፃን እንደማንኛውም ህፃን

⁴⁴ ጥላሁን ተሾመና ሌሎች፣ እላይ በግርጌ ማስታወሻ ቁጥር 21 የተገለጸው ዘገባ፣ ክፍል 2፣ ንዑስ ክፍል 2.2
⁴⁵ ዝኒ ኮማሁ፣ ከዘገባው ጋር የተያያዘውን አባሪ ይመለከቷል።
⁴⁶ ዝኒ ኮማሁ፣ ክፍል 2፣ ንዑስ ክፍል 2.3፣ በነገራችን ላይ ጥናታዊ ጽሁፉ የተዘጋጀው በጥር ወር 1986 ዓ.ም ነበር።
⁴⁷ እ.ኤ.አ. በ1983 የዓለም የሥራ ድርጅት ኮንፍራንስ ሲከፈት የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ዋና ፀሐፊ ካሰሙት ንግግር የተወሰደ። አሰፋ በቀለ "Child Labour Questions and Answers" በሚል ርዕስ ካዘጋጁትና Child Labour A Briefing Manual በሚለው የዓለም የሥራ ድርጅት ዘገባ ውስጥ እ.ኤ.አ. በ1987 የታተመ።

የተለያዩ ፍላጎቶች ያሉትና ጥበቃም የሚያስፈልገው መሆኑ ነው። አካላዊና መንፈሳዊ ሰብዕናውን ለማሳደግ ሁኔታዎች ሊመቻቹለት የሚገባው መሆኑ ነው። በመሆኑም የህፃናት ሠራተኞችን ችግር መፍታት የሚደረግ ማናቸውም ጥረት ይህን ግንዛቤ በመነሻነት የጨበጠ ሊሆን ይገባዋል።

እንደ ሕፃን በአንድስትሪ፣ በእርሻም ሆነ በሌሎች የሥራ ዘርፎች እንዲሰማራ በሚደረግበት ጉዜና ይህም ተሳትፎው እንደህፃን ሊደረግለት ከሚገባው እንክብካቤ፣ ከአካላዊና መንፈሳዊ ዕድገቱ ጋር አብሮ የማይሄድ በሚሆንበት ጊዜ ነው ህፃንን ለብዝበዛ ተጋልጧል የሚባለው። ህፃኑ የተሰማራበት የሥራ ባህርይ፣ ህፃኑን ላደጋ የሚያገልጡ የሥራ ሁኔታዎች መኖር ወይም አለመኖር፣ በሥራ ላይ በመስማራቱ ምክንያት ሊያገኛቸው ያልቻላቸውና የወደፊት ህይወቱንና አስተዳደጉን የሚመለከቱ ሁኔታዎች ሁሉ የህፃናት ተገቢ ባልሆነ ሥራዎች ላይ መሠማራት የሚያስከትሉዋቸውን ችግሮች በመረዳት ረገድ የላቀ ጠቀሜታ ያላቸው ጠቋሚ መስፈርት ናቸው።

የችግሩን ክብደት በመረዳትም የዓለም የሥራ ድርጅት የህፃናትን ሥራ በተመለከተ በርካት ያሉ ድንጋጌዎችንና የድጋፍ አስተያየቶችን አውጥቷል። እነዚህ ድንጋጌዎች በአመዛኙ ህፃናት ወደሥራው ዓለም የሚሠማሩበትን ዝቅተኛ የዕድሜ ገደብና በተሠማሩባቸው የሥራ መስኮች ሊኖሩ የሚገቡ የሥራ ሁኔታዎችን ያመለክቱ ናቸው። በተለይም ቀደም ሲል በየጊዜው ይወጡ የነበሩ የህፃናትን የሥራ ሁኔታዎች በማጠቃለል በዚህ ደርጅት በቁጥር 138 እ.ኤ.አ. በ1973 የታወጀው ድንጋጌ በዚህ ረገድ በዓይነተኛነት ሊጠቀስ የሚችል ነው።⁴⁸

የዚህ ድንጋጌ አንቀጽ 2 ስለዚህ ሲናገር ድንጋጌውን በተቀበሉ አባል ሀገሮች ውስጥና በእነዚህ ሀገሮች በተመዘገቡ የመንገድ ንብረቶች ላይ በሥራ የሚሠማሩ ህፃናት ዕድሜ ቢያንስ ቢያንስ በዚያ ሀገር በሕግ የተደነገገውን የመማሪያ ዕድሜ መጠበቅ እንዳለበት፣ በየትኛውም መልኩ ቢሆን ይህ የዕድሜ ገደብ ከአስራ አምስት ዓመት ሊበልጥ እንደማይገባው ያመለክታል። እንደ ልዩ ሁኔታ በማየት ደግሞ ብሔራዊ ኢኮኖሚያቸው በዝቅተኛ ደረጃ የሚገኙ ሀገሮች ከአሠሪዎችና ከሠራተኞች ድርጅቶች ጋር በመወያየት ይህን ዕድሜ በአንድ ዓመት ብቻ ዝቅ ማድረግ እንደሚችሉም ይናገራል። የሠራተኞችን ጤንነት፣ ደህንነት ወይም ሥነ ልቦናዊ አመለካከት ለአደጋ በሚያጋልጡ የሥራ ዘርፎች ግን ዝቅተኛው የዕድሜ ገደብ አሥራ ስምንት እንደሆነ የዚህ የዓለም የሥራ ድርጅት ድንጋጌ አንቀጽ 3 ይገልጻል። እዚህም ቢሆን ታዲያ እላይ በመደበኛ የሥራ ዘርፎች ለተሰማሩ ህፃናት በተፈቀደው ዓይነት ብሔራዊ ሕጎች ዝቅተኛው ዕድሜ በሁለት ዓመት ማውረድ እንደሚችሉም ይደነግጋል።

ከዚህ ጋር ተመሳሳይ በሆነ መልኩ የተባበሩት መንግሥታት የሕፃናት መብቶች ድንጋጌ አንቀጽ 32 በሚከተለው ዓይነት ተቀርጿል።

እንዳይደረግባቸው፡ አደገኛ በሆነ የሥራ መስክ እንዳይሰማሩ፣ ትምህርታቸውን የሚያሰናክል፣ ለጤንነታቸው፣ ለአካል እንደሆነ መንፈሳዊ፣ ሞራላዊና ማኅበራዊ ዕድገታቸው ተቃራኒ የሆነ ሥራ ላለመሥራት ያላቸውን የኮንቬንሽኑ አባል ሀገሮች ህፃናት የኢኮኖሚ ብዝበዛ መብት የከበራሉ።

ከዚህም ሌላ አባል ሀገሮች ሁሉ ዝቅተኛውን ወደሥራ የመሠማሪያ ዕድሜ በሕግ እንዲወስኑ፣ የህፃናትን የሥራ ሰዓቶችና የሥራ ሁኔታዎች በተመለከተ ተገቢ ደንቦችን እንዲያወጡ፣ ይህንንም ደንብ በአግባቡ በማያከብሩት ወገኖች እርምጃ ለመውሰድ የሚያስችሉ ሁኔታዎችን እንዲያመቻቹ በአባል ሀገሮች ላይ ግዴታን ይጥላል።

⁴⁸ በዓለም የሥራ ድርጅት አማካይነት በየዓመቱ እየታተመ በሚወጣውና International Labour Conventions and Recommendations, 1919-1981 በተሰኘው ጥራዝ እ.ኤ.አ. በ1985 ጀኔቫ ውስጥ የታተመ።

ይህን አስመልክቶ በጂትዮኦያ ሕጎች ላይ ያሉትን ሁኔታዎች ለንፈትሽ ባለፈው መንግሥት የወጣው አዋጅ ቁጥር 64/1968 ሆነ አሁን በሥራ ላይ ያለው 42/1985 ዕድሜያቸው ከአሥራ አራት ዓመት በታች የሆኑ ሕፃናት በሥራ ላይ አዋጅ ቁጥር ይመሠማራት የሌለባቸው መሆኑን እንደሚደነግጉ እናያለን።⁴⁹ የዓለም የሥራ ድርጅትን ድንጋጌ ቁጥር 138 መርሆዎች በመቀበልም ህፃናት በተለይ እድገት በሆኑ የሥራ መስኮች መሠማራት እንደሌለባቸው አሁን በሥራ ላይ ያለው ሕግ ይደነግጋል።⁵⁰ ይህም ከልካ የሚከተሉትን ይጨምራል።

1. አድካሚ በሆነ መንገድ መንገደኞችንና ዕቃዎችን በማጓጓዝ ሥራ ላይ፤
2. ከኤሌክትሪክ ኃይል ማመንጫ ጣቢያዎች፣ የኤሌክትሪክ ኃይል ማስተላለፊያ መስመሮችና የማከፋፈያ ጣቢያዎች ጋር ግንኙነት ያለው ሥራ፤
3. ከመሬት በታች በሚካሄዱ የማዕድን ሥራዎች፣ የድንጋይ ካባዎችና የመሳሰሉት ሥራዎች፤
4. በቀሻሻ ማስተላለፊያ ቦዮችና የዋሻ ቁፋሮ ሥራዎች፣ ከዚህም በተጨማሪ ይኸው አዋጅ ቁጥር 42/1985 የህፃናት የሥራ ሠዓቶች መደቦችው በቀን ከሰዓት ሰዓት መብለጥ እንደሌለበት ያመለክታል።⁵¹

እነዚህን በሕጉ ላይ የተቀመጡትን መሰፈርት በመጠቀም በጂትዮኦያ ያለውን ነባራዊ ሁኔታ ለማመናረጥ ግን ከዚህ በላይ ያየናቸው ዓላማዎች በአጭር ጊዜ ውስጥ ገቢራዊ ይሆናሉ ብለን ለመቀበል ይቸግረናል። እርግጥ ነው አሁን የተንሠራፋውን የሥራ አጥነት ችግር እንደምናየው ከሆነ የኢንዱስትሪውን ዘርፍ ወደሕፃናት ጉልበት ብዝበዛ የሚጋብዙ ሁኔታዎች የሉም። ከዚያ ውጭ መደበኛ ባልሆኑ የሥራ ዘርፎች የተሰማራውን የሰው ኃይል ለማስተካከል ግን እጅግ በርካታ ህፃናት ዕድሜያቸው በማይፈቅድላቸው ሥራዎች መሠማራታቸውን እናስተውላለን።

የገጠናን ሁኔታ ለንፈትሽም ዕድሜያቸው እምስትና ከዚያም በላይ ከሆኑት ህፃናት ውስጥ አብዛኛዎቹ በእርሻና በከብት ጥበቃ ሥራ ላይ መሰማራታቸውን እናያለን። ብዙዎቹም ከቅርብ ቤተሰቦቻቸው ጋር በመተጋገዝና በመደጋገፍ ለጋራ ሕይወታቸው በሚጠቅም ሥራ ላይ የተሰማሩ እንደመሆናቸው መጠን ለኢኮኖሚያዊ ብዝበዛ ተጸርገዋል የሚባሉ አይደሉም። ይሁንና ሁኔታው በርካታ ጊዜያቸውን የሚወስድ በመሆኑ በመማር ዕድላቸውና ትምህርታቸውን በአግባቡ ለመክታተልና ለማጥናት ሊያውሉት በሚገባቸው ጊዜ ላይ አሉታዊ ተፅዕኖ ማሳደሩ አይቀራ ነው።

በተከምች ያለው ሁኔታም ከዚህ አይለይም። ቁጥራቸው እጅግ ብዙ የሆኑ ህፃናት በቤት ሠራተኝነት፣ በልጅ አሳዳጊነትና በተላላኪነት ሥራ ሲጠመዱ ማየት የተለመደ ነገር ነው። ከፈሎቹም በሌሎች ሁኔታዎች፣ በመኪና አጣቢነት፣ በሱቅ በደረጃነት፣ በታክሲ ወያላነትና

⁴⁹ የሠራተኛ ጉዳይ አዋጅ ቁጥር 64/1968፣ አንቀጽ 30/1/ 25/1/ ነጋሪት ጋዜጣ 35ኛ ዓመት ቁጥር 11 እንደዚሁም የአሠሪና ሠራተኛ አዋጅ ቁጥር 42/1985 አንቀጽ 89/2/ 48ኛ ነጋሪት ጋዜጣ 52ኛ ዓመት፣ ቁጥር 27።

⁵⁰ እላይ በግርጌ ማስታወሻ ቁጥር 48፣ የተገለጸውን ድንጋጌ አንቀጽ 3/2/ እና 7/1/ ይመለከታል።

⁵¹ አዋጅ ቁጥር 42/1985፣ አንቀጽ 89/3/ /4/ 90።

በሌሎችም መስኮች ተሰማርተው ይገኛሉ። እጅግ አሳሳቢ በሆነ መንገድ እያደገ ባለው የጎዳና ተዳዳሪነት⁵² የተሰማሩትን ሳይጨምር ህፃናት ወላጆችና አሳዳጊዎች ጉዳዩን በቸልተኝነት ያልፉታል። እንዳንደም በህፃናቱ የእነዚህ በተለያዩ ዘርፎች በሥራ ላይ የተሰማሩ ጉልበት የተሠራው ሥራ ባስገኘው ገቢ ይጠቀማሉ። ይህም የሚሆነው እንዳንድ ወገኖች ሊሉ እንደሚሞክሩት ወላጆችና አሳዳጊዎች ህፃናት በሥራ ላይ ቢሰማሩ የሚያገኙት ጥቅም በረዥሙ ህይወታቸው ላይ የሚያስከትለውን ተጽዕኖ ባለመገንዘባቸው ሳይሆን፣ ልጆቹን በእግባቡ መግባ፣ አልብሶና እስተምሮ የማሳደግ አቅሙ ስለሌላቸው ነው።

እ.ኤ.አ. በ1992 ደፋ በሆነው በብሔራዊ የህፃናትና የሴቶች ፖሊሲ ጠቋሚ ሰነድ ላይም ይኸው ችግር ሳይወሳ አልታለፈም። በዚህ ሰነድ ላይ የጎዳና ተዳዳሪዎችን ጨምሮ በሥራ ላይ የተሰማሩት ህፃናት ቁጥር ከጠቅላላው ህፃናት 78% እንደሆነ ተገምቷል።⁵³

3.4. የህፃናት የወንጀል አላፊነትና የወጣት ጥፋተኞች አያያዝ

ዘመናዊ የፍትሕ አስተዳደር ሥርዓት ወንጀል በሚፈጽሙ ሰዎች ላይ ክስ በሚመሠርትበት ጊዜ ህፃናትንና አዋቂዎችን በአንድ ዓይን አይመለከታቸውም። ቢያንስ በሦስት መሠረታዊ ጉዳዮች ላይ ይህ ልዩነት በግልጽ ይታያል። እነዚህም፤

1. የወንጀል ተጠያቂነትን በመወሰን ረገድ
2. የክሱ ሂደት፣ በሚታይበት ጊዜ ተፈጻሚ በሚሆነው የሥነ ሥርዓት ሕግ፣ እና
3. በቅጣት አወሳሰን ተፈጻሚ በሚሆነው አሠራር፣ ላይ በግልጽ ይንጸባረቃሉ። የወንጀል ድርጊት ፈጽሟል ተብሎ አጥፊ በተሰኘው ሰው ላይ የሚተላለፉት ውሳኔዎችና የሚወሰዱት የቅጣት እርምጃዎችም በአመዛኙ በተከሰቱ የወንጀል አላፊነት ላይ የተመሠረቱ ናቸው። በሕጉ የወንጀል አላፊነት የሚባለውም አንድ ተከሳሽ የሚሠራው ሥራ የሚያስከትለውን ውጤት በመረዳት ረገድ ካለው ብቃት ጋር የተያያዘ ጉዳይ ነው።

ከዚህ አኳያ ከዘጠኝ ዓመት በታች ያሉ ህፃናት የቱንም ያህል የከበደ ወንጀል ቢፈጽሙ አላፊነት እንደሌለባቸው ሕጉ ይናገራል። የእርምት እርምጃዎች ሊወሰዱባቸው የሚችሉት የቤተሰብ አባሎቻቸው፣ አሳዳጊዎቻቸው ወይም መምህራኖቻቸው ብቻ ናቸው።⁵⁴ ይህን የሚመለከተው የሕጉ አንቀጽ በድንጋጌው አንቀጽ 40/3/4/ ከሠፈረውና በአባል ሀገሮች ላይ “ወንጀል ለመፈጸም ችሎታ የለውም የሚባል ህፃንን ከፍተኛ ዕድሜ” በመወሰን ረገድ ግዴታ ከሚጥለው ደንብ ጋር የተጣጣመ ነው። በዘጠኝና በአሥራ አምስት ዓመት የዕድሜ ክልል ውስጥ የሚገኙ ወጣቶች ግን ለሚፈጽሙት ተግባር የወንጀል አላፊነት አለባቸው። ይህንና በቅጣት አወሳሰን ረገድ በእነዚህ ወጣቶችና በአዋቂዎች ላይ የሚፈጸሙ ደንብ የተለያየ ነው። ከአዋቂ እሥረኞች ጋርም በአንድ ክፍል መታሰር እንደሌለባቸው ሕጉ ይከለክላል። እነዚህ ወገኖች በተለምዶ ወጣት አጥፊዎች የሚባሉት

⁵² ዓለም አቀፍ የህፃናት ዓመትን ምክንያት በማድረግ እ.ኤ.አ. በ1979 አዲስ አበባ ውስጥ በተካሄደ አውደጥናት ላይ በቀረበ አንድ ጽሁፍ የከተማው የጎዳና ተዳዳሪዎች ቁጥር 3,000 እንደነበር ተገልጿ ነበር። እ.ኤ.አ. በ1994 በተካሄደ ሌላ ጥናት ይኸው ቁጥር ወደ 30,000 ማደጉን የሚጠቁሙ ምልክቶች መገኘታቸው ተዘግቧል። ይህም ቁጥር እሥር እጥፍ እንደጨመረ ያመለክታል። እላይ በግርጌ ማስታወሻ ቁጥር 21 የተገለጸውን ሥራ ክፍል 3፣ ጎዕስ ክፍል 2.4 ይመልከቱ። እንደዚሁም “National Plan of Action (Draft) for children and women 1993-2000” በሚል እ.ኤ.አ. በ1992 የወጣውን የፖሊሲ አቅጣጫ ጠቋሚ ጽሁፍ አብረው ያገናዝቡ።

⁵³ ዝኒ ኮግሁ፣ ክፍል 3፣ ጎዕስ ክፍል 2.5።

⁵⁴ የው.መ.ሕ.ቁ. 48፣ ከቁ.52 ጋር ያገናዝቧል።

ሲሆኑ ክስ ሲመሠረትባቸው ተፈጻሚ የሚሆኑባቸውን ሥርዓቶች ዝቅ ብለን እንመለከታለን።⁵⁵

በሦስተኛ ደረጃ የሚገኙት ደግሞ ዕድሜያቸው ከአሥራ አምስት እስከ አሥራ ስምንት የሆነ ወጣቶች ሲሆኑ ለሚፈጽሙት ተግባር ሙሉ በሚሉ የወንጀል ሀላፊነት አለባቸው። የሚከሰሱትም ሆነ የሚቀጡት በመደበኛዎቹ የወንጀል ሕጎች መሠረት ነው። ይሁንና ጥፋተኛ ከተባሉ በኋላ የዕድሜያቸውን ለጋነት ለቅጣት ማቅለያነት ሊጠቀሙበት ይችላሉ። ከዚህም ሌላ የቱንም የህል የክበደ ወንጀል ቢፈጽምም በጊዜው ዕድሜው አሥራ ስምንት ዓመት ባልሞላው ወጣት ላይ የሞት ፍርድ እንደማይወሰንበት ሕጉ ይናገራል።⁵⁶ ይህም አንቀጽ በሀገሩ ላይ የሞት ፍርድና የመፈታት ዕድል የሌለው የዕድሜ ልክ አሥራት እንዳይወሰንባቸው ከሚከለክለው ከዓለም አቀፍ ድንጋጌ አንቀጽ 37/1 ጋር የተጣጣመ ነው።

የወጣት ጥፋተኞችን ጉዳይ ስንመረምር ከአላፊነት ቀጥሎ የሚመጣው ዐቢይ ነጥብ የእነዚህ ወጣቶች ጉዳይ የሚታይበት መድረክ ጥያቄ ነው። እነዚህም ለየት ባለ ሥርዓት የሚመሩ የወጣት አጥፊዎች ጉዳዮች የሚታዩባቸው ፍርድ ቤቶች ናቸው። ከዚህም ጋር አብሮ የሚታየው ሌላ ጉዳይ እነዚህ ፍርድ ቤቶች የሚመሩባቸውን ደንቦች የግጥሙትና አጥፊዎቹ የሚታረሙባቸውን መዋቅሮች የመዘርጋቱ ተግባር ነው።

ይህንን ችግር በሚገባ በመገንዘብ የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ጠቅላላ ጉባኤ የወጣት አጥፊዎች ጉዳዮች የሚታዩበትን የመነሻ ደንብ እ.ኤ.አ. በኖቬምበር 29 ቀን 1985 አውጥቷል።⁵⁷ ይህ ደንብ አልፎ አልፎ “የቤጂንግ ደንብ” እየተባለ የሚታወቀው ነው። ይህ ደንብ ወጣት አጥፊዎች የሚጻፍባቸውን መሠረተ ሀሳቦች፣ የምርመራና የክስ አቀራረብ ሥርዓቶች፣ ክርክሩ የሚያልፍባቸውን ሂደቶች፣ ሊወሰዱ የሚገቡ የቅጣት እርምጃዎች፣ በሌሎች ተቋማት በዚህ ረገድ መከናወን ያለባቸውን ተግባሮች፣ እንደዚሁም የወጣት ጥፋተኝነትን ችግር ከሥሩ ለመቅረፍ መደረግ ያለበትን የጥናት፣ የምርምር፣ የፖሊሲ ቀረጻና የአፈጻጸም ጉዳዮች የሚዘረዝር ነው።

ከዚህም በተጨማሪ ኮንቬንሽኑ የሕግናት የክስ ሂደት የሚታይባቸውን ለየት ያሉ አሠራሮችን፣ ህግናት ከአዋቂዎች ጋር መታሰር የሌለባቸው መሆኑን የሚያመለክቱ ደንቦችን፣ ህግናት እሥረኞች ከቤተሰቦቻቸው ጋር ሊገናኙ የሚችሉባቸውን ጉዳዮች የሚመለከቱ ደንቦችን እካትቶ የያዘ ነው። ሕጎች ወደኋላ ተመልሰው መሥራት እይባቸውም፣ ማንም ሰው ሁሉ ንጹህ ሆኖ የመገመት መብት አለው፣ የተከሰሰ ሰው የክሱን ጉዳይ በይፋ ማወቅ ይኖርበታል፣ ማንም ሰው ራሱን እንዲወክል ሊደረግ አይገባም፣ የሚሉትና ይግባኝን የሚመለከቱት መሠረታዊ የወንጀል ክስ ሂደት መርሆዎችም በድንጋጌው አንቀጽ 40 ላይ በግልጽ ሠፍረዋል።

የኢትዮጵያ የፍትሕ አስተዳደር ሥርዓትን የሚመለከቱት ሕጎችም እነዚህን መሠረታዊ ጉዳዮች ያቀፉ ናቸው። የወንጀልኛ መቅጫ ሥነ ሥርዓት ሕግ የወጣት ጥፋተኞች የክስ ሂደት የሚሰማበትን ልዩ ሥርዓት የሚወስኑ እናቅጽ ያሉት ሲሆን የወንጀልኛ መቅጫ ሕጉም ተፈጻሚ የሚሆኑትን የቅጣትና የእርማት እርምጃዎች ይዘረዝራል።⁵⁸ ምንም እንኳ በወጣት አጥፊዎቹም ሆነ በአዋቂዎቹ ተከሳሾች ላይ ተፈጻሚ የሚሆኑት ደንቦች እንደ ዓይነት በሆኑም የክስ አመራሩና የቅጣት አወሳሰኑ ሥርዓት የተለያዩ ነው። የወጣት አጥፊዎቹ ክስ ሲታይ ጥብቅ የሆነውን የክርክር ሥርዓት ሁልጊዜ መከተል ግድ አይሆንም።

55 የወ.መ.ሕ.ቁ. 53

56 የወ.መ.ሕ.ቁ. 56/118

57 የወንጀል መከላከልንና የወንጀልኞች አያያዥን እስመልክቶ የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት በሚላኖ ኩተማ እ.ኤ.አ. ከሰኔ 26 እስከ ሴፕቴምበር 6 ቀን 1985 ባካሂደው ሰባተኛ ኮንግረስ ተደግፎ በድርጅቱ ጠቅላላ ጉባኤ በቁጥር 40/33 የፀደቀ ውሳኔ ነው። እላይ በግርጌ ማስታወሻ ቁጥር 1፣ በተመለከተው ሥራ ውስጥ የሚገኝ ነው።

58 የወ.መ.ሕ.ቁ. 161 እስከ 182

አስፈላጊ ሲሆንና በክርክር ሂደት ሊነሱ የሚችሉ አንዳንድ ጉዳዮችን ወጣት አጥፊው መሰማት የሌለበት መሆኑ ሲታመንበት ተሰላጅን ከችሎቱ ማግለልም ይቻላል።⁵⁹

ወጣቱ ጥፋተኛ ሆኖ ከተገኘ ፍርድ ቤቱ በወንጀለኛ መቅጫ ሕግ የተመለከቱትን የቅጣት እርምጃዎች መውሰድ ይችላል። እነዚህ እርምጃዎች እንደነገሩ ሁኔታ አጥፊውን በጠባይ ማረምያ ተቋም እንዲቆይ ማድረግ፣ ጠበቅ ባለ ቁጥጥር ሥር ሆኖ ትምህርቱን እንዲቀጥል ማድረግ፣ ተግባሪነት፣ በቤት ማቆየት፣ ወዘተ፣ ይጨምራሉ። እነዚህ እርምጃዎች የሚፈለገውን ውጤት ካላሰገኙ ፍርድ ቤቱ ለጥፋቱ ተመዘዛዥ የሆነ የገንዘብ ቅጣት ሊወሰንበት ይችላል። አጥፊው አሁንም የማይመለስ ሲሆንና ፍርድ ቤቱም አስፈላጊነቱን ሲያምንበት የአካል ቅጣት እንዲፈጸምበኔ ትእዛዝ የመስጠት ሥልጣን አለው። ይህም ቢሆን ተፈጻሚ የሚሆነው በጤናማ ሁኔታ ላይ በሚገኙ ወንዶች ወጣቶች ላይ ብቻ ሲሆን ከአሥራ ሁለት የአለንጋ ገርፋት መብለጥ እንደሌለበት ሕጉ ያስቀምጣል። እጅግ የተሰየ ሁኔታ መኖሩ ሲረጋገጥና ወጣቱ ያጠፋው ጥፋት ከሥር ዓመት በሚበልጥ ጽኑ እሥራት የሚያስቀጣው ሲሆን በመደበኛ ወህኒ ቤት ታሰር እንዲቆይ ሊደረግ ይችላል።⁶⁰

ከፍ ብለን የተመለከተናቸው እነዚህ የሕግ አናቅጽ ሕጉ በወጣት አጥፊዎችና በአዋቂ አጥፊዎች መሀል በክስ ሂደትና በቅጣት አወሳሰን ረገድ ለመከተል የወሰደውን የፖሊሲ አማራጭና ይህም አማራጭ ወጣት ጥፋተኞችን በቀጥታ ከመቅጣት ይልቅ ሊያስተምሩ የሚችሉ እርምጃዎችን በመውሰድ የተሻለ ውጤት የሚገኝበት መሆኑን የሚጠቁሙ ናቸው። ይሁንና የእነዚህ ዓላማዎች ተግባራዊ አፈጻጸም ባለው ድርጅታዊና መቀቅራዊ ጥንካሬ ላይ የሚመሠረት መሆኑ አያከራክረውም። ከገምገሚ ሚሊዮን መብለጥ በይፋ ለሚነገርለት ሕዝብ ልገልግሎት እየሠጠ ያለው የወጣት ጥፋተኞች ስር እንደ ብቻ ሲሆን የሱም አቅም እጅግ ውሎን ነው። ፍርድ ቤቱ በወንጀለኛ መቅጫ ሥነ ሥርዓት ሕጉ ያልተመለከተ በመሆኑም ሕጋዊ አቋም ራሱ አከራካሪ ነው ከቅርብ ዓመታት በፊት እንደ ወጣት በዘረፋ ወንጀል ተከሶ ጥፋተኛ ከተባለ በኋላ ለሁለት ዓመት ጠባይ ማረምያ እንዲቆይ ተፈርዶበት ነበር። በዚህ ፍርድ ላይ ለከፍተኛውና ለጠቅላይ ፍርድ ቤቶች ቅሬታውን ባቀረበ ጊዜ ጥፋተኛው ያገለገሉ ክርክር ወጣት ጥፋተኞች ፍርድ ቤት በወንጀለኛ መቅጫ ሥነ ሥርዓት ሕጉ የማይታወቅ ስለሆነ የተሠጠው ፍርድ ሕጋዊነት የለውም የሚል ነበር። ይሁንና ጠቅላይ ፍርድ ቤት ይህን የክርክር ነጥብ ውድቅ በማድረግ የወጣት ጥፋተኞች ፍርድ ቤት የሠጠውን ፍርድ አጽድቋል። ፍርዱን በሠጠበት ጊዜ ያሠፈረው ምክንያትም ምንም እንኳ የወጣት ጥፋተኞች ፍርድ ቤት በወንጀለኛ መቅጫ ሥነ ሥርዓት ሕጉ ያልተመለከተ ቢሆንም በተግባር ግን የወጣት አጥፊዎችን ጉዳዮች እያየ ለረዥም ዘመናት ሲወሰን የቆየ ስለሆነ በዚህ ረገድ የዳኝነት ሥልጣንም የለውም ብሎ መከራከር አግባብ አይደለም የሚል ነበር።⁶¹

በመደበኛ ፍርድ ቤቶችም ዳኞች የወጣት ጥፋተኞችን ጉዳዮች በሚመለከቱበት ጊዜ በተከሰቱት የቀረቡትን ወጣቶች የግል ሥነ ምግባርና ቀደም ሲል የነበረውን ታሪክ ለማወቅና ትክክለኛ ውሳኔ ለመስጠት እንዲችሉ ተገቢ ነው የሚሉትን ግለሰብ ወይም ተቋም መረጃ የመጠየቅ ሥልጣን እንዳላቸው ሕጉ ይደነግጋል። ዳሩ ግን ከፖሊስ አካላት በስተቀር ይህን መሰል መረጃ ሊሠጡ የሚችሉ ተቋማትና ወገኖች የሉም። ትምህርት ቤቶች በዚህ ረገድ ጠቀሜታ ሊኖራቸው ይችላል። ይሁንና ይህም ቢሆን በቂ ነው የሚባል አይደለም። ትምህርት ቤቶቹ ራሳቸው የየግል ችግሮች አሉባቸው፣ በበርካታ የሀገሪቱ ክፍሎች ውስጥም ቁጥራቸው ብዙ የሆኑ ህፃናት የመማር ዕድል አያገኙም። በወንጀለኛ መቅጫ ሕጉ የተገለጹት የማረሚያና የማሻሻያ ተቋሞች፣ አዲስ አበባ ውስጥ ካለው ጠባይ ማረሚያ በቀር፣ ገና በሀሳብ ላይ ያሉ ናቸው። አለ የሚባለው ተቋምም ከጥቂት መቶ ወጣቶች በላይ የመቀበል አቅም የለውም። በየጊዜው በተለያዩ አካባቢዎች የሚቋቋሙት ወህኒ ቤቶች ለወጣት ጥፋተኞች የተለዩ ክፍሎች የሚያዘጋጁ ስለመሆኑ ቢያንስ በዚህ ጸሐፊ አይታወቅም።⁶²

⁵⁹ ይህን ጉዳይ በተመለከተ የተሻለ ግንዛቤ ለማግኘት፣ ስታሊን ዜድ ፊሸር፣ “የወጣት ጥፋተኞች፣ የወንጀል ክስ ሥነ ሥርዓት”፣ በሚል ርዕስ በኢትዮጵያ የሕግ መጽሔት 7ኛ ሾል የም ቅጽ 1 ከገጽ 115-173 ያሳተሙትን ጥናታዊ ጽሁፍ ይመልከቱ።

⁶⁰ የው.መ.ሕ.ቁ. 173 (1)(ሀ) እና (ለ)

⁶¹ የወንጀል መዝገብ ቁጥር 1027/81፣ ጠቅላይ ፍርድ ቤት፣ ያልታተመ።

የወጣት አጥፊዎች ጉዳይ ግን በየጊዜው አሳሳቢነቱ እየጨመረ በመምጣቱ ከፍተኛ ትኩረት የሚያሻው ነው። ከፖሊስ ወንጀል ምርመራ የተገኘው የሚቀጥለው መረጃ የጉዳዩን ከባድነት የበለጠ ለመረዳት ጠቃሚ ነው።

ከመስከረም እስከ ሰኔ ወር 1983 ዓ.ም ባሉት የአሥር ወር ጊዜያት 5477 ወጣት አጥፊዎች ተመዝግበዋል። ከእነዚህ ውስጥ 457 በነፍስ ግድያ /6.5%/፣ 1153 በድብደባ /21%/፣ 1898 በስርቆት /34.66%/፣ 24 አደገኛ ፅፅ በማዘዋወር /1.04%/፣ ሌሎችም ተመዝግበዋል።⁶³

በዙዎቹ የወንጀል ተግባሮች በፖሊስም ጭምር ሳይታወቁ የሚያልፉ በመሆናቸው ምክንያት ከዚህ ሰላይ ያለው አጎዝ ትክክለኛውን ስዕል ሙሉ በሙሉ የማያሳይ መሆኑን ፖሊስ ራሱም ይቀበላል።

4. ማጠቃለያ

በርከት ያሉት የሀገራችን ሕግጋት የሀገሪቱን መብቶች የሚመለከቱ አንቀጽ የያዙ ሲሆኑ አንዳንዶቹም በዚህ ጽሁፍ ውስጥ ያየናቸው ናቸው። ሕገ መንግሥቱም የተለያዩትን የሀገሪቱ መብቶች የሚያመለክት ራሱን የቻለ አንቀጽ የያዘ ነው።⁶⁴ በአንቀጹ የተካተቱት ጉዳዮችም የሕገናት መብትን በተመለከተ በዓለም አቀፍ ደረጃ ተቀባይነት ካገኙ መርሆዎች የተወሰዱ ናቸው።

ይህ አበረታች እርምጃ መሆኑ እያነጋግርም። ዳሩ ግን የተባበሩት መንግሥታት ድርጅት ላወጣው የሀገሪቱ መብቶች ድንጋጌ መርሆዎች ተግባራዊነት ያለን ቁርጠኝነት ከቃላት ባሻገርም መሄድ የሚገባው ነውና በዚህም አቅጣጫ ገና ብዙ መሥራት ይኖርብናል።

---

⁶² የሕገ መንግሥቱ አንቀጽ 36(3) እንዲህ ይላል “ወጣት አጥፊዎች በማረሚያ ወይም በመቋቋሚያ ተቋሞች የሚገኙ በመንግሥት እርዳታ የሚያድጉ ወጣቶች በመንግሥት ወይም በግል እንሰ ማውታን ተቋሞች ውስጥ የሚገኙ ወጣቶች ከአዋቂዎች ተለይተው መያዝ አለባቸው።”

⁶³ እላይ በግርጌ ማስታወሻ ቁጥር 21 የተገለጸው ሥራ ክፍል ሦስት ንዑስ ክፍል 1-8፤

⁶⁴ ሕገ መንግሥት፣ አንቀጽ 36፤

Settlement of Matrimonial Disputes In Case of Divorce:
A Case Comment on Civil Appeal No.2133/78

Bekele Haile Selassie*

Introductory Note:-

The litigation between the divorced parties in the case of Bruktawit Gebru v. Alebachew Tiruneh¹ did not involve just one matter. It pertained to several questions, such as the custody and maintenance of children and the division of household furniture. The parties also disputed the ownership of a dwelling house and the Supreme Court was called to decide on issues affecting diverse matters.

However, this commentary focuses on that part of the decision relating to the dispute over the dwelling house.

The commentary consists of two parts: Analysis of the provisions of the Civil Code relevant to the case and assessment of the decision in light of these provisions. It is made with a view to making a modest contribution towards a better understanding of Ethiopian matrimonial law.

* Assistant Professor, Faculty of Law, Addis Ababa University.

---

¹ Decided by the supreme Court on Hidar 30, 1981; Please note that in this commentary, unless otherwise indicated, all dates are given according to the Ethiopian Calendar.

1. Background.

1.1. Preliminaries

When divorce spells the end of a marriage, more often than not disputes over ownership of property are likely to ensue. According to Ethiopian matrimonial law, adjudication of such disputes is usually a matter left to the discretion of the family arbitrators.² Under prescribed conditions, though, these disputes may come before ordinary courts for a final disposition.³

The answer to the question of how to resolve disputes over the division of the matrimonial estate upon the termination of marriage appears to be quite simple. The settlement may be made on the basis of either,

- (i) what the former spouses have validly agreed on the pecuniary effects of their conjugal union; or,
- (ii) the relevant provisions of the Civil Code.

The spouses may regulate the pecuniary effects of their union by a contract of marriage. Such a contract may be drawn up before the celebration of their marriage.⁴ It is also possible for them to enter into an agreement of this sort after their wedding, provided that they obtain the approval of the family arbitrators or the court.⁵

---

² In this commentary, unless mention is made otherwise, all articles cited are those of the Civil Code of Ethiopia

Art. 728-Disputes arising out of divorce.

(1) Disputes arising out of divorce shall be submitted to the arbitration of the arbitrators who have pronounced the divorce.

Ordinarily, it is the family arbitrators who shall pronounce the divorce upon receipt of a petition to that effect from one or both of the spouses. (arts. 666, 668 and 678).

However, it is possible for parties to agree to have recourse to the arbitration of persons other than the family arbitrators as mentioned in art. 728 (2)

³ Art 736-Appeal to court against decisions of arbitrators. The decisions made by the arbitrators...may only be impugned before the court by alleging the corruption of the arbitrators of fraud in regard to third person or the illegal or manifestly unreasonable character of such decision.

Consult also art. 350 (4) and 351 of the Civil Procedure Code of Ethiopia.

⁴ Art. 627-Contract of marriage.

(1) The spouses may, before their marriage, regulate by a contract of marriage the pecuniary effects of their union.

⁵ Art. 633-Contracts between spouses.

(a) Contracts made between spouses during marriage shall be of no effect under the law. Unless they have been approved by the family arbitrators or by the court.

Where the spouses have a valid agreement on the pecuniary effects of their marriage, it shall govern their property rights.⁶ When their marriage is terminated, the matrimonial assets and liabilities shall be divided between the formerly married couple in accordance with what they have validly agreed. If disputes arise between them, they shall be resolved by giving effect to the terms of their agreement.⁷

In default of such a contract of marriage, the property relations between the spouses shall be governed by Articles 647-661 of the civil code⁸ and when their marriage is terminated, the relevant provisions determine the manner in which the matrimonial estate shall be divided between the former spouses.⁹

Bruktawit Gebbru v. Alebachew Tiruneh is one of the latter sort. The formerly married couple concluded no agreement on the pecuniary effects of their conjugal union. It is, therefore, expedient first to bring into focus those points of law that need to be kept in mind while going through this comment on the case.

1.2. Personal and Common Property Distinguished

The provisions of the Civil Code on the pecuniary effects of marriage provide for the personal property of each of the spouses and the common property, of the matrimonial estate. But only a circumspect, between-the-line reading of articles 647 and 648 together with article 652 affords a sure grasp on what the law regards as personal property, on the one hand, and common property, on the other. An explanatory annotation in point is made here:-

1.2.1. To begin with what seems simple, the law holds all the income and salaries of spouses to be as common property¹⁰ The rule applies to all

---

⁶ No contract of marriage exists without adherence to its formal requirements.
Art. 629-Form of Contract.

A contract of marriage shall be of no effect unless made in writing and witnessed by four witnesses, two for the husband and two for the wife.
The right of the spouses to regulate their pecuniary effects of their conjugal union does not mean that they have absolute contractual freedom. It is restricted by the mandatory provisions of the law. Some of such provisions are found in arts. 628, 629, 631, 633, 690(2) and 691 - 695.

⁷ This is inferred from the reading of arts. 690 (1) and 683 (1) conjointly.

⁸ Art. 634-Legal regime.

Where there is no contract or the provisions of the contract of marriage or the contract made between the spouses not valid, the following provisions shall apply.

The words "the following provisions" as used in the above article mean the provisions on personal and pecuniary effects of marriage, (Arts. 635 - 646 and 647 - 661, respectively).

⁹ See arts. 690 (1) in conjunction with art. 683 (2).

¹⁰ Art. 652-common property.

(1) The salaries and the income of the spouses shall be common property.
see also art. 656

financial receipts of a recurrent nature, whether they originate from labour, capital or a combination of both.¹¹ It applies regardless of which one of the spouses is the actual recipient of the income or salary.¹²

- 1.2.2. Whatever belonged to either of the spouses on or before their wedding day shall remain in the real, or personal property.¹³ The rule covers both immovables and movables whose acquisition predates the marriage including financial receipts. Thus, one may not treat as common property say, a flour mill, which was owned by the husband or the wife before the celebration of the marriage on the sheer ground of conjugal union.

Although the flour mill remains the personal property of the spouse in question, the income arising from its operation may not be treated as such. It falls within the domain of common property because it is an income within the scope of Article 652.¹⁴

- 1.2.3. Gifts and bequests that come to the spouses may be regarded as either personal or common property, depending on what is stipulated in the act of donation or will.¹⁵ If the act indicates in a clear and unequivocal manner the exclusion of one of the spouses from the liberality, the gift or bequest shall be the personal property of the other. Conversely, the absence of a clear and unequivocal stipulation to that effect warrants

---

¹¹ The word "income" may be defined as "the return in money from one's business, labour or capital invested; gains, profits or private revenue; the gain derived from capital, from labour or effort, or both combined, including profit or gain through sale or conversion of capital" - Blacks Law Dictionary.

If this definition is adopted, the sum which one of the spouses may get by chance such as lottery, may not be regarded as common property.

¹² Normally, the spouses receive their respective earnings and salaries (art. 654). But it is also possible for one of the spouses to receive the salaries and income of the other upon authorization. (art. 655).

¹³ Art. 647-Personal property not acquired by onerous title. The property which the spouses possess on the day of their marriage... shall remain their personal property.

¹⁴ Though such income falls in the domain of common property, its administration comes under personal property.

Art. 649- Administration of personal property - 1. Principle.

(1) Each spouse shall administer his personal property and receive the income thereof.

See also art. 656 (1).

¹⁵ Art. 647-property not acquired by onerous title.

The property which the spouses...acquire after their marriage by succession or donation shall remain their personal property.

The foregoing has to be read in conjunction with art. 652 (3) which runs as follows:-

Property donated or bequeathed conjointly to the two spouses shall be common unless otherwise stipulated in the act of donation or will.

the inclusion of the gift or bequest in the province of common property.¹⁶

Where doubts exist, the benefit must go to the spouse who asserts that the gifts or bequests are part of the common property. The reason for favouring such an approach is quite plain; the measure safeguards the material interests of both the spouses on equal terms.

1.2.4. Whatever is acquired by an onerous title during marriage, shall come under the realm of common property unless it is declared to be the personal property of either of the spouses by the family arbitrators.¹⁷

This rule is contained in article 652 (2) of the Civil Code.¹⁸ The provision is of special significance as it dispels all doubts which could have otherwise arisen in connection with the interpretation and application of article 648 (1) of the Code.

1.2.5. Article 648 (1) speaks of acquisitions made by an onerous title of a personal nature during marriage. Personal property may be acquired by onerous title in one of the following ways:-

First, a certain item of property personally owned by one of the spouses could be exchanged for another.

Second, such property could be sold and the proceeds therefrom could be used for the procurement of another property

Third, Monies belonging to one of the spouses personally may be paid for that purpose.¹⁹

---

¹⁶ In the law of obligations, the word "act" conveys two meanings:- First it may connote legal operation; and Second it may refer to a writing that verifies certain facts. The word "act" as employed in art. 652 (3) conveys the latter of the two meanings.

¹⁷ A thing is said to be acquired by onerous title when one becomes owner thereof in return for valuable consideration such as payment of money or rendition of services. (Black's Law Dictionary).

¹⁸ Art. 652-Common Property.
(2) all property acquired by the spouses during marriage by an onerous title and which has not been declared by the family arbitrators to be personal property shall be common.

¹⁹ Art. 648-2. Property acquired by onerous title.
(1) property acquired by an onerous title by one of the spouses during marriage shall also be personal property of such spouse where such acquisition has been made by exchange for property owned personally or with Monies owned personally or deriving from the alienation of property owned personally

According to the Civil Code, no property acquired in one of the ways described above may be personal unless it is designated as such by the family arbitrators at the request of the spouse concerned.²⁰ Hence, where no declaration to that effect is made by the family arbitrators, it shall be *ipso jure* part of the common property.

The above assertion is not without legal foundation. Not only by means of a *contrario* reasoning implicit in the language of article 648 (2) may one be able to make that out. It can also be easily learned from the explicit provision of article 652 (2) as noted at 1.2.4. above. The following illustration may throw more light on the matter.

Suppose, H, the husband of W, appropriated thirty thousand birr thanks to D's act of donation which contained an unequivocal stipulation excluding H's wife from the liberality. So long as H put aside the sum, it would remain his personal property. But if H expended it on building a dwelling house, he would not be entitled to call it his own just because the house had been constructed with his money. The house would be the personal property of H only if the family arbitrators declared it to be so. Otherwise, the house would be part of the common property of H and W.

Or, suppose, W, the wife of H was the owner of a flour mill on the day she married H. The mill would continue to be her personal property. But should she exchange the mill for a mini-bus, she would not automatically become the sole owner of the mini-bus. The mini-bus would be treated as common property of H and W until she managed to secure from the family arbitrators a declaration to the effect that it was her personal property.

1.3. A Note On The Presumption of Common Property.

Article 653 (1) of the civil Code lays down the presumption which may be regarded as the legal linchpin of the property aspects of the institution of marriage. Because of this provision all matrimonial property shall be deemed to be common unless one of the spouses produces proof that he or she is the sole owner thereof.²¹

The comprehensive nature of the presumption hardly calls for an elucidation. The relevant provision begins with the words "all property" and contains no subsequent qualification restricting the generic character of the phrase. Thus all movables and immovables, no matter how and when they are acquired, fall within the scope of the presumption.

The significance of this cardinal presumption for the settlement of disputes of a proprietary nature arising from the termination of marriage need in no way be overlooked. It serves as a point of departure in the adjudication of all disputes over the division of matrimonial estate.

The presumption must be allowed a full application in the disposition of such disputes. This is assured only by complete observance of the rules implicit in the presumption. They are outlined here regardless of their simplicity

---

²⁰ Art. 648-2 Property acquired by onerous title.

(2) The provisions of sub-art (1) shall not apply unless the family arbitrators, at the request of one of the spouses, have decided that the property thus acquired shall be owned personally by such spouse.

²¹ Art. 653- Presumption.

(1) All property shall be deemed to be common unless one of the spouses proves that he is the sole owner thereof.

First, one need not look for evidence in favour of “common property” as the presumption makes it totally unnecessary. Proof is a condition of personal property and not vice versa.

Second, it is only the spouse who asserts sole ownership of a given property who has the legal duty to adduce evidence in support of his or her claim. There is no onus of proof on the spouse maintaining that the property is common. He must not be called upon to produce evidence in support of his assertion.

Third, statements of the spouse who maintains that a given property is common need not be used as a pretext to derogate from the presumption unless such statements amount to a clear admission that the property in question is personal.

Fourth, the standard of proof to rebut the presumption must be the preponderance of the evidence. Only persuasive arguments on the strength of proof must bar its enforcement. In all other cases, its application must remain unaffected.

1.4. Proof In Relation To Personal Property

As has already been stated, everything in the matrimonial estate is presumed to be the common property of the spouses. Hence, a claim to personal property has to be substantiated with proof. This is absolutely necessary

From the preceding discussion, one can easily learn that there are several grounds on which a claim to personal property may be made.²² Either of the spouses may assert sole ownership of a given item of property by alleging that.

- A. It was owned by him or her on or before the day on which the marriage was celebrated.
- B. It was donated exclusively to him or her after the marriage was celebrated.
- C. It was bequeathed exclusively to him or her after the marriage was celebrated.
- D. It was acquired by means of exchange of property which belonged to him or her personally.
- E. It was purchased with money owned by him or her personally, or,
- F. It was acquired with money derived from the alienation of property owned by him or her personally.

Whatever be the grounds, a claim to personal property requires the production of proof. There is no personal matrimonial asset where there is no evidence to that effect.²³

The evidence required to substantiate such a claim may not always be of the same sort. For instance, if H, the husband of W, alleges that he is the sole owner of a dwelling house on the ground that it was owned by him before their wedding day, he will be called

²² See Arts. 647, 648 and 652 (3).

²³ This is apparent from art. 653 (1) quoted at 21 supra.

upon to adduce proof to establish the fact that the house belonged to him prior to the celebration of the marriage. But on the other hand, if H makes the claim on the ground that the dwelling house was bequeathed for his exclusive advantage, he will be required to produce the will that established this fact. Consequently, what the claimant must be called upon to adduce as evidence has to be determined in light of the grounds for the allegation having due regard to the provisions of articles 647, 648 and 652 of the Civil Code.

1.5. The Ordinary Rules For Liquidating pecuniary Relations Between The Spouses²⁴

The ordinary rules according to which the pecuniary relations between the former spouses shall be liquidated upon the dissolution of marriage are contained in articles 684, 685 and 689 of the Civil Code. They are summarised below.

1.5.1. Reclaiming Personal Property

Upon the termination of marriage, each spouse is entitled to reclaim (retake) in kind the property owned by him or her personally.²⁵ The right is, however, hinged upon the requirement to adduce appropriate evidence to that effect. In the absence of such evidence, it remains unenforceable.

1.5.2. Compensatory Withdrawal

Where the proceeds from the sale of an item of personal property is claimed to have been absorbed in the common property, the spouse who proves such an allegation shall, upon the dissolution of the marriage, be entitled to withdraw from the common property money equal to the price of the personal property in question or things of value corresponding to it.²⁶ In the event both the spouses put in such a claim simultaneously, the wife shall make her withdrawal before the husband. Here again, one need not lose sight of the fact that the production of appropriate evidence is a requisite to the enforcement of the right.

1.5.3 Allotment of the Common Property

Each of the spouses shall be entitled to one half of the value of the common property upon the dissolution of the marriage. Here it is worthy of note that the rule applies not only

---

²⁴ These rules are called "ordinary" because the family arbitrators may set them aside in exceptional situations. Where a petition for divorce is made by one of the spouses only or where it is ordered for a serious cause imputable to one of them, the family arbitrators may award the other spouse a greater portion or even the whole of the common property. They may also award to the latter property belonging to the former so long as the value of the property so awarded does not exceed one third of the estate from whom it is taken. (arts. 692-694). Desertion of the conjugal residence under the conditions prescribed by the law and commission of adultery constitute serious causes of divorce imputable to a spouse. (art. 669).

²⁵ Art. 684- Retaking Personal Property.

Each spouse shall retake in kind the property which is owned personally by him where he shows that he is the owner thereof.

²⁶ Art. 685- Withdrawal beforehand from common property.

(1) If one of the spouses proves that any of his personal property has been alienated and that the price thereof has fallen in the common property, he shall withdraw beforehand therefrom money or things of a value corresponding to such price.

(2) The wife shall make her withdrawal before the husband.

to the property which has been admitted by the spouses as common but also to that property which has not been proved to be under the personal ownership of either of them.²⁷

A moment's reflection on the rules described above reveals that they are more or less expressions of the presumptions of common property. What has been stipulated in article 653 (1), as regards the requirement of proof in relation to the existence of personal property in the matrimonial estate, is reaffirmed by the provisions of article 684 and 685 in the context of liquidation of pecuniary relations between the spouses.

2. The Decision of the Supreme Court

2.1. Summary of Facts

The Supreme Court was drawn to Bruktawit Gebru v Alebachew Tiruneh by an appeal made against the decision of the High Court. The latter reversed the decision which had been rendered by the family arbitrators in favour of the appellant wife.

The litigants were married on Hamle 22, 1968. Their marriage ended on Megabit 21, 1976. It was terminated by a judgement of divorce rendered by the family arbitrators. Although the dissolution of the marriage occurred in 1976, the litigants had been living apart since 1972.

The property in dispute was a dwelling house. Construction began in 1973 and was completed in the following year. The cost of building the house was estimated to be forty thousand birr. The appellant wife asserted that the house was an item of common property while the respondent husband called it exclusively his own.

2.2. Arguments of the Litigants

The respondent claimed to be the sole owner of the house alleging that it was built with money that had been donated to him by a certain Miss Margaret Mattern, a resident of Zurich, Switzerland.

According to a letter from the Commercial Bank of Ethiopia money was remitted from Switzerland in the name of the respondent husband on five different occasions between 1972 and 1976. The total of the advances was 31,050.82 Birr.

The appellant, on her part, asserted that the house was part of the common property on the ground that it was not designated by the family arbitrators as the personal belonging of the respondent pursuant to Article 648 (2) of the Civil Code. She maintained that the respondent had failed in his duty to petition the family arbitrators to that effect on the basis of the foregoing provision, and could not be the sole owner of the house.

---

²⁷ Art. 689-Partition of Common Property

(1) Without prejudice to the provisions of the preceding articles and unless otherwise provided in the contract of marriage or in a contract validly concluded between the spouses, common property shall be divided equally between the spouses.

According to the appellant wife the house was constructed with money saved from the salaries of the litigants and receipts from the sale of books that had been published under the authorship of the respondent husband during their marriage. She described the donation as a mere fabrication of the respondent and Miss Margaret Mattern as a donor of his own creation.

2.3. Ruling And Reasoning of The Court

The court ruled that the appellant could not challenge the respondent with the contention that the house belonged not to him personally but to both of them. Its reasoning consists of inquiries made into three questions.

The first inquiry of the court was into what the litigants had contributed towards the construction of the house in terms of labour. It sought an answer to the question, "Was the house built through the joint effort of the litigants? or was it a result of the personal effort of one of them?"

Its conclusion was that no labour or effort of the appellant went into the building of the house despite her allegation that the construction was executed in her presence at the site.

The court denied the appellant's allegation chiefly on the basis of what she had said before the family arbitrators. While the case was pending before the arbitrators, the appellant had declared initially that she could summon witnesses who would testify that she and the respondent had built the house jointly. But after the family arbitrators had ordered her to summon the witnesses, the appellant declined arguing that it was unnecessary for her to furnish evidence on the foregoing point since the order was inappropriate.

In this connection, the court pointed out that the house was constructed after the litigants had begun living apart, albeit prior to the pronouncement of the judgement of divorce. It also underscored the appellant's inability to adduce evidence in support of her allegation that she and the respondent were reconciled after they had commenced living separately.

The second inquiry of the court was into the source of the money paid for building the house. It sought an answer to the question, "Where did the money spent on the construction of the house come from?"

The court concluded that the house was built with the money sent by Miss Mattern from Switzerland as a donation to the respondent.

The court took the foregoing position in reliance upon the letter from the Commercial Bank of Ethiopia. It noted the appellant's failure to show the existence of savings made by the litigants jointly prior to the commencement of construction of the house with a view to reinforcing its ruling on this point. Further, the court underscored her inability to state the amount of the sum derived from the sales of the books as well as that portion of the sum used for the construction of the house.

The third inquiry of the court involved the question of whether the house and the money with which it was built constituted common property. In short, it sought an answer to

the question “Could the appellant challenge the respondent’s assertion that he is the sole owner of the house on the basis of article 648 (2) of the Civil Code?”

The court held that the requirement laid down in article 648 (2) does not apply to the respondent as the donation occurred while the litigants were living apart and rejected the appellant’s contention on this score.

The court maintained that it is only where the spouses live in cohabitation that each of them shall be under a duty to make a petition to the family arbitrators so that the latter may declare him or her to be the sole owner of a given item of property.

By way of justifying its position the court stated that article 648 (2) has no application in the case where the spouses live separately because the spouse who makes a petition to the family arbitrators to be designated as the sole owner of property will find it impossible to secure the appearance of the other before the arbitrators as the latter will always be unwilling to comply with the summons to discuss the matter.

The court used the appellant’s remarks about the donation to buttress its position, too. It maintained that the appellant had shown her reluctance to accept the donation in light of Art. 2436 (1) of the Civil Code when she called it fictitious.²⁸

2.4. Critique

As noted above, the appellant asserted that the house was an item of common property while the respondent characterised it as personal property. The court was called upon to decide which of the two assertions was tenable at law.

2.4.1. To begin with, the court’s inquiry relating to the question “Did the appellant and the respondent expend joint effort on the construction of the dwelling house?” represents an exercise in futility. This is because whatever its outcome, the question has no legal significance for resolving the issue of ownership over the house which was built while the litigants were still married.

The content of the Ethiopian matrimonial law in its present form does not reflect even a tenuous connection between the so-called “joint effort” notion and the conception of “common property of the spouses”. No provision in the Civil Code enunciates that only such items of property as are acquired by means of the joint effort of the spouses shall be treated as common. Nor is it prescribed anywhere in the law that a piece of property acquired during marriage by the exclusive effort of one of the spouses shall belong to the spouse in question personally.

The appellant was within her right when she asserted that it was unnecessary for her to submit proof showing that she and the respondent had jointly built the house. It was indeed inappropriate to require her to furnish such evidence since the “joint effort” notion has no legal significance for the disposition of the case.

2.4.2. As regards the source of the money with which the house was built, the following criticisms may be made against the court’s ruling. First and foremost the court may be said to have accepted what the respondent had alleged without sufficient corroborating evidence.

²⁸ Art. 2436- Acceptance by donee.

(1) A contract of donation shall not be complete until the donee has expressed his intention to accept the liberality.

As stated earlier, the respondent asserted that the house was built with money which he had received from Miss Mattern as a personal gift. This assertion imposed on him the burden of proving two facts successively.

1. He had to establish the existence of an act of donation consisting of money made by Miss Mattern.²⁹
2. He had to show that all the expenses of putting up the house were covered with the money obtained from the donation.

In the case the respondent did not discharge his burden of proof. One may ask, "What about the letter from the Commercial Bank of Ethiopia?" True, this letter may be regarded as proof of the fact that money was sent from Switzerland in the name of the respondent. But it does not by any stretch of the imagination constitute an act of donation. The letter from the Commercial Bank is not an instrument creating a liberality made by Miss Mattern.³⁰ Hence, its probative value can by no means be extended to the point of establishing the fact that the money which came from Switzerland hand originated from an act of donation. The sum could as well have been sent in consideration of something done by the respondent for Miss Mattern. The court has given credence to the respondent's allegation quite liberally to the neglect of the Code's stringent demand for the production of convincing proof in relation to claims the object of which is personal property.

Second as explained at 1.4. above, proof is not a condition of common property. Rather, it is a requisite to the existence of personal property in the matrimonial estate. Hence, it was incorrect for the court to attach weight to the appellant's inability to substantiate the allegation she made concerning the source of the money with which the dwelling house was built. The fact that she could not manage to adduce evidence in support of her allegation should not have been taken by the court as something which could make up for the respondent's failure to discharge his burden of proof in respect of his claim to personal property.

Third, it is apparent from the decision that the court's ruling relating to the second question was influenced to a degree by the difference between the figures pertaining to the money sent from Switzerland and the estimated construction cost of the house. Even on this score, the court appears to be in the wrong. The gap between 31,000.- and 40,000.- is so wide in the context of the dispute that it becomes impossible to subscribe to the view that the whole expenditure for the construction of the house came from Switzerland. The sum which remained unaccounted for is quite substantial; it represents nearly 25, percent of the estimated construction cost of the house.

- 2.4.3. Next attention is drawn to the court's ruling on the question of whether article 648 (2) of the Civil Code was applicable to the respondent.
- a) The applicability of the provision of article 648 (2) to the respondent must have been determined with the dwelling house as a frame of reference. But the court seems to have overlooked this point. Its discussion shows that it looked at the question with reference to the money that came from Switzerland whereas the dispute between the litigants pertained to the ownership of the house, not the money.

---

²⁹ Art. 2447- Proof of donation
(1) whosoever alleges that a donation has been made shall prove its existence.

³⁰ See note 16 supra.

Article 648 (2) lays down the procedure that has to be followed by one of the spouses for the purpose of establishing himself or herself as the sole owner of property acquired during marriage by an onerous title. The house was such property no matter how great the differences between the litigants over the source and characterisation as common or personal of the money used to cover the cost of its construction. Hence, it was a mistake for the court not to have clearly taken the house as its frame of reference in answering the question of whether article 648 (2) was applicable to the respondent.

b. As a corollary to the above, the court appears to have entertained the erroneous view that donations fall within the scope of article 648 (2) of the Civil Code. As mentioned above, the court maintained that the money was a liberality made for the exclusive advantage of the respondent. With such a view one would expect the court to declare only that the money was outside the scope of article 648 (2). But the court went further and ventured to supply justification for holding the position that the respondent had no duty to request the family arbitrators to designate him as the sole owner of the sum which the court had already called a liberality. Thus, the way the court treated the whole question may mislead one into believing that donations and bequests come under article 648, whose application is, in fact, limited to acquisitions made by an onerous title.

c. In pronouncing its ruling on this question, the court mentioned the fact that the litigants were living separately when the money came from Switzerland and construed article 648 (2) as applying only to those spouses who live in cohabitation.

It is erroneous to hold the view that this provision is inapplicable to the spouses when they are living separately. There is nothing in the law suggestive of such a restrictive interpretation of article 648 (2).

No doubt, husbands and wives are expected to live in cohabitation as a general rule. This does not mean that they are proscribed from agreeing to live separately, however. In fact the law accords recognition to their right to make such an agreement in explicit terms.³¹ Such being the case, the way the court construed article 648 (2) lacks legal foundation.

Obviously, one may not legally equate the separation of the spouses with the termination of their marriage.³² Hence the mandatory provisions on the pecuniary effects of marriage, including article 648 (2), shall apply to the spouses irrespective of whether they are living in cohabitation or separately. They remain in force so long as the conjugal union exists.

d. The court made a statement to the effect that the spouses will be unwilling to comply with the summons which the family arbitrators may issue in the case where they live separately and it is on this ground that it construed the provision in question in the manner described above.

---

³¹ Art. 642-separation by agreement.

(1) The spouses may agree to live separately for a definite or indefinite period of time.

(2) An agreement made to this effect may be revoked at any time by one of the spouses, provided such revocation is not arbitrary.

³² The causes that bring about the termination of marriage are specified in the law.

They are:-

a) the death of one of the spouses,
b) court decision of dissolution and
c) divorce. (Art. 663).

This kind of reasoning hardly justifies the interpretation adopted by the court. Indeed it can not be maintained that the spouses who live in cohabitation shall always comply with the summons issued by the family arbitrators just because they live in cohabitation. The same may be said with regard to the assumption that the spouses who live separately will always refuse to honour such summons.

The reasoning of the court does not sit well in view of the judicial competence which the law accords to the family arbitrators over such affairs. After all, they are not barred by the law from considering the matter in the absence of the spouse in question and rendering the decision that they see fit.

e. As shown above, the court maintained that the appellant's description of the donation as bogus was a manifestation of her reluctance to accept the liberality in light of art. 2436 (1) of the Civil Code. This commentator fails to comprehend how the court could imagine that such an argument would butters its ruling on the question of whether art. 648 (2) was applicable to the respondent, after having already concluded that the donation was a liberality for the husband's exclusive advantage.

The article cited as a basis of the argument is entitled, "Acceptance by donee".

It reads impart:- "A contract of donation shall not be complete until the donee has expressed his intention to accept the liberality."

This provision is designed to help determine the time at which the contract of donation is formed. What it says, in effect, is this:- when one makes an offer to donate a thing to another, there shall be no contract of donation until the latter expresses his intention to accept the offer.

In contract law, it is in respect of an offer that one may speak of acceptance. A proposition made by one person to another with a view to concluding a contract will not acquire the character of an offer until it comes to the knowledge of the latter. So long as such proposition is uncommunicated, it shall remain, in the language of the code, a mere "declaration of intection".³³ Obviously, one is in no position to express his willingness or unwillingness to accept a proposition that has not come to his notice.

From the foregoing, the mistake of the court should become evident. The court must have first established the fact that an offer of donation was made to the appellant before affirming that she was reluctant to accept the liberality the existence of which it had already maintained. As stated in the decision, the money sent from Switzerland in the name of the respondent was realised while the litigants were living separately. Hence, it is not improbable that the appellant was kept in the dark about the remittances. There seems to be no way for her of knowing that an offer of donation existed in her favour, if at all it did.

If such is the case, it is inappropriate to say that the appellant had been unwilling to accept the liberality of which she had not been aware.

33

Art. 1687 - Declaration of intention.

No person shall be deemed to make an offer where:-

- a) he declares his intention to give, to do or not to do something but does not make his intention known to the beneficiary of the declaration;

The case of "public promise of a reward" represents the only exception to the foregoing rule, (Art. 1689).

2.5. Concluding remarks

It should be remembered that the construction of the house over which the litigants were at odds took place while they were still married. From this follows the incontrovertible assertion that it constituted what the law describes as property acquired by an onerous title during marriage. According to the Ethiopian Civil Code, such property shall be common. It shall be held as personal only upon the production of the prescribed convincing evidence to that effect.

It is the family arbitrators who are vested with the discretion to designate property of the above description as personal at the request of one of the spouses. A request for such designation is decisive in that the property may not be called personal in its absence.

The spouse who makes such a request clearly aims at the establishment of personal property in the matrimonial estate. Therefore, the onus of proof is on that spouse. Consequently, the family arbitrators must be furnished with convincing evidence showing that the acquisition was made with onerous title of a personal nature.

The spouse who makes the request has to rebut the presumption of common property with such evidence. Inability to adduce the required proof entails the application of the presumption.

Thus, wherever the spouse cannot discharge the burden of proof, his or her request need not be granted.

The other cardinal point that has to be kept in mind in handling cases of this sort relates to the time at which the request has to be made to the family arbitrators. This commentator holds the view that it has to be while the marriage is still in existence. If such request is put forth subsequent to the termination of the marriage, it has to be dismissed as a request not made by a spouse; and the property to which it relates must be held as common.

According to this commentator, the disposition of the dispute in *Bruktawit v Alebachew Tiruneh* primarily turned on the question of whether the respondent made a request to the family arbitrators to be designated as the sole owner of the dwelling house while the marriage was in existence and managed to secure a decision in his favour

The history of the litigation as recapitulated in the first part of the court's decision contains nothing indicative of this fact. The respondent made no such request to the family arbitrators prior to the pronouncement of the divorce,

It was thereafter, when the dispute over the partition of the matrimonial estate arose that he first brought the matter up. Even then the family arbitrators did not uphold his claim. This was because of his failure to prove the fact that the dwelling house was built with the money that he had alleged to have acquired from Miss Mattern as a donation.

The Supreme Court's decision on the dispute relating to the ownership over the house looks hardly tenable.

Serious legal errors were committed in adjudicating the case. The import of the cardinal presumption of common property was overlooked. The stringent requirement of proof in relation to a claim to personal property was disregarded. Provisions were misconstrued and misapplied.

በፍቺ-ጊዜ የሚነሱ የትዳር ሀብት ክርክሮች አወሳሰን

በፍ/ብ ይግባኝ መዝገብ ቁጥር 2133/78 ላይ የቀረበ ትችት።

በቀለ ኃ/ሥላሴ*

የመግቢያ ማስታወሻ

በተፋቱት ወገኖች በብሩክታይት ገብሩና በአለባቸው ጥሩነህ መካከል በዚህ መዝገብ የነበረው ሙግት አንድ ነገርን ብቻ የሚመለከት አልነበረም። እንደ ልጆች አስተዳደረግ እና ቀለብ እንዲሁም የቤት ዕቃ ክፍያ ያሉ የተለያ ጉዳዮችን የሚጠቅስ ነበር። ከዚህ በተጨማሪም ግራ ቀኙ በአንድ የመኖሪያ ቤት የሀብትነት መብት ጥያቄ ላይ ሲሟገቱ ቆይተዋል። እንዲህ እንደመሆኑ ጠቅላይ ፍ/ቤት የተለያዩ ጉዳዮችን በሚነኩ ጭብጦች ላይ መወሰን ነበረበት።

ይህ ትችት የሚያተኩረው በመኖሪያ ቤቱ ላይ ከተነሳው ክርክር ጋር ግንኙነት ባለው የውሳኔው ክፍል ብቻ ነው። በመሆኑም ፍ/ቤቱ የሰጠውን ውሳኔ እንዳለ ሙሉ በሙሉ የሚገመገም አይደለም። ትችቱ ሁለት ክፍሎች ይዟል። በመጀመሪያው ክፍል ለጉዳዩ አግባብነት ያላቸው የኢት/የፍ/ብ/ሕግ ደንጋጌዎች ተተንትነዋል። በሁለተኛው ባለትችቱ ውሳኔው ላይ ያለውን የግል ግምገማ አቅርቧል። ትችቱ የቀረበው የኢት/ን የጋብቻ ሕግ በተሻለ ለመረዳት መጠነኛ አስተዋፅኦ ለማድረግ በማሰብ ነው።

*ረደት ፕሮፌሰር፣ ሕግ ፋኩልቲ አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ

---

1 በዚህ ትችት ውስጥ በልላ አኳኋን ካልተገለጸ በቀር የተመለከቱት ቀኖች ሁሉ በኢትዮጵያውያን ዘመን አቆጣጠር መሠረት ነው።

1. የመነሻ ፍሬ ነገሮች

1.1. መንደርደሪያ

ጋብቻ በፍቺ ሲያከትም በዙውን ጊዜ በንብረት ባለቤትነት ላይ ክርክሮች ሊነሱ ይችላሉ። አሁን ባለው የኢት/የጋብቻ ሕግ መሠረት እንዲህ ያሉትን ክርክሮች መዳኘት ከሞላ ጎደል ለቤተዘመድ የሽምግልና ዳኞች ሚዛናዊ አስተያየት የተተወ ጉዳይ ነው።² ይሁን እንጂ፣ በሕግ በተደነገጉ ሁኔታዎች እነዚህ ክርክሮች ለመጨረሻ ውሳኔ መደበኛ ፍ/ቤቶች ዘንድ ሊቀርቡ ይችላሉ።³

ጋብቻ ሲፈረስ በትዳሩ ሀብት ክፍያ ላይ የሚነሱ ክርክሮች እንዴት መወሰን አለባቸው ለሚለው ጥያቄ ምላሽ መስጠት ቀላል ነው። መፍትሔ ለማግኘት የሚደረገው ፍለጋ አንድም የቀድሞ ተጋቢዎች ጋብቻው በንብረት በኩል የሚኖረውን ውጤት አስመልክቶ በሚፀና እኳኋን አድርገውት የነበረውን ውል መሠረት በማድረግ ወይም አግባብነት ያላቸውን የፍ/ብ/ሕግ ድንጋጌዎች መሠረት በማድረግ ይሆናል።

ተጋቢዎቹ መተሳሰራቸው በንብረት ረገድ የሚያስከትለውን ውጤት በጋብቻ ውል ሊወሰኑ ይችላሉ። ውሉ ከጋብቻው መመስረት አስቀድሞ ሊሰናዳ ይችላል።⁴ እንዲህ ዓይነቱን ውል ከተጋቡ በኋላም ማዘጋጀት ይችላሉ። ሆኖም በዚህ ጊዜ ውሉ ዋጋ እንዲኖረው በቅድሚያ ለቤተዘመድ የሽምግልና ዳኞች ወይም ለፍ/ቤት ቀርቦ መጽደቅ ይኖርበታል።⁵

² በዚህ ትችት ውስጥ በሌላ አኳኋን ካልተገለጸ በቀር የተጠቀሱት ቁጥሮች ሁሉ የኢት/የፍ/ብ ሕግ ድንጋጌዎች ናቸው።

ቁጥር 728 በመፋታት ምክንያት የሚፈጠሩ ክርክሮች

/1/ ከመፋታት ጉዳይ ውስጥ የሚነሳው ክርክር ለምርመራ የሚቀርበው የመፋታቱን ውሳኔ ለሰጡት የሽምግልና ዳኞች ነው።
እንደ ደንቡ ከተጋቢዎቹ በሁለቱም ወይም ከተጋቢዎቹ በአንደኛው አቤቱታ መነሻ የፍች ውሳኔ የሚሰጡት የቤተዘመድ የሽምግልና ዳኞች ናቸው። /ቁጥር 666,668 እና 678/ ይሁን እንጂ በቁጥር 728/2/ እንደተገለጸው ግራ ቀኝ ጉዳዩ በሌሎች የሽምግልና ዳኞች እንዲወሰን መስማማት ይችላሉ።

³ ቁ. 736 ሽምግሌዎች በቅረጡት ነገር ላይ ከፍ/ቤት ስለሚቀርበው አቤቱታ
... ሽምግሌዎች በሰጧቸው ውሳኔዎች ሽምግሌዎች በጉቦ መሥራታቸውን ወይም በሦስተኛ ስዎች ላይ ተንኮል በመሥራት የተደረገ ወይም ለሕግ ተቃራኒ የሆነ ጠባይ ያላቸው መሆናቸውን ወይም የተሰጡት ውሳኔዎች በግልፅ ከአዕምሮ ሚዛን ውጭ መሆናቸውን በማስረጃት ካልሆነ በቀር በዳኞች ፊት ክስ ሊቀርብባቸው አይችሉም።
ከዚህ ጋር የኢት/የፍ/ብ ሥነ ሥርዓት ሕግ ቁጥር 350/4/ እና 351ን ይመለከታል።

⁴ ቁ. 627 የጋብቻ ውል
/1/ ተጋቢዎቹ በገንዘባቸው በኩል ጋብቻው ስለሚያስከትለው ውጤት ጋብቻቸውን ከማድረጋቸው በፊት በውል ሊሰማሙ ይችላሉ።

⁵ ቁጥር 633 በባልና ሚስት መካከል የሚደረግ ውል
/1/ ባልና ሚስት ተጋብተው በሚኖሩበት ጊዜ በሁለቱ መካከል የሚደረገውን ውል የቤተዘመድ ሽምግልና ዳኞች ወይም የፍ/ቤት ዳኞች ካላጸደቁት በቀር በፍ/ብ ሕግ ዋጋ የሌለው ነው።

ተጋቢዎቹ ጋብቻው በንብረት በኩል በሚኖረው ውጤት ላይ በሚጻፍ አኳኋን ያደረጉት ስምምነት ሲኖር የንብረት መብቶቻቸውን ይገዛል።⁶ ጋብቻው ሲፈርስ የትዳሩ ንብረት ቀድሞ ተጋብተው የነበሩት ሰዎች በሚጻፍ አኳኋን አድርገውት በነበረው ስምምነት መሠረት በመካከላቸው ይከፋፈላል። ክርክሮች ቢነሱ በተደረገው ውል ውስጥ የተገለጹትን የስምምነት ቃሎች ተፈጻሚ በማድረግ መፍትሔ ያገኛሉ።⁷

እንዲህ ያለው የጋብቻ ውል በሚይኖርበት ጊዜ በፍ/ብ/ሕግ ከቁጥር 647-661 ጋብቻ በንብረት በኩል ስላለው ውጤት የተገለጸው በትዳር ዘተሳሰሩት ሰዎች ላይ ተፈጻሚ ይሆናል።⁸ በመሆኑም እነዚህ ድንጋጌዎች የጋብቻ ውል በሌላቸው ተጋቢዎች መካከል ያለውን የንብረት ግንኙነት ይገዛሉ። ጋብቻቸውም ሲፈርስ በቀድሞ ተጋቢዎች መካከል የትዳሩ ንብረት የሚከፋፈልበት ሁኔታ አግባብነት ባላቸው የሕጉ ድንጋጌዎች ይወሰናል። ክርክሮች ቢነሱ በሕጉ ላይ በመመስረት መፍትሔ ያገኛሉ።⁹

በብሩክታይት ገብሩና በአለባቸው ጥሩነህ መካከል የነበረው ሙግት የኋለኛው ዓይነት ነው። የቀድሞ ተጋቢዎች ጋብቻቸው በንብረት ላይ ያለውን ውጤት አስመልክቶ ያደረጉት ውል የለም። ስለዚህ ይህ ትችት በሚነበብበት ጊዜ መታወስ የሚገባቸውን የሕግ ነጥቦች በቅድሚያ ትኩረት እንዲሰጥባቸው ማድረግ ጠቃሚ ይሆናል።

1.2. በግል ንብረትና በጋራ ንብረት መካከል ስላለው ልዩነት

ጋብቻ በንብረት በኩል ያለውን ውጤት የሚመለከቱት የፍ/ብ/ሕግ ድንጋጌዎች ስለ ተጋቢዎቹ የግል ንብረትና የትዳሩ የጋራ ንብረት ይናገራሉ። ሆኖም ሕጉ በአንድ በኩል የግል ንብረት በሌላ በኩል ደግሞ የጋራ ንብረት ብሎ የሚቆጥረው ምን እንደሆነ ለይቶ በእርግጠኝነት ለማወቅ የሚቻለው ቁጥር 647 እና ቁጥር 648ን ከቁጥር 652 ጋር በማጣመር አስተውሎ በማንበብ ብቻ ነው። ለዚህ ቁም ነገር የሚሆን ማብራሪያ ከዚህ በታች ቀርቧል።

1.2.1 ቀላል መስሎ ከሚታየው ለመጀመር ሕጉ የተጋቢዎቹን ገቢና ደመወዝ ሁሉ የጋራ ንብረት ያደርገዋል።¹⁰ ይህ ደንብ ምንጫቸው የአእምሮ ወይንም የጉልበት ሥራ

⁶ ሕግ የሚጠይቀው ሥርዓት ወይም ፎርም ካልተጠበቀ የጋብቻ ውል አይጸናም።
ቁጥር 629 የውል ሥርዓት /ፎርም/
የጋብቻው ውል በጽሑፍ ካልሆነና አራት ምስክሮች ሁለቱ በባልዩው ወገን ሁለቱ በሚስቲቱ ወገን የፈረሙበት ካልሆነ በቀር ፈራሽ ነው።
ተጋቢዎቹ ጋብቻቸው በንብረት በኩል የሚታየውን ውጤት በውል የመወሰን መብት ቢኖራቸውም በዚህ ረገድ ፍፁም የሆነ የመዋዋል ነጻነት አላቸው ማለት አይደለም። አሳዥነት ባላቸው የሕጉ ድንጋጌዎች ተገልጿል። እንዲህ ካሉት ድንጋጌዎች ጥቂቶቹ በቁጥር 628,629,631,633 ሥር የተመለከቱ ሲሆን በ690/2/ በተነገረው መሠረት ከ691-695 ያሉት ድንጋጌዎች የዚህ ዓይነት ባሕሪ አላቸው።

⁷ ቁጥር 690/1/ን ከ683/1/ ጋር አጣምሮ በማንበብ ይህን ማወቅ ይቻላል።

⁸ ቁጥር 634 ሕጋዊ አስተዳደር /ሥርዓት
የጋብቻ ውል የሌለ እንደሆነ ወይም የጋብቻው ውል ስምምነት ወይም በባልና ሚስት መካከል የተደረገው ውል ሳይጸና የቀረ እንደሆነ ከዚህ ቀጥሎ በተመለከቱት ድንጋጌዎች መሠረት ይሠራል።
ከላይ በተጠቀሰው ቁጥር አገባብ “ከዚህ ቀጥሎ በተመለከቱት ድንጋጌዎች” የሚለው ሐረግ የሚያመለክተው ጋብቻ በሰዎች ላይ እና በንብረት በኩል ስላለው ውጤት የሚናገሩትን እንደተራ ቀድሙ ከቁ. 635-ቁ. 646 እና ከቁ. 647-ቁ. 661 ያሉትን ድንጋጌዎች ነው።

⁹ ቁጥር 690 1/ን ከቁጥር 683/2/ ጋር በአንድነት ይመለከታል።

¹⁰ ቁጥር 652 የጋራ ሀብት

ወይንም ካፒታል ወይንም የነዚሁ ቅንጅት መሆኑ ልዩነት ሳይፈጥር በባሕሪያቸው ተደጋጋሚነት ያላቸውን የገንዘብ ደረሰኞች ሁሉ ይመለከታል።¹¹ ደመወዙን ወይንም ገቢውን የሚቀበለው ከተጋቢዎቹ የትኛውም ቢሆን ደንቡ ተፈጻሚ ይሆናል።¹²

1.2.2. ከመጋባታቸው አስቀድሞ ወይም በጋብቻው ዕለት የእያንዳንዱ ተጋቢ የነበረው ሁሉ የግል ንብረቱ ሆኖ ይቀራል።¹³ ደንቡ ከጋብቻው አስቀድሞ የተፈሩትን የማይንቀሳቀስና የሚንቀሳቀሱ ንብረቶችን ሁሉ የገንዘብ ደረሰኞችን ጭምር ይመለከታል። እንግዲህ፤ ትዳር መመሥረትን ምክንያት በማድረግ ብቻ እንደ ሰው ሚስቲቱ ወይም ባል የው ከጋብቻው አስቀድሞ ባለሀብት የሆኑበትን እንበል የእህል ወፍጮ የጋራ ንብረት አድርጎ ሊቆጥርው አይችልም።

ይሁን እንጂ ምንም እንኳን የእህል ወፍጮው የሚመለከተው ተጋቢ የግል ንብረት ሆኖ ቢቀርም ከሥራው አንቅስቃሴ የሚመነጨው ገቢ በዚያው ዓይን አይታይም። ከላይ በ1.2.1 ሥር እንደተገለጸው በጋብቻ ጊዜ የሚገኝ ገቢ በመሆኑ በጋራ ንብረት ክልል ውስጥ ይመደባል።¹⁴

1.2.3. በስጦታው ወይንም በኑዛዜው ሰነድ ውስጥ በተገለጸው ዓይነት በችሮታ ወይንም በውርስ የተገኘ ንብረት የግል ወይም የጋራ ንብረት ሊሆን ይችላል።¹⁵ ከተጋቢዎቹ አንደኛው ከልግሰናው ውጪ መሆኑን ሰነዱ በማያሻማ አኳኋንና በግልጽ የሚያመለክት ከሆነ ችሮታው ወይንም ውርሱ የሌላኛው የግል ሀብት ይሆናል። በተቃራኒው በሰነዱ ውስጥ

11 /1/ የባልና ሚስት ደመወዝና ገቢዎች የጋራ ሀብቶቻቸው ናቸው። በተጨማሪ ቁጥር 656ን ይመለከታል።

11 ገቢ የሚለው ቃል እንደ ሰው ከንግድ መድበል ወይንም ካዋለው ሥራ የግል ወይንም ካፒታል በገንዘብ የሚያገኘው ጥቅም፣ ትርፍ ወይም የግል ገቢ፣ ከካፒታል ወይም ከሥራ/ጥረት/ ወይም ከሁለቱ ቅንጅት የተገኘ ትርፍ፣ ከሽያጭ ወይም ከካፒታል ልውውጥ የተገኘ ትርፍ ጭምር ተብሎ ሊተረጎም ይችላል። “የብላክ የሕግ መዝገብ ቃላት”

ይህ ትርጉም ከተወሰደ ከተጋቢዎቹ አንደኛው እንደ ሎተሪ ባለ በዕድል የሚያገኘው ገንዘብ የጋራ ንብረት ሆኖ አይቆጠርም።

12 እንደ ደንቡ ተጋቢዎቹ እያንዳንዱ የየራስ ደመወዙንና ገቢውን ይቀበላል። /ቁጥር 654/። ይሁንና ሥልጣን የተሰጠው ሲሆን አንደኛው ተጋቢ የሌላውን ደመወዝና ገቢ ለመቀበል ይችላል። /ቁጥር 655/።

13 ቁጥር 647 የባልና ሚስት የግል ሀብት። /1/ ያለገንዘብ የተገኙ ሀብቶች በጋብቻው ጊዜ የነበሯቸው የባልና ሚስት ሀብቶች... ለየራሳቸው የግል ሀብቶቻቸው ሆነው ይኖራሉ።

14 ምንም እንኳ እንዲህ ዓይነቱ ገቢ በጋራ ንብረት ክልል ውስጥ ቢወድቅም አስተዳደሩ በግል ንብረት ሥር ነው። ቁጥር 649። የግል ሀብትን ስለማስተዳደር። /1/ መሠረቱ።

/1/ ከተጋቢዎቹ አንዱ የግል ንብረቱን ለማስተዳደርና ገቢውንም ለመቀበል ይችላል።

15 ቁጥር 647። የባልና ሚስት የግል ሀብት /1/ ያለገንዘብ የተገኙ ሀብቶች ... ከጋብቻቸው በኋላ በውርስ ወይም በስጦታ ያገኙዋቸው ሀብቶች ለየራሳቸው የግል ሀብቶቻቸው ሆነው ይኖራሉ። የላይኛው ከዚህ በታች ከሰፈረው ከቁጥር 652/3/ ጋር አብሮ መንበብ ይኖርበታል። እንዲሁም በስጦታው ውል ወይም በኑዛዜው ተቃራኒ ድንጋጌ ከልላ በቀር ለሁለቱ ተጋቢዎች በስጦታ ወይም በኑዛዜ የተሰጡት ንብረቶች የጋራ ሀብቶች ናቸው።

የእንዲህ ዓይነቱ ግልጽና የማያሻማ ኃይል ቃል ያለመኖር ስጦታውን ወይም ውርሱን በጋራ ንብረት ውስጥ ያስመድበዋል።¹⁶

እጠራጣሪ ሁኔታ ሲያጋጥም ማድላት ቆሚገባው ውርሱ ወይንም ስጦታው የጋራ ንብረት ነው ለሚለው ተጋቢ ነው። ይህ ዓይነቱ አመለካከት የሚደገፍበት ምክንያት ስውር አይደለም። እርምጃው የተጋቢዎቹን ቁሳዊ ጥቅም በእኩል ደረጃ የሚጠብቅ ነው።

1-2-4. ከተጋቢዎቹ የአንደኛው የግል ንብረት መሆኑ በቤተሰብ የሽምግልና ጻኞች ካልጸደቀ በቀር ጋብቻው ባለበት ጊዜ በገንዘብ የተገኘ ማናቸውም ነገር የጋራ ንብረት ይሆናል።¹⁷ ይህ ደንብ በፍ/ብ/ሕግ ቁጥር 652/2/ ውስጥ ይገኛል።¹⁸ ድንጋጌው የሕጉን ቁጥር 648 አተረጓጎምና አረጋግጦም በተመለከተ ሊነሳ ይችላል የነበረውን ማናቸውንም ጥርጣሬ ያሰወገደ በመሆኑ ልዩ ዋጋ አለው።

1-2-5. ቁጥር 648 ጋብቻ ባለበት ጊዜ በገንዘብ /በዋጋ/ ስለሚገኝ የግል ንብረት ይናገራል።

ከሚከተሉት መንገዶች በአንደኛው በዋጋ የግል ንብረት ሊገኝ ይችላል።

1ኛ. ከተጋቢዎቹ አንደኛው የግል ባለሀብት የሆነበት ንብረት በሌላ ንብረት ሊለወጥ ይችላል።

2ኛ. እንዲህ ያለው ንብረት ሊሸጥና ከሺያጬ የተገኘው ገቢ ሌላ ንብረት ለመግዣ ሊውል ይችላል።

3ኛ. ከተጋቢዎቹ የአንደኛው የግሉ የሆነው ገንዘብ ለዚህ ጉዳይ ሊከፈል ይችላል።¹⁹

እንግዲህ ጥያቄው፣ የተገኘው አዲሱ ንብረት የሚታየው በምን ዓይነት ነው የሚለው ነው። አስቀድሞ የግል በነበረ ንብረት አማካይነት ሊገኝ በመቻሉ ብቻ የግል ንብረት ይሆናል??

¹⁶ የቁጥር 652/3/ የእንግሊዝኛ አቻ “act of donation or will” የሚለውን ሐረግ ይጠቀማል። ከግዴታዎች ሕግ አንጻር “act” የሚለው የእንግሊዝኛ ቃል ሁለት ትርጉም አለው።

1ኛ. ለሕጋዊያን ሥራዎች ሊቆም ይችላል ወይም
2ኛ. ለተፈጸሙ ነገሮች ማረጋገጫ የሆነውን ጽሑፍ /ሰነድ/ ሊያመለክት ይችላል።
በቁጥር 652/3/ ውስጥ “act” የሚለው ቃል አገባብ የሚሰጠው ትርጉም የኋለኛው ነው።

¹⁷ አንድ ሰው እሴት ያለውን ነገር ለምሳሌ ገንዘብ ከፍሎ ወይም አገልግሎት ሰጥቶ በአፀፋው የሌላ ነገር ባለ ሀብት ሲሆን ይህ ባለሀብት የሆነበት ነገር በዋጋ የተገኘ ነው ይባላል። /የብላክ የሕግ መዝገብ ቃላት/

¹⁸ ቁጥር 652 የጋራ ሀብት
/2/ እንዲሁም ባልና ሚስቱ ከተጋቡ በኋላ በገንዘብ የገዟቸው ሀብቶችና በቤተክመድ የሽምግልና ደኞች የአንዱ የግል ሀብት ይሁኑ ያልባሉት ነገሮች ሁሉ የሁለቱ የጋራ ሀብቶች ናቸው።

¹⁹ ቁጥር 648/2/ በገንዘብ የተገኙ ሀብቶች
/1/ እንዲሁም ከተጋቡ በኋላ ከባልና ሚስት አንዱ በገንዘብ የገዟቸው ሀብቶች የግል ሀብቶች ናቸው። ይኸውም የሚሆነው ሀብቱ የተገኘው በግል ገንዘብ የገዛው ሲሆንና ወይም የግል ገንዘብ በሆነው ነገር ልውጫ ያገኘው ሲሆን ወይም በገዛ ገንዘብ የገዛው ወይም ደግሞ በራሱ ሀብት ልውጫ ያገኘው የሆነ እንደሆነ ነው።

በፍ/ብ/ሕግ መሠረት የሚመለከተው ተጋቢ በሚያቀርበው ጥያቄ መነሻ የቤተዘመድ የሽምግልና ዳኞች ንብረቱ የግል ነው ብለው ካልወሰኑ በቀር ከላይ ከተገለጹት መንገዶች በአንደኛው የተገኘ ማናቸውም ንብረት የግል ሊሆን አይችልም።²⁰ በመሆኑም በቤተዘመድ የሽምግልና ዳኞች ይህ ዓይነቱ ውሳኔ ካልተሰጠ የተገኘው አዲሱ ንብረት በሕግ አግባብ የጋራ ንብረት ክፍል ይሆናል።

የላይኛው አነጋገር የሕግ መሠረት ያለው ነው። አንድ ሰው ይህ መሆኑን ሊረዳ የሚችለው በቁጥር 648/2/ ሥር ከሰፈረው ቋንቋ አንቅቶ ተቃራኒውን በመውሰድ ብቻ አይደለም። በተጨማሪ ከላይ በ1-2-4 እንደተመለከተው ግልፅ ከሆነው ከቁጥር 652/2/ ድንጋጌ በቀላሉ ነገሩን ለመገንዘብ ይቻላል። ቀጥሎ ያለው ምሳሌ ጉዳዩን ይበልጥ ግልፅ ሊያደርገው ይችላል።

“ሥ” የፈጸመው የስጦታ ውል ምስጋና ይግባውና ባ. የሚ.ባል 30 ሺህ ብር እገኝ እንበል። የስጦታ ሰነድ ሚ. የባ. ሚስትን ከልግስናው ውጪ የሚያደርግ የማያሻማ ኃይለ ቃል ይዟል። ባ. ገንዘቡን ተቀማጭ እስካደረገው ድረስ የግል ንብረቱ ሆኖ ይቀራል። ይሁንና ለመኖሪያ ቤት መሥሪያ ቢያውለው የግሉ በነበረው ገንዘብ ቤቱ በመሠራቱ ብቻ የግል ንብረቱ ነው ለማለት አይችልም። ቤቱ የባ. የግል ንብረት የሚሆነው የቤተዘመድ የሽምግልና ዳኞች ይህ እንዲሆን የወሰኑ እንደሆነ ብቻ ነው። አለበለዚያ ቤቱ የባ.እና የሚ. የጋራ ንብረት ሆኖ ይቀራል።

ወይም ሚ. የባ. ሚስት ባ.ን ባገባችበት ዕለት የአንድ የእህል ወፍጮ ባለሀብት ነበረች እንበል። የእህል ወፍጮው የግል ንብረቷ መሆኑ ይቀጥላል። ሆኖም የእህል ወፍጮውን በመለስተኛ አውቶቡስ ብትለውጠው ወዲያውኑ የመለስተኛ አውቶቡስ ብቸኛ ባለሀብት አትሆንም። የግል ንብረቷ መሆኑን የሚገልፅ ውሳኔ ከቤተዘመድ የሽምግልና ዳኞች አስከታገኝ ድረስ መለስተኛ አውቶቡስ የሚ.ና የባ. የጋራ ንብረት ሆኖ ይቆያል።

1-3 የጋራ ንብረትን አስመልክቶ ስላለው የሕሊና ግምት ማስታወሻ

የፍ/ብ/ሕግ ቁጥር 653/1/ ለጋብቻ የንብረት ገፅታ የሕግ የማዕዘን ድንጋጌ የሆነውን የሕሊና ግምት ይደነግጋል። በዚህ ድንጋጌ የተነሳ ከተጋቢዎቹ አንደኛው ብቸኛ ባለሀብት ስለመሆኑ ማስረጃ ካላቀረበ በስተቀር ቤትዳሩ ውስጥ ያለው ሀብት ሁሉ የጋራ ንብረት ሆኖ ይቆጠራል።²¹

የዚህ የሕሊና ግምት አጠቃላይነት ማብራሪያ የሚጠይቅ አይደለም። ለጉዳዩ አግባብነት ያለው ድንጋጌ “ማንኛውም ሀብታቸው ሁሉ” የሚለውን ሐረግ የያዘ ሲሆን የሐረጉን አጠቃላይነት የሚያጠቡ ቃላት አይገኝበትም። በመሆኑም የተፈሩበት ሁኔታና ጊዜ ልዩነት ሳይፈጥር የሚንቀሳቀሱና የማይንቀሳቀሱ ንብረቶች ሁሉ በሕሊና ግምት አደማስ ውስጥ ይታቀፋሉ።

ይህ መሠረታዊ የሕሊና ግምት ጋብቻ ሲፈረስ የሚነሱትን ንብረት ነክ ክርክሮች በመወሰን ረገድ ያለው ጠቀሜታ በምንም ዓይነት መዘንጋት አይኖርበትም። በትዳሩ ሀብት ክፍያ ላይ የሚነሱትን ክርክሮች አስመልክቶ ለሚከናወነው የዳኝነት ሥራ የመነሻ ነጥብ ሆኖ ያገለግላል።

ክርክሮቹ ሲዳኙ የሕሊና ግምቱ በተሟላ አኳኋን ተፈጻሚነት ሊኖረው ይገባል። ይህ የሚረጋገጠው ደግሞ በሕሊና ግምቱ በውስጥ ታዋቂነት ያሉት ደንቦች ሲጠበቁ ብቻ ነው። ምንም ቀላል ቢሆኑ ከዚህ በታች ተገልጸዋል።

²⁰ ቁጥር 648/2/ በገንዘብ የተገኙ ሀብቶች
/2/ ከዚህ በላይ ባለው በመጨረሻው የኃይለ-ቃል የተመለከተው ድንጋጌ ግን፣ በዚህ ዓይነት የተገዛው የተገኘው ሀብት የግል ይሁንልኝ ብሎ አንደኛው ያቀረበው ጥያቄ የቤተዘመድ የሽምግልና ዳኛ ካላጸደቀው በቀር ተፈጻሚ ሊሆን አይችልም።

²¹ ቁጥር 653 የሕሊና ግምት
/1/ ከባልና ሚስት እንዲ የግል ሀብቱ ነው ብሎ ካላሰረዳ በቀር ማንኛውም ሀብታቸው ሁሉ እንደ ጋራ ንብረታቸው ሆኖ ይቆጠራል።

1ኛ. የሕሊና ግምቱ ሙሉ በሙሉ አላስፈላጊ ስለደረገው፣ የጋራ ንብረትን በተመለከተ አንድ ሰው ማስረጃ እንዲያቀርብ መጠየቅ አይኖርበትም። ማስረጃው የግል ንብረት ሁኔታ እንጂ የጋራ ንብረት አይደለም።

2ኛ. ለአባባሉ ማስረጃ የማቅረብ ሕጋዊ ግዴታ ያለበት ያንድ ንብረት ብቸኛ ባለሀብት ነኝ የሚለው ተጋቢ ብቻ ነው። ንብረቱ የጋራ ነው የሚለው ወገን ማስረጃ ለማቅረብ ግዴታ የለበትም። በመሆኑም አባባሉ በማስረጃ እንዲደግፍ መጠየቅ አይኖርበትም።

3ኛ ንብረቱ የግል ነው ለማስገኘት የሚያስችል ግልፅ የእምነት ቃል የተሰጠ ያህል የሚገመት ካልሆነ በቀር ንብረቱ የጋራ ነው የሚለው ተጋቢ የተናገረው ቃል ከሕሊና ግምቱ ለማፈንገጥ ሰብብ መሆን የለበትም።

4ኛ. በሕሊና ግምቱ ላይ የሚቀርበው ተቃራኒ ማስረጃ የአስረጃነት የክብደት ሚዛንን የጠበቀ መሆን አለበት። በማስረጃ ላይ የተመሠረቱ አሳማኝ ክርክሮች ብቻ ተፈጻሚነቱን ማስቀረት ይኖርባቸዋል። በሌላ ጊዜ ሁሉ አፈፃፀሙ መነካት የለበትም።

1.4 የግል ንብረትን ስለሚመለከት ማስረጃ

ቀደም ብሎ እንደተነገረው በትዳሩ ውስጥ ያለው ሀብት ሁሉ የተጋቢዎቹ የጋራ ንብረት ሆኖ ይገመታል። ስለዚህ የግል ንብረቱ ነው በማለት የሚቀርብ አቤቱታ ወይም ክስ በማስረጃ መደገፍ ይኖርበታል። ይህ ፍጹም አስፈላጊ ነው።

ካለፈው ማብራሪያ የግል ንብረቱ ነው በማለት የሚቀርብ አቤቱታ ወይም ክስ የተለያዩ መሠረቶች ሊኖረው እንደሚችል መረዳት አያዳግትም። ከተጋቢዎቹ አንደኛው የአንድ ንብረት የግል ባለሀብት ነኝ ሲል የሚቀርበው አቤቱታ ወይንም ክስ ከሚከተሉት በአንደኛው አባባል መሠረት ሊሆን ይችላል።²²

- 1ኛ. ከጋብቻው አስቀድሞ ወይም በጋብቻው ዕለት ሀብትነቱ የኔ የነበረ ነው
- 2ኛ. ከጋብቻ በኋላ ተለይቶ ለኔ ብቻ በተደረገ የሰጠታ ውል ያገኘሁት ችሮታ ነው
- 3ኛ. ከጋብቻ በኋላ ተለይቶ ለኔ ብቻ በተደረገ ኑዛዜ ያገኘት ውርስ ነው
- 4ኛ. ቀድሞ የግሌ በነበረው ንብረት ልዋጭ ያገኘሁት ነው
- 5ኛ. የግሌ በነበረው ገንዘብ የገዛሁት ነው ወይንም
- 6ኛ. የግሌ የነበረውን ንብረት ሸጬ ባገኘሁት ገንዘብ የገዛሁት ነው።

በየትኛውም አባባል ላይ ይመሥረት የግል ንብረቱ ነው በማለት የሚቀርብ አቤቱታ ወይም ክስ ማስረጃን ይጠይቃል። ማስረጃ በሌለበት በትዳር ሀብት ውስጥ የግል ንብረት የለም።²³

ለዚህ ዓይነት አቤቱታ ወይም ክስ በሁሉም ጉዳይ እንዲቀርብ የሚጠየቀው ማስረጃ አንድ ዓይነት አይደለም። ለምሳሌ፡- ባ.የሚ. ባል ከጋብቻው በፊት የእሱ ሀብት መሆኑን መሠረት በማድረግ የአንድ መኖሪያ ቤት ብቸኛ ባለሀብት ነኝ ሲል ከጋብቻው በፊት ቤቱ የእሱ የነበረ ስለመሆኑ ማስረጃ እንዲያቀርብ ይጠየቃል። ዳሩ ግን ባ. አቤቱታውን የሚያቀርበው ቤቱ ለኔ ጥቅም ብቻ ተለይቶ በተደረገ ኑዛዜ በማስረጃነት ያገኘሁት ውርስ ነው በማለት ከሆነ የዚህን እውነትነት የሚያረጋግጠውን ኑዛዜ በማስረጃነት እንዲያቀርብ ይጠየቃል። እንግዲህ አቤቱታ ወይም ክስ አቅራቢው በማስረጃነት ምን ማቅረብ ይገባው እንደሆነ መወሰን የሚኖርበት ለአቤቱታው ወይም ለክሱ መሠረት የሆነውን አባባል ይዞ የፍ/ብ/ሕግ ቁጥር 647,648 እና 652 ድንግጌዎችን ግምት ውስጥ በማስገባት ነው።

²² ቁጥር 647,648 እና 652 /3/ ይመለከታል።

²³ ይህ መሆኑ ከዚህ በላይ በ21 ሥር ከተጠቀሰው ከቁጥር 653/1/ በግልፅ ይታወቃል።

1.5. የቀድሞ ተጋቢዎች ንብረት ነክ ግንኙነት የሚጣራበት መደበኛ ደንቦች²⁴

ጋብቻ በሚፈርስበት ጊዜ በቀድሞ ተጋቢዎች መካከል የነበረውን ንብረት ነክ ግንኙነት የሚጣራበት መደበኛ ደንቦች በፍ/ብ/ሕግ ቁጥር 684,685 እና 689 ሥር ይገኛሉ።

እንርሱም ቀጥሎ ባጭሩ ተገልጸዋል።

1.5.1. ይግል ንብረትን መልሶ የመውሰድ ደንብ

ጋብቻ ሲፈርስ እያንዳንዱ ተጋቢ የግል ንብረቱን መልሶ ለመውሰድ መብት አለው።²⁵ ይሁን እንጂ መብቱ አግባብ ያለው ማስረጃ ከማቅረብ ግዴታ ጋር የተቆራኘ ነው። በመሆኑም የዚህ ዓይነት ማስረጃ በሌለበት ሥራ ላይ አይውልም።

1.5.2. ማካካሻ የማግኘት ደንብ

የግል ንብረት ሽያጭ የተገኘ ገቢ በጋራ ንብረት ውስጥ ተጠቃሎ እንደሆነ ጋብቻው በሚፈርስበት ጊዜ ይህን አባባል ያረጋገጠው ተጋቢ የንብረት ዋጋ እንድም በጥራ ገንዘብ ወይም በሌላ ነገር ከጋራ ንብረቱ የመውሰድ መብት አለው።²⁶ ተጋቢዎቹ እንዲህ ዓይነቱን ጥያቄ በአንድ ጊዜ ያቀረቡት ሲሆን ሚስት ከባል አስቀድማ ከጋራ ንብረቱ ማካካሻ ትወስዳለች። እዚህ ላይም ቢሆን መብቱን ሥራ ላይ ለማዋል በቅድሚያ አግባብ ያለውን ማስረጃ ማቅረብ ግድ መሆኑን መዘንጋት የለበትም።

1.5.3. የጋራ ንብረት የክፍያ ደንብ

ጋብቻ በሚፈርስበት ጊዜ እያንዳንዱ ተጋቢ ከጋራ ንብረቱ ዋጋ እኩሌታውን /ግማሹን/ የማግኘት መብት አለው። እዚህ ላይ፣ የደንቡ ተፈጻሚነት ተጋቢዎቹ የጋራ እንደሆነ ባመኑት ንብረት ላይ ብቻ ሳይሆን ሀብትነቱ የአንደኛው የግል መሆኑ ባል ተረጋገጠው ንብረት ላይም ጭምር እንደሆነ መገንዘብ ይገባል።²⁷

24 እነዚህ ደንቦች መደበኛ የተባሉት በተለያዩ ሁኔታዎች የቤተክመድ የሽምግልና ዳኞች ተፈጻሚነታቸውን ሊያስቀሩ ስለሚችሉ ነው። ከተጋቢዎቹ በአንደኛው ብቻ የፍቺ ጥያቄው የቀረበ ሲሆን ወይም ፍቺው በአንደኛው ከባድ ጥፋት ምክንያት የተወሰነ ሲሆን ይሽምግልና ዳኞች አብላጫው ወይም በሙሉ የትጻፍ የጋራ ንብረት የሌላኛው ወገን እንዲሆን መወሰን ይችላሉ። በተጨማሪ ጥፋተኛው ከሆነው ወይም ፍቺውን ከጠየቀው ተጋቢ የግል ንብረት ከዋጋው እስከ ሂሳብ ድረስ ወስደው ለሌላኛው ተጋቢ መስጠት ይችላሉ።

/በቁጥር 692-694/ የዝመት ተግባር መፈጸም እንዲሁም በሕጉ በተገለጸው ሁኔታ የትጻፍን መኖሪያ ቤት ትቶ መሔድ ለፍቺ ከባድ ምክንያት የሚሆኑ ከተጋቢዎቹ የአንደኛው ጥፋቶች ናቸው። /ቁጥር 669/

25 ቁጥር 684 የግል ሀብቱን መልሶ ስለመውሰድ ከተጋቢዎቹ እያንዳንዱ የግል ሀብቱ መሆኑን አስረድቶ የራሱን የግል ድርሻ ሀብት በዓይነቱ መልሶ ለመውሰድ መብት አለው።

26 ቁጥር 685 የጋራ ሀብቱን በየድርሻው ስለመውሰድ

/1/ ከተጋቢዎቹ አንድ የግል ንብረቱ የነበረው ነገር ተሸጦ ዋጋው ወደ ጋራ ንብረት ውስጥ የተደባለቀ መሆኑን ያስረዳ እንደሆነ ከጋራ ሀብቱ ውስጥ ለዚህ የግል ገንዘብ ተመዛዛኝ የሚሆነው መጠን ቀንሶ ዋጋውን ለራሱ ድርሻ ለመውሰድ ይችላል።
/2/ ሚስት የግል ሀብቷን ከባል አስቀድማ መውሰድ ይገባታል።

27 ቁጥር 689 የጋራ ሀብት ክፍያ /1/ ከዚህ ባለፉት ቁጥሮች የተመለከቱት ድንጋጌዎችና በጋብቻቸው ውል ወይም ተጋቢዎቹ በሚጻፍ አኳኋን የተፈረረሙት ድንጋጌዎቹ እንደ ተጠቆሁ ሆነው የተጋቢዎቹ የጋራ ሀብት ክፍያ የሚፈጸመው እኩል በኩል ነው።

ከፍ ብሎ የተገለጹትን ደንቦች ላፍታ ቢስተዋሉ፤ የጋራ ንብረት የሕሊና ግምት መግለጫዎች ሆነው ይገኛሉ። በትዳሩ ሀብት ውስጥ የግል ንብረት መኖሩን ለማረጋገጥ ማስረጃ ማቅረብ ግድ ስለመሆኑ በቁጥር 653/1/ ላይ የተደነገገው፤ ከንብረት ነክ ግንኙነት የማጣራት ጉዳይ ጋር በተገናኘም በቁጥር 684 እና 685 በድጋሚ ተጠናክሯል።

2. የጠቅላይ ፍ/ቤት ውሳኔ

2.2. የጉዳዩ ፍሬ ነገር ባጭሩ

በብሩክታይት ግብሩና በአለባቸው ጥሩነህ መካከል የተነሳው ሙግት የጠቅላይ ፍ/ቤትን አትኩሮት ሊያገኝ የቻለው የከፍተኛ ፍ/ቤት በሰጠው ውሳኔ ላይ ይግባኝ በመቅረቡ ነው። የኋለኛው ፍ/ቤት የቤተዘመድ የሽምግልና ዳኞች የአሁን ይግባኝ ባይን በመደገፍ ሰጥተውት የነበረውን ውሳኔ ሸሯል።

ተሟጋቾቹ የተጋቡት ሐምሌ 22 ቀን 1968 ዓ.ም ነበር። ጋብቻቸው መጋቢት 21 ቀን 1976 ዓ.ም የፈረሰ ሲሆን ይህም በቤተዘመድ የሽምግልና ዳኞች የፍቺ ውሳኔ ነበር።

ምንም እንኳን ጋብቻው የፈረሰው መጋቢት 21 ቀን 1976 ዓ.ም ቢሆንም ተሟጋቾቹ ከ1972 ዓ.ም ጀምሮ ተለያይተው ይኖሩ ነበር።

ይሟገቱ የነበሩት በመኖሪያ ቤት ላይ ነው። ሥራው የተጀመረው በ1973 ዓ.ም ሲሆን ከፍጻሜ የደረሰው በተከታዩ ዓመት ነው። ቤቱን ለመሥራት የፈጀው ገንዘብ ብር 40 ሺህ እንደሆነ ተገምቷል።

ይግባኝ ባይ ቤቱ የጋራ ንብረት ነው ስትል መልስ ሰጭ የራሱ ብቻ እንደሆነ ይናገራል።

2.2. የተሟጋቾች ክርክር

መልስ ሰጭ የቤቱ ብቸኛ ባለቤት ነኝ፤ የሚለው ቤቱ የተሰራው ተቀማጭነታቸው ዙሪክ ስዊዘርላንድ የሆኑ ወ/ሮ ማርግሬት ማተርን የተባሉ ሴት በግል በሰጡኝ የስጦታ ገንዘብ ነው እያለ በመከራከር ነው።

ከኢት/ንግድ ባንክ በተጻፈው ደብዳቤ መሠረት ከ1972 እስከ 1976 ዓ.ም ባለው ጊዜ ውስጥ በተለያዩ አምስት ወቅቶች ገንዘብ ከስዊዘርላንድ በመልስ ሰጭ ስም ተልጏል። የገንዘቡም ጠቅላላ ድምር ብር 31050.82 ነበር።

ይግባኝ ባይ በበኩሏ ቤቱ የጋራ ንብረት ነው የምትለው በፍ/ብ/ሕግ ቁጥር 648/2/ መሠረት የቤተዘመድ የሽምግልና ዳኞች የመልስ ሰጭ የግል ንብረት ይሁን፤ ብለው አል ወሰኑም፤ እያለች በመከራከር ነው።

ከላይ በተጠቀሰው ድንጋጌ መሠረት፤ መልስ ሰጭ ለዚህ ጉዳይ ጥያቄ ለቤተዘመድ የሽምግልና ዳኞች የማቅረብ ግዴታውን ባለመወጣቱ የቤቱ ብቸኛ ባለቤት ሲሆን አይችልም፤ በማለት ተሟጋታለች።

እንደ ይግባኝ ባይ አባባል ቤቱ የተሰራው ከተሟጋቾቹ ደመወዝ እየተቀነሰ ተቀማጭ ተደርጎ በነበረው ገንዘብና በጋብቻቸው ጊዜ በመልስ ሰጭ ደራሲነት ከታተሙት መጻሕፍት ሽያጭ በተገኘ ገቢ ነው። ስጦታ የሚባለው ነገር ሐሰት እንደሆነና ወ/ሮ ማርግሬት ማተርንም የመልስ ሰጭ ፈጠራ እንደሆኑ ይግባኝ ባይ ትናገራለች።

2.3. የፍ/ቤቱ ሥነ አመክንዮና ውሳኔ

የመኖሪያ ቤቱ የመልስ ሰጭ የግል ንብረት ሳይሆን የጋራ ንብረታችን ነው፤ በማለት ይግባኝ ባይ መልስ ሰጭን ልትከራከረው አትችልም ሲል የጠቅላይ ፍ/ቤት ወስኗል። ሥነ አመክንዮ ከሦስት ጥያቄዎች ጋር የተገናዘበ ነው።

በመጀመሪያ ፍ/ቤቱ የመረመረው ተሟጋቾች ቤቱን በመሥራት ረገድ አድርገውት የነበረውን አስተዋፅዖ ነው። ቤቱ የተሠራው በጋራ ጥረት ነው? ወይንስ የአንዱ ተጋቢ የግል ጥረት ውጤት ነው? ለሚለው ጥያቄ ምላሽ ሽቶ ነበር። ምንም እንኳን ይግባኝ ባይ ቤቱን ቆሜ አሠርቼአለሁ ብትልም ጠቅላይ ፍ/ቤት የደረሰበት መደምደሚያ ለቤቱ ሥራ አንዳች የጉልበት አስተዋፅዖ አላደረገችም የሚል ነው።

ፍ/ቤቱ የይግባኝ ባይን አባባል ሳይቀበል የቀረው ጉዳዩ በቤተዘመድ የሽምግልና ዳኞች ይታይ በነበረበት ጊዜ ብላው የነበረውን መሠረት በማድረግ ነው። በዚያን ጊዜ ይግባኝ ባይ መጀመሪያ እሷና መልስ ሰጭ አብረው ቤቱን ለመሥራታቸው ምስክሮች አቀርባለሁ ብላ ነበር። ዳሩ ግን የቤተዘመድ የሽምግልና ዳኞች ምስክሮቿን እንድታቀርብ ካዘዟት በኋላ የተሰጠው ትዕዛዝ አግባብ ስላልሆነ በዚህ ነጥብ ላይ ማስረጃ ማቅረብ አያስፈልገኝም በማለት ተከራክራለች።

ፍ/ቤቱ ከዚህ ጋር በተገናኘ፣ ቤቱ የተሠራው የፍቺው ውሳኔ ከመሰጠቱ በፊት፣ ሆኖም ተሟጋቾች ተለያይተው መኖር ከጀመሩ በኋላ መሆኑን አብክሮ አስገንዝቧል። በተጨማሪም ምንም እንኳን ይግባኝ ባይ እርሷና መልስ ሰጭ ተለያይተው መኖር ከጀመሩ በኋላ መታረቃቸውን የተናረገች ቢሆንም ማስረጃ ለማቅረብ አለመቻሏን ጠቅላይ ፍ/ቤት ገልጿል።

የፍ/ቤቱ ሁለተኛ ምርመራ ቤቱን ለመሥራት የዋለው ገንዘብ የተገኘበትን ምንጭ የሚመለከት ነበር። ምላሽ የፈለገው ቤቱ የተሠራበት ገንዘብ ከየት ተገኘ? ለሚለው ጥያቄ ነበር።

በዚህ ረገድ ፍ/ቤቱ ቤቱ የተሠራው ወ/ሮ ማተርን ከስዊዘርላንድ በመልስ ሰጭ ስም በላኩት የሰጠታ ገንዘብ ነው ከሚል መደምደሚያ ላይ ደርሷል። ይኸንንም ለማለት የቻለው ከኢት/ንግድ ባንክ በተጻፈው ደብዳቤ ላይ በመመሥረት ነው።

ጠቅላይ ፍ/ቤት የወሰደውን አቋም ለማጠናከር፣ የቤቱ ሥራ ከመጀመሩ አስቀድሞ ተሟጋቾች የጋራ ተቀማጭ እንደነበራቸው ይግባኝ ባይ ማስረዳት አለመቻሏን ገልጿል። ከዚህም ጋር ከመጽሐፍ ሽያጭ የተገኘው ገቢ ምን ያህል እንደሆነና ከዚሁ ገቢ ውስጥ ቃን ያህሉ ለቤቱ ሥራ እንደዋለ ይግባኝ ባይ ልትገልጽ አለመቻሏን ጠቅሷል።

የፍ/ቤቱ ሦስተኛ ምርመራ ቤቱና ቤቱ የተሠራበት ገንዘብ የጋራ ንብረት ነውን? በሚለው ጥያቄ ላይ ያተኮረ ነበር። መልስ ሰጭ የቤቱ ብቸኛ ባለቤት ነኝ በማለት የሰነዘረውን አባባል ይግባኝ ባይ በቁጥር 648/2/ መሠረት ተቀባይነት እንዳይኖረው ማድረግ ይቻላት እንደሆነ መርምሯል።

ይህን በተመለከተ ፍ/ቤቱ ስጦታው የተደረገው ተሟጋቾች ተለያይተው ይኖሩ በነበረበት ጊዜ በመሆኑ በቁጥር 648/2/ ሥር ያለው ድንጋጌ መልስ ሰጭን አይመለከትም በማለት ወስኗል። በዚህም መሠረት የይግባኝ ባይን ክርክር ውድቅ አድርጓል።

ከተጋቢዎች አንደኛው የአንድ ንብረት የግል ባለሀብት መሆኑ በቤተዘመድ የሽምግልና ዳኞች እንዲወሰንለት ጥያቄ የማቅረብ ግዴታ ያለበት ተጋቢዎቹ አብረው በሚኖሩበት ጊዜ ብቻ እንደሆነ ጠቅላይ ፍ/ቤት ገልጿል። አንድ ፍ/ቤቱ እነጋገር ተጋቢዎቹ ተለያይተው በሚኖሩበት ጊዜ በቁጥር 648/2/ ሥር ያለው ድንጋጌ ተፈጻሚነት የማይኖረው አንደኛው ወገን የአንድ ንብረት የግል ባለሀብት መሆኑ እንዲወሰንለት ለቤተዘመድ የሽምግልና ዳኞች ጥያቄ ቢያቀርብ፣ ሌላኛው ወገን የሽምግልና ዳኞቹ የላኩለትን መጥሪያ አክብሮ በጉዳዩ ላይ ለመነጋገር ፈቃደኛ ሆኖ ስለማይገኝ ነው።

ከዚህ በተጨማሪ ፍ/ቤቱ ይግባኝ ባይ በስጦታው ጉዳይ ላይ የሰነዘረችውን አነጋገር በዚህ ነጥብ ላይ ለወሰደው አቋም እንደማጠናከሪያ ተጠቅሞበታል። ይግባኝ ባይ ስጦታውን የሐሰት ነው ማለቷ በፍ/ብ/ሕግ ቁጥር 2436/1/ መሠረት ስጦታውን ለመቀበል አለመፍቀዷን ያሳያል በማለት ተችቷል።²⁸

²⁸ ቁጥር 2436 ስጦታውን ተቀባዩ አቀባለሁ ማለት አስፈላጊ ስለመሆኑ

ከላይ እንደተገለጸው ይግባኝ ባይ የመኖሪያ ቤቱ የጋራ ንብረት ነው ስትል መልስ ሰጭ በበኩሉ የግል ንብረት ነው ይል ነበር። እንግዲህ ጠቅላይ ፍ/ቤት ከሁለቱ አባባሎች በሕግ ፊት የሚጸናው የትኛው እንደሆነ መወሰን ይጠበቅበት ነበር።

2.4.1. በመጀመሪያ፣ ፍ/ቤቱ ይግባኝ ባይና መልስ ሰጭ የመኖሪያ ቤቱን በመሥራት ረገድ የጋራ ጥረት አድርገው ነበርን? የሚለው ጥያቄ ምላሽ ለማግኘት የደረገው ምርመራ ከንቱ መዳከም ሆኖ ይገኛል። የምርመራው ውጤት ምን ይሆን ምን ተሟጋቾች ተጋብተው በነበሩበት ጊዜ በተሰራው ቤት የሀብትነት መብት ላይ የተነሳውን ክርክር ለመወሰን እንዳች የሕግ ፋይዳ የለውም።

የኢት/የጋብቻ ሕግ አሁን ባለበት ይዘቱ “የጋራ ጥረት” በሚባለው አስተሳሰብና የተጋቢዎቹ “የጋራ ንብረት” በሚለው ጽንሰ-ሐሳብ መካከል ለአመል ያህል እንኳ ግንኙነት መኖሩን ጭራሽ አያመለክትም። በተጋቢዎቹ የጋራ ጥረት የተገኘ ሀብት ብቻ የጋራ ንብረት እንደሚሆን የትኛውም የፍ/ብ/ሕግ ቁጥር አይደነግግም። ጋብቻ ባለበት ጊዜ በባል ወይም በሚሰጥ ብቸኛ ጥረት የተገኘ አንድ ንብረት የሚመለከተው ተጋቢ የግሉ እንደሚሆን ተገልጾ በሕጉ ውስጥ የትም ቦታ አልተጻፈም።

ይግባኝ ባይ እሷና መልስ ሰጭ በጋራ ቤቱን ለመሥራታቸው ማስረጃ ማቅረብ እንደማያስፈልጋት ስትገልጽ ትክክለኛ እንደነበረች በቀላሉ መገንዘብ ይቻላል። የጋራ ጥረት የተባለው አስተሳሰብ ለሙግቱ አወሳሰን አንዳች ፋይዳ የሌለው እንደመሆኑ፣ ማስረጃ እንድታቀርብ መጠየቅ እውነትም አለአግባብ ነበር።

2.4.2. ቤቱ የተሠራበት ገንዘብ የተገኘበትን ምንጭ በተመለከተ የሚከተሉት ሂሳቦች በፍ/ቤቱ ውሳኔ ሲሰነዘሩ ይችላሉ። ከሁሉ በተቀዳሚ መልስ ሰጭ በዚህ ረገድ ያለውን አባባል ፍ/ቤቱ የተቀበለው ያለበቂ ማስረጃ ነው። ቀደም ብሎ እንደተገለጸው መልስ ሰጭ የሚለው ቤቱ የተሠራው ከወ/ሮ ማተርን ለግሉ በስጦታ በተቀበለው ገንዘብ ነው። ይህ አባባሉ በተከታታይነት ሁለት ነገሮችን የማስረጃት ግዴታ ይጥልበታል።²⁹

1ኛ. በወ/ሮ ማርጋሬት ማተርን የተደረገለትን የገንዘብ ልግስና የሚገልጽ ሰነድ መኖሩን ማረጋገጥ ይኖርበታል።

2ኛ. ቤቱ የተሠራበት ወጪ ሙሉ በሙሉ የተሸፈነው በስጦታ በተገኘው ገንዘብ መሆኑን ማረጋገጥ ይኖርበታል።

መልስ ሰጭ ማስረጃ የማቅረብ ግዴታውን ጨርሶ አልተወጣም። ምናልባት የኢት/ንግድ ባንክ ደብዳቤስ ተብሎ ይጠየቅ ይሆናል። እርግጥ ይህ ደብዳቤ ከስዊዘርላንድ በመልስ ሰጭ ስም ገንዘብ ለመላኩ ማስረጃ ይሆናል። ዳሩ ግን የስጦታ ሰነድ አይደለም።

ከኢት/ንግድ ባንክ የተገኘው ደብዳቤ በወ/ሮ ማተርን ልግስና የተደረገበት ጽሑፍ አይደለም።³⁰ በመሆኑም ያለው የአስረጃነት ዋጋ ገንዘብ የተገኘው ከስጦታ ተግባር መሆኑን እስከማረጋገጥ ድረስ በምንም ዓይነት ክፍ ሊል አይችልም። የተላከው ገንዘብ መልስ ሰጭ ለወ/ሮ ማተርን ለፈጸመው አንድ ነገር ክፍያ ሊሆን ይችላል።

²⁹ /1/ የስጦታ ውል ፍጹም የሚሆነው፣ ስጦታ ተቀባይ ለእርሱ የተደረገውን ልግስና አቀባላለሁ ብሎ አሳቡን የገለጸ እንደሆነ ነው።
ቁጥር 2447 ማስረጃ

/1/ ስጦታ እለ የሚለው ሰው ስጦታ መኖሩን ማስረጃት አለበት።

³⁰ ከዚህ በላይ በቁጥር 16 ሥር ያለውን ይመለከታል።

የግል ንብረትን በሚመለከት የሚቀርቡ አቤቱታዎችና ክስቶች በማስረጃ እንዲደገፉ ሕጉ አበክሮ የሚጠይቅ መሆኑን ችሏል። በማለት ፍ/ቤቱ የመልስ ሰጭን አባባል እንዲሁ ተቀብሏል። በሁለተኛ ደረጃ ከላይ በቁጥር 1-4 እንደተባራራው የጋራ ንብረት ማስረጃ የሚጠይቅ አይደለም። ይልቁንስ በትዳሩ ሀብት ውስጥ የግል ንብረት መኖሩን ለማረጋገጥ አስፈላጊውን ማስረጃ ማቅረብ የግድ ነው። በመሆኑም ጠ/ፍ/ቤት ውሳኔውን ሲሰጥ ቤቱ የተሰራበት ገንዘብ የተገኘበትን ምንጭ እስመልክታ የሰነዘረችውን አባባል ይግባኝ ባይ በማስረጃ መደገፍ አለመቻሏን ከግምት ማግባቱ ስህተት ሆኖ ይገኛል። የመልስ ሰጭ አቤቱታ ዓላማው ቤቱን የግል ንብረት ነው ለማሰኘት እንደመሆኑ ማስረጃ የማቅረብ ግዴታ ያለው በሱ ላይ ነው። ታዲያ ይህን ግዴታ መወጣት ሲሳነው የይግባኝ ባይ ላላቸው አባባል ማስረጃ ማቀርብ አለመቻል ለመልስ ሰጭ ማካካሻ ሆኖ መወሰድ ባልተገባው ነበር።

በሦስተኛ ደረጃ ፍ/ቤቱ በዚህ ጥያቄ ላይ ሲወስን፣ ከስዊትዘርላንድ በተላከው ገንዘብና ቤቱን ለመስራት በግምት ፈጀ በተሳለው ገንዘብ መካከል ያለውን የአጋዝ ልዩነት ከግምት እንዳስገባ ውሳኔው በግልፅ ያሳያል። እዚህ ላይም ቢሆን ፍ/ቤቱ ስህተተኛ ሆኖ ይገኛል። ከክርክሩ አንጻር ሲታይ በ31 ሺህና በ40 ሺህ መካከል ያለው ልዩነት ሰፊ ነው። በዚህም የተነሳ ለቤቱ መስሪያ የተደረገው ወጪ ሙሉ በሙሉ ከስዊትዘርላንድ የመጣ ነው የሚለውን ሐሳብ ለመቀበል አይቻልም። ከየት እንደተገኘ ምንጩ ሳይታወቅ የቀረው ገንዘብ መጠን እነስተኛ አይደለም። ቤቱን ለመሥራት በግምት ፈጀ ከተሳለው ገንዘብ ወደ 25% ይጠጋል።

2.4.3. ከዚህ በማስተካከል ፍ/ቤቱ በመልስ ሰጭ ላይ የፍ/ብ/ሕግ ቁጥር 648/2/ ተፈጻሚነት ይኖረዋል? ብሎ ባነሳው ጥያቄ ላይ የሰጠው ውሳኔ ይተኩርበታል።

ሀ/ በመልስ ሰጭ ላይ ቁጥር 648/2/ ተፈጻሚ የመሆኑ ወይም ያለመሆኑ ጥያቄ መወሰን ያለበት ጉዳዩን ከመኖሪያ ቤቱ አኳያ በማየት ነው። ይሁን እንጂ ፍ/ቤቱ ይኸንን ነጥብ የዘነጋው መስሎ ይታያል። የተሟጋቾች ክርክር በቤቱ የሀብትነት መብት ላይ ነው እንጂ በገንዘቡ ላይ አይደለም። ይሁን እንጂ ፍ/ቤቱ ከላይ የተመለከተውን ጥያቄ የመረመረው ከስዊትዘርላንድ ከመጣው ገንዘብ አኳያ መሆኑን ትችቱ ያሳያል።

ከተጋቢዎቹ አንዱ ጋብቻው ባለበት ጊዜ በዋጋ የተገኘ ንብረት የግል ባለሀብት መሆኑ እንዲረጋገጥለት መከተል የሚገባው ሥነ ሥርዓት የተደነገገው በቁጥር 648/2/ ነው የተሠራበት ገንዘብ የተገኘበትን ምንጭ እስመልክቶ በተሟጋቾች መካከል ያለው ልዩነት የቱን ያህል የሰፋ ቢሆንም ቤቱ ከላይ የተገለጸው ዓይነት ንብረት ነው። ስለዚህ ቁጥር 648/2/ መልስ ሰጭን ይመለከት አይመለከት እንደሆነ የሚለውን ጥያቄ ፍ/ቤቱ ሲመረምር በቀጥታና ግልፅ በሆነ አኳኝ ጉዳዩን ከቤቱ አንጻር አለማየቱ ስህተት ሆኖ ይገኛል።

ለ/ ከላይ በተገለጸው ምክንያት ጠ/ፍ/ቤቱ በፍ/ብ/ሕግ ቁጥር 648/2/ ሥር ስጦታ ይሸፈናል የሚል የተሳሳተ አስተሳሰብ ያለው መስሎ ይታያል።

ቀደም ሲል እንደተጠቀሰው ፍ/ቤቱ ገንዘቡ ለመልስ ሰጭ ብቻ የተደረገ ልግለስና እንደሆነ ገልጿል። ይህን አመለካከት አስከደህ ድረስ የሚጠበቅበት ገንዘብ ከቁጥር 648/2/ ክልል ውጪ መሆኑን እንዲገልፅ ብቻ ነበር። ይሁን እንጂ ፍ/ቤቱ ይህን ከማድረግ ፈንታ መልስ ሰጭ ገንዘቡ የግሉ መሆኑ እንዲታወቅለት ለቤተዘመድ የሽምግልና ዳኞች ጥያቄ የማቅረብ ግዴታ ለምን እንደሌለበት መደገፊያ ይሆናሉ ያላቸውን ምክንያቶች በማቅረብ ተችቷል። በመሆኑም ጠ/ፍ/ቤት ያደረገው ትችት ተፈጻሚነቱ በዋጋ በተገኙ ንብረቶች ላይ ብቻ እንዲሆን በተወሰነው በቁጥር 648/2/ ሥር ስጦታና ውርስ ይሸፈናሉ የሚለውን የተሳሳተ እምነት ሊያሳድር ይችላል።

ሐ/ ከፍ ብሎ የተመለከተውን ጥያቄ ሲመረምር ፍ/ቤቱ ገንዘብ ከስዊትዘርላንድ በመጣበት ጊዜ ተሟጋቾቹ ተለያይተው ይኖሩ እንደነበሩ ጠቅሶ ቁጥር 648/2/ ያለው ተፈጻሚነት አብሮ በሚኖሩት ተጋቢዎች ላይ ብቻ እንደሆነ ገልጿል። አንድ ባለትችቱ እምነት ይህ ድንጋጌ ተለያይተው የሚኖሩ ተጋቢዎችን አይመለከትም ማለት ስህተት ነው። በሕጉ ውስጥ ቁጥር 648/2/ በእንዲህ ጠባብ አኳኝ መተርጎም እንዳለበት የሚጠቁም ምንም ፍንጭ የለም።

እርግጥ በኑሮ ልማድ እውቀት ባልና ሚስት አብረው እንዲኖሩ ይጠበቃል። ይሁንና ይህ ማለት ተለያይተው ለመኖር ስምምነት ከማድረግ በሕግ ተከልክለዋል ማለት አይደለም።

እንዲያውም እንዲህ ያለውን ስምምነት ለማድረግ ያላቸውን መብት ሕገ በግልፅ ያውቅላቸዋል።³¹ ይህ እስከሆነ ድረስ ፍ/ቤቱ በቁጥር 648/2/ ሥር ያለውን ድንጋጌ የተረገጠውን አኳኋን የሕግ መሠረት የሌለው ሆኖ ይገኛል።

በሕግ ረገድ የተጋቢዎችን ተለያይቶ መኖር ከጋብቻ መፍረስ ጋር አንድ አድርጎ ማየት እንደማይቻል ግልፅ ነው።³² ስለዚህ አብረው ወይም ተለያይተው መኖራቸው ልዩነት ሳይፈጥር፣ ጋብቻ በንብረት በኩል ስላለው ውጤት የተደነገጉ አዛዥነት ያላቸው ድንጋጌዎች 648/2/ን ጭምር በተጋቢዎቹ ላይ ተፈጻሚነት ይኖራቸዋል። በትዳር እስከተሳሰሩ ድረስም ይፀነባቸዋል።

መ/ ተጋቢዎች ተለያይተው በሚኖሩበት ጊዜ የቤተዘመድ የሽምግልና ደኞች የሚልኩትን መጥሪያ ለማክበር ፈቃደኛ አይሆኑም፤ የሚል አነጋገር ፍ/ቤቱ ሰንዘራል። በቁጥር 648/2/ ሥር ያለውን ድንጋጌም ከላይ በተገለጸው አኳኋን አጥብቦ ሲተረጉም የሰጠውም ምክንያት ይኸ ነው። ይሁንና ምክንያቱ የድንጋጌውን በጠባብ መተርጎም አግባብ አያሰኘውም።

እንደ እውነቱ ከሆነ አንድ ሰው አብረው የሚኖሩ ተጋቢዎች አብረው ስለኖሩ ብቻ ከቤተዘመድ የሽምግልና ደኞች የሚላኩትን መጥሪያ ሁልጊዜ ያክብራሉ፣ የሚለውን አመለካከት መያዝ አይቻለውም። ተለያይተው የሚኖሩ ተጋቢዎችም እንዲህ ያለውን መጥሪያ ለማክበር ሁልጊዜ ፈቃደኛ አይሆኑም፤ ለሚለውም አመለካከት ከላይ የተገለጸው እውነትነት አለው።

የቤተዘመድ የሽምግልና ደኞች እንዲህ ባሉት ጉዳዮች ላይ ለመወሰን እንዲችሉ ሕገ ከሰጣቸው የዳኝነት ሥልጣን አኳያ ሲታይ ፍ/ቤቱ ቁጥር 648/2/ን በጠባብ አኳኋን ለመተርጎም የሰጠው ምክንያት የሚደገፍ አይሆንም። ዞር ዞር የተላከለትን መጥሪያ የማያከብር ተጋቢ በሌለበት የሽምግልና ደኞች ጉዳዩን መርምረው ተገቢ ሆኖ ያገኙትን ውሳኔ ከመስጠት በሕግ አልተከለከሉም።

ሠ/ ከላይ እንደተገለጸው ይግባኝ ባይ ሰጦታውን ሐሰት ነው ማለቷ በፍ/ብ/ሕግ ቁጥር 2436/1/ መሠረት ልግስናውን ለመቀበል አለመፍቀደን ያሳያል ብሎ ጠ/ፍ/ቤት ተችቷል። ይህን ያለው በቁጥር 648/2/ ሥር የሚገኘውን ድንጋጌ መልስ ሰጭን አይመለከትም በማለት የወሰደውን አቋም ለማጠናከር ነው። ጻፍ ግን ፍ/ቤቱ ልግስናው ለመልስ ሰጭ ጥቅም ብቻ የተደረገ ነው እያለ ይህ ዓይነቱ ጥቅም የወሰደውን አቋም ያጠናክራል ብሎ ሊገምት እንደሚችል ለመረዳት የሚሳን ይሆናል።

ለትችቱ የሕግ መሠረት ሆኖ የተጠቀሰው ቁጥር ርዕስ “ስጦታን ተቀባዩ እቀበላለሁ ማለት አስፈላጊ ስለመሆኑ” የሚል ነው። ለጉዳዩ አግባብነት ያለው ክፍል እንደሚከተለው ይነበባል።

/1/ “የሰጦታው ውል ፍጹም የሚሆነው ስጦታ ተቀባዩ ለርሱ የተደረገውን ልግስና እቀበላለሁ ብሎ ሀሳቡን የገለፀ እንደሆነ ነው”።

ይህ ድንጋጌ የታቀደው የሰጦታ ውል ተመስርቷል የሚባልበትን ጊዜ ለመወሰን እንዲረዳ ነው። ባጭሩ የሚለው ይህ ነው። አንድ ሰው አንድ ነገርን ለሌላ ሰው በስጦታ ለመስጠት በማቀድ የውል ሐሳብ ሲያቀርብ፣ የኋለኛው ሰው የቀረበለትን የውል ሐሳብ መቀበሉን እስካልገለጸ ጊዜ ድረስ በመካከላቸው የሰጦታ ውል አይኖርም።

31 ቁጥር 642 በስምምነት ስለመለያየት
/1/ ባልና ሚስት ላንድ ለተወሰነ ወይም ላልተወሰነ ጊዜ ተለያይተው ለመኖር ስምምነት ለማድረግ ይችላሉ።
/2/ ስለዚህ ጉዳዩ የተደረገውንም ስምምነት የመለወጡ ጉዳይ የማይገባ ካልሆነ በቀር ከሁለቱ እንደኛው ወገን አስቦ ሊለውጠው ይችላል።

32 ጋብቻ የሚፈረስባቸው ምክንያቶች በሕግ ተለይተው ተዘርዝረዋል።
እነርሱም
ሀ/ ከተጋቢዎቹ የአንደኛው መሞት
ለ/ ፍ/ቤት እንዲፈረስ የሚሰጠው ውሳኔና
ሐ/ ፍቺ ናቸው። /ቁጥር 663/

በውል ሕግ አገገብ፣ ለመቀበል/acceptance/ መናገር የሚችለው ከቀረበ የውል ሐሳብ /offer/ አኳያ ነው። እንደ ሰው ውል ለመጥጥል አልፎ ለሌላ ሰው የሚያቀርበው ሐሳብ /proposal/ የኋለኛው ሰው አስከፊነቱ ደረሰ የቀረበ የውል ሐሳብ /offer/ ባሕርይ አይኖረውም። እንዲህ ያለው ሐሳብ ለተደራሲው እስካልተላለፈ ድረስ በሕጉ አነጋገር “ሐሳብን ብቻ መግለጽ” ሆኖ ይቀራል።³³ የቀረበውን ሐሳብ ባላወቀበት ሁኔታ አንድ ሰው ሐሳቡን በመቀበልና ባለመቀበል መካከል ምርጫ ማድረግ እንደማይችል ሰውር አይደለም።

ከፍ ብሎ ከተገለጸው የፍ/ቤቱ ስህተት ጉልቶ ይታያል ተብሎ ይገመታል። ጠ/ፍ/ቤት አለ ያለውን ልግስና ይግባኝ ባይ ለመቀበል ፈቃደኛ አልሆነችም ከማለት አስቀድሞ ለይግባኝ ባይ የቀረበ የሰጠታ ውል ሐሳብ /offer of donation/ መኖሩን መጀመሪያ ማረጋገጥ ነበረበት። ጠ/ፍ/ቤት በዚህ ረገድ የዘረዘረው ትችት አሳማኝ አለመሆኑን ከዚህ በታች ያለው ይበልጥ ግልፅ ያደርገዋል። በውሳኔው ላይ እንደተገለጸው ከስዊትዘርላንድ በመልስ ሰጭ ስም የተላከው ገንዘብ የደረሰው ተሟጋቾች ተለያይተው በሚኖሩበት ጊዜ ነበር። ይህ ከሆነ ገንዘብ የተላከ መሆኑ ከይግባኝ ባይ የተደበቀ ጉዳይ ነበር የሚል እምነት ሊያሳድር ይችላል። ለርቧ ጥቅም የቀረበ የሰጠታ የውል ሐሳብ ኖሮ ከሆነም ይህን የምታውቅበት መንገድ ነበር ለማለት ጭራሽ አያስፈልፍርም። እንግዲህ የማታውቀውን ልግስና ለመቀበል ፈቃደኛ አልሆነችም ማለት ያዳግታል።

2.5. መደምደማያ

ተሟጋቾች የሚሟገቱበት መኖሪያ ቤት የተሠራው ተጋብተው በነበሩበት ጊዜ እንደነበር አይዘነጋም። እንግዲያስ ቤቱ እንደሕጉ አገላለፅ “በጋብቻ ጊዜ በገንዘብ /በዋጋ/ የተገኘ ንብረት” መሆኑ አይታበልም።

በኢት የፍ/ቧ/ሕግ መሠረት እንዲህ ያለው ንብረት የተጋቢዎቹ የጋራ ነው። የግል ንብረት እንዲሆን ለዚሁ አግባብ ያለው ማስረጃ መኖር አለበት።

ከተጋቢዎቹ አንደኛው በሚያቀርበው ጥያቄ መነሻ ከላይ የተገለጸውን ዓይነት ንብረት የግል ሆኖ እንዳይታወቅ የመወሰን ሥልጣን የቤተዘመድ የሽምግልና ደኞች ነው። ጥያቄው ባልቀረበበት ሁኔታ ንብረት የግል ሆኖ ሊታወቅ የሚችልበት መንገድ የለም። በዚህ የተነሳ የጥያቄው መቅረብ ወሳኝነት አለው።

ይህን ጥያቄ የሚያቀርብ ተጋቢ በትዳሩ ሀብት ውስጥ የግል ንብረት መኖሩ እንዲረጋገጥለት የሚፈልግ መሆኑ ግልፅ ነው። ስለዚህ በዚህ ተጋቢ ላይ ማስረጃ የማቅረብ ግዴታ አለ። እግንዲህ፣ ንብረቱ የግል በሆነ ገንዘብ /ዋጋ/ የተገኘ መሆኑን የሚያሳይ አሳማኝ ማስረጃ ለቤተዘመድ የሽምግልና ደኞች ሊያቀርብ ግድ ይሆናል።

ጥያቄውን ያቀረበው ተጋቢ በአሳማኝ ማስረጃ በጋራ ንብረት ላይ የተወሰደው የሕሊና ግምት በእርሱ ላይ እንዳይፀናበት ማድረግ ይጠበቅበታል። አስፈላጊውን አሳማኝ ማስረጃ ለማቅረብ አለመቻሉ የሕሊና ግምቱን ተፈጻሚ ያደርገዋል። ታዲያ ተጋቢው ያለበትን ማስረጃ የማቅረብ ግዴታ ለመወጣት ባልቻለ ጊዜ ሁሉ ያነሳው ጥያቄ ተቀባይነት ሊኖረው አይገባም።

እንዲህ ያለው ጉዳይ በሚዳኝበት ጊዜ ሊታወስ የሚገባው ሌላው ቁምነገር ጥያቄው ለቤተዘመድ የሽምግልና ደኞች የሚቀርብበትን ጊዜ የሚመለከት ነው። እንደባለትችቱ እምነት ጥያቄው መቅረብ ያለበት ጋብቻው ባለበት ጊዜ ሲሆን ጋብቻው ከፈረሰ በኋላ ቢቀርብ በተጋቢ እንዳልቀረበ ጥያቄ ተቆጥሮ ተቀባይነት ሊያገኝ አይገባም። በመሆኑም ጥያቄው የተነሳበት /የሚመለከተው/ ንብረት የጋራ ነው ተብሎ መወሰን ይኖርበታል።

³³ ቁጥር 1687 አሳብን ብቻ ስለመግለጽ።
ሀ/ ለተጠቃሚው ሳያስታውቅ አንድ ሰው፣ አንድ ነገር ለመስጠት ፈቃደኛ መሆኑ፣ አንድ ጉዳይ የማድረግ ወይም ያለማድረግ አሳቡን የገለፀ እንደሆነ፣ የውል ግዴታ እንደገባ /የውል አሳብ እንዳቀረበ/ አያስቆጠርውም። ከዚህ ደንብ ልዩነት የሚታየው ቸል ማት ለመስጠት ለሕዝብ በተደረገ ማስታወቂያ የተሰፋ ቃል ቡድን መሆኑን ሁኔታ ነው። /ቁጥር 1689/

እንደባለትቹ እምነት በብሩክታይት ገብሩና በአለባቸው ጥሩነህ መካከል የነበረው ሙግት ሲወሰን ከሁሉ በተቀዳሚ ምላሽ ሊያገኝ የገባው የነበረው ጭብጥ ጋብቻው በነበረበት ጊዜ ውስጥ መልስ ሰጭ የመኖሪያ ቤቱ የግል ባለሀብት መሆኑ እንዲታወቅለት ለቤተዘመድ የሽምግልና ዳኞች ጥያቄ እቅርቦ አወንታዊ ውሳኔ አግኝቷልን? የሚለው ነው።

የጠቅላይ ፍ/ቤት በሰጠው ውሳኔ የመጀመሪያው ክፍል በማሳጠር የቀረበው የሙግቱ ታሪክ መልስ ሰጭ ይህን አድርጎ እንደነበር የሚጠቁም አንዳች ነገር አልያዘም። የቤተዘመድ የሽምግልና ዳኞች የፍች ውሳኔ ከመስጠታቸው አስቀድሞ መልስ ሰጭ ይህን ጥያቄ አላነሳም። ጉዳዩን ያነሳው በትዳሩ ሀብት ክፍያ ላይ ሙግት ከተጀመረ በኋላ ነው። ለዚያውም ቢሆን መልስ ሰጭ በግል ስጦታ ከወ/ሮ ማተርን አገኘሁት በሚለው ገንዘብ ቤቱ የተሠራ መሆኑን ለማረጋገጥ አልቻለም በማለት የሽምግልና ዳኞቹ ጥያቄውን አልተቀበሉትም።

ከቤቱ የሀብትነት መብት ጥያቄ ጋር ግንኙነት ያለው የጠቅላይ ፍ/ቤት ውሳኔ በሕግ ፊት የሚደገፍ መስሎ አይታይም። ጉዳዩን በመወሰን ረገድ ከባድ ስህተት ተፈፅሟል። በጋራ ንብረት ላይ የተወሰደው መሠረታዊ የሕሊና ግምት ያለው ዋጋ ተዘንግቷል። በትዳር ሀብት ውስጥ የግል ንብረት መኖሩ በማስረጃ እንዲረጋገጥ ሕጉ አጥብቆ ቢጠይቅም ይህ ችላ ተብሏል። የድንጋጌዎች አተረጓጎምና አፈጻጸም በተሳሳተ አኳኋን ተወስኗል።

Judges:- Kifleyesus Wolde Michael,
Dr. Kifle Tadesse,
Tsfaye Haile Mariam,

Appellant ..... Woyzero Bruktawit Gebru,-
Respondent, ... Ató Alepachew Tiruneh

After having examined the file, we have rendered the following decision.

Decision

The manner in which the appeal has come before this Court is as follows:-

In adjudicating the dispute between the present appellant and respondent, the family arbitrators held: that; although the present respondent alleged that the house was built with the money sent to him by Miss Margaret Mattern, he was unable to show that said money was spent on the construction of the dwelling house; a spouse may not say that he is the sole owner of property granted as a liberality unless the matter is brought to the attention of the family arbitrators and the property designated as personal in pursuance of art. 648 of the Civil Code; that there is no third party that has made a request for the return of money given as a liberality according to art. 691 of the Code; and that, consequently, the family arbitrators dismissed the foregoing allegation of the respondent as a made-up story concocted for the purpose of retaining the property for himself to the exclusion of his wife.

They also held that, although the present respondent alleged that he had sold a house in Gondar as well as motorcar and had household furniture, he could not prove that these took place before he got married with the appellant.

Taking account of the fact that the petition for the divorce was made jointly, the arbitrators decided that the present respondent pay to the present appellant Birr 58,365.-- as the estimated value of the property listed in the appellant's application was -- Birr 116,730. Alternatively, they decided that, all their property be sold by the execution officer and the proceeds be equally divided between the parties, should the respondent think that paying of the sum mentioned above to the appellant is prejudicial to him.

Regarding the custody of the children born of the marriage, the family arbitrators decided that they live with their mother and that their father see them at his pleasure as it will be hardly conceivable that it will be better for them to be in the hands of the latter than in the hands of the former. The present respondent appealed to the High Court against this decision.

The High Court held that the then appellant may not demand that the children be entrusted to him just because he is their father. It maintained that he may make such request only upon proving that living with their mother will be detrimental to their health and moral welfare. Thus the Court upheld the ruling of the family arbitrators on this point, too.

In making its ruling concerning the dwelling house, the High Court noted that the net aggregate amount of the monthly salaries of the parties does not exceed birr 700.--. It maintained that it is hard to imagine that there could be extra money left for building the house at a cost of -- Birr 40,000 out of this sum which may go no further than covering their monthly consumption. One finds that this is specially so if one takes into account the brevity of the period during which the parties had lived together.

The High Court further pronounced that, although the respondent made an oral submission to the effect that the then appellant had sold books and brought money with him upon his return from England, she was unable to substantiate her allegation. It also maintained that the issue had not been raised before the family arbitrators.

Concerning the appellant, the High Court said that it was furnished with evidence showing that Birr 31,057.78 was sent to him from abroad and held that the fact that this sum was a personal donation was known. The Court stated that this sum was used for the construction of the dwelling house as it can easily be deduced from comparing the time during which the money was realized and the time during which the construction took place.

The High Court decided that the dwelling house is the personal property of the then appellant, holding that a donation made to one of the spouses after marriage is personal property pursuant to art. 647 of the Civil Code. Accordingly, it revised the decision of the family arbitrators and declared that the litigants bear their respective legal costs and expenses.

Aggrieved by the decision of the High Court, the then respondent submitted to this Court an appeal written on Hamle 7/1978.

In her appeal, she alleged that it was inappropriate for the lower Court to have heard the appeal taken from the decision of the family arbitrators as it was in contravention of art. 357 of the Civil Procedure Code and as the jurisdiction over such matters belongs to the Supreme Court. She stated that the lower Court heard the appeal despite her objection and requested that its decision be quashed for want of jurisdiction.

Alternatively, the present appellant pleaded with this court that the decision of the High Court be quashed since what the family arbitrators decided was not impugned before said Court on any one of the grounds specified in art. 351 of the Civil Procedure Code.

Further, the present appellant pointed out that the High Court made its ruling with regard to the dwelling house without going over file No. 572/74 which relates to the previous litigation between her and the respondent and maintained that the Court would have understood the whole matter if it did so. She stated that the Court would have realized how the present respondent tried to disown his own child and would have discovered all the mishchiefs he did with intent to make the motorcar purchased in her name his personal property including his attempt at simulation for the purpose of showing the existence of a debt in respect of the motorcar if it had looked into the file mentioned above. She asserted that the impropriety of the respondent's conduct in these matters is a clear manifestation of his ill design to appropriate the dwelling house for himself on the basis of false allegations.

The present appellant made mention of the High Court's ruling to the effect that the aggregate amount of the monthly salaries of the litigants may not be said to be sufficient to cover

the construction cost of the dwelling house and stated that it was wrong for the Court to hold such a view having regard just to the smallness of the amount of their salaries and to the span of time during which they had lived together. She argued that she and the respondent had lived until Megabit 21/1976 as husband and wife ever since they got married by mutual consent and in accordance with the spirit of the law. She submitted that the statement which the High Court made in order to show that the dwelling house belongs personally to the respondent and its ruling on this point wholly alters the decision it rendered as regards Civil Appeal file No. 572/74 as well as that decision of the Supreme Court concerning Civil Appeal File No. 212/76.

The present appellant reiterated that she and the respondent got married on Hamle 22/1968. That the house was built in 1973 and that their marriage was terminated on Megabit 21/1976 by divorce.

The appellant maintained that the house was built by the joint effort of both of them as her labour was expended on its construction and the income derived from the works executed by the respondent including from the sale of his books were used for that purpose.

The appellant alleges that there was nothing that had been designated as property acquired by donation made for the exclusive advantage of the respondent during their marriage. She maintained that an alleged woman, quite unknown, was, subsequently pretended to have donated money to the respondent to defraud of her interest. She contended that no inquiry was made into the question of whether the woman who allegedly made the donation and whose words are said to have been reduced in writing was an actual or fictitious person. Thus she maintained that it was in contravention of the law that the High Court held the house belonged to the respondent personally on the ground that it was built with money acquired by donation made subsequent to the termination of their marriage.

The present appellant contended that a spouse may not be the sole owner of an item of property acquired by donation unless the spouse in question secures from the family arbitrators a declaration to that effect pursuant to art. 648 of the Civil Code. She maintained that the property shall be the common property of the husband and the wife in the absence of such declaration.

The appellant stated that the High Court rendered the decision without having had no regard to the facts and the law. She requested for its reversal and pleaded that the decision of the family arbitrators be confirmed.

The respondent submitted a reply written on Hidar 20/1979. He stated that there was nothing wrong in appealing to the High Court as it had competence to hear the case.

The respondent asserted that the files mentioned by the appellant were not examined by the Court because they were irrelevant to and had no connection with the case.

He asserts that arts. 647 and 648 of the Civil code do not stipulate that money acquired by donation may not be personal unless so declared by the family arbitrators. He maintained that no provision in the law supports the appellant's statement to the effect that testimony and other means of proof are inadmissible in such cases.

The respondent pointed out that he had proved that he had got the money as a donation from Switzerland while the appellant was unable to refute this fact. He also pointed out that she

neither claimed to be the beneficiary of the donation nor showed that the acquisition of the money was attributable to other causes.

The respondent contended that the house was constructed only with the money he got as a donation as he had neither savings in the bank nor had taken a loan therefrom for the purpose. He further stated that the aggregate amount of the net monthly salaries of the litigants was not more than Birr 700 within the short period within which they lived together-- and that it was only sufficient to cover the expenditure relating to house rent, food, maintenance of children and medical costs. He argued that it is obvious that there could be no extra money left from their monthly salaries for building the house whose estimated construction cost is Birr 40,000.

The respondent also pointed out that the house was constructed while he and the appellant had been living separately, albeit before the termination of their marriage. He stated that the appellant was nowhere at the site of the construction while the work was underway and maintained that the appellant's allegation to the effect that she had expended labour on its construction is totally false.

The respondent asserted that he had no income other than his salary. He admitted that he had written books but alleged that he made no profit or gain out of them as they were published by his employer (the Ministry of Education) for teaching purposes.

The respondent called attention to what the appellant said in relation to her participation in the construction work before the family arbitrators. He pointed out that, on 12/2/1977, she orally declared before the arbitrators that she could call witnesses to testify as to her participation in the work and on 8/3/1977, declined, arguing that she was under no obligation to submit evidence on this point.

In conclusion, the respondent pleaded for the confirmation of the decision of the High Court asserting that the appellant is submitting her appeal only with the intention to get enriched unlawfully.

The appellant on her part, has submitted a counter-reply written on Tahsas 28/1979.

The respondent in his cross-appeal of Hidar 6/1979 requested for the reimbursement of the legal costs and expenses he had incurred as well as the fee he had paid to a lawyer, stating that this point was unduly skipped over by the High Court.

He further requested that either his children be entrusted to him as they are more than 5 and 10 years old or his obligation to pay for their maintenance be terminated should the appellant refuse to entrust them to him.

The respondent stated that it was inappropriate for the High Court to let the appellant have equal share in the matrimonial estate on the ground that she did not submit to the Court a list showing the items of property. He pleaded that this ruling be reversed.

The appellant in her written reply of Megabit 2/1980 maintained that the cross-appeal dealt with issues which had not been raised in previous litigations and requested for its dismissal on this ground. She argued that his grievance relating to legal costs and expenses must not be

considered since he should have submitted the matter following the appropriate appeal procedure rather than by way of cross-appeal.

With regard to the custody of their children, the appellant stated that they are well looked after under her tutorship and their grandmother's guardianship receiving their lessons at St. Joseph School and contended that they must not be entrusted to the respondent.

The appellant maintained that this court must not entertain the respondent's grievance concerning the division of property. She asserted that an inventory was taken and the items of property listed were attached pursuant to the order of the Awraja Court and that the respondent raised no objection over the list upon the institution of this suit. Thus, the appellant pleaded for the rejection of the cross-appeal.

The foregoing presents the arguments of the litigants and we have examined the file. First of all we shall consider the appellant's contention which purports that the dwelling house is common property and not the personal belonging of the respondent.

The facts that the appellant and the respondent got married on Hamle 22/1969 and that they were divorced on Megabit 21/1976 by the decision of the family arbitrators are known. Nevertheless, as confirmed by the oral admission both of them made before this Court during the hearing held on Meskerem 20/1981, they had began living separately as of the month of Tahsas, 1972.

According to the appellant's version she and the respondent were reconciled after they had begun living separately, she had to live with her parents only because the house in which the respondent used to reside was too small and only until they could manage to build their own dwelling house.

The appellant stated that she had secured a letter which indicated the amount of her monthly salary in consequence of their plan to build a dwelling house although no deduction was made from her salary on that account.

According to her allegation, the appellant was present at the construction site throughout the duration of the work and used to pay wages to the labourers whenever the respondent was in the provinces on account of field work.

The respondent maintained that it was in 1973 that the construction of the house commenced and this was not denied by the appellant.

From the foregoing we learn that the construction of the dwelling house began while the appellant and the respondent had been living separately owing to the misunderstanding that arose between them. We learn that the misunderstanding subsisted until the divorce was pronounced without the appellant returning to the conjugal residence.

The appellant has alleged that she and the respondent were reconciled. Nevertheless, she was unable to substantiate this allegation. It is, therefore, held that the construction of the dwelling house began while the parties had been living separately though before the pronouncement of the divorce.

Even if that was so, it becomes important to find out whether this house was built by the joint effort of the appellant and the respondent or by the exclusive effort of one of them.

The appellant has made an oral submission that the house was constructed under her supervision. Nevertheless, as the respondent pointed out in his reply, she did not summon witnesses who could testify in favour of her participation in the construction of the house in spite of the family arbitrators' instruction to that effect. During the hearing held on Hidar 8/1977 by the arbitrators, the appellant contended that the instruction issued on this point was inappropriate as she had no duty to call witnesses to verify her participation in the construction work. Thus what the appellant declared before the arbitrators renders her allegation unacceptable.

Having ascertained that the appellant made no contribution toward the construction of the house in terms of labour, we shall next go on to examine the source of the money with which the house was built. The appellant's allegation is that it was built with the income obtained from the salaries of the litigants and the sale of books published the author of which is the respondent. Nevertheless, she could not furnish evidence showing the existence of savings which had been made by the litigants conjointly prior to the commencement of the construction of the house. Neither could she tell the exact amount of the income derived from the sale of books nor state how much of said income went in to the construction.

On the other hand, money was sent in the name of the respondent from Zurich, Switzerland on five different occasions and a total of Birr 31,057.82 was paid to him by the Commercial Bank of Ethiopia after the appellant and the respondent had begun living separately. The Bank's letter that established this fact is dated 12/4/77 and bears on it the reference (IFPC / 588/84). According to the respondent, then, it is with this money which came from Switzerland that the house was constructed.

As has previously been stated, the appellant asserted that the house was constructed with income derived from the salaries of the litigants. She maintained that both the donation and the woman who allegedly sent the money under the name Margaret Mattern were fictitious.

We have also noted the appellant's argument that the house may not be the personal property of the respondent since, pursuant to art. 648/2 of the Civil Code, money acquired by donation may not be personal unless it is so declared by the family arbitrators at the request of one of the spouses.

As shown above, the house was not built with money that had been accumulated by the litigants conjointly. It was not built with money obtained from the sale of the books or a loan taken from the bank by the litigants conjointly either. If such is the case, the house, the construction of which is estimated to cost Birr 40,000.-- may in no way be imagined to have been built with money other than that which was sent from Switzerland in the name of the respondent.

Having held that the house was constructed with the money that came from Switzerland as a donation, we shall now proceed to consider the question of whether it is possible for the appellant to challenge the respondent arguing that both the house and the money with which it was built constitute common property by reason of having not been designated as personal.

According to the appellant's assertion, the respondent may not be the sole owner of the money which was realized during their marriage as it was not declared to be his personal property by the family arbitrators at his request in pursuance of art. 648/2/ of the Civil Code. Nevertheless, it is in the case where the spouses live in cohabitation and a personal donation occurs that the spouse in question shall, according to art. 648/2/, make a request to the family arbitrators so that they may designate the donation as his or her personal property. There is no such requirement in the case where the spouses live separately and a personal donation occurs. Where the spouses live separately, the one to whom the donation has not been made may not be willing to appear before the family arbitrators even if the other requested that the former be summoned so that the donation may be designated as personal. The appellant, who would have been unwilling to discuss the request which the respondent could have brought before the family arbitrators as regards the donation which occurred while they were living separately, may not now be able to challenge the respondent, arguing that both the house and the money with which it was constructed constitute common property on the ground that the money acquired by donation was not declared to be the personal property of the respondent by the family arbitrators at his request. In fact, the appellant's assertion that the house was not built with money arising from an act of liberality and her allegation that both the donation and the doneress, Margaret Mattern were fictitious demonstrate her refusal to accept the donation in pursuance of art. 2436/1/ of the Civil Code. They show that she has no right to raise all the arguments that she has raised in this connection. There is, therefore, no reason for censuring the High Court's ruling to the effect that the respondent is the sole owner of the dwelling house which was constructed with the money donated to him personally.

The respondent had contended that the children who have attained 5 and 10 years of age be entrusted to him. But here is no reason for taking them away from the appellant since nothing detrimental has been alleged as regards their living condition and since they learn at so nice a school as St. Joseph.

With regard to the respondent's grievance over the partition of the property, we hold that it has not been made appropriately. At the time the appellant submitted her list of items of property, the respondent alleged in general terms that she had included pieces of property which did not exist in the matrimonial estate. In lieu of this, the respondent ought to have specifically mentioned the items which the appellant included in her list despite their non existence in the matrimonial estate. Therefore, he may not complain on the ground of no redress with respect to what he has failed to deny in specific terms. The grievance he raised on this point is unacceptable.

If the respondent alleges that it is to his prejudice to make the payment in cash, there is no difficulty in apportioning the property.

The respondent has pointed out that his request for the reimbursement of his legal costs and expenses as well as the fees he paid to a lawyer was skipped over by the High Court.

Nevertheless, the Court declined to give a ruling on this question having regard to the fact that the litigation is one of family matter. Even if it granted the request, it would have only meant that the payment had to be made out of what would go to feed the mouths of the respondent's own children for whose upbringing the appellant is entrusted. Thus, the High court may not be criticized for having not tendered a ruling on the question of reimbursement of the legal costs, expenses and fees.

In conclusion, we hold the decision of the High court as appropriate and we confirm it in accordance with art. 348/1/ of the Civil Procedure Code.

Let the parties bear their respective legal costs which they have incurred in consequence of the litigation that has taken place before this Court.

*Unless otherwise mentioned, all dates in the case are according to the Ethiopian (Julian) Calendar.

ጻ ፍ ች፡ ክፍለየሱስ ወልደ ሚካኤል
ዶ/ር ክፍሌ ታደሰ
ተስፋዬ ኃይለማርያም

ይግባኝ ባይ፡ ወ/ሮ ብሩክታይት ገብሩ
መልሰ ሰጭ፡ አቶ አለባቸው ጥሩነህ

መዝገቡን መርምረን የሚከተለውን ውሳኔ ሰጥተናል።

ው ሳ ኔ

ይግባኙ ለዚህ ፍ/ቤት ሊቀርብ የቻለው የቤተዘመድ ሽምግልና ጉባዔ የአሁኑ መልሰ ሰጭ የመኖሪያ ቤቱን የሠራሁት ማርጋሬት ማተርን በላከችልኝ ገንዘብ ነው ይበል እንጂ ማርጋሬት ማተርን የላከችለትን ገንዘብ በቤቱ ላይ ለማዋሉ አላስረዳም። በጋብቻ ዘመን የተሰጠም ንብረት ለቤተዘመድ ጉባኤ ቀርቦ ለአንዱ ወገን የግል ይሁን ተብሎ በፍ.ብ.ሕ.ቁ.648 ካልተወሰነ አንዱ ለብቻው የእኔ ነው ማለት አይችልም። እንዲሁም በፍ.ብ.ሕ.ቁ. 691/1/ መሠረት የሰጠነው ገንዘብ ይመለስልኝ በማለት የጠየቀ ሶስተኛ ወገን ባለመኖሩ ተጠሪው ከሚሰጡ አስገልጦ ብቻውን ይዞ ለማስቀረት የፈጠረው በመሆኑ አልተቀበልንውም።

ገንደር ቤት ሽጫለሁ መኪና ሽጫለሁ የቤት ዕቃም ነበረኝ ያለውንም ከአመልካቹ ጋር ከነበረው ጋብቻ በፊት ለመሆኑ አላስረዳም።

ስለዚህ በአመልካች ክስ ላይ የተገለጸው የንብረት ዝርዝር ግምቴ ብር 116.730.00 ስለሆነ ጋብቻው በሁለቱ ጥያቄ በመፍረሱ የግምቴን አጋማሽ ብር 58.365.00/ሃምሳ ስምንት ሺህ ሶስት መቶ ስድሳ አምስት ብር/ ተጠሪው ለአመልካች ይክፈል። ይህ ይገዳኛል የሚል ቢሆን ንብረቱ በሙሉ በፍርድ አስፈጻሚ ተሸጦ እኩል ይካፈሉ።

ለልጆቹም እድገት ከእናት ይልቅ አባት ይሻላል ብሎ ስለማይገመት ከእናታቸው ጋር ይኑሩ፤ አባትየው በፈለገ ጊዜ እየሄደ ይጠይቃቸው በማለት የወሰነውን ቅር ተሰኝቼበታለሁ በማለት የአሁኑ መልሰ ሰጭ ይግባኝ ለከፍተኛው ፍ/ቤት አቅርቦ የከፍተኛው ፍ/ቤት ግራ ቀኙን አከራክሮ በሰጠው ውሳኔ የቤት ዕቃን በተመለከተ እንዲካፈሉ የተሰጠው ውሳኔ በአግባቡ በመሆኑ ተቀብለንዋል።

የልጆቹን መኖሪያና ቀለብ በተመለከተ ይግባኝ ባይ ልጆቹ እኔ ዘንድ ይሁኑ ማለት የሚችሉት መልሰ ሰጭ በሚያሳድጉበት ወቅት በልጆቹ አካልና ሞራል ላይ ጉድለት መፈጸማቸውን በማስረዳት እንጂ አባት በመሆኔ ማሳደግ አለብኝ በማለት ብቻ ይደላም። የቤተዘመድ ጉባዔ በዚህ ነጥብ የሰጠው ውሳኔ ጸንቷል።

የመኖሪያ ቤቱን በተመለከተ የተከራካሪዎቹ የተጣራ የወር ደመወዝ ከብር 700.00 አይበልጥም። ይህ ከወር ፍጆታ አልፎ ከብር 40.000.00 በላይ የፈጆ ቤት ይሠራል ለማለት ያስቸግራል። በተለይም አብረው ከኖሩበት ጊዜ ጋር ሲገናዘብ ይሠራል ለማለት ፍጹም አይቻልም። መጽሐፍ ይደርሱና ይሸጡ ነበር። ከእንግሊዝ አገር ሲመጡም ገንዘብ ይዘው መጥተዋል ሲሉ መልሰ ሰጭ በቃል ያመልክቱ እንጂ ማስረጃ አላቀረቡም። በቤተ ዘመድ ጉባዔም ያልተነሳ ነገር ነው።

ይግባኝ ባይ ግን ብር 31.057.78 ከውጭ እንደተላከላቸው የቀረበው ማስረጃ አረጋግጦአል። ይህም የግል ስጦታ መሆኑ ታውቋል። ቤቱ የተሠራበትና ገንዘቡ የመጣበት ጊዜ ሲገናዘብ ይህ ገንዘብ ለዚህ ቤት እንደዋለ ያስረዳል። ከጋብቻ በኋላ የተደረገ ስጦታ የግል መሆኑ በፍ.ብ.ሕ.ቁ. 647 ላይ ተደንግጓል። ይህም በመሆኑ ቤቱ የይግባኝ ባይ የግል

ሁብት ነው በማለት የቤተ ዘመድ ጉባዔን ውሳኔ በማሻሻል ወስኛለሁ። ኪሣራና ወጪ ይቻላል ብሏል።

በዚህ የከፍተኛው ፍ/ቤት ውሳኔ ቅር በመሰኘት ይግባኝ ባይዋሉ ሐምሌ 7 ቀን 1978 ዓ.ም በተጻፈ ማመልከቻ የቤተዘመድ ጉባዔ በሰጠው ውሳኔ ላይ ይግባኝ ሊያይ የሚችለው ጠቅላይ ፍ/ቤት ሆኖ ሳለ ከፍ.ብ.ሥ.ሥ.ሕ.ቁ.352 ድንጋጌ ውጭ የከፍተኛው ፍ/ቤት ያየው በማይገባ ነው። የከፍተኛው ፍ/ቤት ለዚህ ነጥብ ተቃውሞ ቀርቦለት ብይን ሳይሰጥበት ያለፈው በማይገባ በመሆኑ ጉዳዩን ያለሥልጣኑ አይቶ የሰጠው ውሳኔ እንዲሻርልኝ አመለክታለሁ።

የከፍተኛው ፍ/ቤት የመልስ ሰጭ የግል ሁብት ነው ብሎ በወሰን አስቀድመን የተከራከርንበትን ቁጥር 572/74 የሆነ መዝገብ አልተመለከተም እንጂ ቢመለከት ኖር ጉዳዩን ከስር ጀምሮ ይረዳ ነበር። መልስ ሰጭው የወለደውን ልጅ ለመካድ በማስመሰል የግሉ ለማድረግ አስቦ የፈጸመው ድርጊት ሁሉ አሁንም ቤቱን በሐብት የራሱ ለማድረግ እንስዳሰብ ያስገነዘብባል። ፍ/ቤቱ የደመወዛችንን ሁኔታ ጠቃቅሶ አብረው ከኖሩበት ጊዜ ጋር ሲገናዘብ ደመወዛችው ቤቱን አይሠራም ማለት ይቻላል ያለው ትክክል አይደለም። ከጋብቻው ጊዜ ጀምሮ በሕግ አስተሳሰብ እንዲሁም በሁለታችን መፈቃቀድ እስከ መጋቢት 21 ቀን 1978 ዓ.ም ድረስ አብረን ኖረናል።

የከፍተኛው ፍ/ቤት ቤቱን የመልስ ሰጭ ለማድረግ የሰው ትችትና ውሳኔ በከፍተኛው ፍ/ቤት ከፍ.ብ.ይ.መ.ቁ.572/74 እና በጠቅላይ ፍ/ቤት በፍ.ብ.ይ.መ.ቁ. 212/76 የተሰጠውን ውሳኔ ሙሉ በሙሉ የሚለውጥ ነው።

የተጋባነው ሐምሌ 22 ቀን 1968 ዓ.ም ሲሆን በፍቺ ውሳኔ የተለያየነው መጋቢት 21 ቀን 19676 ዓ.ም ነው። ቤቱ የተሠራው በጋብቻ በነበርንበት ዘመን በ1973 ዓ.ም ነው። በዚህ ጊዜ እኔ ቤቱን በጉልበቴ የሠራሁ ሲሆን መልስ ሰጭም ልዩ ልዩ ሥራዎችንና መጽሐፍ ለመጻፍ ባገኘው ገቢ በጋራ ድካማችን በተገኘ ገቢ የተሠራ ቤት ነው። በጋብቻችን ዘመን መልስ ሰጭው በግል በስጦታ ያገኘው ነው ተብሎ ያልታወቀለትን ማንነቷ በማይታወቅ ሲታ ጥሬ ገንዘብ በስጦታ ልኬለታለሁ ተብላ እንድትጽፍ ተደርጎ ቤቱ የተሠራው ከቻብቻ በኋላ በተደረገ ስጦታ በመሆኑ የግል ነው ተብሎ የተወሰነው ከሕግ ውጭ ነው። በጽሑፍ ቃሏን ሰጠች የተባለችው ሴት እውነተኛ ትሁን የፈጠራ አልተጣራም።

በስጦታ የተገኘ ንብረት አለኝ የሚል ወገንም ከፍ.ብ.ሕ.ቁ. 647 እስከ 661 እንደተደነገገው በቤተዘመድ ጉባዔ የግሉ እንዲሆን ካላስወሰነ በስተቀር የባልና ሚስቱ የጋራ ሁብት ነው የሚሆነው። ስለዚህ የከፍተኛው ፍ/ቤት ሕጉንና ፍሬ ነገሩን ሳያገናዝብ የመልስ ሰጭ የግሉ ነው በማለት የሰጠው ውሳኔ ተሽሮ የቤተዘመድ ሽምግለና ጉባዔ የሰጠው ውሳኔ እንዲጸድቅልኝ አመለክታለሁ ብላለች።

መልስ ሰጭውም ጎጽር 20 ቀን 1979 ዓ.ም በተጻፈ የመልስ ማመልከቻ የሽምግል ናው ጉባዔው በሰጠው ውሳኔ ይግባኝ ለከፍተኛው ፍ/ቤት ለምን ቀረበ ለተባለው ይግባኝን የከፍተኛው ፍ/ቤት የማይይበት ምክንያት የለም።

ሌሎች መዝገቦች አልታዩልኝም ለምትለው ከዚህ ጉዳይ ጋር ግንኙነት ያላቸው ስላልሆኑ ነው ያልታዩት።

በስጦታ የተገኘ ገንዘብ በቤተዘመድ ጉባዔ የግል ነው ተብሎ ካልተወሰነ የግል አይሆንም ለተባለው የፍ.ብ.ሕ.ቁ. 647 እና 648 ይህንን አልደነገጉም። ምስክርና የጽሑፍ ማስረጃ ሊቀርብ አይችልም ለተባለውም በሕግ ያልተደነገገ ነው።

ስጦታው በግልና በስሜ ከስዊዘርላንድ ያገኘሁት መሆኑን ባስረዳ ይግባኝ ባይዋ ግን ይህንን አላስተባበለችም። ለእኔም ጭምር ተልኳል ወይም በስጦታ ሳይሆን በሌላ ምክንያት ገው ዠገበጥ ገዢዬ ለሳተሪፕተር።

የይግባኝ ባይዋ ሌላው ቅሬታ መልስ ሰጭ በስጦታ ታገኘው ገንዘብ ቤቱን ለመሥራቱ አልተረጋጋጠም የሚል ነው። የተሠራው ቤት ግምቱ ብር 40.000.00 ነው። ቤቱን ለመሥራት ተቀማጭ ገንዘብ አልነበረኝም። ከባንክም አልተበደርሁም። አብረን የነበርንበት ጊዜ አነስተኛ ሲሆን የተጣራ የወር ገቢያችንም ከብር 700.00 አይበልጥም።

ለኪራይ፣ ለቀለብ፣ ለሕክምና ለልጆች ማሳደጊያ ውሎ እንደገና ከዚያም ተርፎ ቤት እንደማይሠራ የታወቀ ነው። ቤቱ ሲሠራ ጋብቻችን ያልፈረሰ ቢሆንም የተሠራው ተለያይተን እንኖር በነበረ ጊዜ ነው። ቤቱ ሲሠራ የጉልበት አስተዋጽኦ አድርጌ ነበር ላለችውም ሐሰት ነው በአካባቢውም አልነበረችም።

ከመጽሐፍ ሽያጭ ገቢ ነው ቤቱ የተሠራው ያለችውም ሐሰት ነው። መጽሐፍ የደረሰሁ ቢሆንም መ/ቤቱ ለትምህርት አገልግሎት የሚያሳትማቸው እንጂ ለትርፍ ወይም ለተለየ ጥቅም የሚውሉ አይደሉም። ከደመወዜ በስተቀር ሌላ ገቢ የለኝም።

በቤተዘመድ ጉባዔ እንከራከር በነበረበት ወቅት ቤቱን አብራ ለመስራቷ የሰው ምስክር አቀርባለሁ ብላ ነባር/2/77 ዓ.ም ካስመዘገበች በኋላ እንደገና በ8/3/77 ዓ.ም ማስረጃ እንዳቀርብ ልገደድ አይገባም ብላለች።

በአጠቃላይ ይግባኝ ባይዋ የምትከራከረው ያለአግባብ ለመበልጸግ በማሰብ ስለሆነ የከፍተኛው ፍ/ቤት የሰጠው ውሳኔ እንዲጸናልኝ አመለክታለሁ ብሏል።

ይግባኝ ባይዋም ታህሣሥ 28 ቀን 1979 ዓ.ም የተጻፈ የመልስ መልስ ማመልከቻ አቅርባለች።

መልስ ሰጭው ጎዳር 6 ቀን 1979 ዓ.ም በተጻፈ ይግባኝ የከፍተኛው ፍ/ቤት ውሳኔ ሲሰጥ ከፍተኛ ኪሣራ፣ ወጪ በደረሰኝ ልክና የጠበቃ አበል ሊወሰንልኝ ሲገባ ያለፈው ያለአግባብ በመሆኑ እንዲወሰንልኝ

ልጆቼ ዕድሜያቸው ከ5 ዓመት በላይ በመሆኑ ልጆቼን እኔ መውሰድ ስለሚገባኝ አል ሰጠም ካለች ቀለብ እንዲቆምና ልጆቼን እንድረከብ ይወሰንልኝ።

የከፍተኛው ፍ/ቤት በማስረጃ ዘርዘራ ያልገለጸችውን የቤት ዕቃ በደፈናው እንድትካፈል የወሰነው በማይገባ በመሆኑ በዚህ ነጥብ ውሳኔው ይሻርልኝ በማለት አመል ክቷል።

ይግባኝ ባይዋ መጋቢት 2 ቀን 1988 ዓ.ም በተጻፈ የመልስ ማመልከቻ የመስቀለኛ ይግባኝ በሥር ክርክር ያልተነሳውን ያዘዘና በይግባኝ ሊቀርብ የማይችል ነው።

ስለኪሣራውም በቀጥታ ይግባኝ ሊያቀርብ ሲችል በሥነ ሥርዓቱ ማሟላት ይገባው የነበረውን ሳያሟላ ቀርቶ አሁን በመስቀለኛ ይግባኝ ኪሣራ ቀረብኝ ይወሰንልኝ ማለት አይችልም።

ልጆቼን ታስረክበኝ ለሚለውም በአያታቸው ሞግዚትነት በእኔ በእናታቸው አስተዳዳሪነት በቅዱስ ዮሴፍ ት/ቤት እየተማሩ በሚገባ በማደግ ላይ በመሆናቸው ሊወሰዳቸው አይገባም።

የቤት ዕቃ ማስረጃ ሳታቀርብ ትካፈል የተባለው በማይገባ ነው ላለው ቀደም ብሎ በአ.አ. አውራጃ ፍ/ቤት ትዕዛዝ ዕቃዎቼ ተቆጥረው እንዳይሸጡ እንዳይለወጡ መታዘዙን የዘነጋ ይመስላል። ይህ የተቆጠረው በክሱ ጊዜ ደርሶት የመካድ መልስ አልሰጠበትም። በአጠቃላይ የመስቀለኛ ይግባኝ ተቀባይነት ሊያገኝ አይገባውም በማለት አመልክታለች።

የግራ ቀኙ ክርክር ከፍ ብሎ የተዘረዘረው ሲሆን በእኛም በኩል መዘገቡን መርምረናል።

በመጀመሪያ ይግባኝ ባይዋ የመኖሪያ ቤቱ የጋራ እንጂ የመልስ ሰጭው የግሉ አይደለም በማለት ያቀረበችውን ክርክር እንመለከታለን።

ግራ ቀኙ የተጋቡት ሐምሌ 22 ቀን 1969 ዓ.ም መሆኑን በቤተዘመድ ሽምግልና ጉባዔ ውሳኔም የተፋቱት መጋቢት 21 ቀን 1976 ዓ.ም መሆኑ ታውቋል።

ከመፋታታቸው በፊት ግን ተለያይተው መኖር የጀመሩት ከታህሣሥ 20 1972 ዓ.ም ጀምሮ መሆኑን መስከረም 20 ቀን 1981 ዓ.ም ከዋለው ችሎት ለዚህ ፍ/ቤት በቃል

ገልጸዋል። ይግባኝ ባይው ተለያይተን መኖር ከጀመርን በኋላ ታርቀን ነበር ሆኖም መልስ ሰጭ የነበረበት ቤት ጠባብ ስለነበረ ወላጆቹ ቤት ቆየሁ። ይኸውም ቤት እስክንሠራ ነበር። ቤቱ እንዲሠራ ከመ/ቤቱ ደመወዜን የሚገልጽ ደብዳቤ አጽፌአለሁ። ለቤቱ ማወሪያ ግን ከደመወዜ የተቆረጠ ገንዘብ የለም። ቤቱን ቆሜ አሠርቻለሁ መልስ ሰጭም ወደ ክ/ሀገር ሲሄድ ለሠራተኞች ገንዘብ እክፍል ነበር ብላለች።

መልስ ሰጭውም የቤቱ ሥራ የተጀመረው በ1973 ዓ.ም መሆኑን ገልጿል። ይግባኝ ባይዋ አላስተባበለችውም።

ከፍ ብሎ ከተዘረዘረው የምንገነዘበው የቤቱ ሥራ የተጀመረው ይግባኝ ባይና መልስ ሰጭው በፈጠራት ያለመግባባት ተለያይተው ይኖሩ በነበረበት ጊዜ ሲሆን ይግባኝ ባይዋ ከመልስ ሰጭ ጋር ታርቀን ነበር ለምትለው የታረቁ ለመሆናቸው ማስረጃ ያላቀረበች ከመሆኑም በላይ ያው አለመግባባታቸው ቀጥሎ ይግባኝ ባይዋ ከቤት እንደወጣት ፍቺ መወሰኑን ነው።

ይግባኝ ባይዋና መልስ ሰጭው ባይፋቱም እንኳን ተለያይተው መኖር ከጀመሩ በኋላ የተሠራው ቤት የተሠራው በጋራ ጥረት ነው ወይንስ በግል የሚለውን ለማጣራት ይግባኝ ባይዋ ከዚህ ፍ/ቤት በቃል እና ቆሜ አሠርቻለሁ በማለት ታስመዝግብ እንጂ መልስ ሰጭ በመልስ ማመልከቻው እንደገለጸው ቤቱን አብራ ለመሥራቷ ምስክር አቅርባለሁ ብላ ምስክሮች እንድታቀርብ በቤተዘመድ ጉባዔ ከታዘዘ በኋላ ገዳር 8 ቀን 1977 ዓ.ም ማስረጃ እንዳቀርብ የተወሰነው አለአግባብ ስለሆነ ማስረጃ ማቅረብ አያስፈልገኝም በማለት ያስመዘገባችውን ሰንመለከት ቤቱን ቆሜ አብራ አሠርቻለሁ በማለት የተናገረችው ተቀባይነት ያለው እንዳልሆነ ያስገነዝባል።

ይግባኝ ባይዋ እንደምትለው ለቤቱ ሥራ የጉልበት አስተለዋጽኦ ያላደረገች መሆኑን ከተመለከትን በኋላ ለቤቱ መሥሪያ የዋለውን ገንዘብ ከየት መጣ የሚለውን እንመለከታለን።

ይግባኝ ባይዋ ቤቱ የተሠራው በጋራ ደመወዛችንና እንዲሁም መልስ ሰጭ መጽሐፍ እየደረሰ ከተገኘው ገቢ ነው ያለች ሲሆን ቤቱ ከመጀመሩ በፊት ለቤት ሥራው መጀመሪያ የሚሆን በጋራ የተጠራቀመ ገንዘብ ስለመኖሩ እንዲሁም ከመጽሐፍ ሽያጭ ይህን ያህል ገቢ ተገኝቶ ለቤቱ ሥራ ውሳኔ በማለት ያቀረበችው ማስረጃ የለም።

መልስ ሰጭው ከይግባኝ ባይዋ ጋር ተለያይቶ መኖር ከጀመረ በኋላ ከ13/6/72 ዓ.ም ጀምሮ በአምስት ጊዜ ክፍያ ብር 31.057.82 ከዙሪክ ከሚዘርላንድ በስሙ ተልኮለት ከኢትዮጵያ ንግድ ባንክ የተከፈለው ለመሆኑ ባንኩ አይ.ኤፍ.ፔሲ ደገ/588/84 በሆነ በ12/4/77 ዓ.ም በጸፈው ደብዳቤ ገልጿል። መልስ ሰጭውም ቤቱን ሠራሁ የሚለው በዚህ ከስዊዘርላንድ በመጣው ገንዘብ ሲሆን ይግባኝ ባይዋ ከፍ ብሎ እንደተገለጸው ቤቱ የተሠራው በደመወዝ ነው ከማለቷም በላይ በስጦታ የገንዘቡን መላክና ላኪዋም ማርጋሬት ማተርን የፈጠራ ናችው በማለት ከተከራከረች በኋላ መልሳ በስጦታ የተገኘ ሀብት በፍብ.ሕ.ቁ 648/2/ መሠረት የግል ይሁንልኝ ተብሎ ጥያቄ ቀርቦ በሽምግልና ዳኞች ካል ተገለሰ በቀር የግል ሊሆን ስለማይችል ቤቱ የግሉ ሊሆን አይችልም ያለችውንም ተመልክተናል።

ከፍ ብሎ እንደተገለጸው ግራ ቀኙ ለቤት መሥሪያ በማለት ባስቀመጡት ገንዘብ ወይም ከመጽሐፍ ሽያጭ በተገኘ ገቢ ወይም በባንክ የጋራ ብድር ቤቱ ካልተሠራ ብር 40.000.00 በመፍጀቱ ያልተካደው ቤት ከስዊዘርላንድ በይግባኝ ባይ ሥም በተላከው ገንዘብ እንጂ በሌላ በምንም ሊሠራ ይችላል ተብሎ አይገመትም።

ቤቱ የተሠራው ከስዊዘርላንድ በተላከው የሰጦታ ገንዘብ ነው ከተባለ ይግባኝ ባይዋ መልስ ሰጭን ይህንን ገንዘብ በሽምግሌ ካለስገለለው የጋራ ነው በገንዘቡም የተሠራው ቤት የጋራ ነው በማለት ልትከራከረው ትችላለች ወይንስ አትችልም የሚለውን አንመለከታለን።

ይግባኝ ባይዋ ጋብቻችን እና በስጦታ የመጣው ገንዘብ የግልህ ሊሆን አይገባውም የምትለው በፍብ.ሕ.ቁ. 648/2/ መሠረት በሽምግሌ አላስከለከልሽውም በማለት ነው። በፍብ.ሕ.ቁ.648/2/ መሠረት በግል የተሰጠ ስጦታ እንዲባለል ለሽምግሌ አቤቱታ ሊቀርብ የሚችለው ባልና ሚስቱ አብረው በሚኖሩበት ጊዜ የመጣ ስጦታ ሲኖር እንጂ ባልና ሚስት

ተለያይተው በሚኖሩበት ጊዜ አይደለም። በዚህ ጊዜ እንደኛው ወገን በግሉ የተሰጠው የግሉ እንዲሆንለት ሌላውን ወገን ቢያስጠራውስ መቼ ፈቃደኛ ሆኖ ይገኛለታል? ይግባኝ ባይ ሲያነሳው ይችል ለነበረ የግል ይሁንልኝ ብሎ ለሚጠይቀው ጥያቄ መልስ ልስተጥ በማትፈቅድበት ተለያይታ ትኖር በነበረ ጊዜ የመጣን ስጦታ ገንዘብ ይግባኝ ባይ በሽማግሌ ካልሰገለለ የጋራዬ ሆኖ በገንዘብ የተሠራው ቤት የጋራዬ ይሆናል ለማለት አይችልም። እንዲያውም መልስ ሰጭዎ ቤቱም የተሠራው በስጦታ ገንዘብ አይደለም። ስጦታ ሰጭዎ ማርጋሬት ማተርንም የፈጠራ ነች በማለት ያቀረበችው ክርክር ሲታይ በፍብሐቱ 2436/1/ ስጦታውን ለመቀበል እንዳልፈለገችና አሁን ያነሳችውን ክርክር ሁሉ ለማንሳት መብት እንደሌላት ነው የሚያስገነዝበው።

ስለዚህ የከፍተኛው ፍ/ቤት የመኖሪያ ቤቱ ለመልስ ሰጭ በግሌ የተሰጠ ገንዘብ የተሠራ የግል ቤቱ ነው በማለት የተሰጠው ውሳኔ የሚነቀፍበት ምክንያት የለም።

መልስ ሰጭ ልጆቹ ዕድሜያቸው 5 እና 10 ዓመት የሞላቸው ስለሆነ ለእኔ ሊሰጡኝ ይገባል ላለው ይግባኝ ባይዋ ቅዱስ ዮሴፍን በመሰለ ጥሩ ት/ቤት የምታስተምራቸው በመሆኑ በእነሱም በኑሯቸው ላይ ደርሶባቸዋል የተባለ ጉዳት ስለሌለ ከይግባኝ ባይዋ እጅ ወጥተው ለመልስ ሰጭ የሚሰጡበት ምክንያት የለም።

መልስ ሰጭ የቤት ቁሳቁስን በተመለከተ ስላቀረበው ቅሬታ ይግባኝ ባይዋ የምንካፈላቸው ንብረቶች ናቸው በማለት ዘርዘራ ስትገልጽ የሉም የሚላቸው ዕቃዎች ቢኖሩ ኖሮ ለቤተዘመድ ሽምግልና ጉባዔ መልሱን ሲያቀርብ በደፈናው የሌሉ ዕቃዎች ጨምሮ ዘርዘራላች ከሚል ይልቅ የሉም የሚላቸውን ዕቃዎች በዘርዘር ገልጾ መጻፍ ነበረበት። በሥር ክርክር በዘርዘር ያላስተባበለውን ነገር ዳኝነት ተጓደለብኝ ማለት አይችልም። በጥራ ገንዘብ መክፈሉም ይከብደኛል ቢል ዕቃውን ማካፈል የሚያስቸግር ባለመሆኑ በዚህ ነጥብ ያቀረበው ቅሬታ ተቀባይነት የለውም።

ወጪ ኪሣራና የጠበቃ አበል ታሰፈብኝ ለሚለው የከፍተኛው ፍ/ቤት ይህንን ያለፈበት ክርክሩ የቤተሰብ መሆኑን ተገንዝቦና ይከፈለው ቢልም ይግባኝ ባይዋ ከምታሳድጋቸው ከጅምልስ ሰጭው ልጆች አፍ ተነጥቆ ስለሚሆን የከፍተኛው ፍ/ቤት ወጪ ኪሣራና የጠበቃ አበል ለመልስ ሰጭ ሳይወሰን ያለፈው የሚነቀፍ አይደለም።

በአጠቃላይ የከፍተኛው ፍ/ቤት የሰጠው ውሳኔ በአግባቡ ሆኖ ስላገኘነው በፍብሐሥ.ሥ.ሐ.ቁ. 348/1/ መሠረት እጽንተነዋል።

በዚህ ፍ/ቤት ላደረጉት ክርክርም ኪሣራና ወጪ ይቻቻሉ።